

Ólafur Davíðsson og Einar Arnórsson - Galdur og galdramál á Íslandi (1940-1943)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundaréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Landsbókasafnsins (almennt útlán).

Skrifað á ýmsar blaðsíður á eintakinu.

Meiriháttar gallar á bls. 250-251, 257, 269, 281, og 287.

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

FORMÁLI

Höfundur rits þess, er hér birtist, Ólafur Davíðsson cand. philos., er fæddur að Felli í Sléttuhlíð 26. jan. 1862. Foreldrar hans voru Davíð Guðmundsson, Ólafssonar á Vindhæli og Ingibjargar Árna-dóttur prests Illugasonar á Hofi á Skagaströnd, prófastur að Hofi í Hörgárdal og Sigríður Ólafsdóttir Briem frá Grund í Eyjafirði. Ólafur var því systursonur Valdemars vígslubiskups og skálds Briems að Stóra-Núpi og síra Eggerts á Höskuldsstöðum, manni finari en bræðrunga Sgurðar Guðmundssonar málara og Eiríks prófessors Briems og þeirra systkina, en ömmubróðir hans var Jón Árnason bókavörður og þjóðsagnafræðingur, og systkinasynir voru þeir Ólafur Davíðsson og Guðmundur Magnússon prófessor. Ólafur var 4. maður frá síra Illuga Halldórssyni, presti að Borg, bróður Bjarna Halldórssonar, sýslumanns á Þingeyrum, 4. maður frá Gunnlaugi sýslumanni Briem á Grund í Eyjafirði, 5. maður frá Sigurði prófasti Jónssyni í Holti undir Eyjafjöllum, bróður Stein-gríms á Þverá, föður Jóns prófasts á Prestsbakka á Síðu, og 6. maður frá Steini biskupi Jónssyni. Langafi Ólafs, en faðir Dóm-hildar, konu Ólafs Briems á Grund, var Þorsteinn Gíslason hrepp-stjóri á Stokkahlöðum í Eyjafirði, fróðleiksmaður mikill. Síra Davíð var orðlagður sæmdarmaður og merkisklerkur og Sigríður móðir Ólafs var frábær kona bæði um andlega og líkamlega atgervi. Að Ólafi hafa því staðið traustar ættir bæði sakir fræðimennsku, vits-muna og veraldarmennsku.

Ólafur gekk í 2. bekk lærða skólans í Reykjavík 1877 og útskrif-aðist þaðan vorið 1882 með 1. einkunn. Sigldi hann samsumars til háskólans í Kaupmannahöfn og stundaði þar náttúrufræði. Þegar í lærða skólanum kom fræðimannshneigð hans í ljós. Las hann á skólaárum sínum margt utan námsgreina og gerðist snemma hinn fróðasti maður, en námið stundaði hann þó einnig af kappi. Á Hafn-arárum sínum var hann ekki við eina fjöl felldur. Samhliða háskóla-

námi sótti hann mjög handritasöfn og bóka, einkum Árnasafn, ritaði þar upp allskonar fróðleik íslenzkan, þjóðsagnir, kynjar og kreddur, þulur og þjóðkvæði, um skemmtanir og leika o. s. frv. Prófi lauk hann að vísu ekki í námsgrein sinni í háskólanum, en gerðist þó hinn lærðasti maður í sumum greinum náttúrufræða, einkum grasافرæði. Í Kaupmannahöfn dvaldist hann til 1897, er hann hvarf heim til Íslands. Síðara hluta vetrar 1897—1898 og veturinn 1899—1900 var hann kennari á Möðruvöllum í Hörgárdal í sjúkdómsforföllum Stefáns, síðar skólameistara, Stefánssonar, og veturinn 1901—1902 var hann settur kennari þar í fjarvist Jóns A. Hjaltalíns skólastjóra. Auk þess var hann heimiliskennari hjá Stefáni árin 1901—1903. Sumrum varði hann eftir heimkomu sína til söfnunar jurtum, einkum úr lággróðri landsins (mosum, skófum o. s. frv.), en á vetrum varði hann tómstundum sínum til röðunar sumarsöfnum sínum, þjóðsagnaritunar o. s. frv. Hafði hann lengi safnað þjóðsögum alls konar og öðrum fróðleik.

Ólafur drukknaði í Hörgá 6. sept. 1903, á 42. aldursári, ókvæntur og barnlaus. Var það hinn mesti skaði íslenzkum fræðum, því að mikils mátti af honum vænta í þeirri grein, ef honum hefði orðið lengra lífs auðið. Er það með fádæmum, hversu miklu hann fekk afkastað þann tiltölulega stutta tíma, er hans naut við, í fræðum þeim, sem hann vann að. Ólafur skráði margar ritgerðir og greinir í innlend og erlend tímarit og blöð um ýmis konar íslenzk fræði, en aðalverk hans eru safn af skemmtunum, vikivökum, þulum og þjóðkvæðum, er Bókmenntafélagið gaf út, og hið mikla þjóðsagnasafn, sem nú hefur verið að koma út. Loks er rit það, er hér birtist: Galdur og galdramál á Íslandi. Var höfundurinn sæmdur verðlaunum af „Gjöf Jóns Sigurðssonar“ fyrir það árið 1901, en óprentað hefur handritið legið síðan, þar til er Sögufélagið tók það að sér til útgáfu árið 1940 af eiganda þess, frú Huldu Stefánsdóttur, skólameistara Stefánssonar, en höfundurinn hafði ánafnað henni það eftir sinn dag.

Má hver sjá, sem kynnir sér þetta rit og þau önnur, sem einkum hafa verið hér nefnd að framan, hver feikna-vinna og fróðleikur felst í þeim. Það er og almælt, að Ólafur hafi verið allra manna fróðastur um þessar greinir íslenzkra fræða um sína daga, enda

III

kvað vinur hans og samstarfsmaður um langt skeið dr. Jón Þor-
kelsson þjóðskjalavörður svo eftir Ólaf látinn:

Ótal fræðin afreksmanns
eru á letraskránum,
meira þó í huga hans
hvarf með honum dánun.

(Vísnaðver Fornólfs, Rv. 1923, bls. 115—116).

Ólafur Davíðsson var afkastamaður og þolinn til vinnu svo að af bar. Segir dr. J. Þ., sem gerzt var um það kunnugt, svo í eftir-
mæli Ólafs: „Ólafur Davíðsson var fágætur maður að gerð. Lík-
aminn og heilsan voru svo traust að grundvelli, að það var lengi
vel eins og þeim yrði aldrei ofboðið. Starfsþrekið og hraðvirknin
voru fádæmin sjálf. Get eg skröklaust vottað það, því að Ólafur
hefur unnið með mér missirum saman heima hjá mér á Hafnarár-
um okkar, og er mér ánægjulegt að minnst þess, hve öruggur,
óvilinn og úrtölulaus hann var til allra verka. Og það var eins og
það hrini ekkert á honum, þegar til ritstarfanna kom,, þó að hann
hefði gefið sig nokkuð út í annan soll um hrið. Hann var eins og
nýr, þegar hann tók á þeim aftur. Ánægjulegt var það, hvað hann
var fljótur að skilja, setja sig inn í og átta sig á hverju, sem hann
fékkst við, en það var ekki fátt né við eina fjölinu felt“ (Þjóðólfur
1903, 40. tbl.). Og svo kvað dr. J. Þ. (Vísnaðver Fornólfs s. st.):

Ei vil jeg þess orku manns
við annars jafna leggja,
betri voru handtök hans
heldr en flestra tveggja.

Um mannkosti Ólafs Davíðssonar og háttsemi að öðru leyti far-
ast dr. J. Þ. svo orð (Þjóðólfur s. st.): „Í Ólafi var svo margt gott,
elskulegt og áreiðanlegt, að þeim, sem þekktu hann, verður hann
ógleymaþlegur. Hann barst ekki mikið á, en leyndi á sér, var fá-
málugur, en orðheppinn á náttúrlegan hátt, og tilsvör hans mörg
minnistæð“. Einar skáld Kvaran, sem einnig var skólabróðir Ólafs
og honum vel kunnugur, vottar nokkurn veginn hið sama um mann-
kosti Ólafs (Norðurland II. 52. tbl.). Hann segir, að Ólafur hafi

verið „dulur, fáskiptinn og grandvar í framferði sínu“ og „allt af jafn áreiðanlegur í lofordum, jafn hreinskilinn, sannorður og hrein-hjartaður“. Og enn segir Einar: „Hann (þ. e. Ólafur) virtist enga hliðsjón hafa á því, hvað gæti orðið honum atvinna eða gróði, heldur lagði hann stund á fræði sín í því skyni einu að fræðast“. Til þess tekur Einar og, hversu barngóður maður Ólafur hafi verið og brjóstgóður þeim öllum, sem bágt áttu. Sama vottar og Guðbrandur prófessor Jónsson (í bréfi til mín 2. maí þ. á.). Var Ólafur svo að segja daglega á heimili foreldra hans í Kaupmannahöfn í barnæsku Guðbrands, og á 10. ári var Guðbrandur, þegar Ólafur flutti heim til Íslands. Svo mælir Guðbrandur: „Ólafur var eindæma barngóður. Hann kenndi mér að lesa og ódæmin öll af þulum og þvílíku. Ólafur var allt af utan um mig og bróður minn, síkennandi og sítalandi við okkur. Hann fór með mig í náttúrugripasafnið (í Kaupmannahöfn) og sagði mér þar allt af öllu. Gæði hans við mig, strák, voru alveg einstök, og get ég ekki lýst þeim betur en á þann veg, að frá tíu fyrstu árum mínum man ég betur eftir Ólafi en föður mínum. Þegar ég nú á rosknum árum hugsa til Ólafs, þá er það allt af með þeirri kennd barnsins, sem leggur hendur um háls á þeim, sem voru því vel“.

Matthías skáld Jochumsson kvað, meðal annars, svo eftir Ólaf látinn (Norðurland s. st.):

Sem um haga sólarljós,
gekkstu saklaus, hægur, hljóður,
hýr og skemmtinn, öllum góður,
smáðir gort og glys og hrós.

Guðbrandur prófessor Jónsson lýsir Ólafi svo hið ytra, að hann hafi verið ríflega meðalmaður á hæð, fremur grannvaxinn, en lítið eitt lotinn í herðum, handsmár fremur og fótsmár, einkar fríður í andliti og svipurinn hreinn, kinnbeinin í meira lagi og augun nokkuð skáhöll, en þetta hafi sett einkennilega broshýran svip á andlitið.

Slík er lýsing samtíðarmanna Ólafs á honum, er allir þekktu hann vel. Hann varð þeim ógleymanlegur. Eftirmönnum sínum gleymist hann ekki heldur, þeim er íslenzk þjóðfræði stunda eða íslenzkar þjóðsögur, þulur og þjóðvísur lesa.

Rit Ólafs „Galdur og galdramál á Íslandi“ er gefið hér út með

stafsetningu höfundar og eftir handriti hans, nema hvað sýnilegar ritvillur eru leiðréttar á stöku stað og stafsetning samræmd á fáum stöðum. Registrin hef ég gert. Einar Bjarnason cand. jur., fulltrúi í fjármálaráðuneyti, einn traustast maður í íslenzkri ættvísi og mannfræði, hefur farið yfir nafnaskrána og gefið mér margar góðar bendingar. Bjarni Jónsson fyrv. bankastjóri hefur lesið eina próförk af mestöllu ritinu. Kann ég þeim báðum beztu þakkir fyrir.

Reykjavík í maí 1943.

Einar Arnórsson.

Mót það, sem mynd af Ólafi Davíðssyni er hér prentuð eftir, hefur Snæbjörn bóksali Jónsson góðfúslega léð fyrir milligöngu Matthíasar þjóðminjavarðar Þórðarsonar og flyt ég þeim báðum þakkir fyrir greiðasemi þeirra.

Rit þetta er um galdra og galdramál á Íslandi, eins og titillinn ber með sér, en þó þykir eiga vel við að fara nokkrum orðum um galdraöldina erlendis þegar í upphafi, því það er áreiðanlegt, að galdraofsóknir þær, sem geysuðu um Ísland á 17. öld og nokkuð fram á 18. öld, eiga rót sína að rekja til útlanda.

5. desember 1484 gefur Innocentius páfi 8. út bréf (búllu) og leggur þar galdur að jöfnu við villutrú. Hvort tveggja skyldi sæta sömu refsingu, og var það venjulegast dauðarefsing. Bréf þetta dregur nafn af upphafi þess, eins og önnur páfabréf, og er nefnt Summis desiderantis affectibus. Þar er talinn upp ýmiss konar galdur, sem dauðasök sé, og ekki allur sem stórvægilegastar. [Skömmu seinna, 1489, sömdu þrír þýzkir múnkar: Heinrich Krämer eða Institoris, Jakob Sprenger og Johann Gremper bók eina, er þeir nefndu Malleus malificarum, sem þýðir galdranornahamarinn. Þar voru reglur um það, hvernig farið skyldi með galdramál og þá, sem bornir væru galdri. Páfinn samþykkti bókina og Maximilian keisari. Þeir Hinrik og Jakob voru skipaðir galdradómarar, og skyldu hafa alveg ótakmarkað vald yfir lífi og dauða sakamannanna. Það mátti jafnvel ekki visa dómum þeirra til annara dómstóla, ekki einu sinni til páfans sjálfs. Sama voðavalld höfðu galdradómarar eptir þá um lánган aldur.]

Nornahamarinn er voðaleg bók og vottur um það, hvert grimdaræði getur gagntekið mennina, þegar vanþekking er á aðra hönd, en trúarofsi á hina. Hann kennir, að öllum brögðum megi beita til að fá galdramennina til þess að játa sök sína, falsi og fláræði, lygum og svikum ekki siður en kvölum og pyndingum. Dómendurnir máttu t. d. lofa galdrahyskinu að hlífa því, ef það játaði sakir sínar fljótt og fúslega, en

þurftu alls ekki að efna orð sin. [Nornahamarinn er lögbók sú, sem galdramenn voru dæmdir eftir viðast hvar alt fram á 18. öld, og þótt ekki væri beinlinis dæmt eftir honum sumstaðar, t. d. í Danmörku og á Íslandi, þá hafði hann samt mjög mikil áhrif á galdralöggjöfina um alla Norðurlönd.]

Svo er sagt í galdrahamrinum, að djöfullinn hafi að visu ekki vald til að breyta náttúrulögunum, en að guð hafi þó feingið honum mjög mikið vald yfir jarðneskum hlutum. Þetta þykjast þeir Sprenger sanna með sögunum um Job og freistingu Krists. [Nú er djöfullinn andleg vera, og getur því ekki beinlinis framkvæmt neitt líkamlegt. Hann verður að hafa einhver verkfæri til þess, og þessi verkfæri eru einmitt galdramenn og galdrakonur. Djöfullinn og árar hans voru þó að minnsta kosti svo líkamlegir, að þeir gátu birzt mönnum, enda spöruðu þeir það ekki. Þeir voru að visu andlegar verur og ósýnilegar, eins og aðrir einglar í upphafi, en þegar þeim var steipt til helvitis, þéttust líkamir þeirra svo mjög við fallið, að þeir gátu orðið sýnilegir dauðlegum mönnum. Heilagur Augustinus bjó til þessa skarplegu skýringu. [Ástæðan til þess, að guð leyfir galdur, er sú, að hann vill, að trú hinna réttlátu verði þeim mun augljósari, alveg eins og hann leyfði ofsóknir gegn kristnum mönnum, svo að píslarvottarnir yrðu þeim mun dýrðlegri af trúarþreki sínu.] Í raun rétttri var djöfullinn alveg af baki dottinn, en það hafði hann líka verið á dögum Jobs, og vissu þó allir, hve hann hafði feingið leyfi til þess að kvelja hann sárt.]

[Galdur er meiri glæpur en allar aðrar syndir. Galdramennirnir eru jafnvel verri en djöfullinn sjálfur, eftir því sem nornahamarinn segir, því djöfullinn er fallinn í eitt skipti fyrir öll, og Kristur hefir ekki kvalizt fyrir hann á krossinum. Djöfullinn syndgar því að eins gegn skaparanum, en galdramaðurinn bæði gegn skaparanum og frelsaranum. Þetta og því um líkt er í fyrsta hluta galdrahamarsins.]

Annar kaflinn er um ýmsar tegundir galdurs, og hvernig fari fram við galdramesurnar, því galdramesur og gandræiðir voru mjög tíðar um þessar mundir eða trúin á þær, réttara sagt. Nornirnar riðu öllu því, sem hönd festi á, en

til þess að lifga reiðskjótana, ef þeir voru annars liflausir hlutir, þurftu þær smyrslí nokkur, sem þær feingu með því að grafa upp barnalík og sjóða þau. Þegar nornirnar voru komnar þangað, sem ferðinni var heitið, voru nöfn þeirra skrifuð með blóði í stóra bók, og því næst færðu þær djöflinum ýmislegt, sem þær höfðu haft meðferðis handa honum. Í staðinn fékk hann hverri norn fyrir sig púka, og skyldi hún hafa full ráð yfir honum. Djöfullinn var ekki púka-laus, enda hentaði það bezt, því nornirnar voru margar. Háskólakennari einn í Basel († 1564) hafði talið þá, og komizt að þeirri niðurstöðu, að þeir væru 2665886746664 að tölu. Pétur biskup Plade (Palladius) getur þess líka, að Kristur hafi rekið 6666 djöfla út úr einum manni, og eptir honum hefir séra Guðmundur Einarsson það (bls. 26).¹ Púkarnir feingust einkum við að gera náúnganum eitthvert mein eptir undirlagi nornanna, og voru þá optast í líki ýmsra dýra.

Í stuttu máli er það inntakið í öðrum hluta galdrahamarsins, að galdranornirnar geti gert alt ilt, og jafnvel drepíð menn með augnaráðinu einu. Mesta yndi þeirra sé þó að eta barnaket. Þær eti venjulega að eins óskirð börn. Þó leggi þær sér einstöku sinnum til munns skirð börn, en til þess þurfi sérstaklegt leyfi guðs. Optast drepí nornirnar börnin með augnaráði sínu eða þá duppti nokkru, sem djöfullinn hafi feingið þeim, þar sem þau sofi í vöggunni eða séu hjá mæðrum sínum, og haldi þá opt einfaldir menn, að þau hafi dáið af eðlilegum orsökum. Þegar þau hafi verið grafin, steli nornirnar þeim úr gröfunum. Það hafi komið fyrir, að þegar galdranornir hafi játað, að þær hafi stolið barnalíkum, þá hafi dómarnir látið rannsaka grafirnar, og hafi líkin þá fundizt þar, en þegar svona standi á, verði dómendurnir að gæta þess, að djöfullinn hefir ráð undir rífi hverju. Hann hafi gert dómurunum sjónhverfingar til þess að bjarga þegnum sínum, og játun nornanna eigi sannarlega að mega sín meira en veik sjón vesalla manna. Hér ber að gæta þess, að galdranornirnar voru oftast kváldar og pyndaðar til þess

¹ Um hann verður getið seinna og rit hans.

að játa sig sannar að sök, og getur því kenning þessi verið sýnishorn af hinni djöfullegu villu, sem skín gegnum nornahamarinn nálega á hverri einustu síðu.

Ekki telur galdrahamarinn það holt fyrir dómara að lita framan í galdrakonur þær, sem þeir eru að fást við, því djöfullinn hafi veitt sumum þeirra slíkt vald, að þeir geti ekki feingið af sér að dæma þær, þegar þær hafi átt kost á að lita framan í þá. Hér á eflaust að slá varnaglann við því, að dómaraarnir felli ástarhug til sakakvennanna, því margar þeirra voru úngar og friðar, en þó öllu fremur við því, að þeir kenni í brjósti um þær kvaldar og grátar, fullar harms og örvæntingar.

Við galdraundrunum telur galdrahamarinn ýms ráð, svo sem vigt vatn og klukknaðringingar, en þó einkum að klekkja á djöflinum með því að ofsækja þegna hans og verkfæri, galdrakonurnar og galdramennina, enda er þriðji kaflinn af galdrahamrinum skýrsla um það, hvernig fara eigi með galdramál, svo löglegt sé. Galdradómendur eiga að taka galdramál fyrir, þótt einginn kæri, ef þeir fá að eins pata af því, að einhver sé galdramaður. Hvar, sem þeir koma, eiga þeir að festa auglýsingu á kirkjur og ráðhús og skora þar á menn að kæra þá, sem þeir hafi grunaða um galdur, en hóta þeim banni og hörðum refsingum að öðrum kosti. Ákærendur geta feingið að launum fé og blessan kirkjunnar, ef henta þykir. Ef sakargiptarmennirnir vilja ekki gefa sig í ljós, geta þeir smeygt ákærunum niður í stokk í kirkjunni, sem gerður er til þess og einskis annars. Tvö eða þrjú vitni eru nóg til þess að fella. Öll varmennir eru vitnisbær í galdramáli, bannfærðir menn og sakarfélagar þess, sem kærður er, æruleysingar og lauslætismenn, stókumenn og stórglæpamenn allir. Galdramaður getur borið vitni á móti galdramanni, óvinur gegn óvini sínum, maður gegn konu sinni, kona gegn manni sínum, börn gegn foreldrum sínum o. s. frv., en þegar sakarfélagar eða ættingjar bera þeim í vil, sem ákærður er, eða grunur leikur á, þá hefir slíkur vitnisburður ekkert að þýða, því blóðið rennur til skyldunnar. Varnarmann mátti sá fá sér, sem borinn var galdri, en hann mátti að eins verja manninn sjálfan, en ekki verk

þau, sem honum voru gefin að sök, því ef hann lagði kapp á að verja galdramanninn, var hann jafnvel talinn miklu skæðari en hann og opt brendur fyrir bragðið um leið og sá, sem hann hafði varið.

Eins og lætur að líkindum, eru kvalir og pyndingar ekki einungis leyfðar, heldur einnig boðnar í galdrahamrinum. Veraldlegu lögin bönnuðu að endurtaka pyndingar, ef ekki hefðu komið fram ný gögn í málinu, en því gátu þeir ekki unað Sprenger og hans líkar. Þeir kvöldu fólk dag eftir dag, en þóttust þó ekki ítreka pyndingarnar eða endurtaka, heldur halda þeim áfram. Þeim hélzt þetta uppi, og þótti mjög gáfuleg skýring. Optast voru sakamennirnir þó að eins kvaldir þrjá daga samfleytt, ef þeir höfðu ekki meðkent áður, og ef þeir dóu ekki, meðan stóð á pyndingunum. Svo voru látnir líða þrír dagar, og þá tekið til að nýju.

Ef galdrafólkið vildi ekki játa sig satt að sök þegar í stað, var optast tekið til pyndinga, en þó ekki ávallt. Stundum var vatnsraunin höfð til þess að komast að raun um, hvort galdramenn væru sannir að sök. Hægri handleggur á þeim, sem grunaður var, var bundinn saman við vinstra fót, en vinstri fótur við hægri handlegg. Þá var honum sökt niður í vatn neðan í handi. Ef hann sökk ekki, þá var hann sannur að sök, því það var talið svo til, að þegar Kristur var skirður í Jórdan, þá hefði vatnið helgast, og tæki því ekki við neinum afbrotamanni, meðan hann væri ekki sannur að sök. Stundum voru líka sakamennirnir vegnir, og urðu þeir þá að reynast þýngri en ætlað var. Að öðrum kosti voru þeir taldir sannir galdrahundar. Lángoptast var þó tekið til pyndinga, því það þótti ávalt myndarlegra að fá játningu sakamannanna, áður en þeir voru brendir, og dómarnir komust fljótt að raun um það, að pyndingarnar voru þrautseigastar til þess að komast að þessu takmarki.

Kvalirnar voru mjög margvíslegar og eingu fábreytilegri en á dögum Nerós, þegar menn voru pyndaðir fyrir kristna trú, en nú var öldin önnur. Nú var kristnin orðin lærisveinn Nerós keisara og böðla hans. Stundum voru sakamennirnir lagðir á stiga, var svo brugðið böndum bæði um hendur og fætur, og tekið í frá báðum endum. Stundum slitnuðu limirnir

af við þessa meðferð. 1631 var ólétt kona þínd á Þýzkalandi. Meðal margs annars var hún þanin á stiga. Hárið var rakað af henni. Því næst var brennivini helt á höfuð henni, og kveikt í. Brennisteinn var brendur í handkrikunum og á hálsinum á henni. Hún var lögð á grúfu. Því næst voru mikil þýngsli lögð á bakið á henni, og henni svo lyft upp. Henni var lyft upp á óhefluðu borði alsettu hvössum göddum. Fætirnir á henni voru klemdir, þángað til blóð spratt undan nöglunum. Enn var hún húðstrýkt. Sumar af þessum pyndingum voru margteknar, og auk þess var konu aumínginn kvalinn á margan annan hátt, allt sama daginn. Næsta dag var pyndingunum haldið áfram. Margir dóu, meðan stóð á kvölunum. Einstöku menn voru svo harðvítugir, að þeir játuðu ekki að heldur, en flestir gugnuðu, eins og von var, og játuðu öllu, sem dómarnir vildu, en þá var ekki að sökum að spyrja, því þá var dauðinn víð. Þeir voru litlu betur staddir, sem höldu píslirnar, því dómarnir höfðu komið að þeirri niðurstöðu með lofsverðri skarpskygni, að djöfullinn sjálfur hefði stælt þá í kvölunum, svo að menn voru opt brendir, þótt böðlarnir hefðu ekki getað feingið neitt upp úr þeim. Margir báru galdur á óvini sína, þegar farið var að kvelja þá. Þeir vissu, sem var, að litil líkindi voru til þess, að þeir kæmust lífs af, þegar svona var komið fyrir þeim, og unnu þá óvinum sínum sömu kvala og sama dauðdaga. Sumir báru galdur á þá, sem höfðu borið þá galdri, ef þeir þektu þá annars, og höfðu þá oft þá ánægju á dauðastundinni að verða þeim samferða út úr lífinu, sem valdir voru að dauða þeirra.

→ Þegar galdramennirnir höfðu verið dæmdir til dauða, hvort sem þeir höfðu játað sig sanna að sök eða ekki, voru þeir fengnir í hendur veraldlegu yfirvaldi, og átti það að sjá um líflátið. Þeim var hér um bil æfinlega refsað með báli og bruna. Stundum voru sakamennirnir hálshöggðir fyrst, og líkið svo brent, en öskunni þeytt út í buskann. Optast voru þeir þó brendir lifandi. Þeir voru venjulega bundnir á stiga, og svo var öllu saman varpað á viðarköstinn, sem kveikt var í um leið. Stundum voru púðurböggjar eða tjöruleppar heingdir um hálsinn á þeim til þess að stytta kvölina, en stundum var aptur brent blautum við, sem brann hægt og

seint til þess að auka píslirnar. Stundum var líka refsingin hert með því að klípa sakamennina með glóandi taungum eða handhöggva þá og limlesta á ýmsan hátt, áður en þeir voru brendir.

Opt voru galdramenn og galdrakonur brend hópum saman, og flyktist þá að múgur og margmenni til þess að horfa á dýrðina. Það má jafnvel telja vist, að fólk hafi þyrpzt að, þótt ekki væri brendur nema einn sakamaður eða að minsta kosti tíðkast slíkt við aftökur manna um þessar mundir, og liggur í augum uppi, hvílíka spillingu þessi tíðu og hryllilegu líflát hafi haft í för með sér. Bálkestirnir voru opt geysistórir, einkum þegar margir voru brendir í einu, en þess þurfti ekki til. Það voru 22 vagnfarmar af við í bálkesti þeim, sem norn ein var brend á í Ribe í Danmörku, og hefir hlotið að lifa í honum í marga daga.

Það var í raun réttir að eins hending, hvort galdraorð fór af mönnum á 16. og 17. öld eða ekki, því menn voru bornir galdri fyrir alt, sem nöfnum tjáir að nefna eða því sem næst. Ef ilt orð lék á mönnum, ef menn áttu óvini, ef menn voru í ætt við galdramenn eða galdrakonur, sem brend höfðu verið, þá áttu þeir á hættu, að vera bornir galdri. Sama átti sér stað, ef menn voru óvenjulega lærðir, ef menn auðguðust fljótt, eða ef menn voru heppnir með lækningar, og enn voru ótal ástæður til „galdraryktis“, eins og stendur svo víða í alþingisbókunum. Ef menn sóttu sjaldan tíðir, þá var það stundum talinn vottur um galdrakunnáttu, en þegar menn á hinn bóginn þóttust vera trúaðir mjög, var það stundum lagt svo út, að menn vildu firra sig galdragrun með því. Ef menn voru mjög óttaslegnir, þegar þeir voru teknir fastir, þá þótti það benda á vonda samvizku. Aptur var talið, að djöfullinn hefði „forhert“ þá, sem létu eingan bilbug á sér finna.

Miklu hefir verið brent fleira af konum en körlum, og hafa brennurnar einkum komið niður á öldruðu kvennfólki. Þetta virðist vera kynlegt í fljótu bragði, en er þó eðlilegt, þegar betur er að gætt. Konur eru að öllum jafnaði hneigðari til hjátrúar en karlmenn. Þær hafa venjulega fjörugra ímyndunarafli og ofsalegri geðshræringar. Auk þess fást konur miklu meira við að bera út sögur hver um aðra en karlar, og sög-

urnar eru ekki æfinlega eins góðgirnislegar eða sannar og vera skyldi, en á galdraöldinni var sjaldnast laung leið til bálsins fyrir þann, sem borinn var galdri. Það má telja það alveg víst, að þvaður og mælgí málugra kerlinga hafi átt mjög mikinn þátt í galdrabrennunum. Í annan stað voru gamlar konur varnarlausastar fyrir, og það var hægast að fá þær til þess að játa sig sannar að sök, en annars voru bæði karlar og konur, lærðir og leikir, bæði gamlir menn og úngir, bornir galdri og brendir. Það eru jafnvel dæmi til þess, að fjögga ára gömul börn hafi verið brend fyrir galdur. Allar taugaveiklaðar konur áttu á hættu að verða brendar. Sama máli var að gegna um alla þá, sem vitskertir voru, einkum ef þeir höfðu trúaræði, en þeir voru margir um þessar mundir. Það var ekki nóg, að allir tryðu því, að þessir vesalingar væru galdramenn. Þeir trúðu því sjálfir, og er hryllilegt að hugsa til þess, en þetta var eðlilegt, því sjúkdómurinn knúði þá til þess, og auk þess var megn hjátrú samfara sjúkdómnum.

Sumir af þeim, sem brendir voru, hafa eflaust verið misindismenn, en flestir hafa þó verið saklausir, enda könnuðust fæstir þeirra við, að þeir hefðu haft um hönd verulegan galdur, fyr en skrífur og hjól, gaddar og klemmur kendu þeim það.

Stundum komst það upp eptir á, að menn höfðu verið brendir saklausir fyrir galdur, en það varð ekki aptur tekið. Konungar og ríkisráð lýstu yfir sakleysinu, en þeir, sem um var að ræða, höfðu þá verið brendir stundum fyrir laungu, og höfðu opt orðið að sæta sárnum kvölum, áður en þeir voru líflátnir. Stundum varð það jafnvel upp víst, að svik voru í taflí með galdramálin. Seint á 17. öld var t. d. ákaflegt galdrastapp í Thisted í Danmörku. Presturinn þar, magister Oluf Björn, hafði feingið 14 konur eldri og yngri til þess að láta vera djöfulóðar og bera hefðarfrú eina galdri, af því að hún vildi ekki gefa honum dóttur sína. Ált komst upp. 1698 dæmdi hæstiréttur prestinn frá kjól og kalli og í æfilángt fángelsi. Hann var þó náðaður næsta ár, en rekinn úr landinu. Enn þá stórkostlegri er glæpur sá, sem skozkur maður, Hopkins nokkur, gerði sig sekan í. Hann varð ber að morði, og var heingdur fyrir það. Áður en hann var festur upp, játaði hann, að hann hefði borið galdrasakir á 200 konur, og hefðu

þær allar verið brendar. Hann kveaðst hafa feingið 20 shillings fyrir hverja þeirra hjá dómaranum. Á Þýzkalandi feingu líka galdradómararnir vissa upphæð fyrir hvern dóm og hvern galdramann, sem brendur var, nálægt 20 krónum, og auk þess víða eignir þeirra, sem af voru teknir, en böðullinn og sveinar hans feingu fót þeirra og annað smávegis. Ef öll kurl kæmu til grafar, mundi það koma upp úr kafinu, að eigingjarnar hvatir hafa verið orsakir til fleiri galdramála en þeirra, sem um hefir verið getið og, ef til vill, fjöldans af þeim.)

Eg hefi nú skýrt nokkuð frá því, hvernig galdramál fóru fram alment, meðan þau voru í blóma sínum, og er auðséð, að malleus malificarum hefir haft mjög mikil áhrif á alla meðferð á þeim. Það er ekki heldur að furða, þar sem hann átti að nokkru leyti rót sína að rekja til páfans, sem var konungur konunganna um þær mundir. Hitt er merkilegra, að siðabótin skyldi styðja að hinu sama: eflingu galdratrúarinnar og fjölگان galdramálanna, og skal eg nú leitast við að skýra það með nokkrum orðum.

Fyrir siðabótina hafði verið hin mesta deyfð og doði yfir trúarlífi manna. Menn höfðu trúað páfanum eins og nýju neti, en hirt fremur lítið um guð sjálfan. Við siðabótina komst mjög mikil breyting á þetta, en hún var misjöfn, eptir því, hvort þjóðirnar voru Lúterstrúar eða páfatrúar. Lúterstrúarmenn sáu, í hverri villu þeir höfðu vaðið, svo öldum skipti, og ofbauð þeim sjálfum, hve þeir hefðu getað farið villir vega. Þeir gátu ekki hugað sér annað, en að guð væri reiður við þá fyrir afglöp þeirra, en enn reiðari hlaut hann þó að vera við páfatrúarmennina, sem ekki vildu hverfa frá páfavillunni, þótt augun á þeim hefðu verið opnuð. Páfatrúarmönnum blöskraði aptur fráhvarf Lúterstrúarmanna, og lá beint fyrir þeim að trúa því, að guð væri bálreiður yfir því. Þeir hugsuðu sér, að guð væri einkum reiður við Lúterstrúarmenn, þessa frávillinga og villutrúarmenn. Svona stóð á því, að fyrstu aldirnar eptir siðabótina hugsuðu menn sér alment, að guð væri reiður við mannkynið, eins og á tímum gamlatestamentisins að sínu leyti, en af þessari reiðitrú leiddi, að menn fundu mjög til synda sinna.

Reiði guðs kom líka berlega fram á ýmsan hátt. Hann lét

halastjörnur og ýmsar aðrar nýstárlegar loptsjónir sjást á himinhvolfinu. Hann breytti sjónum sumstaðar í blóð, og ekki vantaði ýmsa fyrirburði á jörðunni, svo sem vanskapnaði og ýms önnur undur. Alt þetta birti guð til þess að sýna mönnunum, að hann væri reiður við þá vegna synda þeirra, og að hann mundi refsa þeim mjög harðlega, ef þeir bættu ekki ráð sitt, og iðruðust synda sinna.

Menn gerðu alt, sem þeim gat komið til hugar til þess að bliðka reiði guðs. Prestarnir þrumuðu af prédikunarstólunum hvern helgan dag um syndafarg það, sem lægi á sálum manna. Flestar skemtanir voru bannaðar, þótt þær væru alveg saklausar. Öll sundurgerð var bönnuð í klæðaburði og hárskurði o. s. frv., en alt kom í sama stað niður: guð lét ekki bliðkast. Djöfullinn var líka í vondu skapi um þessar mundir eða svo trúðu menn alment. Siðabótin kom honum mjög við, því hann hafði mist fjölda af þegnum sínum, hvoru megin sem litið var á málið. Lúterstrúarmenn töldu páfatrúarmenn börn djöfulsins, en þeir völdu Lúterstrúarmönnum eingulegri nöfn. Menn trúðu því, að djöfullinn hefði orðið reiður yfir missi sínum, að það var svo sem eðlilegt, að hann leitaðist við að hefna sín. Djöfullinn gat reyndar ekkert gert gegn vilja guðs, en af því að guð var reiður sjálfur, leyfði hann djöflinum að ná sér niðri á mannkyninu, eins og á Job forðum. Nú fór djöfullinn af stað, og þá versnaði sagan, því hver ósköpin dundu yfir eptir önnur. Drepsóttir geysuðu yfir löndin, hallæriugu merg og blóð úr þjóðunum, stríð og styrjaldir kiptu á burt öllum fjöldanum af úngum mönnum og upp vaxandi og alt eptir þessu. Nú var við raman reip að draga, því ekki var hægt fyrir mennska menn að klekkja á djöflinum sjálfum. Þó reyndu menn til þess með ýmsu móti, svo sem með því að banna harðlega blót og ragn og ýmislegt annað athæfi, sem menn héldu, að djöflinum væri ánægja að. Aðalvopnið á móti djöflinum var þó að ofsækja af fremsta megni alla þá, sem menn héldu, að væru sérstakir vinir hans og þegnar, verkfæri og máttarstólpur, en það voru einmitt galramenn og galdrakonur. Menn trúðu, að þessir galdrahundar létu miklu meira til sín taka nú en áður hafði tíðk-
azt, eins og eðlilegt var, þar sem menn trúðu, að djöfullinn

legði framt á að hefna sín á mönnunum. Ekkert var of vont handa þessum „djöfuls kroppum“, eingar pyndingar voru nógu sárar handa þeim og eingin refsing nógu hörð. Nú þótti það einna beizkastur dauðdagi að vera brendur lifandi, og þess vegna voru galdramennirnir liflátnir með þessu móti.

Á miðöldunum höfðu galdrabrennur verið fremur fátíðar, að minnsta kosti á Þýzkalandi og á Norðurlöndum. Í Danmörku þekkja menn t. d. einga galdrabrennu frá miðöldunum. Á Þýzkalandi voru galdranornir fyrst brendar í Trier um miðja 13. öld, en þar voru þó eingar ofsóknir fyrir galdur, fyr en þær gusu upp í Heidelberg 1446. Ofsóknir þessar og æsingar voru þó ekkert gagnvart því, sem seinna varð, því skarið tók fyrst af með siðabótinni. Þá hófst þegar hin mesta galdrabrennuöld í Danmörku, og var brendur þar fjöldi af fólki eptir undirlagi Péturs biskups Plades og annara kennimanna. Sama máli var að gegna um alla Norðurálfuna. Galdratrú breiddist þar út eins og eldur í sinu bæði um lönd þau, sem Lúterstrúarmenn bjuggu í og páfatrúarmenn, og galdrabrennurnar urðu henni ávalt samfara.

Galdratrúin var eins og sóttkveikja, sem breiddi dauða og hrellingu út um löndin. Varla var talað um annað en galdur og galdrabrennur. Allir voru dauðhræddir, og þar kom að lokum, að fjöldi manna trúði því, að þeir væru rammgöldróttir, og stæðu í nánú sambandi við djöfulinn, en þeir voru þó enn fleiri, sem héldu, að alt mótdrægt, sem þeim bar að höndum, stafaði frá galdri óvina þeirra. Það var líka ekki við öðru að búast, því hinir andlegu leiðtogar lýðsins, prestarnir, hömuðust á móti galdri af alefli, og stuðluðu mjög mikið með því til þess að auka galdratrúna og breiða hana út. Lúter trúði sjálfur á galdur og galdrafólk, og að djöfullinn gerði mönnum ýmsar líkamlegar glennur. Allir þekkja söguna um það, þegar hann henti blekbyttunni í djöfulinn í Wartburg. Hann trúði því líka, eptir því, sem stendur í borðræðum hans (Tischreden), að djöfullinn og árar hans gætu átt afkvæmi með mennskum konum, og leingra verður ekki komizt í hjátrúnni.

Ekki vita menn með vissu, hve margir menn hafa verið brendir fyrir galdur, en það vita menn, að það var ótrúlega

mikill fjöldi manna. Alment telja menn, að hálf fjórða miljón manna hafi verið brend, og mun ekki of mikið í lagt, þegar þess er gætt, að í sumum héruðum á Þýzkalandi og Frakklandi var hver einasta kona brend á tiltölulega fáum árum. Í einni sveit í Elsass voru brend 5000 manna á árunum 1615—35, og í litlum kaupstað þar voru brendir 136 menn á árunum 1572—1620. Benedict Carpozov í Leipzig (1595—1666) var einna voðalegastur galdradómari á Þýzkalandi. Hann dæmdi 20000 galdramenn til dauða. Að öðru leyti var hann vandaður maður og trúaður mjög. Hann las biblíuna 53 sinn-sinnum spjaldanna á milli, og var til altaris í hverjum mánuði.

Ógnir þær, sem galdrabrennurnar höfðu í för með sér, keyrðu svo úr hófi, að ýmsir skynsamir menn reyndu til þess að stemma stigu fyrir þeim, en það tjáði lítið. Ulrich nokkur Molitor í Konstanz barðist fyrstur manna á móti galdrabrennum nálægt 1500, en þar næst Cornelius Agrippa von Nettesheim frá Metz (1486—1535). Lærisveinn hans Johann Weyer (Wierus) frá Brabant († 1588) samdi líka latneskt rit á móti galdratrú 1563, og mæltu ýmsir vitrir menn fram með því, en þeir voru ofsóktir og jafnvel teknir af lífi. Auk þess ritaði fjöldi manna á móti riti Weyers, svo sem Jakob fyrsti Einglakonungur, og kom það því að litlu haldi. Það var ekki heldur að búast við því. Galdratrúin stóð í svo nánu sambandi við hjátrú þá, sem drottnaði um heim allan um þessar mundir, að hún hlaut að vera við lýði, þángað til hjátrúin rénaði. Hún sat aptur að völdum, þángað til náttúruvisindin tóku að ryðja sér til rúms, en það varð ekki fyr en laungu seinna. Friedrich von Spee jesúiti (1592—1635) barðist á móti galdrabrennum af alefli, og samdi á móti þeim rit 1631, sem heitir *Cautio criminalis*. Bók þessi kvað vera mjög merki-leg og segir Henne am Rhijn, að hún sé eitt af þeim ritum, sem séu marksteinar í sögu mannkynsins og allrar mannlegrar menningar.

Þegar komið var fram undir lok 17. aldar, fór mjög að draga úr galdramálum og galdrabrennum. Í Danmörku var t. d. gefið út um það konungsbréf 1686, að ekki mætti taka neinn af lifi fyrir galdur, fyr en hæstiréttur hefði rannsakað málið, og dæmt það, og ekki þekkjast dæmi til þess, að menn hafi verið

brendir fyrir galdur í Danmörku eptir 1700. Rénan galdra-brennanna er einkum að þakka tveimur mönnum, Balthasar Bekker, presti í Amsterdam og Christian Thomasius (1655—1728) háskólakennara í Halle. Bekker gaf út rit 1691, sem hét „Bezauberte Welt“, og Thomasius gaf út rit á móti galdratrú og galdrabrennum 1703. Í báðum ritunum er sýnt fram á, hve hræðileg og skaðleg hjátrú galdratrúin sé. Bekker sannar mál sitt með alvarlegum og röksamlegum ástæðum, en Thomasius dregur galdratrúna sundur í logandi háði. Bæði ritin mættu mikilli mótspyrnu fyrst í stað, en svo fór, að menn samfærðust um, að þau höfðu rétt að mæla, og þegar menn voru komnir að þeirri niðurstöðu, þá höfðu galdra-brennurnar lifað sitt fegursta. Eptir miðja 18. öld komu út lög á móti galdrabrennum í Þýzkalandi og Austurríki. Seinasta galdrabrenna, sem menn hafa sögur af, fór fram á Þýzkalandi 1775, en seinasta líflát fyrir galdur gerðist í Glarus á Svissaralandi 1783. Þar var þá hálshöggvin kona fyrir fjölkynngi. Reyndar eimdi leingur eptir af galdratrúnni á Þýzkalandi, og réðst skrillinn stundum á kerlingar, sem hann hugði, að færu með galdur, og drap þær. Þetta kemur jafnvel fyrir í afskektum sveitum á Rússlandi enn í dag.

Eg hefi stutt mig hér við ýms útlend rit, einkum „Hexe og Hexeprocesser i Danmark“ eptir Verner Dahlerup Kmh. 1888, „Medeltidens Magi“ eptir Victor Rydberg Stockh. 1865, „Overtro og Trolddom fra de ældste Tider til vore Dage“ eptir Alfred Lehmann Kmh. 1893, 1894, „Kulturgeschichte des deutschen Volkes“ eptir Otto Henne am Rhijn Berlin 1892¹ og „Udsigt over Hexeprocesserne i Norden“ eptir Rasmus Nyerup í „Det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter xix og xx Kmh. 1823 og 1824. Í fyrra kaflanum af ritgjörð Nyerups er svo litill kafli um galdramál á Íslandi (bls. 391—94), en á honum er alls ekkert að græða, því Nyerup fer þar einungis eptir Ferðabók Eggerts Ólafssonar I bls. 465—81, Jus criminale eptir Svein lögmann Sölvason 1776 bls. 28—36 og Kirkjusögu Finns biskups III bls. 517—20.

¹ einkum I bls. 414—16 II bls. 67—70, 123—25, 257, 272 og 337.

Galdur og fjölkyngi hefir tíðkapt á Íslandi með ýmsu móti þegar á landnámstíð og ávalt síðan að minnsta kosti fram undir þennan dag. Finnur Jónsson háskólakennari hefir ritað allýtarlega um galdur á Íslandi í heiðni¹ og er því ekki þörf að minnast á hann hér og það því síður sem aðalverkefni ritgjörðar þessarar er galdur og galdramál á Íslandi eptir siðabótina. Þó má geta þess, að í heiðni var tíðast að lemja galdranornir grjóti í hel, en stundum voru þær þó teknar af lífi á annan hátt.²

Eptir að kristni var lögtekin, var galdrinum háttað eins og í heiðni fyrst framan af. Galdrmennirnir feingust einkum við fornescju á næturþeli, því þeir urðu að fara leynt með töfra sína. Þeir þóttust þá eiga orðastað við anda og ára og fá ráð hjá þeim optast til þess að gera öðrum ílt. Fornescja þessi var kölluð útisetur, og lá jöfn refsing við þeim og seiði, fordæðuskap og að vekja upp tröll þ. e. vekja upp drauga. Á 11. og 12. öld er þó sjaldan eða aldrei getið um líflát fyrir galdur, enda voru lögin þá betri og síðir manna mildari en í heiðni.

Eptir því sem er að ráða af Jónsbók³, hefir allur galdur verið með sama blæ og áður á 13. öld, og hefir það eflaust haldizt, þangað til klerkavaldið var orðið rótgróið og trúarlegar hégiljur, svo sem hindurviti með vígðu vatni, krossmörkun o. s. frv., komu í staðinn, en þau voru alls ekki talin til hjátrúar eða fjölkyngi. Þetta helgikukl, ef svo má segja, sat í hásæti frá hér um bil 1300 og fram að siðabót.⁴

Á tímabili þessu er mjög sjaldan getið um refsingar fyrir galdur og að eins eina galdrabrennu. 1343 lét Jón biskup Sigurðsson brenna systur eina í Kirkjubæjarklaustri, Katrínu að nafni, og var henni gefið það að sök meðal annars, að hún hefði bréflega veðdregið sig djöflinum.⁵ Á Grænlandi er líka getið um galdrabrennu liðugri hálfri öld seinna. 1406 eða 1407

¹ Um galdra, seið, seiðmenn og vökur í Þremur ritgjörðum tilcinkuðum Páli Melsteð 1892 bls. 5—28.

² Sbr. Þjóðs. J. Árn. I bls. VIII.

³ Mannhelgi 2. kap.

⁴ Sbr. Ferðabók Egg. Ól. I bls. 470—73.

⁵ Hist. eccl. II bls. 100. Þjóðs. J. Árn. I bls. 72.

var brendur þar maður einn, er Kollgrímur hét „fyrir þá sök, að hann lá eina manns kvennu, er Steinunn hét, dóttur Hrafnis lögmanns, er lézt í skriðunni norður í Launguhlið; átti hana þá Þorgrímur Sölvason; fékk Kollgrímur hennar vilja með svarta kvonstur; var hann síðan brendur eptir dómi; var kvennan og síðan aldrei með jafnri sinnu og áður, og deyði þar litlu síðar“.¹

Eptir siðabótina voru allar kreddur og hégiljur, sem páfa-trúin hafði haft í för með sér, streingilega bannaðar, og dró það mjög úr þeim, en þó lifði leingi í kolunum. Jafnframt kom upp annars konar hjátrú og annars konar hindurvítni, sem höfðu talsverðan keim af galdri í heiðni. Nú var aptur farið að tíðka rúnir og galdrastafi og fremja fjölkynngi í nafni Þórs og Óðins o. s. frv. Yfir höfuð að tala fóru hindurvítni mjög vaxandi með Lúterstrú svo á Íslandi sem annars staðar,² og allur aldarháttur á 16. og 17. öld er gagntekinn af hinni römmustu hjátrú. Eg skal nú fara um hana nokkrum orðum, áður en eg minnst á sjálfa galdrana.⁷

Menn trúðu því á Íslandi ekki síður en í öðrum löndum, að guð væri reiður mjög við mannkynið, einkum Íslendinga sjálfa, og hefir þessi reiðitrú eflaust flutzt til Íslands frá út-löndum, eins og Jón Espólin segir: „Í þann tíma (1590) gerðist ærin trú á sjónum og fyrirburðum, því að svo var þá á Þýzkalandi og Danmörku; trúðu menn, að hvað eina mundi merkja heimsendi eður sérlegar hegningar“.³ Guð lét reiði sína í ljósi á ýmsan hátt, og þar kom, að menn töldu alla nýstárlega viðburði vott um heipt guðs og yfirvofandi hegningu. Menn höfðu leingi haft hjátrú á halastjörnum, og svo segir í Rímbeglu:⁴ „Cometæ merkja jafan rikjaskipti eða drep-sótt eða bardaga eða önnur stórtíðindi“. En nú fara menn fyrst að óttast þær fyrir alvöru. Menn trúa því fastlega, að þær hafi fjárfelli og grasleysi í för með sér.⁵ Halastjarna sást veturinn 1664. Það hræddust þá allir menn og hvern hlut

¹ Grönl. Hist. Mindesmærker III bls. 40. Safn til sögu Ísl. II bls. 615.

² Árb. J. Esp. V bls. 62.

³ Árb. V bls. 79.

⁴ Hafn. 1780 bls. 478.

⁵ Safn til sögu Ísl. I bls. 111.

annan, sem var óvenjulegur.¹ Einna mest óttuðust menn þó halastjörnuna, sem sást 1680. Séra Jón Guðmundsson kvað um hana lángan sálm, bænarbelti.² Og séra Páll Björnsson í Selárdal tók saman um hana lánga prédikun: „Homilia de cometa, qui anno 1680 toto decembri visus fuit.“ Hún er til í handritasafni Rasks 108 og á fleiri stöðum. Þar segir séra Páll meðal annars: „Guð skapar kómeturnar af því blóði og blóðugum syndum, sem á jörðina út hellast, og á jörðunni drýgjast, hvað alt upp stígur í hæðirnar. Þessi illska er sá suddi og brennisteinn, sem bálást í þessum kómetueldi, svo sem Esajas segir (9. kap.): Ránglætið brennir sem eldur.“ Menn lögðu líka hinn mesta trúnað á sólmyrkva og túnglmyrkva. 12. nóvember 1574 var túnglmyrkvi í 4 klukkustundir. Þá gekk bóla um Ísland.³ 1601 „skeði hræðileg formyrkvun á sólinni á Magnúsmessu fyrir jól; stóð yfir leingi dags eður mest allan daginn, svo sólin varð öll svört, sem boðaði eptir komandi óáran og harðindi, og strax með þeim degi skiptist um til harðinda.“⁴ 9. og 10. nóvember 1630 varð túnglmyrkvi á næturþeli. Hann var talinn áreiðanlegt sóttarmerki.⁵ Allar loptsjónir, sem ekki sáust svo að segja daglega, voru annars taldar fyrirburðir. 1594 var fellivetur mikill norðan lands. „Einn maður sá svoddan sýn. Hann reið frá Odda suður. Hann sá fljúga einn dreka neðarlega í lopti, álíka sem lindormur er upp kastaður; var alt í rauðum loga; fór vestur og þráðbeint austur; varð maðurinn aptur að snúa, því hesturinn vildi hvergi gánga, en hvorki sakaði hestinn né manninn.“⁶ Sumardaginn fyrsta 1627 „heyrðist mikið hljóð, og í því sást einn glóandi hnöttur fljúga, hver sér í sjóinn niður kastaði með ógnarlegum hljóðum. Þann dag var maður réttaður á Heynesi á Akranesi.“⁷

¹ Árb. J. Esp. VII bls. 37.

² Árb. J. Esp. VII bls. 99.

³ Ann. Björns á Skarðsá I bls. 252.

⁴ Oddur Eiríksson á Fitjum í Ann. Björns á Skarðsá II bls. 32.

⁵ Ann. Björns á Skarðsá I bls. 162.

⁶ Ann. Björns á Skarðsá I bls. 6.

⁷ Ann. Björns á Skarðsá I bls. 140.

Þá er vitran séra Jóns Eyjólfsssonar að Hvammi í Norðr-árdal 1695—1715, og skal eg færa hana hér til orðrétta, því hún segir frá hinni mestu og fjölbreyttustu loptsjón, sem sézt hefir á Íslandi, svo að mér sé kunnugt, en mun á hinn bóginn vera fáum kunn.

„Vakandi sjón og vitran séra Jóns Eyjólfsssonar ýngra, en hann sá með öðrum manni á sinni reisu þann 24. júlí 1684.

Eg Jón Eyjólfsson ýngri, Jesú Krists þénari, ferðaðist eitt sinn heimleiðis undan Snæfellsjökli. Með mér var fullorðinn maður frómur og ráðvandur, Árni Guðmundsson, og piltur einn. En sem eg var kominn á fjörurnar fyrir framan Straumfjarðará, sá eg um kvöldið þess sama dags, um sólsetursbil, sjón þá eður sýn, sem hér greinir:

Fyrst sá eg, að einhverju brá fyrir mig á loptinu, en sem eg hugði að því gjör, þá var það skip undir seglum, og hélt til norðurs. Það sýndist mér vera langt í skýjunum, en ei sá eg það nema um litinn tíma. Þar eptir sé eg að litilli stundu liðinni á norðurloptinu álika stórt skip og venjulegt kaupfar. Það var þrimastrað. Jafnfram sá eg annað skip nokkru minna ofar á loptinu tvimastrað. Bæði þessi skip voru undir seglum, og sigldu sem hægan byr vestur eptir loptinu, og þá eg hafði horft á þau góða stund, sá eg einn mann við það stærra skipið. Bæði þau sýndust mér vera í skýjunum eða bak við skýin, því þar sem skýin voru þykk, sá eg þau ei, en þar sem þau greiddust sundur, sá eg þau. Síðar sá eg tvo menn á norðurloptinu á heiðrikum himni hvorn hjá öðrum. Báðir voru þeir á síðkjólum, og horfðu hvor til annars. Svo sá eg nokkra menn, hér um bil átta, tíu eða tólf, einn, sem var mitt á milli þeirra, og var mjög ypparlegur ásýndar. Hann var í stærra lagi, og horfði til suðurs. Hér eptir sá eg tvo menn. Báðir voru þeir á kápu spássérandi, og geingu sem um gólf á norðurloptinu. Undireins sá eg tvo menn á vesturloptinu, sem riðu til suðurs, og einn mann á útnorðurloftinu hálfboginn með hár á höfði, og var í stigvélum með bagga á bakinu, undir hverjum mér virtist hann ei geta upp risið, og þar eptir var upp af bagganum sem hrauktjald, en þá hann hvarf mér, varð í sama stað á loftinu, hvar hann hefði áður verið eður hans mynd, óttaleg og

forljót skepnulíking, hverri eg kann við eingan hlut að líkja, sem séð hefi. Frá þessum manni hugði eg áður greinda tvo menn, er spásseruðu, líka svo hina, er riðu til, en jafnframt þessu sá eg ótölulegan mannfjölda, ýmislega klædda, á norðurloptinu standa. Síðar sá eg mann mjög stórvaxinn, höfðinglegan og svipmikinn á landnorðurloptinu. Hann hafði hatt á höfði, og horfði til vesturs. Undir vinstri hendi hélt hann á poka stórum, sem var saman dreginn á báðum endum. Í hægri hendi hélt hann á vendi, hverjum hann bandaði að mönnum nokkrum, er þar voru nálægir, og breiddu við bakið, en ei sá eg vöndinn við þá koma. Eptir þetta sá eg mikinn mannfjölda nær því um alt loptið til austurs, norðurs, vesturs, og suðurs og það góða stund. Svo gerði mikla skúr. Eg var þá líka kominn í áfángastað í Núpunes. Á meðan hún stóð yfir, sá eg hvergi beran himin, en að henni endaðri, sá eg mannfjöldann sem fyr. Nokkra sá eg halda á bók, suma á bréfum, nokkra á klútum sínum. Sumir voru á prestabúningi, þótt hinir væru fleiri. Einn var á hvítum sloppi, einn hélt á bók, frammi fyrir hverjum að stóð maður á knjánum, sem undir aflausn væri. Einn mann sá eg setja knif fyrir brjóst öðrum, en ei sá eg hann fá skaða af knífnum, en þó féll hann á bak aptur. Einn mann sá eg ganga svo sem í kring fiskahlaða, einn klappa hundi, einn strjúka nauti, einn leiða sauð. Nokkra menn sá eg líka á reið á suðurloptinu, nokkra hesta lausa, eitt naut og eitt ferfætt dýr, ei ólíkt leóni. En sem á leið nóttina var alt fólkið stærra og mikið fyrirmannlegra en áður sá. Hvort heldur eg sá tvo eður þrjá kvennmenn, man eg ógjörla, en við eina þeirra var mest haft. Þrjú skip sá eg um sólaruppkomuna. Þau héldu af vestri, og héldu sömu leið sem hin fyrri, en hvort þau voru hin sömu, vissu eg ei, því eptir að hin skipin voru komin í miðmorgunstað, að eg meinti, sá eg þau ei og eingin skip fleiri, en þau komu af vestri. Þetta sá eg alla nóttina og fram yfir sólaruppkomu. Þá lagði eg mig til svefns, en sem eg vaknaði, sá eg á skýjunum menn fara flokkum saman, flesta ríðandi og stærri en um nóttina. Þá voru kvennmenn nær í hverjum flokki, einn, tveir og þrír og sumstaðar fleiri, og það sá eg allan daginn optast nær.

Hér greinda sjón eður sýn sá eg fyr greindur Árni Guðmundsson, sem á ferð var með prestí.

Gæti hver sin, en guð vor allra í Jesú nafni. Amen.¹

Sjón þessi er að visu ekki sett í samband við neinn sérstakan atburð, en það er þó auðséð á niðurlagi hennar, að hún er sett í samband við syndir þjóðarinnar.

Það voru ekki að eins loptsjónir, sem menn töldu vísan vott um reiði guðs, heldur líka allir aðrir óvenjulegir náttúruviðburðir. „Óvenjuleg stóviðri, sjávarólga, vatnagángur og sá ógnarlegi elds ógángur, sem verið hefir á þessum vetri² í Heklufjalli, og allviða stóran skaða gert, alt þetta bendir til iðrunar og apturhvarfs frá syndunum,“ segir Þórður biskup Þorláksson í formála fyrir „Einn litill sermón um helvíti“, Skálholti 1693. 1633 „sást sjórinna sem blóð við Vestmannaeyjar, sem fyr hafði skeð fyrir austan, áður en Tyrkir komu, og rændu þar.“³ Ef þytur heyrðist milli fjalla (1545), var það talinn sóttarboði.⁴ Ef kviknaði í sinu eða skógum venju fremur (1632), var það talinn undanfari harðinda og fjárfellis.⁵ 1485 „höfðu krákur og krummar og aðrir fuglar ógnarlegan rifrildisgáng í loptinu. Eptir það kom mikið stríð milli eingelskra og franskra.“⁶ Ekki mátti grafa brennistein úr jörðu, því það átti að vita á hallæri og mannfelli,⁷ og alt eptir þessu.

Í annan stað lét guð eingla sína birtast ýmsum mönnum ýmist í vöku eða svefni og boða þeim reiði sína og jafnvel heimsendi innan skamms, ef þeir sæju ekki að sér, og bættu ráð sitt. Eg skal taka hér upp eina af vitrunum þessum, því hún sýnir ágætlega hugsunarhátt timans, innilega meðvitund um syndir þjóðarinnar að öðru leytinu, en hræðslu við hefndarreiði guðs að hinu leytinu.

¹ Hndrs. Bmfj. 161, 8vo.

² Þ. e. 1693.

³ Ann. Björns á Skarðsá II bls. 180.

⁴ Árb. J. Esp. IV. bls. 21.

⁵ Ann. Björns á Skarðsá II bls. 172.

⁶ Sama rit I bls. 58.

⁷ Homilia de Cometa.

„Vitran séra Magnúsar Péturssonar á Hörgslandi¹ 1628.²

Föstudaginn³ næstan fyrir jól, sem var sá 19. desember, opinberaðist mér Magnúsi Péturssyni, óverðugum Jesú Krists þénara, svoddan persónuleg og vakandi sjón og siðan draumur, sem hér eftir fylgir, en upp á það menn orsökina að nokkru leyti vita meg, hvar fyrir eg hefi þetta svo leingi hulið, hverja eg meðkenni fyrir mínum guði, þá er það skeð míns breiskleika vegna. Þó hefi eg formerkt, optar en eg hefi þar um talað, að guð vill ekki, að þetta sé leynt; vil eg því þetta með fáum orðum á vísa, biðjandi góða menn það ekki að misvirða.

Um kvöldið þessa sama dags var mikið regnviðri; gekk eg þá aptur út úr bænum, eftir að eg var fyrir skömmu heim kominn af litilli reisu í ljósaskiptunum um kvöldið; féll þá í minn þanka hastarlega svo sem óforvarandi bræði og þúngir geðsmunir, hvað sannlega hefir verið innblástur og freisting eður eldleg þila og umsátur þess vonða anda, að eg með reiðulegu bragði gramdist veðráttunni, hvar um eg get ei fleira skrifað. Ávi! Þú banvæna náttúra. Ó, guð! Eg meðkenni mína synd. Þú veizt allra manna vegu, þú hjartnanna og nýrnanna rannsakar. Láttu mig finna náð fyrir þér, og gakk ekki í dóm við mig. Líttu ekki á minn saurugleika, heldur á þíns sonar hreinsunarblóð, Jesú Krists, og ger mig eilíflega sáluhólpinn.

Sjónin sjálf.

Svo sem eg nú vestur fyrir bæinn gekk með áður sögðu þúngu geði, varð mér litið upp í loptið til austurs; brá þá fyrir mig miklum ljóma, og í þessari ofurbirtu sýndist mér einn stór maður skínandi eður mannsmynd miklu bjartari en sú mikla birta var og eins að sjá, sem geislaði af henni allt um kríng. Andlit hans var mikillegt og reiðulegt tilsýndar. Hans hár og skegg var ljósgult eður rauðhvítt og svo sem með aldurdómslit, svo sem annað bunit(!) með nistum eður skildum(!), og það var alt glóandi að sjá, sem klúkti

¹ dó 1686 að Kirkjubæ á Síðu og var þá prófastur.

² Sunnudaginn, 161.

³ 1629, 161. Sbr. Ann. Björns á Skarðsá II bls. 150.

ofan á hvirflinum, álíka að væri kóróna. Hann var um girtur eður skryddur síðri skikkju, eins og tignarlegur konungabúnaður er upp málaður, og með þessu móti sýndist mér hann á stóli sitja með gulllegum farfa. Sverð þrilitt var í hans hægri hendi, rautt, blátt og svart. Í hans vinstri hendi var upp spentur bogi bleikur að lit og örín rauð, sem lá á streingnum, en streingurinn ígulur. Barn nakið í hans faðmi sýndist mér á knjánnum standandi með út breiddum og upp réttum höndum mjög lystilegt í allri ásýnd til að sjá, en þess andlitsmynd kunni eg ei sjá, því það horfði frá mér, og eg átti á bak því að líta. Sitt hár var á barnsins höfði harla fagurt, og liðaðist ofan á hálsinn, en hrökk þó upp aptur að neðanverðu. Þetta barn hélt annari hendinni um sverðsoddinn, en annari um örína, sem lá á boganum, þeirri hægri, fyrir streingnum. Það var að sjá, sem blóð rynni ofan eptir báðum handleggjum barnsins, eins og það hefði særzt bæði af sverðinu og örinni, sem sú dýrðlega mynd sér í hendi hafði. Þetta sá eg um stundar sakir, svo leingi sem eg mátti lesa hálfa Pater noster, og svo hvarf það mér skyndilega. Ekki heyrði eg eitt orð talað með mínum líkamlegum eyrum, en hvað sálunni skynjaðist, greini eg ei að sinni. Eg kann og ei sjálfur segja. Þó man eg alla aðferðina, og hvernig fyrir mínum hjartans eyrum var prédikað og hugvitinu á vísað um marga hluti, hvað mér ætti og skal með guðs fulltingi minnstætt vera. Ó, guð! Vertu mér synduðum líknsamur. Þér höfðingjar, bæði andlegir og veraldlegir, ásamt allir aðrir út í frá, gerið guðs vegna og yðvarrar sálar, risið upp af yðar syndasvefni. Látið ei svivirðingar, ránglætið og athugaleysið draga yður frá guði og til helvitis, því ei er gaman á ferðum, bræður mínir, vilji guð uppi halda réttinum og honum fram fylgja, og er þetta stuttlega sjónin.

Draumurinn.

Síðan varð eg óttasleginn og magnlaus; harkaði eg þó af mér, það eg gat, og gekk svo inn í það hús, sem næst mér var, og mitt hjarta, því miður, viknaði hér ekkert við. Ó, guð! Hrær mitt hjarta, sem er steini harðara. Mýk það, og klókt ger með þínum anda.

Og sem eg hugði um þetta eptirleiðis, ángraðist eg með gráti og kveini, sem þeim er ljósast, sem til vissu í þann tíma, og hjá mér voru, og litlu þar eptir háltaði eg, og dottaði, en þá liðið var á nótt, þótti mér maður nokkur klæddur hvítri slyppu að mér koma með sorglegt og andrikt yfirbragð, úngur að ásýndum og skegglaus. Höfuðbúning hans kann eg varla að greina. Þó var það álíka að sjá á myndinni sem biskupsmitur opið ofan, að mig minnir. Staf hafði hann í hendi sér bleikan að lit og um girtur með belti, hvar með slyppan var nokkuð upp stytt. Hann hélt á tveimur spjöldum, hverjum sundur og saman mátti lykja, og gullegrí krit. Hann stóð við borðið hjá rúmi mínu, og var ákaflega að reikna, hvað eg meinti með mér, að vera mundi heimsins aldur upp kastaðan í summu, hverja eg vel man, en girnist ei að greina, og sem hann var búinn að reikna, rétti hann spjöldin upp að rúminu fram fyrir mig, svo eg mátti summuna glögglega sjá, og sagði til mín: Rís upp, þú syndari, og sjá, hve tæpt stendur, og langt komið er. Þar er lítið skref betur. Síðan mælti hann þessi orð:

„Veröld er öll í voða stödd,
víst er því nálæg herrans rödd
sæla að velja í sólarsal,
seljast þrælur í kvöl og bál.
Einn guð þá yfir allan enda ríkja skal.“

Þar næst segir hann: „Hirðarnir halda ei hjörðinni að þeim blómlegu runnum og fögru rjóðrum og þeirri skæru svölunarlind, sem ber. Veröldin vill ekki varðveita það drjúpandi viðsmjör. Heiminn klýjar við himnamjölinu. Sáðlendið er vökvalaust. Kornid kæfist fyrir mergð þyrnanna. Sæðið fær litla blómgan. Feitingjarnir sjúga lambmæðurnar til blóðs, og upp svelgja megríngana. Trygðahringurinn er slitinn milli margra. Hollustusprotinn er lamdur og dimmur orðinn, og það er nú eingin stétt, sem heldur sínu hreinlifi. Þeir hata föður sannleikans og ljós lífsins, en unna föður lyginna og myrkri dauðans. Þetta aflar stundlegra kvala, og það heim býður eilífan háska, ef ei er í taumana tekið sem skjótast, og þær margvíslegu syndir neyða nýtt straff af guðs

hendi. Þar fyrir hefir hann nú til reitt sitt sverð og sinn boga upp spannað þeim til fordjörfunar, sem ekki vakna vilja, og hvað hann í sinni hefir, mun snarlega opinberast, nema þér gerið iðran, því hann vægir enn nú fyrir soninn, sem frammi stendur krjúpandi yðar vegna, og heldur um odd reiðinnar. Rís upp, rís upp, þú sem hrýtur, svo að þér hjálpað verði, því of fáir ganga þann þraunga veginn, en of margir þann breiða. Leitið sátta, áður en öxin á dettur, áður en sverðið á sker, og örin stingur í nafni nauðhjálparans.“

Síðan þótti mér maðurinn með flýti burt vikja og segja: „Eg vil þetta fleirum kunngerá. Hygg að, hvað eg sagt hefi, og sjá þig um.“ Síðan vaknaði eg með annarlegri samvizku, og í nokkra daga var mér kærara að vera einmana, sem þeim er ljósast, er til vissu í þann tíma.

En lof og þakkir séu guði mínum, sem ekki vill syndugs manns dauða. Hann vitjaði mín náðarsamlega, og eyðilagði mig ekki í sinni reiði, heldur leysir mig frá öllu grandí. Hann hefir mig náðarsamlega í sátt tekið fyrir Jesúm Kristum sinn son, sem frammi fyrir honum stendur, og biður fyrir mér án afláts, hátt lofaður og blessaður án enda og að eilífu.

Magnús Pétursson.

Ítem sagði Magnús Pétursson Þorsteini Magnússyni munnlega, þótt ei hafi hann það í sína vitran skrifað, að nær hann í loptinu sá þá dýrðlegu mannsmynd með það þrilitaða sverð og boga, þá hafi sér strax í hug flogið, að það mundi merkja þrefalt syndastraff, er koma mundi yfir lönd og lýði, ef ei væri að gert með iðran og afláti. Sverðið segir hann, hafi verið með þremur köflum litt. Sá fyrsti parturinn af því framan var blár, miðparturinn rauður, sá efsti upp við hjöltin svartur, hjöltin sjálf og handfangið ásamt hendinni gullegt og alskínandi, eins og sú eðla mynd var að sjá. Svo og segist hann með sér sjálfum þeinkt hafa þar strax, hvaða straff að sérhver liturinn þýða mundi, þótt ekki vildi hann það um hönd hafa. Ítem þar sá úngi maður er standandi reiknandi við borðið hafi þrjú reikningsrúm á töflunni upp kastað svo á mynd, er hér stendur:

o o o
 o o o
 o o o
 o o o,

og þá hann hafi út reiknað í því fyrsta rúmi, byrjaði hann að reikna í öðru og síðast í því þriðja, en þær fyrstu tölurnar hafi hann ekki súmmerað annars en á línunum lá, hvað hann segist ekki gjörla minnast það fyrir satt að segja, en það, sem hann reiknaði í því síðasta rúmi, hafi hann saman súmmerað í datum, og sér ljóslega sýnt, hverja summu hann hefir og mér sagt, en eg ei heldur skrifa vil. Þó gengur það ekki yfir heila neins það datum, sem doktor Philippus Nicolai í sinni bók De regno Christi gert hefir, á hverju dato hann spádómana enda vill. En nær hann var í sérhverju rúmi að reikna, þá hafi sér í svefninum í hug flogið, að í því fyrsta rúmi var hann að reikna heimsins aldur frá upphafi veraldar alt til Moisen, í öðru frá Moise til Christum, í þriðja frá Christo til heimsins enda, hverja summu hann honum sýndi, og þó væri þar lítið skref betur.

Þetta vottar með handskript sinni á Ketilsstöðum í Mýrdal 21. februaríi 1629

Þorsteinn Magnússon.¹

Ekki óttuðust menn djöfulinn minna en guð, nema meira væri, og hann var þeim mun hættulegri en guð, að hann kom fram í allra kvikinda myndum, og beitti slægð og lævisi, þar sem guð var alt af hreinn og beinn, þótt hann væri strángur. Séra Guðmundur Einarsson lýsir vel klækjum djöfulsins og

¹ Vitran sér Magnúsar Péturssonar er tekin eptir þremur handritum: hndrs. Á. M. 963, 4to með hendi séra Þorsteins Péturssonar á Staðarbakka, hndrs. Bmfj. 161, 8vo og hndrs. Á. M. 969, 4to, sem er frá miðri 19. öld. Útgáfan í 1963 er fyllst, enda hefi eg aðallega haldið mér við þetta handrit. Ekki er tekinn nema allrahelzti orðamunur. Mesti fjöldi er til af samskonar vitrunum frá fyrra hluta 17. aldar, og er talsvert safn af þeim bæði í 1963 og 1961, en ekki þótti vert að taka þær hér upp, því þær eru allar mjög keimlíkar vitran séra Magnúsar.

hamskiptum í riti sinu á móti Fjandafælu (47.—48. bl.). Hann segir: „Djöfullinn er einn vondur og slóttugur, hrekkvís Phýthons andi, sem vasar um jörðina svo sem húngrað leon, sveimar um loptið svo sem flugdreki og um sjóinn svo sem Leviathan, áklagandi nótt og dag guðs útvalda, og leitandi að þeim, sem hann uppsvelgi. Það má talast um þann leiða Protea, djöfulinn, að hann komi og hafi komið sínum djöfullega ásetningi fram slægðarlega undir líkingu og mynd aðskiljanlegra skepna, svo sem dagleg reynsla er þar vottur að og lærðra manna útgeingnar bækur, að stundum hafi guðs og manna óvinur gert sig að sorgfullum syndabrotsmanni, og geingið svo til skripta, stundum að presti og hlýtt skriptamálum, stundum gert sig að auðmjúkum klostraþénara, stundum að rómverskum páfa, og sett sig í páfalegt sæti, stundum að flugdreka, stundum að stóru fjalli, stundum farið í dauðra manna líkami, og um geingizt með mönnum í þeirra líkómum, stundum farið í kapla-bein, og ferjað svo vini sína bæði um sjó og þurar foldir, stundum sýnt sig í stórri nautsmynd með svarta krúnu.¹ Stundum hefir djöfullinn gert sig að hrafni, og flogið mönnum í munn, og strax hafa þeir spáfararanda öðlazzt, stundum gert sig ógnarlegan á goðastöllum með augnabendingum og annari likamans ýfing, að öllum hefir ofboðið, og allmargir af þeim vitið mist, stundum gert sig að karlmannspersónu, og framið svo lostasemi með júngfrúm, stundum þvert á móti gert sig að kvennmannspersónu, og lokkað svo til faðmlaga að sér unga menn. Já, það allra mesta og furðanlegasta dirfska er, að hann hefir sýnt sig særðan á höndum og fótum og síðu, og gert sig svo að krossfestum Kristó, og skipað mönnum að tilbiðja sig.“

Djöfullinn var ekki einn síns liðs. Hann hafði ótal djöflum og árum á að skipa, og sparaði ekki að láta þá vinna mönnunum sem mest mein bæði á likama og sálu. „Djöflarnir fljúga og sveima í loptinu uppi yfir oss svo sem ský og í kringum oss svo sem mýflugur með óteljanlegum fjölda, láta endur og stundum sjá sig í margvíslegum likamlegum myndum bæði í loptinu og jörðunni, sjá og horfa á oss, og sitja um oss, hvernig

¹ Séra Guðmundur á hér við Apis, naut, sem dýrkað var á Egyptalandi í gamla daga.

þeir geti mein og skaða gert oss á sálu og lífi, og hvar þessi vondi andi er eða fer, þá er hann í sinu helviti. Þá hann kvelur og plágar mennina, þá missir hann ei sínar plágur, og þá hann gerir mönnum hæstan og mestan ekka og tjón, þá fær hann að sönnu ekkert gagn þar af utan gleði og skemtan að eins.“¹ Eptir þessu eru djöflarnir samtímis í helviti og á valkóki í því skyni að hrella mennina, og mun vera að skilja það á þá leið, að jafnframt því, sem djöfullinn og árar hans voru *sjálfir* í helviti, og höldu þar líkamlegar kvalir, voru þeir *andlega* á kreiki á jörðunni, og þess vegna segir séra Guðmundur: „Fyrst þá djöflarnir hafa hvorki hold né bein, hvernig verða þeir þá særðir, skotnir, höggðir, bundnir? Fyrst þeir eru í helviti sínu, hvar þeir eru, og í hverri helzt mynd þeir sýna sig, að hverju viti er það að senda þá þaðan?“ (26. bl.). Aptur voru aðrir kennimenn á því máli, að djöfullinn og árar hans væru ekki leingur inni byrgðir í helviti, heldur léku alveg lausum kili um heiminn. „Svo sýnist, sem satan sé laus orðinn á þessari vondu tíð,“ segir séra Páll í Selárdal í lilium inter spinas,² og enn skýrara kveður hann að orði í prækian einni: „Eigi það djöfullinn sé enn nú alla reiðu bundinn, að ei gangi í kring sem grenjandi león og ei sízt á þessari öld, síðan hann var laus látinn,³ sem ei er ólíklegt, að skeð hafi annó 1601 eður annó 1598,¹ því aldrei hefir hann verið svo ólmur á móti endurnýjuðum guðs söfnuðum sem síðan.“⁴ Eflaust hefir þessi seinni skoðan verið tíðari en skoðan séra Guðmundar, því eptir henni gátu djöflarnir beitt sér enn þá betur, og það spörðu þeir ekki eptir trú allrar alþýðu.

Djöfullinn og árar hans gátu reyndar ekki hafzt neitt ilt að

¹ Séra Guðmundur Einarsson (26. bl.), og hefir hann klausuna eptir Luther að minnsta kosti að nokkru leyti. Hún er líka prentuð í Landfræðissögu Þorvaldar Thoroddsens II bls. 45, en þetta var samið áður en hepti það kom út af Landfræðissögunni, sem um er að ræða (1896). Sumt í ritgerð þessari hlýtur að vera svipað ýmsu í Landfræðisögu Þorvaldar, þar sem við höfum báðir notað sömu heimildarrit.

² Hndrs. Rasks 106, 173. bl.

³ Eptir að Kristur hafði bundið hann, þegar hann sé niður til helvítis.

⁴ Hndrs. Bmfj. 134, 4to 106 bl.

nema með vilja guðs, og því segir séra Guðmundur: „Guðs börn fá þá hugsvölun í mótgangshitanum, að þau vita það eina kemur þeim að höndum, sem drottinn leyfir, en hvorki meira né minna,“ en á hinn bóginn lítur svo út, sem menn hafi trúað því, að guð hafi gefið djöflinum hér um bil takmarkalaust vald til þess að kvelja mannkynið um hrið. Séra Guðmundur segir, að guð hafi djöfulinn „fyrir sinn refsara og böðul“, en í sömu andrænni segir hann reyndar, að djöfullinn sé api guðs, og að hann beri sig að gera það eptir með flærð og svikum, sem guð geri fyrir (9. bl.). Vist er um það, að á 16. og 17. öld trúðu menn eins mikið á djöfulinn og á guð, ef ekki meira, og bæði lærðir menn og leikir voru sannfærðir um það, að djöfullinn og árar hans geingju eins og gráir kettir mitt á meðal þeirra. Séra Sigurður Torfason kvartar yfir þessari trúarvillu:¹ „Það er stór svívirða að hræðast meira djöfulinn en guð, hræðast meir þann, sem líkamann kann að deyða heldur en þann, sem sálu og líkama kann að deyða,“ en djöflatrúin var svo rótgróin, að þeir hafa verið örfáir að tiltölu, sem hugsuðu svona skynsamlega, og það lítur jafnvel sumstaðar svo út í riti séra Sigurðar, að hann sé sjálfur fullhræddur við fjandann.

Djöflatrúin hafði hin skaðlegustu áhrif bæði í sjálfu sér og að því leyti, að henni varð samferða ýms önnur hjátrú, sem lítið hafði borið á áður. Ef menn urðu vitskertir, þá var haldið, að menn væru djöfulóðir, og var farið með sjúklingana eptir því. 1639 „varð maður svo ær í Vestmannaeyjum, að djöfulóður var haldinn, og feingu menn eigi bundið, fyr en það var tekið til ráðs, að hann var bundinn á lopt við bitana í Landakirkju. Þar brauzt hann svo mjög um, að hann sprakk“.² Eins var það trú manna, að sumir gerðu samning við djöfulinn um það, að hann skyldi láta þá njóta einhverra til tekinna hlunninda hér í heimi, en þeir skyldu vera eign hans um alla eilífið í staðinn. Séra Páll í Selárdal segir með skýrum orðum í prédikan einni,³ að margir geri vísitandi galdrasáttmála við djöfulinn á þessari galdratið, þessari morð-

¹ í riti sínu gegn göldrum 39 bl.

² Árb. J. Esp. VI bls. 100. Sbr. XI bls. 36.

³ Hndrs. Bmfj. 48 eða 40.

tið. 1586 gerir Vigfús Jónsson skólasveinn á Hólum „kontrakt“ við djöfulinn,¹ og 1657 gefur maður sig djöflinum til þess að veiða 20 seli.² Það eimdi jafnvel leingi eptir af þessari hneyxlanlegu villu. Seinast á 18. öld gerði Grimur Ólafsson frá Kviabekk skriflegan „kontrakt“ við djöfulinn, og hét honum þar sér og elzta barni sinu.³

Álfatrú fór mjög í vöxt jafnhliða djöflatrúnni, enda eru huldumenn djöflar að uppruna eptir kenningu Jóns lærða. Erlendur Þorvarðsson lögmaður (1521—1552) átti barn með álfr konu,⁴ og 1624 kendi kona í Rángárvallasýslu huldumanni barn, sem hún ól. Svo lítur út, sem menn hafi hálf efazt um, að þetta gæti átt sér stað, því konan var flutt til alþingis, og málið rannsakað þar nákvæmlega, en konan stóð á því fastara en fótunum, að faðir barnsins væri ljúflingur.⁵ 20. mars 1612 ritar Guðbrandur biskup áminningarbréf til Jóns Jónssonar að Helgavatni í Húnavatnssýslu. Hann segir þar, að Jón hafi fyr meir farið með drauma, vitranir og spáfarir, sem fólk hafi haldið, að væru sannar og guðlegar opinberanir, en reyndar hafi þetta verið djöfullegar missýningar. Nú sé Jón aptur farinn að trúá á huldufólk og þykjast hafa samneyti við það. Biskup áminnir Jón, að hann leggi af alla forneskju, og skipar presti hans séra Steingrими að Grímstúngu að setja hann af sakramenntinu að öðrum kosti.⁶ Guðbrandur biskup setti líka mann út af sakramenntinu fyrir hjútrú á steinum.⁷ Flest hjátrú manna um huldufólk, steina o. s. frv., sem eimir eptir af enn í dag, á rót sína að rekja til 17. aldar, þótt sumar sögurnar eigi að hafa komið fyrir seinna, en ekki þykir hlýða að fara fleiri orðum um þetta hér, og læt eg mér nægja að vísa til Þjóðsagna Jóns Árna-sonar.

Skaðlegasta villutrúin, sem fylgdi djöflatrúnni, var þó

¹ Árb. J. Esp. V bls. 48—49.

² Sama rit VII bls. 21.

³ Sama rit XI bls. 90.

⁴ Safn til sögu Ísl. II bls. 111.

⁵ Ann. Björns á Skarðsá II bls. 118.

⁶ Ársrit prestaskólans bls. 144—45. Árb. J. Esp. V bls. 127—28.

⁷ Árb. J. Esp. V bls. 87.

galdratrúin. Menn trúðu því alment, eins og áður er vikið á, að galdramennirnir væru verkfæri djöfulsins og þjónar hans. Það er víða tekið fram í ritum frá 17. öld, að galdralistin stafi beinlínis frá djöflinum. Séra Sigurður Torfason skýrir t. d. snemma í riti sínu, hvað hann skilji við *galdur*, og kemst hann svo að orði: „Sú hin argasta, svivirðilegasta og sneiðilegasta afguðadýrkan, upp fundin í fyrstu af sjálfum fjand-anum, fyrir guði og öllum heilögum ei einasta ein hrópandi andstygd og óþokki, heldur og einnig sjálfum heiðingjum formyrkvar og niður þrykkir sannri guðs dýrð og þeim sanna sáluhjálplega lærdómi, og alleina eflir og upp byggir djöfuls-ins ríki, eyðir og fortærir mannsins sáluhjálp og eilífri unan, en aptur á mót afrekar og með sér færir eilífan dauða, hel-vízkar kvalir, og upp æsir guðs grimdar reiði“ (12. bl.). Séra Guðmundur Einarsson tekur í sama streinginn. Hann segir, að djöflarnir sjálfir hafi fyrst fundið upp á galdralistinni „til þess alleinasta að lokka menn að sér og svo sem í öðrum skóla kenna mönnum að sýna sig stundum og sína ára, stundum að vita óorðna hluti, stundum að veiða veraldlega lukku yfir vini sína, stundum veraldlega ólukku yfir óvini sína, stundum að lifga, stundum að deyða“ (23. bl.). Enn segir séra Guðmundur skömmu seinna: „Júnkur Satan hefir töfrakonst-inni heimulega og í hylmingu fyrir komið í ýmsum löndum sínu ríki til uppbyggingar, en Kristí ríki til eyðileggingar“ (24. bl.).

Djöfullinn sjálfur er eptir þessu upphafsmaður allrar fjöl-kynngi, og það er því ekki að furða, þótt mönnum stæði stuggur af galdramönnum. Einstakir galdramenn fóru að visu fremur vel og meinlauslega með töfra sína, svo sem séra Eiríkur á Vogsósum og séra Hálfðan í Felli, en menn trúðu því þó, að kunnátta þeirra ætti rót sína að rekja til djöfulsins. Flestir galdramenn beittu aptur list sinni til ills eins, og voru þeir taldir enn dyggvari þjónar fjandans en hinir. Í Þjóð-sögum Jóns Árnasonar eru dæmi til þess, svo hundruðum skiptir, að galdramenn hafi valdið veiki og jafnvel dauða fjandmanna sinna, að þeir hafi drepið fénað fyrir þeim, að þeir hafi bakað þeim lánleysi o. s. frv., og þyrfti því ekki að nefna fleiri dæmi til þess, að galdramenn hafi að öllum jafnaði

beitt kunnáttu sinni illa, en eg skal þó æra fáein dæmi til í viðbót, sem ekki er minzt á þar. Pétur sýslumaður Einarsson í Barðastrandarsýslu varð undarlega veikur 1654, og var það kent fjölkynngi.¹ Karl einn í Skógargerði við Húsavík veldur dauða Jóns sýslumanns Jónssonar í Þingeyjarsýslu með fjölkynngi 1685.² Vigfús sýslumaður Jónsson í Þingeyjarsýslu (1775—86) verður óður af fjölkynngi með sprettum.³ Enn má nefna draugaganginn í Auðbrekku í Hörgárdal 1637, sem miklar sögur hafa farið af á fyrri tímum, og er furða, að Jón Árnason skuli ekki hafa náð í neinar sagnir um hann í Þjóðsögur sínar. „1637 báru við þau miklu og skelfilegu tíðindi, fáheyrðu og undrunarsamlegu í Auðbrekku í Hörgárdal um þann mikla draugagang, ára eður illsku anda, er þá ásóttu helzt Jón Þorvaldsson, svo hann mátti nálega hvergi frið hafa. Þessir andar sáust í allra kinda líki inni í húsunum: arnar, vals, hrafna, ítem flugna, ullarhnoðra, salthnattar og ýmislegra hluta, sem ei er um skrifandi. Af þessum skelfingum fengu margir menn árásir, ei sízt þeir, sem með Jóni til Bustarfells riðu austur.“ Þetta út breiddi sig víða, drepniir og hestar, og aumkunarlega með saklausar skepnur farið; átti að berast í drauma, að þessir andar og draugar væru upp vaktir og sendir að austan Jóni til fordjörfunar.“ Björn bróðir Jóns hafði riðið með honum austur að Bustarfalli, þegar hann var þar í fyrra skiptið, en orðið þar veikur, og legið þar þungt, þángað til Jón sótti Bjarna bónda heim aftur; „vildu sumir halda, að þessar sendingar eður árásir hefðu fyrst komið niður á honum“. Þegar Jón var kominn heim aptur úr seinni

¹ Sýslumannaæfir II bls. 118.

² Sama rit I bls. 109.

³ Sama rit I bls. 126—27.

⁴ Svo stóð á, að Jón Þorvaldsson í Auðbrekku reið austur að Bustarfalli í Vopnafirði haustið 1637, og það dóttur Bjarna Oddssonar. Bjarni tók málinu vel, og skyldi Jón koma aptur nokkru seinna og vitja meyjarinnar. Hann gerði það. Bjarni tók honum enn vel, en morguninn eftir að þeir Jón komu að Bustarfalli, reið Bjarni á hurt, svo að Jón vissi ekki af, og kom ekki heim aptur að sinni. Jón beið á Bustarfalli í nokkrar nætur, og reið heim síðan, en ekkert varð úr meyjarmálunum.

ferðinni, „þóttist hann altið verða meir og meir var við áður skrifaðan draugagang og ónáðan illra anda. Þetta varaði langt fram á vor, þótt nokkuð í minnkan væri, þegar á veturinn leið.“¹

Galdramennirnir sóttu kunnáttu sína til djöfulsins, enda var talið, að þeir stæðu í mjög nánú sambandi við hann, og jöfnuðust jafnvel við hann að vonzku og fjandskap við guð og góða menn. „Galdramennirnir ljá djöflinum alla sína limu og liðu til íbúðar, og setja alla sína sálarinnar og líkamans krapta til að þjóna honum, og gera sig svo að einni blygðunarlausri hóru,“² og nokkru áður segir séra Sigurður, að galdramennirnir drýgi hóranir með sjálfum djöflinum (11. bl.), og að þeir hafi afsalað sig guði að öllu leyti, og falið sig á hendur andskotanum (30. bl.). Séra Jón Magnússon tekur í sama streinginn. Hann segir, að galdramenn séu eingu betri sjálfum djöflinum,³ og enn segir hann: „Heimskir eru þeir, sem trúa galdramönnum, sem refum og höggormum eru ótryggari, fyrst þeir eru eitt með djöflinum sjálfum“ (bls. 114). Eptir þessu eru nöfn þau, sem galdramönnum eru valin. Séra Sigurður Torfason kallar þá Satans þýborna þræla og gapandi jagthunda, djöflanna leynikofa, bölvuð Belials börn, dauðaverða kroppa, djöfulsins hlekkjahunda, galdrabúka, bölvaða blóðhunda og sálnamorðingja, töfrakroppa, holdgaða djöfla og Satans syni. Séra Guðmundur Einarsson kallar þá djöfulsins flón og narra, töfrabelgi, tyrones meistara Satans, satanianos klerka og þénara, Satans útsendara, djöflanna útsendara og sálnanna forræðara. Ekki er séra Jón Magnússon mjúkari í máli en hinir klerkarnir. Hann kallar galdramennina meðal annars djöfulsins farðakoppa með skæni og yfirbandi.

Galdramennirnir voru þjónar djöfulsins, og af því leiddi, að þeir gerðu sér einkum far um að ofsækja góða menn og guðhrædda. Séra Páll í Selárdal segir í hndrs. Rasks 107: „Heyr-

¹ Ann. Björns á Skarðsá II bls. 218—20. Árb. J. Esp. VI bls. 86—87.

² Séra Sigurður Torfason 36. bl.

³ Ny kgl. saml. 1842, 4to bls. 14.

ið þér eigi það veinið þeirra útvöldu, sem leggur alt í himininn á þessum Vestfjörðum undan þeirra eldorma gáangi, sem út skriður í öllum áttum, hverjum makt er gefin jafnvel nokkra af voru liði að myrða og lifláta, að auk þeirra brekkusniglanna, sem fela sig í störlinni munnkristninnar, og geyma hornin til ásetts tíma, svo guðs börn megj emja.“ Líkt kemst séra Páll að orði á öðrum stað: „Margar mannskepnur eru af Satans þrælum, galdramönnunum, kvaldar og myrtar, og ennþá aðrar að sinni og rænu skertar, þótt lifinu behaldi.“¹ Séra Jón Magnússon tekur í sama streinginn: „Hver kann að segja mér, hversu mörg morð að hér² hafa verið framin af galdramanna fýtonsskap, sem aldrei hefir verið eptir spurt, né eitt orð um talað?“ (bls. 70). Einna greinilegast er þó skoðan þessi tekin fram annars staðar í hndrs. Rasks 107 en þar, sem til er vísað: „Nú eru hér komnir á gáng eldormar, þessar gangrænæ, sem eta í kringum sig, þeir guðs og manna andstygð, galdramennirnir, þeir flugormar, sem stinga með munni og hala, hverra ormabit er eitrad tvöfaldlega fyrst í því að draga með sér þá endurleystu í fordæminguna og út veifa sínum hór-dómum um landið og með sínu eitri að eittra þess innbyggjendur, svo öll akuryrkja drottins fordjarfist, allur guðs ótti út slökkvist, en drottinn til neyðist þess vegna að ausa sinni grimd yfir þetta land líka sem yfir Babilon (Esajas 42) vegna þeirra, svo eg lýsi þessa djöfuls syni hina mestu og stærstu orsök og efni til allrar þeirrar ólukku, sem koma kann yfir þessar Vestfjörður, yfir oss og börn vor eptir oss, og fel þeim allan þann ábyrgðarhluta á hendur, svo hvort hér koma Tyrkjar eða ræningjar eður hver önnur plága, sem von er á á hverjum degi, þá eru þeir hin helzta orsök hér til til að hrella Ísrael — — — þar næst í því morði, dauða, kvölum og ángist, í hverri þeir eru valdir, svo sá eldur er sem eldur í mórberjaviði, bakar heitt bæði lifi og sálu. Þessum er gefin makt friðinn burt að taka af jörðu. Þessir hafa character bestíunnar bæði á blöðum og hjarta. Þessir eru eingisprettarnar, sem koma upp úr pyttinum, hverra tennur

¹ Lilium inter spinas 137. bl.

² Þ. e. á Íslandi.

eru sem leóna tennur. Þessum er gefið að lífláta nokkra af voru liði. — — — — Hvað ætlið þér, ef annar Jeremias ætti nú að prédika á Íslandi? Mundi hann ei finna hér morð og afguðadýrkan meiri en í Jerúsalem, og verri? Þar var myrt með sverði sýnilega, hér með andskotans ósýnilegu glaðéli. Þar voru bílæti og myndir til beðnar eður guð í þeim. Hér er sjálfur andskotinn gerður að guði. Hér er paradigmatiseraður, til sýnis og aðhláturs djöflinum teymdur eptir sér, sonur guðs og hans orð af þessum þýjum Satans. Þetta verður að koma á eptir þann hræðilega kulda hjartnanna við þann eilífa guð. Ó! Hvað margt vein og ýlfranir koma í himininn af þeim, nú undir liggja, og legið hafa? Einhvers staðar nema niðri þau tár, sem þannig út hellast og það blóð, er þessir morðingjar út hella, líka sem klögun þeirra sálna undir altarinu.“

Þar sem galdramennirnir gerðu svona mikið og margvislegt tjón, var ekki við góðu að búast. Séra Páll í Selárdal segir í Homilia de cometa, að svo óútseggjanleg illgjörð¹ sé komin upp í landinu, að furða sé, að hólmi þessi sé ei enn þá sokkinn og umturnaður til helvítis. Séra Sigurður Torfason kemst enn kjarnyrtara að orði: „Það eru stór undur og mikið furðandi náðargæzka vors góða guðs, að jörðin ekki upp lýkur sér, og kvika í sig svelgir til helvítis niður þá háðgjörnu drottins spottara² og það, að helvíti ekki öndinni vitt í sundur slær, og gininu upp lýkur að gleypa í sig, já, að svelgja þessa svívirðilegustu galdrakroppa, sem svo hneyxla söfnuðinn“ (58. bl.).

Galdramennirnir höfðu ýmsar aðferðir til þess að framkvæma vilja djöfulsins, húsbónda síns og herra, en einna kröptugust þóttu þó galdrabrögð þau og galdraformálar, þar sem guð og djöfullinn voru ákallaðir jafnframt eða þar sem guðs orði var blandað saman við blót og ragn. Í galdramálunum er víða getið um „guðs orða vanbrúkun“, og er þá átt við samsull þetta. Prestunum er mjög illa við þessa galdradætur, eins og von er til, því galdramennirnir lögðu þar berlega guðs orð við hégóma og það því fremur, sem þeir höfðu

¹ Þ. e. galdralistin.

² Þ. e. galdramennina.

helzt um hönd það af guðs orði, sem kristnum mönnum er heilagast. „Galdramennirnir nota helzt særingar við blóð og undir guðs sonar á krossinum og særingar við orðin í skirn-arinnar sáttmála,“ segir síra Guðmundur Einarsson (36. blað), og enn segir hann: „Drekans dirfska og slægð geingur-yfir alt fram í því, að hann leggur sínum útsendurum bók-leg ráð að sulla saman guðs orði við töfrareglur sínar sínu ríki til uppbyggingar, en Krists ríki til eyðileggingar, með hverri hans aðerð og ráðum oss er berlega fyrir sjónir leidd höggormsins gömul slægð og fláræði í því að naga kvinnunn-ar sæði í hælinn og spilla mannkynsins sáluhjálp. Djöflanna útsendarar¹ blanda saman við superstitionis venenum, þ. e. við djöfulsins ólyfjan, dísætu guðs orða hunangi, svo það taki beizkjuna af þvílíku nöðrugalli, sem í þeirra stöfum, reglum og vanskildum orðum er hulið. Töframennirnir blanda guðs orði og djöfulsins lærdómi í sínum töfrakonstum, og sitja svo sjálfir fyrst undir eins að matborði drottins og djöfulsins, og drekka undir eins af kaleik drottins og djöfulsins, og kenna síðan þetta öðrum að gera“ (30. bl.). Svipað kemst séra Sigurður Torfason að orði: „Gangi galdramenn í kirkjuna, þá er það ekki erindið að næra þar sálir sínar með heyrn heilagra guðs orða, heldur kann ske að henda þar einhverja ritningarinnar málsgrein, hverja þeir vanbrúki til konstarinnar sínum skólameistara, skrattanum, til skemtunar og eptirlætis, því þá er honum mest skemt, þegar guðs heilaga nafn er sem mest svivirt, og er líklegt, hann muni mest eptir þeim láta, sem honum helzt þokknast. Það eru þeir, sem klók-legast og uppáfundningasamast geta forsmáð og vanvirt guðs orð og heilaga nafn“ (30. bl.). Hér er það lagt út á verra veg fyrir galdramönnum eða mönnum, sem galdragrunur lék á, að þeir skyldu fara í kirkju og svo var um alt annað, sem þeir höfðust að, en yfir tók þó, ef þeir voru svo óvarkárir að láta hrjóta af munni sér móðgunaryrði til einhvers eða hótunaryrði, því þau þóttu vera greinileg hótan um galdrasendingar eða einhverjar galdraglettingar. Þetta kemur berlega fram hjá séra Sigurði Torfasyni: „Þeir örgu djöfulsins dýrkend-

¹ Þ. e. galdramennirnir.

ur kunna ekki sinn skömmum vafna flekk að hylja né dylja með nokkru fegurðarskygni, því það er gjarnan annmarki og vani þessara holdguðu djöfla, að þeir geta ekki vel yfir skömm sinni þagað, því geri nokkur þeim til miska, láta þeir gjarnan af sér heyra nokkur hympingsyrði og kringsól skuggalegra hótunarorða, að hann skuli ekki hafa gert það forgefins, leingi megi lítið jafnast, og ekki hafi þeir þá mikið lært, séu þeir ei megnugir að umbuna lítinn hégóma og önnur þess háttar. Ó þá óguðlegu dára, upp bólgnu bólgetti og svivirðilegu andskotans þræla. Þeir geta ekki þagað yfir sinni eigin skömm og það blygðunarlausu svivirðunnar nærfat, hverju þeir sig vefja, geta þeir ekki hulið og þann skammaflekkinn, sem þryktur er í þeirra ennum, fá þeir ekki dulið“ (9. bl.).

Það er hvort tveggja, að djöfullinn var hugull við galdramennina, enda urðu þeir að leggja mikið í sölurnar eða að til biðja djöfulinn í stað guðs, og er það tekið vel fram hjá séra Páli í Selárdal: „Það tekur út yfir á þessum galdradögum hér í landi, og er með blóðugum tárum að harma, hvað marga sálu djöfullinn fellir fram fyrir sig með þessu tilboði: Ef þú fram fellur fyrir mig, þá skal eg veita þér, það þú um biður, og eptir leitar. Girnist þú að fá framkvæmd í þeim eður þeim hlut, þá skaltu vita fyrir vist, að þér kann veitast af mér það, sem þér er til sóma, æru og upphefðar. Girnist þú fiskilán af sjó, svo tak minn character,¹ og geym hann þér í barmi, og trú þú mínu sakramenti, og reið þig upp á mína velvild við þig, en aldrei má þér guð koma í hug, meðan þú lærir þennan minn kröptuga lærdóm. Svo skaltu fiska framar öðrum, og aldrei skaltu í sjó drukna. Girnist þá kvennpersónu þér til ekta, þá gef þitt blóð í mitt charagma, og brúka það eptir minni forsögn, sem eg hefi látið í mínum bókum út ganga, og vert mér ei vantrúaður. Ef þú vilt hefna þín á þínum óvin, sjá, hér eru til reiðu mínir þénustusamir andar að myrða hann og kvelja, þú alleina brúka þau meðöl í fullu trúnaðartrausti, sem þar til eru gjörð. Einhver minna þénara skal jafnan fylgja þér, svo þú megir hann senda þinna erinda, sem þér lízt, og útrétta fyrir þig, það þér þóknast í öllum þörfum. Þurfir þú að verja þig

¹ Þ. e. galdrastaf.

fyrir óhreinum anda, þá skal eg sjálfur, sem er Belsebub, vera til reiðu að vikja honum frá þér. Leitaðu mín í allri þinni þörf. Viljir þú hjálpa öðrum, sem kvaldir eru af galdramönnum og einhvers míns þénara ásókn, svo skal eg hann þinna vegna út reka, en minstu og vanda þú vel fram að falla og til biðja mig. Margur góður maður leitar þessa hjálpræðis hjá þeim, sem eg stjórna, og ef nokkrum þykir það synd vera, þá vita menn, að Manasses hafði þetta um hönd, og fékk náð. Eingu spillir að vita ilt. Ef þú gerir þetta, þá verður þú guði líkur, vitandi gott og ilt. Et óhræddur af skilninstrénu, alleina fall fram, og til bið mig. Lær þú óhræddur míns ríkis leyndardóma, svo skal eg gefa þér alla heimsins dýrð, vizku og mál í huldum hlutum, betur en guð kann gefa. Þú skalt fá spiritus familiares. Ef þú vilt lærður kallast, geymdu manns höfuð í kistu þinni.¹ Það skal svara þér til þess, þú að spyr. Fall fram, og til bið þú mig. Þá þú geingur til guðs borðs, þá ger það með því geði, sem mér líkar. Þú sér, hvað þeir eru armir og háðulegir, sem þjóna guði, og þar af er auðséð, að guð hugsar ekkert um þá.²

Galdramennirnir höfðu ekkert sér til málsbótar eptir álití manna. Það þýddi ekkert, þótt þeir segðust fara með meinlaust kukl, og þótt þeir yrðu ekki berir að því að hafa beitt kunnáttu sinni til ills. Athæfi þeirra var samt talið djöfullegt. Séra Páll í Selárdal færir til nokkrar afbatanir galdramanna í áminningarbréfi sínu til Jóns Úlfssonar,³ og virðir þær alveg að vettugi. „Nú koma til sjálfir officialarnir, sjálfir Babilones: eingan skaða ilt að vita. Það er nú exordium, en með því að nokkrir misgruna það, þá er Moses fram leiddur útlærður í allri egyptskri speki. Bazel og Raphael hafi fyrir flóðið fært þá kunst af himnum Adam, Seth, Enok. Það votta þeirra stafró fyrir flóðið. Salómon hafi innsigli haft, sem enn sé brúkað. Eigi sé djöfullinn, heldur loptandarnir⁴ hafðir til þjónustu.

¹ Sbr. Þjóðs. J. Árn. I bls. 523 (Galdra-Leifi), 601 (Galdra-Brandur).

² Lilium inter spinas 171—72. bl.

³ Hndrs. Rasks 108.

⁴ Sbr. Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 20—23.

Þeir séu mönnum æðri og einglum h[eilögum] mun minni. Ekki sé galdur í skáldskapnum.¹ Ekki þakki þeir, hvað þeir útrétti með tungukraftinum. Sumir, sem svo eru orðnir inn lífaðir af djöflinum, að þeir þurfa ei nema hugarfar sitt og hvískur, en einga serimóniu, vilja sverja fyrir allan galdur.“

Djöfullinn lét mikið eptir galdramönnunum, en hann gerði það ekki kauplaust. Að vísu voru þeir verkfæri í hendi hans og framkvæmdu vilja hans, en vilji þeirra sjálfra féll saman við vilja djöfulsins, ávalt er þeir beittu kunnáttu sinni til einhvers ills, og þóttist fjandinn því eiga skilið hjá þeim borgun fyrir greiða þann, sem hann hafði sýnt þeim. Djöfullinn græddi því tvent í einu: Hann fékk vilja sínum fram geingt og kaup þar á ofan, og kaupið var ekkert smáræði: galdramennirnir sjálfir með sál og líkama. „Djöfull vill ekki annað hafa en líf þeirra² og velferð í sitt didaktron, kennslulaun, bæði fyrir öll erothemata, allar námsreglur þessarar sinnar konstar, svo og fyrir allar sínar bestillingar og útréttingar sínum útsendurum til frægðar og fémuna“.³ Enn skýrara kveður séra Sigurður Torfason að orði: „Það er auðráðið fyrir þér, þú galdrabúkur og töfrakropppur, að þú munir hljóta að dansa í dýflissuna, hvar ekkert vatn er, það er í það heitasta og kaldasta helviti, utan þér alvarlega aptur snúir, og gerið iðran í tíma, hver þó mun yður vandfeingin verða“ (38. bl.). Þetta kemur vel saman við orð séra Páls í Selárdal í bréfi sínu til Jóns Úlfssonar: „Nú þótt sú bölvæða fordæða sé viðurlitamikil synd, þá kunnum vér ei enn nú að segja hana vera synd í móti heilögum anda, þótt eg víst viti, hún gangi henni næst, þá endurfæddur maður flækir sig í hana.“ Annars staðar í ritum sínum gefur séra Páll þó í skyn, að galdramenn eigi apturhvarfs von, ef þeir iðrist synda sinna í tækan tíma: „Þér, sem djöfullinn hefir vélað, og gert að eldormi fordæmingar báls og blossa, vaknið við þessi lúðurhljóð,⁴ kastið burt yðrum blóðrúnum, og bölvæðri fordæðu, meðan tíminn er, þvíð yður, hreinsið yður, látið yður rykkja úr djöfuls-

¹ Sbr. kraptaskáldskap, særingar.

² Þ. e. galdramannanna.

³ Séra Guðmundur Einarsson 37. bl.

⁴ Hndrs. Rasks 107.

ins snöru — — — — Því gerið þér slíka illsku á móti yðrum sálum? — — — — Svalið kristninnar hjarta, og skiljist við þann leiða höggorm — — — — Vita megið þér, að guð er enn dómari á jörðu, sem sins réttlætis spegil kann á yður sýna með eldi og báli líka sem á þeim frá föllnu á fyrri tíðinni“.¹ Enn segir séra Páll í sama handriti: „Hvernig ætlaðu út að drífa eldormana, ó, þú Zion, eg meina galdramennina? Ekki með því að leita eptir ligaturis og pentaculis Belsebuls þjóna, því aldeí að eilífu kann einn djöfull annan drífa. Þótt það sýnist, er það hræsni. Aldrei lækna djöfullinn minnstu kveisu, nema þá hann gerir í því að gefa upp að vekja hana til að auka vantrú heiminum. Sú sála, sem snýr sér til töfrara, upp rætist frá sinu fólki. Bölvaður sé sá, sem setur holdið, þess heldur djöfulinn, fyrir sinn armlegg, hvers hjarta frá vikur drottni. Snúið aptur allir, sem á þann bóginn hafa hjálpar leitað. Því út sóið þér yðru gjaldi hjá þeim skáldum og skrumurum? — — — Standið á móti djöflinum, og mun hann flýja frá yður. Kastið jafan honum í nasir sigri Jesú, segjandi: Vík frá mér andskoti“.²

Af því, sem sagt hefir verið um galdramennina og trú manna á þeim, er það bert, að menn hafa hlotið að vera mjög hræddir við þá. Þeir þurftu ekki annað en að sýna galdrastaf eða þylja eitthvað í hálfum hljóðum, sem átti að vera galdur, en var optast einhver vitleysa. Þá var flestum öllum lokið. Einkum hafa menn verið hræddir við þá, sem alment galdraorð fór af. En ýmsir, sem ekki þóttust vera og ekki voru taldir reglulegir galdramenn, létu í veðri vaka, þegar því var að skipta, að þeir kynnu dálítið fyrir sér, og hafði alþýða manna hinn mesta ótta og virðingu fyrir þessum uppgerðargaldramönnum ekki síður en galdramönnum sjálfum. Sumir voru aptur svo gagnteknir af djöflatrú og galdratrú, að þeir þóttust vera rammgöldróttir, þóttust eiga orðastað við djöfulinn sjálfan, og geta unnið mönnum mein með tilstyrk hans. Jón Espólin tekur þessa fáránlegu villu greinilega fram, þar sem hann segir: „Og var það jafnt á báðar síður hér á landi, hversu almenningur hrædd-

¹ Hndrs. Rasks 107.

² Hndrs. Rasks 107.

ist fjölkynggi og hitt, að margir af þeim, er fyrir því voru hafðir, trúðu því um sig, að þeir væru sannir að sök, og sumir vildu gjarnan orka með galdri að gera öðrum ilt, og af því feingust hér svo margar meðkenningar pyndingalaust“.¹

Meðan galdratrúin stóð sem hæst á Íslandi, mátti segja með sanni, að landsmenn væru ekki með öllum mjalla. Þeir stóðu á nálum af ótta fyrir galdri og gjörningum, draugum og djöflum.² Ef menn urðu skyndilega veikir eða feingu einhvern óvenjulegan sjúkdóm, þá var það kent sendingum. Ef hjónum kom illa saman, þá var fullyrt, að óvinir þeirra hefðu sent þeim hjónadjöful. Ef menn gátu ekki börn með konum sínum, þá var talið, að kona, sem maðurinn hefði átt vingott við, áður en hann kvæntist, hefði aflað honum ófrjósemi með galdri. Slikt eða svipað var t. d. sagt um Ólaf biskup Hjalta-son (1552—69).³ Ef stórhriðar og stormar geingu venju fremur, þá voru það annað hvort gjörningaveður eða músarbylir.⁴ Ef menn urðu auðmenn fljótara en líkindi voru til, þá var talið, að menn hefðu gjaldbuxur eða flæðarmús.⁵ Ef sótt gekk á fénaði, þá var það kent göldrum og eingu öðru, og svona væri auðvelt að telja upp dæmin tugunum saman. Menn voru svo gagnteknir af galdratrúnni, að menn þóttust sjá drauga og djöfla ganga ljósum logum. Menn þóttust eiga tal við þá og jafnvel þreifa á þeim eða takast á við þá. Það voru ekki að eins ómentaðir menn, sem trúðu þessum ósköpum. Þeir, sem áttu að heita lærðir menn eða mentaðir, voru alveg með sama markinu brendir. Prestar og sýslumenn, biskupar og lögmenn trúðu á galdra og gjörninga ekki síður en aðrir. Þeir þóttust verða fyrir skráveifum af galdramönnum

¹ Árb. VII bls. 99.

² Sbr. Ferðabók Egg. Ól. I bls. 477, Eptirmæli 18. aldar bls. 593—94, 632—33, Árb. J. Esp. V bls. 126, VI bls. 100, VII bls. 15, 17—18, 37, VIII bls. 127, IX bls. 41, 151—52, Um siðbótina á Ísl. eptir séra Þork. Bjarnason bls. 166—67, Landfrs. Þorv. Thor II bls. 12—13, 24, 29—31.

³ Árb. J. Esp. IV bls. 128.

⁴ Sbr. Þjóðs. J. Árn. I bls. 430, 450—51.

⁵ Þjóðs. J. Árn. I bls. 428—30. Sbr. Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 27.

alveg eins og alþýðan, og eptirtektarvert er það, hve prestar bera opt galdur á menn að tiltölu í galdramálunum. Þegar svona var komið, fór skörin fyrst upp í bekkinn, því alþýðan styrktist í hjátrú sinni, þegar hún sá, að leiðtogar hennar, andleg og veraldleg yfirvöld, voru eins hræddir við fjölkynngi og hún sjálf.

Áður hefir verið getið um ýms rit eptir lærða menn (presta), þar sem þeir hafa hamazt á móti öllum galdri og fjölkynngi, og bera þau þess ljósan vott, að þeir hafa trúað fastlega á galdra. Það er bert, að tilgángurinn með ritum þessum hefir verið að bæla galdratrúna niður, en þau munu hafa haft öfug áhrif við það, sem til var ætlazt, eða aukið galdratrúna og breitt hana út í stað þess að draga úr henni, enda eru þau svo þrúngin rammri hjátrú, að varla var við öðru að búast. Eg hefi minzt á rit eptir séra Guðmund Einarsson að Staðastað, séra Sigurð Torfason að Melstað, séra Jón Magnússon að Eyri í Skutilsfirði og séra Pál Björnsson í Selárdal. Seinna verður minzt á rit í sömu áttina eptir séra Þorstein Björnsson að Útskálum. Öll eru rit þessi með sama hjátrúarmarkinu brend, og auðséð er það, að séra Guðmundur hefir gert meira tjón en gagn með riti sinu, þótt hann þykist fara varlega. Hann segir meðal annars: „Með hvilikum slægðum og kyndugskap dreki þessi og höggormur¹ hafi villudómsins þoku og myrkri yfir komið með sinum útsendurum og villumönnum, er meiri hætta fram fyrir einfalda, fáfróða og skilningsveika að setja en gagn og nytsemd, einkum meðan trúarbrögð vor í þessu landi eru ekki af framandi fólkskum villuöndum spilt, fordjörfuð og úr lagi færð“ (15. bl.).

Ýms önnur hjátrúarrit eru til eða hafa verið til en þau, sem getið hefir verið um, þótt eg hafi ekki átt kost á að nota þau við rit þetta, og skal eg nefna þau, sem eg þekki. Sum þeirra eru týnd, en ekki er ástæða til að efast um, að þau hafi orðið til þess að auka hjátrú og hindurvitni annaðhvort beinlínis eða óbeinlínis.

Sigurður Stefánsson skólameistari í Skálholti (dó vofeiflega 1593) samdi rit í tveimur hlutum 1591, og er það nefnt

¹ Þ. e. djöfullinn.

Sciagraphia philosophiæ naturalis í Rithöfundatali Hallgríms Jónssonar.¹ Fyrri hlutinn var um fylgjur, vofur, forynjur, drauga, skrimslí og óvættir, en seinni hlutinn um apturgaungur og huldufólk eða álfa. Ekki vita menn betur, en rit þetta sé nú týnt.²

Séra Einar Guðmundsson prestur að Stað á Reykjanesi (1619 og eptir það) ritaði um álfa og bergbúa. Ekki þekki eg rit þetta, og mun það varla vera til í handriti.³

Gísli Vigfússon sýslumanns í Árnessýslu, skólameistari á Hólum 1663—67 († 1673), var mjög lærður maður og hafði hafzt við í Þýskalandi, Hollandi og Einglandi í fjögur ár. Hann ritaði um álfafólk, sem opt sæist á Íslandi og um fylgjur og vofur. Ritið er nú týnt, en var áður í handritasafni Resens, og brann með því. Í skrá þeirri yfir handrit Resens, sem til er í hndrs. Á. M., er titillinn á þessa leið: Gislei Vigfusii tractatus de geniis et spectris, haud raro in Islandia sese offerentibus (bls. 167, nr. 16). Ágrip af ritinu er tekið upp í Íslandslýsingu Resens 1684,⁴ og litur svo út af því, að ritið hafi verið fremur ómerkilegt, en þó sést berlega af ágripinu, að hjátrúin á 17. öld hefir verið alveg sams konar og hjátrú manna enn í dag.⁵

Séra Páll Björnsson í Selárdal hefir ritað rit um galdur, og heitir það Character bestiae. Rit þetta er eingaungu um galdur, en það er ekkert annað af ritum séra Páls, sem eg þekki, heldur er að eins drepíð þar á galdur við ýms tækifæri. Rit þetta er til í handrs. J. Sig. 606, 4to og hndrs. Lbs. 242, 4to: Eg hefi ekki átt kost á að nota það, og er mein, því það hlýtur að vera mjög merkilegt, að því er snertir galdur. Þorvaldur

¹ Hndrs. Bmfj. 385, 4to.

² Sciagraphia Hálfðans Einarssonar bls. 163—64. Om Digtningen på Island eptir Jón Þorkelsson 1888 bls. 431—32. Landfrs. Þorv. Thor. I bls. 203—204. Tímarit Bmfj. 1893 bls. 49. Rithöfundatal bls. 434.

³ Scriagraphia bls. 163—64. Hist. eccl. III bls. 564. Árb. J. Esp. VI bls. 76. Rithöfundatal bls. 164.

⁴ Ny kgl. Saml. 1087 fol., 1088 a fol. Hndrs. J. Sig. 38 fol.

⁵ Sciagraphia bls. 163—64. Rithöfundatal bls. 193. Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 26, 189—91.

Thoroddsen fer um það nokkrum orðum í Landfræðissögu sinni II bls. 48—50.

Í hndrs. J. Sig. 606, 4to er líka rit um galdur eptir Ara sýslumann Magnússon í Ögri († 1652). Á handritinu kvað standa, að það sé eptir Árna Magnússon, en einginn efi er á því, að það sé eptir Ara. Ekki þekkja menn rit þetta annars staðar að. Eg hefi ekki átt kost á að nota það, en Þorvaldur Thoroddsen getur þess í Landfræðissögu sinni II bls. 46—48.

Daði Jónsson sýslumaður í Kjósarsýslu († 1682) samdi rit um galdur 1670, og er til af því brot í hndrs. J. Sig. 606, 4to. Rit þetta er nú ekki til, nema í þessu eina handriti, og hlýtur að hafa verið mjög sjaldgæft, því eg hefi hvergi séð getið um það, nema í Landfræðissögu Þorvaldar Thoroddsen II bls. 51. Eg hefi ekki séð það.

Loksins er til latneskt rit eptir séra Þorstein Pétursson að Staðarbakka í Miðfirði (1746—77): Schiamachia ꝛ: Tractatus tripartitus de viribus phantasie, de somniis et novis relevationibus, latine compositus ne vulgo esset offendiculo. Þorsteinn prófastur kvað hafa samið rit þetta út úr tilburði einum, sem gerðist í Miðfirði 1735. Eg hefi ekki séð rit þetta, og veit ekki, hvort það er til um þessar mundir. Í handritasöfnum Finns Magnússonar í Englandi og Skotlandi er ýmislegt af ritum eptir séra Þorstein, sem ekki eru til annars staðar, og má vera, að rit þetta sé eitt af þeim.¹

Furða er, að svo margir lærðir menn skyldu rita um galdur og hindurvitni í þá átt, sem þeir gerðu það, og er það ekki ástæðulaust, sem Jón Espólin segir í Árbókum sínum við árið 1667: „Veit eg ógjörla, hve hugska skulu menn á vorum dögum um svo marga vitra menn og lærða, er þá voru uppi, er það var látið við gángast, að sumir voru brendir fyrir stafi eina og fjölkynngisgrun, en ekki varð eytt með röksemdum slíkum hindurvitnum og illgirni, er þeim fylgdi, er meir var af en í heiðni hjá þeim, er það stunduðu, og eigi á komið því, að almenningur legði svívirðu á fjandans átrúnað, er skömm þótti í heiðni“.²

¹ Rithöfundatal bls. 493.

² VII bls. 48—49.

Það liggur í augum uppi, að það er að eins örlitill hluti af lærðum mönnum, sem trúað hafa á galdur, sem rit liggja eptir. Hinir hljóta að hafa verið miklu fleiri, sem ekkert rituðu í þessa átt. Það er víða getið í riti þessu um lærða menn, sem hafa trúað fast á galdur, svo sem í galdramálunum, og þarf ekki að nefna þá hér, en um allan fjöldann hafa menn eingin skilríki, og má þó fullyrða, að þeir hafi ekki verið hafnir yfir aldarháttinn á öld þeirri, sem þeir lifðu á. Það skiptir minstu, hvort lærdómurinn eða mentunin var mikil eða litil: Hjátrúin og galdratrúin voru jafnmikil.

Það er jafnvel fært í frásögur, að Arngrímur Jónsson lærði¹ hafi ekki verið laus við hjátrú, og er sú saga til þess, sem nú skal greina. 1598 dó Guðmundur nokkur, sem kallaður var Loki, og hafði áður heitizt við Þorkel Gamlason, ráðsmann Guðbrandar biskups. Skömmu seinna varð dóttir Þorkels veik, og var það eignað apturgöngu Loka. Arngrímur prestur taldi bænahald bezta ráð við draugagangi öllum. Hann vakti nótt eina hjá barninu, og hafði það í fangi sér, en las jafnframt guðs orð og góðar bænir; sagði hann, að vondur andi mundi varla ónáða barnið, meðan hann héldi á því. Barnið var líka spakt þessa nótt, hverninn sem á því hefir staðið. Nokkru seinna datt Arngrímur af baki, og meiddi sig. Það var kent Loka, og þóttust sumir jafnvel hafa séð hann hrinda um koll hesti prests. Eptir þetta var Loki grafinn upp og afhöfðaður, og geingið á milli bols og höfuðs,² líklega eptir undirlagi Arngríms prests, en sumir segja, að líkið hafi verið brent til ösku. Seinna meir varð saga þessi Guðbrandi biskupi til ófrægðar og 25. febrúar 1609 kom út konungsbréf, sem bannaði að grafa upp dauða menn eða fara illa með lík þeirra.³

¹ prestur að Melstað 1598—1648.

² Sbr. það, sem Jón Espólin segir í Árb. IV bls. 77, að 1551 hafi höfuðið verið höggvið af líkum, og nefinu stungið á milli þjóanna til þess, að þau skyldu ekki ganga aptur.

³ Ársrit prestaskólans, bls. 160—61. Ann. Björns á Skarðsá II bls. 22—24, 54. Hist. eccl. III bls. 57. Magnús Ketilsson, Forordninger II bls 248—50. Árb. J. Esp. V bls. 89. Lovsaml. for Isl. I bls. 171—72. Um siðabótina á Ísl. eptir séra Þorkel Bjarnason bls. 167. Séra Þorkell segir, að Gvendur Loki hafi verið grafinn upp

Aptur á móti er þess örsjaldan getið, að menn hafi verið hjátrúarlitlir á tímabili því, sem um er að ræða, og því siður hjátrúarlausir. Finnur biskup Jónsson getur um fremur væga meðferð á galdramönnum á fyrra helmingi 17. aldar,¹ og þakkar það ef til vill Gísla biskupi Oddssyni (1632—38), en þess ber að geta, að um þetta leyti var galdraöldin að ryðja sér til rúms á Íslandi, og hafði ekki grómttekið hug og hjörtu þjóðarinnar eins og seinna varð. Í annan stað er lítið að ráða af því, þótt Gísl biskup héldi heldur taum presta þeirra, sem komust í galdramál á hans dögum, séra Illuga Jónssonar og séra Guðmundar Jónssonar, því honum stóð það næst, biskupnum sjálfum, og auk þess var ávalt talsvert kapp milli andlegra og veraldlegra yfirvalda, sem líka áttu að fjalla um þessi galdramál. Það er því ekki ástæða til að halda, að Gísl biskup hafi verið hjátrúarlausari en fólk var flest um þær mundir og það því siður, sem til er bréf frá honum til Óla Worms, óprentað, þar sem hann fer hörðum orðum um meðferð rúna og galdrastafa. Eins er til svar frá Gísla biskupi upp á spurningar frá Jóni prófasti Sveinssyni að Holti í Öndarfirði († 1661) 19. júní 1636, og segir hann þar meðal annars: „Fáist nokkur við ristingar, færð hann dómaranum og kann ske böðlinum um siðir eptir opinberu kongsbréfi þar um“.² Ekki bera orð þessi vott um neina hlífð við galdramenn alment.

Enn er sagt, að Brynjúlfur biskup Sveinsson hafi ekki trúað fast á galdur,³ og mun það satt vera, eptir því hverninn honum fórst við skólasveina þá, sem reknir voru úr Skálholts-skóla fyrir galdur, og Lopt prest Jóseppson, en aptur er það víst mjög orðum aukið, sem segir í Norðanfara,⁴ að hann hafi

1609, en hann ruglar hér eflaust saman ártölum, árinu þegar Gvendur Loki var grafinn upp og árinu, þegar konungsbréfið kom út. Loki hefir eflaust verið grafinn upp skömmu eptir að hann dó, ekki seinna en 1600.

¹ Hist. eccl. III bls. 601

² Þ. e bréfinu 1617. Bréfabók Gísla biskups. Handrs. Á M. 244, 4to 159. bl.

³ Árb. J. Esp. VIII bls. 127.

⁴ XXIII bls. 36.

iðulega sótt um, að galdraseggirnir á hans dögum yrðu losaðir við þá grimdarhegningu að vera brendir lifandi. Í biskups-tíð herra Brynjólfs (1639—74) kom fyrir fjöldi af galdramál-um, og er þess hvergi getið í alþingisbókum né öðrum skil-rikjum, sem eg þekki, að hann hafi hreift hönd né fót til þess að lina refsingu sakamannanna.

Loksins er þess getið að Árni Magnússon († 1730) hafi ekki trúað á galdur, og er það haft eptir Jóni Ólafssyni frá Grunna-vík, sem kunnugast var um alla háttu Árna.¹ Árni hefir ef-laust verið einna hjátrúarlausastur heldri manna á Íslandi á sinni tíð, og kemur það vel heim við gáfnafar hans og skapferli.

Galdraöldin hefst með siðabótinni eða skömmu eptir hana, en blómatími hennar er þó 17. öldin. Reyndar hætta galdra-brennur 15 árum fyrir aldarlok, en galdratrúin heldur áfram, og galdramál koma fyrir fram til 1720. Svo fer að draga úr galdratrúnni smám saman, og um lok 18. aldarinnar er mjög dofnað yfir henni. „Um enda 18. aldar var hjátrú að mestu horfin, og varla heyrðu menn nefnt fjölkynngi eða álfa, þar sem upplýsing var helzt“, segir Jón Espólin.² Hjátrú og galdra-trú mun þó hafa lifað góðu lífi í afskektum sveitum og meðal ómentaðrar alþýðu, og sama máli mun vera að gegna jafnvel enn í dag. Sá, sem ritar þetta, er fæddur nálægt 1860, og ólst upp á afskektum útkjálka fram undir fermingu. Hann man vel eptir því, að allskonar hjátrú gekk fjöllumum herra í sveitinni bæði draugatrú og huldufólkstrú, trú á fylgjur, fyrir-burði o. s. frv., og galdramaður var í næstu sveit, sem mikið orð fór af. Eins hefir hann sannar sagnir af galdramönnum á Vestfjörðum fyrir skemstu, og hann hefir jafnvel heyrt og séð fjölda af huldufólkssögum og draugasögum, sem eiga að hafa gerzt alt fram að 1900. Af þessu er auðséð, að galdratrú-in er ekki kulnuð alveg út enn þá.

¹ Nord. Tidsskr. for Oldkyndighed 1836, bls. 45. Sbr. samræðu Árna við Deichmann lækni í Odense, sem skýrt er frá í Sunnan-fara III bls. 63. Sjá enn fremur Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 34 nmgr.

² Árb. XI bls. 111—12. Sbr. Jus. criminale bls. 36.

... Menn reyndu eins og menn gátu framast til þess að verjast árásum djöfulsins og þjóna hans, drauga og galdramanna, og höfðu menn einkum tvö ráð til þess: særingar og ofsóknir gegn galdramönnunum. Særingarnar bitnuðu beinlinis á draugunum og djöflinum, föður þeirra, en óbeinlinis á galdramönnunum, því þeir höfðu vakið upp draugana, og sent þá þeim, sem þeir vildu vinna mein. Ofsóknirnar bitnuðu aptur beinlinis á galdramönnunum, en óbeinlinis á djöflinum og draugunum, því ef galdramaður var brendur, misti djöfullinn dyggvan þjón, en draugar þeir og árar, sem hann hafði haft í þjónustu sinni, mistu máttinn til þess að kvelja þá, sem til var ætlazt, og hurfu aptur til föður sins, fjandans. Eins má nærri geta, að djöflinum hafi ekki verið nein ánægja í því að sjá vini sína og verkfæri, galdramennina, hýdda og hrakta.

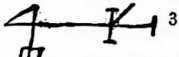
Flestar eða allar særingar eru sambland af guðs orði og djöfulsins orði, ef svo má segja, eða blóti og ragni, og eru opt andheitar mjög eða jafnvel skáldlegar. Það þótti ekki einhlítt að beita guðs orði einu við djöfulinn, og því segir séra Guðmundur Einarsson: „Alþýðan segir og meinar, að biskup með sinni biblíu, prestar með sínum postillum og bænabókum séu alveg magnlausir gegn draugum og ásóknum á við galdramenn“. (25. bl.). Eins fór fyrir galdramönnunum sjálfum, ef þeir höfðu guðs orð og góðar bænir um hönd gagnvart draugum og djöflum: Það beit ekkert á þá, en ef þeir særðu þá á burt í nafni þeirra sjálfra og jafnframt í guðs nafni, þá var sigurinn vís. Séra Guðmundur Einarsson segir, að það kveði venjulega við hjá galdramönnunum, að „ef þeir biðji guð, þá standi draugar og djöflar blýfastir, og því verði þeir verri fyrir það. Þar fyrir segjast þeir forðast þennan miðil, en hinn, að bölvu, hann gripa þeir, með honum verja þeir sig“ (25. bl.).

Alþýða manna trúði því fastlega, að særingar væru hið ágætasta ráð til þess að fláma burt djöfulinn, en svo lítur út, sem ýmsir lærðir menn hafi verið á annari skoðun. Áður er getið um skoðan séra Páls í Selárdal á þessu máli,¹ og séra Guðmundur Einarsson segir: „Svo skynjum vér þá, að þótt djöflar

¹ Sjá bls. 38.

og draugar viki um stundarsakir fyrir þvilika fiflsku,¹ sem svoddan sataniani klerkar í frammi hafa við þá með sinu signinga og særinga drafli og bölví, þá vikja þeir víst fjarri nauðugir, heldur viljugir, glaðir og leikandi, upp á það þeir innsigli í þeirra hjarta vantrúna og óguðlegleikann, og eignist svo þeirra sálir um síðir algjörlega. Hér af sér þú, kristinn lesari, með hviliku hégómahjali og fánýtu orðagjálfri þvilik draumfífl hæl原因ast um það fyrir einföldum, auðtrúa mönnum, að þeir geti með særingum og bölví ei að eins aðskiljanlegar meinsemdir læknað, heldur og einninn sjálfa djöflana á flóttu út rekið“ (27. bl.). Allur fjöldinn af lærðum mönnum mun þó hafa trúað á særingar, og enn eru til vísur eptir ýmsa presta, sem eru í þessa áttina svo sem séra Magnús Pétursson á Hörgslandi.²

Enn í dag er til fjöldinn allur af særingum og særingakvæðum. Ýmislegt af því tagi er prentað í Þjóðsögum Jóns Árnasonar I bls. 453—64, Íslenzkum gátum, þulum og skemtunum eptir Ólaf Davíðsson VI 1898 bls. 95—110 og í Huld V bls. 22—31, en flest er þó enn óprentað. Í hndrs. Á. M. 152, 8vo., er fjöldi af særingaljóðum, og sams konar kvæði eru til í mörgum öðrum handritum. Eg skal taka hér til dæmis særingarljóð ein í heilu lagi og brot af öðrum. Það yrði heil bók, ef tína ætti til allt þess konar, sem til er.

Visur. ³

1. Eilíf eining sæta,
almáttugur mér láttu
virðug vönduð orðin,
veit eg þín að leita.
Mínar mæðuraunir
mætust kantu bæta.

¹ Þ. e. særingar þ. s. frv.

² Sjá Þjóðs. J. Árn. I bls. 524, 527 og Þjóðsögur og munnmæli 1899 bls. 274—75. Sbr. ennfremur Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 27.

³ Eg get ekki leyst úr handrún þessari, en hún táknar eflaust nafn höfundarins.

- Láttu líknar drottinn,
létta djöfla glettum.
2. Min gerir fast að freista
fjandans hundur stundum,
vill mig vondur fella
vítisár með dári.
Nú skal gegna greyi
gráðugu betr en áður,
freisting linni lasta,
leiðist frá mér neyðin.
3. Jesús lífs með ljósi
lýsi mínum vísum,
blóðugur drottins dauði
dád mér veiti' og náðir,
svo stöðugur í stríði
standi eg móti fjanda.
Hvestu nú hvernu hlustir
húngraður Satan, slúnginn.
4. Úr ríki himna rekinn,
rambaður fyrir drambið,
datztu¹ í dauðans yztu
döpru myrkurin öpur,
sviptur sælu krapti
sveimar í heljar geymi,
til himna kantu' ei komast
kauðinn dýgðasnaði.
5. Þú freistaðir forðum byrstur,
frægðarlaus með slægðum
guðs sonar hins góða,
greinir huldir hreinar.
þektur þú varst hraktur,
þjáður af guðdóms ráði,
sneiptur snerir þú aptur
snauður í písl og dauða.
6. Skreiðstu skemdar læða,
skammarinn fullur vamma

¹ dástu, hndr.

Krists að krossi beztum,
og kvillaðist þá illa.
Fagur friðar lögur
fossaði niður um krossinn,
ormur og illsku garmur
undan tókstu skunda.

7. Brást þín bölvuð hreysti,
bundinn sultar hundur,
héðan af heljar böðull,
hrekki þína eg þekki.
Syndir að sönnu granda,
satt er þetta, skratti,
enn þú, illsku glamri,
eykur fleiri veiki.
8. Vondur veiztu fjandi
vilja guðs að skilja.
Hann vill helgur, þrennur
hreina trú alleina.
Blóð guðs sonar góða
græðir synda æði.
Hreinsar hvern af vansa
hann, sem skapaði manninn.
9. Heim svo elskaði auman
einvalds kóngurinn hreini,
að út gaf son sinn sæla,
signaður öllum tignum.
Ef vér á hann trúum
allvel mun þá falla,
sálir vorar í sælu
sendast guðs í hendur.
10. Legðu af lymsku brögðin,
leiðust fjandans bleyða,
flúðu og farðu niður,
freistaðu ei minnar hreysti,
gáðu að, guð vor, maður,
gefur hann mér án efa
sigur í sorgarhögum.
Svei þér, illsku greyið.

11. Fýtons feykin þrjóti,
fjandinn veini' i bandi,
hrini i heljar bruna
hataður djöfla skati.
Satan svikaljóti
sendur frá mér lendi
i dökkvum djöfla flokki,
dimmur i heli grimmu.
12. Herrann himna dýri
haldi frá mér galdri,
i orðum, efnum, gjörðum
aldrei skaði mig galdur.
Kristur kraptamestur
kaldan deyfi galdur,
að mig ekki mæði
aldar forni galdur.
13. Kafni, kulni, visni
kynngi, töfrar, fjölkynngi,
dofni, en aldrei dafni
dýngju seiðs fjölkynngi,
kremji ei né komi
kringum mig fjölkynngi,
slúti niðr og slitni
slingir menn fjölkynngis.
14. Ristingar rángfestist,
rúnir villist núna,
fordæða öll eyðist,
útisetur letjist,
særingar sízt heyríst,
svartfræðin¹ margpartist,
spottsöm spakmál detti,
springi formælingar.

¹ Þýðing á orðinu nigromantia, því svo var galdur og forneskja oft kölluð einu nafni. Nigromantia er aptur afbakað úr gríska orðinu nekromanteia eða list sú að leita fréttu af framliðnum (spáfarir).

15. Blöðvökvar¹ burt takist,
 ben hnífa ei þrífist,
 skurður nagla skerðist,
 skammist kuklið ramma,
 hár meinsærum hrörni,
 hræðist töfrar sæðis,²
 sóist, særist, þjáist,
 sökkvi nú fjandinn dökkvi,
 sökkvi nú fjandinn dökkvi.
 θελας³

Stundum hafa menn aptur barizt við djöfulinn með guðs orði hér um bil einu saman formælingalítið, og skal eg taka til dæmis upp á það kafla úr kvæðinu Geðfró eptir Kolbein Grímsson,⁴ því það er einna bezt kveðið af slíkum kvæðum, sem til eru. Eg fer hér eptir hndrs. Bmfj. 633, 8vo, en annars er kvæðið til í fleirum handritum.

— — — — —
 Fær nú ekki djöfullinn djarfi
 dregið mig frá þér,
 þótt hann í sinu heiptarstarfi
 hugsi að ógna mér.
 Þótt mér fyrir sjónir setji
 synda þungann minn,
 og örvæntingar orð upp hvetji
 örg með skeytin stinn,
 samt er Jesús sálar fóður
 synda bótin mín.
 Hann mig styður gæzkugóður,
 gefur þol í þín.
 Hjartað byggir heilagur andi,
 huggun öllum lær.

¹ = blöðvökvanir þ. e. að vökva sér blóð og hafa það til galdurs.

² Sbr. Alþingisbókina 1671, num. 7.

³ Griska, og þýðir endi. Kvæðið er tekið eptir hndrs. Á.M. 738, 4ti 30—31. bl. Það er frá seinna hluta 17. aldar.

⁴ dó á 17. öld ofanverðri.

Haf þig burtu heljar fjandi,
hættu að ógna mér.

Þótt keppist þú með kænsku þína
að kreinkja trúar safn,
samt er skrifað á sálu mína
sæta Jesú nafn.

Þetta kann þig hrekja og hræða
og hrinda í vitis móð.

Þú munt, rotin skemdar skræða,
skriða í heljar glóð.

Veiztu, að, ei, heljar hundur,
hér ertu maktarlaus.
Minn hefir bróðir brotið sundur
bölvaðan þinn haus.

— — — — —

Aldrei skaltu rönd við reisa
reiði guðs og manns,
sú þig brenni eilíf eisa,
ógn og bræðin hans.

Alt það, Jesús guðs son gerði
gott til lausnar mér,
að heitu báli og bruna verði,
bölvaður Satan, þér.

Þú hefir nú ei með mig meira,
myrkra svivirðing,
eg er lauguð í drottins dreyra,
dávæn alt um kríng.

Flý eg til þín, frelsarinn sæti
feginn, og tak við mér.
Sanna gef mér sálar kæti,
sjáðu, hvað þreytt eg er.

Láttu ekki, lausnarinn góði,
leingur hrekja mig
Satan mitt í synda flóði,
sárgrátbæni eg þig.

Samvizkunnar eldinn illa
útstökk fyrir þitt blóð,

svo eg megí flokk þinn fylla
og feta lífs á slóð.

Herrann Jesús himins og landa,
hægan gef mér blund,
með tak þú minn mædda anda
á minni dauðastund.

Hinu ráðinu, ofsóknum gegn galdramönnum, var þó beitt miklu meira en særingum, og þóttust þeir, sem ofsóttu þá mest, og léku þá sárast jafnvel gera þeim þægt verk með því. Séra Jón Magnússon að Eyri í Skutulsfirði segir t. d.: „Hvað gera þeir galdramönnum til góða, sem þá forsvara, og halda frá eldi þeim, sem menn kunna að kynda? Mig hryllir hræðilega við þeim, sem finnast fylgispakir og forsvarssamir galdramanna(!), því þeir gera ekki annað en að bera viðu að þeim helvíska eldi handa sjálfum þeim, sem þeir forsvara, og víta ekki, nema þeir hrjóti sjálfir líkavel út á þann eldinn, fyrst sá, sem ekki er með, reiknast á móti Kristó. Þar fyrir veit eg einga galdramönnum þarflegri heldur en þá, sem þá elta og sem fyrst uppi róna gera, áður en, ef verða mætti, þeir komast til að upp fylla mæli allra sinna glæpa til helvítis elds, því verði þær aumu manneskjur ekki svo lausar við eilífa fyrirdæming, ef hér í heimi mættu vorkynnast, og þeim með guðhræddra manna bænum hjálpað, svo framt sem það væri guðs vegna leyfilegt fyrir slikum að biðja, þá sé eg þeim ekki lausnar von, ef óhegndir deyja í sinni synd“ (bls. 118—19). Enn segir séra Jón: „Það er ekki ráðlegt að strjúka galdramenn mjúkum höndum heldur en djöfulinn sjálfan, því þeim hæfir sama aðferðarlag, og honum hlýðir, fyrst þeir eru við hann meingaðir og í eining og nákvæmasta samband komnir.“ (37 bls.)

Það væri líka synd að segja, að mjúkt væri tekið á galdramönnum, en þó þótti ýmsum, helzt prestum, að þeim væri sýnd alt of mikil vægð. Þeir vildu láta brenna þá alveg miskunnarlaust. Minna nægði þeim ekki. Séra Jón Magnússon fírást mjög víða yfir því í riti sínu, hve sýslumenn og aðrir verzlægir embættismenn gáangi slælega eptir rekstri galdramála, en einkum gremst honum, þegar einhverjir urðu til að halda taum manna þeirra, sem galdragrunur lék á. Hann segir t. d.: „Og

þvi til hugsast mér, að andskotinn muni nú mega halda brull-
aup sitt, þegar honum lizt hér á Íslandi, þvi nú hefir hann
feingið það, sem hann má telja sér til kaups og konumundar,
einkum málafylgi þeirra manna, sem kristnir kallast“ (247.
bls.). Enn segir séra Jón: „Andi minn gramdist yfir sinnu-
leysi, ráðleysi og heimsku þeirra yfirvalda og dómenda, sem í
landinu eru, og með umvöndunarleysi, eg vil ekki segja eptir-
látssemi, liða og hafa liðið fjölkynngi og galdur lærast, iðkast
og um hönd hafðan vera í þessu landi — — —, hvert um-
vöndunarleysi, ráðleysi og fordjarfanleg forsómun að ekki sið-
ur hefir valdið minum og margra tröllpindra sálna kvölum,
eptir minu álit og dómi, tanquam causa remotior, heldur en
hinna vonzka, sem með frjálsum taumi hafa fram anað í slikri
ófyrlátssemi, og vogað slíka óhæfu að í ráðast, hvað þeim illu
mönnum er nú orðið að gamni og kátinu, fyrst þeir eru ekki
einasta liðnir þvert í gegn guðs forboði, heldur og einninn með
stóru fylgi forsvaraðir“ (68—69. bl.). Séra Guðmdur Einars-
son tekur alveg í sama streinginn: „Samt“,¹ segir hann, „sofa
Símonar vorir í öllum áttum þessa lands svo yfir þeirri svi-
virðu sem öðrum hér á landi drýgðum guði til vanheiðurs“ (38.
bl.), og skömmu seinna segir hann: „Samt“² sofa vorir dor-
mianar, vorir valdsmenn, uppi yfir þessu kukli, eins og þeim
sé svefnþorn stúnginn, og þvi gagnast höggorminum fyrir þeim
sitt ríki hér í landi og upp byggja með alls háttuðu fláræði,
rúnum, kveisublöðum, töfrum og öðrum þvilíku drafli“ (41.
bl.). Loksins ber séra Guðmundur saman rékstur galdramála í
útlöndum og á Íslandi, þar sem hann segir: „Allar þjóðir
hreinsa sín lönd af svoddan mönnum,³ en vorir valdsmenn láta
þá kyrra, vel, ef þeir sumir hafa þá ei í virðingum hjá sér“
(41. bl.). Ara Magnússyni í Ögri, sem var sýslumaður í Ísa-
fjarðarsýslu um þessar mundir, þótti séra Guðmundur vera of
harðorður í garð sýslumannanna, og samdi hann á móti hon-
um rit það, sem áður er getið um.⁴

¹ Þ. e. þótt galdramenn vaði yfir landið eins og logi yfir akur.

² Þ. e. þótt konungsbréfið 12. október 1617 væri gefið út.

³ Þ. e. galdramönnum.

⁴ Landfrsaga Þorv. Thor. II bls. 45—48.

Vera má, að einstakir sýslumenn hafi ekki geingið mjög ríkt eptir því að taka galdramál fyrir, þótt grunur léki á einhverjum fyrir galdur, en hinir hafa eflaust verið miklu fleiri, sem gerðu sér alt far um að róa galdramenn uppi, eins og séra Jón Magnússon kemst að orði, og klekkja á þeim. Vottur um þetta eru galdramál þau, sem komið hafa fyrir á Íslandi. Þau eru að visu ekki mörg að tiltölu, þegar þau eru borin saman við fjölda galdramála sumstaðar í útlöndum, en þó svo mörg, að auðséð er, að talsverð rækt hefir verið lögð við þau. Auk þess er að gætandi, að ýms galdramál hafa hlotið að koma fyrir, sem eg hefi ekki náð í neinar skýrslur um, og ekki er getið um í aðalheimildarriti mínu, að því er snertir fjölda galdramálanna og alla meðferð á þeim, Alþingisbókunum 1622—1720. Um sum af þessum galdramálum, sem mér er okunnugt um, eru eflaust dómur til og frá í bréfabókum og dómabókum, sem eg hefi ekki átt kost á að kynna mér, eða ekki komið til hugar að leita í, en sum kunna að vera döttin alveg úr sögunni, og dómur og skilríki um þau týnd.

Jón Árnason bendir til þess í Þjóðsögum sínum I bls. 483, að það hafi verið gandreiddar¹ og galdramessur, sem flest íslensk galdramál hafi risið út af, og getur þess um leið, að mál manna sé, að galdramessur hafi verið haldnar í Valakirkju hjá Íngólfsfjalli.² Þetta er fjarri því að vera rétt. Flest íslensk galdramál áttu rót sína að rekja til galdrastafa eða galdrablaða. Opt var galdramönnunum líka kent um, að þeir hefðu valdið veikindum annara, eins og seinna verður skýrt nokkru gjör frá. Aptur áttu gandreiddir og galdramessur mikinn þátt í útlendum galdramálum. Danir hugðu, að galdranornirnar kæmu saman á Hækkenfeld eða Hekklufjeld³ eða Bloksbjerg í Norður-Þýzkalandi. Svíar trúðu því, að galdramessur væru haldnar á Blákulla, sem er klettaker við Öland, en Norðmenn staðhafðu, að galdraping væru haldin á fjalli einu norður í Finnmörku eða á fjallinu Lydershorn við Björgvin.

Alls hefi eg rekið mig á skýrslur eða frásagnir, ýmist greini-

¹ Sjá Ferðabók Egg. Ól. I. bls. 475 og Þjóðs. J. Árn. I. bls. 440—41.

² J. Árn. hefir þetta hér um bil orðrétt eptir K. Maurer, Isländische Volkssagen bls. 107.

³ Þ. e. Heklu.

legar eða fáorðar, um 120 galdramál á Íslandi á árunum 1554—1719,¹ en sum málin hafa staðið í mörg ár. Ártöl málanna eru á þessa leið:

1554		1	1676		2
1604		1	1677		6
1618		1	1677 eða 78	.	1
1625		1	1678		6
1628		1	1679		4
1630		2	1680		3
1631		2	1681		2
1633		1	1682		1
1635		1	1683		2
1639		1	1685		2
1642		1	1686		1
1646		1	1687		4
1650		2	1688		1
1651		2	1689		1
1654		3	1690		2
1655		4	1691		3
1656		3	1692		2
1657		4	1693		1
1660		2	1696		1
1661		1	1698		1
1664		1	1699		1
1665		1	1700		1
1666		1	Nálægt 1700		1
1667		2	1702		1
1668		1	1707		1
1669		4	1708		1
1671		3	1710		1
1672		2	1711		2
1673		2	1716		1
1674		3	1719		2
1675		7			

Eins og sést á skýrslu þessari, hafa að öllum jafnaði verið fá mál á ári hverju, flest 7, einu sinni, tvisvar sinnum 6, einu

¹ Galdramál þau, sem skólapiltar komust í, eru ekki talin.

sinni 5, fjórum sinnum 4 og svo þaðan af færri. Tímabil það, sem eg hefi rekið mig á galdramál á 1554—1719, nær yfir 166 ár, og mun láta nærri sanni, að galdramál hafi komið fyrir á hverju ári að jafnaði, en ekki verður þetta sannað.

Til þess að fá greinilegra yfirlit yfir það, hvenær galdramál komu fyrir, skal eg draga áratöluna nokkuð saman:

1554		1	1666—1675		25
1604		1	1676—1685		29
1618		1	1686—1695		15
1625—1635		8	1696—1705		6
1636—1645		2	1706—1715		5
1646—1655		12	1716—1719		3
1656—1665		12			

Af þessu sést, að galdramál hafa verið tíðust á fimtiú ára tímabili 1646—95, en úr því fer að dofna yfir þeim, um leið og dofna yfir þeim í Danmörku. Þau fluttust til Íslands frá útlöndum í upphafi, og hnignun þeirra í útlöndum hefir líka í för með sér hnignun þeirra á Íslandi.

Ef menn skipta málunum niður eptir sýslum, verður tala þeirra mjög misjöfn:

Ísafjarðarsýsla		32	Múlasýslur		}	4
Barðastrandarsýsla		22	Skaptafellssýsla			
Húnavatnssýsla		10	Þingeyjarsýslur		}	3
Strandasýsla		7	Borgarfjarðarsýsla	.		
Eyjafjarðarsýsla		6	Kjósarsýsla			
Árnessýsla		}	Snæfellsnesssýsla	..	}	2
Gullbringusýsla			Dalasýsla			
Skagafjarðarsýsla	...		Mýrasýsla			

Þjú málin er mér ókunnugt um. Það verður alls ekki séð, hvaðan eitt málið var, 1673, og óvist er, hvar Jón Sýjuson átti heimili. Auk þess get eg ekki séð að svo stöddu, hvaðan mál Sigurðar Guðmundssonar 1688 var. Eptir skrá þessari hafa galdramál komið fyrir í öllum sýslum á landinu, nema Rángárvallasýslu og Vestmannaeyjum, og er merkilegt, að menn skuli ekki þekkja neitt galdramál úr jafnstórri sýslu og Rángárvallasýslu er. Á Vesturlandi hafa lángflest galdramál komið fyrir að tiltölu og þar næst á Norður-

landi. Eggert Ólafsson reynir til þess að skýra þetta í Ferðabók sinni¹: „Það er ekki að undra, þótt draugagangur og galdratrú hafi verið miklu minni á Suðurlandi en á nyrztu og fámennustu útkjálkum landsins. Á Suðurlandi er þéttbýlla, og samgaungur allar greiðari. Á útkjálkunum á Vesturlandi og Norðurlandi er vetrarrikið meira og vetrarnóttin leingri, en bæirnir langt hver frá öðrum. Þetta hefir alt stuðlað til þess að auka hræðslu og heilabrot og það því fremur, sem fólkið er þunglynt að eðlisfari, en hefir einga dægrastyttingu, eingar skynsamlegar skemtanir eða neitt annað til þess að hressa hugann og hafa af sér með.“ Skoðan Eggerts mun vera rétt yfirleitt, en ekki skýrir hún þó að fullu tölu galdramálanna í öllum sýslunum. Í Gullbringu-sýslu og Árnessýslu er t. d. bæði þéttbýlt og samgaungur fremur greiðar, en þó hafa komið þar fyrir mörg galdramál að tiltölu. Í Skaptafellsýslu eru aptur sumar sveitir full afskekktar, en þó hafa menn að eins sagnir af fáum galdramálum þaðan. Réttast mun vera að hafa hliðsjón af því jafnframt skoðan Eggerts, að eitt galdramálið leiddi annað af sér, svo þar sem galdramál voru fyrst komin á lopt að marki, var ekki auðséð fyrir endann á þeim.

Flestur galdur eða allur var að meira eða minna leyti framinn með galdrastöfum, ýmist venjulegum latinustöfum, sem var raðað niður á óvenjulegan hátt, rúnastöfum eða þá reglulegum galdrastöfum, sem ýmist voru settir saman úr mörgum rúnastöfum eða dregnir upp af handahófi. Það er því ekki að furða, þótt þeim, sem ritað hafa á móti göldrum, væri mjög illa við þá. Séra Guðmundur Einarsson á Staðarstað segir t. d.: „Djöfullinn fær sínum útsendurum í hendur töfrastafi og konstir til þess að gera í fylgsnum og holum með þeim sömu stöfum stórmerki og kraptaverk fyrir einföldum, auðgintum almúgamönnum, upp á það, að sinir þénarar véli svo menn og dragi til sín“ (10. bl.). „Djöfullinn fær í hendur sínum þénurum töfra og galdrastafi“ (22. bl.) og „Í galdrastöfunum er dýpt auðæfa, bæði vísdóms og kraptar allrar djöfulegrar konstar, falin og fólgin“ (28. bls.)

¹ I bls. 479—80.

Svipaða skoðun hefir séra Sugurður Torfason.¹ Hann segir: „Sjálfir stafirnir eru ekkert annað en bersnautt heimsku-klór og krábull flestra af þessum Belials börnum, sérdeilis hér á Íslandi, og er undarlegt, hverninn að djöfullinn spilar fyrir manninum, svo að hann treystir og trúir upp á þess konar krábull og ónýtt klór, og vitur og skynsöm guðs börn kunna ekki nóglega að undrast, með hverjum ímyndum, að maður getur trúað svo heimskufullu klóri, enda brúka það annað hvort ekki nema heimskar kindur, þær sem öllu geta trúað, þessu í dag og hinu á morgun, og eru svo sem af vindi skekinn reyr eður þeir, sem af djöflinum eru aldeilis besetnir, hverra öll skilningarvit hann hefir inn tekið sér til íbúðar og bústaðar, því þeir menn, sem vitið hafa, geta ekki, þótt aldrei vildu þeir svo gjarna, trúað, að nokkuð svoddan hrafna-klór kunni neitt að verka eða nokkurn hlut af stað koma“ (11. bl.). Eins segir séra Páll Björnsson í Selárdal: „[Það er] sérleg heimska og blindni, þar heimurinn trúir og treystir, að rúnir verki, og annað svoddan drifi og út reki andskotann, hvað svo er fast læst í manna

¹ Titillinn á riti séra Sigurðar er: „Tractatus de magia eamque comitantibus erroribus. Það er stutt ágrip um galdra eða töfrakonstir og þeirra með fylgjandi lesti og verkanir. Alleinasta út af heilagri ritningu og kristilegrar kirkju h[eilögum] historiuskrifurum saman skrifað af Sigurði Torfasyni b[eneficiario] anno M. DC. LV, Rit séra Sigurðar er til í tveimur handritum. Eg hefi farið eptir hndrs. Á.M. 698, 4to. Þar er ritið alls 58 blöð. Það er tileinkað Brynjólfi biskupi Sveinssyni, og er tileinkunin dagsett að Háeyri 1655. Aptan við ritið er álit Brynjólfs biskups um það með hendi hans sjálfs, dagsett að Skálholti 6. júní 1656. Lofar hann höfundinn þar og tilgang hans, en ritið sjálft minna. Framan við rit séra Sigurðar er laust blað með hendi Árna Magnússonar, og er þar fremur harðorður dómur um það: — — — „Bókin í sér sjálfri er að litlu gagni; höndlar mest um þá hluti, sem ekki koma við discutiendam matariam; raisonnerar þar um concinne þess á milli, allegerar dicta Scripturæ í allri annari meiningu en þau skiljast eiga; gerir opt futes instantias til að solvera þær. Stylus stórorður, parum aptus sacro operi etc., yfir alt almúgalegur et humi repens, interdum plane barbarus. Þorv. Thor. hefir farið eptir hinu handr. í Landfrs. sinni II bls. 50—51.

hjörtum, að varla muni hægt í burtu að sópa — — — Sú vantruð lokkar djöfulinn upp á sig.“ Einna skynsamlegast kemst Björn á Skarðsá að orði um rúnir af Íslendingum þeim, sem uppi voru á 17. öld: „Að vinna eður verka nokkuð sérlegt með þessum rúnaböndum er ekki leyfilegt eður trúa og treysta nokkrum þeirra mætti eður framkvæma til neinna aðgjörða, svo sem stendur í þeim gamla Kristinrétti og nú í kónganna bréfum og viðar í lögum, að forbannað er rúnir að hafa til nokkra galdra eður hjátrúar. En að vita, hverninn þetta rúnaletur hefir verið myndað og margfaldlega niður sett á bækur eður steina, er vel loflegt, og fróðleiki það að ráða — — —, því letrið í sjálfu sér og sinni myndan er svo gott og einfalt sem nokkurt annarar tungu letur eða stafa-myndir, og þótt þeir fjölkynngismenn nokkrir hafi haft eður hafi rúnanna myndir til nokkurra óguðlegra athafna, spilla þeir sjálfum sér, en ekki rúnaritinu, því svo má til vonds hafa það letur, sem vér nú daglega tíðkum sem nokkurn veginn það letur.“²

Prestar þeir, sem vitnað hefir verið til, hafa í raun og veru rétt að mæla, því ótrúlegt er, að nokkrir skyldu vera svo hjátrúarfullir og fáfróðir að rekja ætt rúna og galdrastafa til djöfulsins, en það var þó ekki sparað, og Jón Espólin hefir rétt að mæla, þar sem hann segir: „Menn lögðu nálega að jöfnu þann, sem fundust hjá myndaðir rúnastafir, og þann, er reyndur var að illvilja, og töldu jafn saknæma afguðadýrkun að eiga rúnablöð sem að til biðja Satan.“³

* Galdrastafir munu optast hafa verið ritaðir á bókfell eða pappír, en stundum þó ristir á tré eða eitthvað annað. Í galdramáluðum er getið um rúnamyndir eða rúnabókstafi á fjórum stöðum, en galdrastafi, sem þar eru venjulega kallaðir characteres, á hér um bil 40 stöðum frá 1630—1719. Viðast er tekið beinlínis fram, að stafirnir hafi verið ritaðir, en opt hafa þeir

¹ Homilia, þar sem lagt er út af 3. bók Móses, 21. kap., í hndrs. Rasks 107.

² Nokkuð lítið samtak um rúnir 1642. Ny kgl. Saml. 1867, 4to 163—64. bls.

³ Árb. VI bls. 138. Sbr. Hist eccl. III bls. 519, Ferðabók Egg. Ól. I bls. 478, Sýslumannaæfir II bls. 114.

líka verið ristir á eikarspjald, og er þess getið níu sinnum. Auk þess er getið um rúnaspjald og galdraspjald. Tvisvar er getið um aldur á kefli. Þrisvar er minzt á, að galdrastafir hafi verið ristir á skip til þess að hindra aflabrögð annara manna. Galdur var og ristinn á grenifjöl eða óbrotna fjöl, á botn, á skiði eða tálkn, á bein og á blýplötu. Stundum voru galdrastafir að eins dregnir upp með hráka.¹

Opt munu hafa verið hafðir um hönd einstakir galdrastafir, og er mynd af nokkrum og lýsing í Þjóðsögum Jóns Árnasonar,² en margir fleiri galdrastafir hafa verið til. Í galdramálunum eru nefndir, auk þeirra: Salómons innsigli (1655,57), gólniseyr, urnir, hagallinn blá og augnaburs (1655) og augnaburs út af fyrir sig 1654. Auk þess er getið þar um Karlamagnúsarskrif og Buslubæn (1692). Af stöfum, sem mynd er af í Þjóðsögunum, er getið þar um Fjölni (1655) og ægishjálmmeyri og minni (1665).³ Fretrúnir eru nefndar 1655.

Galdrablöð þau og galdrakver, sem getið er um svo víða í galdramálunum, voru blöð og bæklingar, þar sem margir galdrastafir voru ritaðir upp og margs konar galdri safnað saman. Sumum þessum galdrakerum er lýst allitarlega, einkum galdrakverum Jóns lærða (1631) og Stokkseyrar-Dísu (1710). Auk þess er getið um galdrabækur mjög víða í Þjóðsögum Jóns Árnasonar, bæði í kaflanum um töfrabrögð og einstaka galdramenn. Meðal annars er minzt þar á galdrabækurnar Rauðskinnu og Gráskinnur tvær, sem þóttu bera af öllum öðrum galdraskræðum.

Frá Rauðskinnu er það að segja, að hún er bendluð við Gottskalk biskup grimma Nicolásson.⁴ „Hann var hinn mesti galdramaður á sinni tíð. Hann tók upp aptur svarta-galdur, er ekki hafði tíðkazt síðan í heiðni, og skrásetti galdrabók þá, er kallaðist Rauðskinna; var hún skrifuð með gullnu lettri og öll hin skrautlegasta. Rituð var hún með rúnastöfum, eins og allur galdur. Þessarar bókar unni biskup ekki neinum eptir sinn dag,

¹ Hndrs. Rasks 107. Hómíllia séra Páls í Selárdal.

² I bls. 445—53.

³ Sbr. Ferðabók Egg. Ól. I bls. 477.

⁴ biskup að Hólum 1498—1520.

og lét þess vegna grafa hana með sér og eingum kenndi hann alla kunnáttu sína.“ Seinna ætlaði Galdra-Loptur að vekja upp Gottskálf biskup og særa hann til að láta Rauðskinnu af hendi við sig, en það tókst ekki, eins og kunnugt er.¹ Dr. Jón Þorkelsson yngri hefir getið sér þess til, að frumritið af máldagabók Ólafs biskups Rögnvaldssonar,² sem nú er í handritasafni Árna Magnússonar,³ hafi verið kallað Rauðskinna, og talið galdrabók,⁴ og ber tvent til þess. Fyrst og fremst eru máldagarnir ritaðir á vont skinn með ýmsum höndum og mjög illir aflestrar. Í annan stað var handritið bundið inn í rauðleitt selskinn, og var seinna spjaldið rakað, mjög illa reyndar, en fremra spjaldið órakað, svo háraliturinn sást þar mjög greinilega, meðan frumbandið var til. Fyrir nokkrum árum var handritið bundið inn að nýju, og var frumbandinu þá glatað til allrar óhamingju. Ekkert er eðlilegra, en að handrit þetta hafi verið kallað Rauðskinna, en á hinn bóginn þykir mér hæpið, að það hafi alment verið talin hin ramasta galdrabók, en hafi Rauðskinna, galdrabókin, nokkurn tímann verið til, er áreiðanlegt, að hún hefir ekki verið rituð gyltu lettri og tæplega rúnalettri. Að minnsta kosti eru eingin af galdrakverum þeim, sem nú eru til, rituð rúnum.

Gráskinnurnar voru tvær. Önnur lá við latinuskólann á Hólum, en hin í Skálholti. „Þorkell sonur séra Guðbjarts⁵ skrifaði fyrstur rúnabókina Gráskinnu, er öll fjölkynngi var höfð úr á seinni öldum. Bók þessi lá leingi við skólann á Hólum, og lærðu sumir piltar nokkuð í henni, helst hinn fyrsta part, er ritaður var með málrunum; var þar ekki kendur galdur né særingar, heldur meinlaust kukl, eins og glímugaldur, lófalist og annað þess konar, og gátu allir orðið sáluhólpnir, þótt þeir lærðu þann partinn. Seinni og leingri parturinn var þar á móti ritaður með villurúnum, er fáir gátu komizt niður í, enda var þeim meinað það af meistaranum. Þar var allur

¹ Séra Skúli Gíslason að Breiðabólstað í Þjóðs. J. Árn. I bls. 514, 584—85.

² 1458—94.

³ 274, 4to.

⁴ Om Digtningen på Island, bls. 111. Dipl. Isl. V bls. 248.

⁵ flóka í Laufási nálægt 1400.

hinn ramari galdur, og urðu þeir allir óþokkasælir og ólánsmenn, sem reyndir voru í honum.“ Galdra-Loptur lærði alt, sem var á Gráskinnu, og vissi það út í hörgul, enda fóru ekki sögur af neinum um þær mundir, sem kynni meira fyrir sér en hann, þótt illa réðist að lokum.¹

Gráskinna sú, sem lá við skólann í Skálholti, átti aptur rót sína að rekja til nokkurra blaða, sem þeir sér Eiríkur í Vogs-ósum,² Bogi og Magnús félagar hans náðu af karli einum, sem þeir vöktu upp í Skálholtskirkjugarði, því eptir þeim sömdu þeir bókina.³ Minzt er og á Gráskinnu annars staðar í Þjóðsögum Jóns Árnasonar,⁴ og er uppruni hennar talinn þar alt annar. Í sama riti eru líka nefndar galdrabækur, sem hétu Gulskinna, Grænskinna og Silfra.

Ýmsir íslenzkir galdrastafir og galdrablöð eru auðsjáanlega innlend að uppruna, og sést það bezt, þar sem til er vísað í Þjóðsögum Jóns Árnasonar, en mörg eru aptur af útlendum toga spunnin, svo sem allir þeir galdrastafir og innsigli, sem kend eru við menn úr Biblíunni og aðra helga menn. Það mun vera áreiðanlegt, sem Eggert Ólafsson segir í Ferðabók sinni,⁵ að margt af hindurvitnum þeim og kukli, sem tíðkaðist á Íslandi á 17. öld og seinna, hafi átt rót sína að rekja til latinskra rita eptir útlenda höfunda. Eins á mest alt af kirómantíu (handarlinulist), astrómantíu (plánetubókum, jólaskráum o. s. frv.) o. s. frv., sem breiðzt hefir út um landið í fjöldamörgum handritum, og menn leggja jafnvel trúnað á enn í dag, rót sína að rekja til útlendra rita. Sum þeirra hafa þegar verið þýdd mjög snemma, ef til vill á 13. eða 14. öld, og hafa prestar og múnkar eflaust geingið bezt fram í því.⁶

Þegar upp komst um galdramenn, og galdrabækur þeirra náðust, voru þær brendar fyrir vitum þeirra sjálfra, og var jafnvel sælzt til að láta reykin leggja beint upp undir nefið

¹ Séra Skúli í Þjóðs. J. Árn. I bls. 509, 583. Sbr. sama bindi bls. 447.

² 1677—1716.

³ Þjóðs. J. Árn. I bls. 555. Sbr. sama bindi bls. 447.

⁴ I bls. 327.

⁵ I bls. 473—74.

⁶ Sbr. Ferðabók Egg. Ól. I bls. 467.

á þeim (1639, 1676); hefir slíkur reykur eflaust ekki verið talinn sem hollastur. Eins voru galdrabækur brendar, þegar þær fundust eptir galdramenn dauða, t. d. í Barðastrandarsýslu hér um bil 1740.¹ Þeir, sem grunaðir voru um galdur, hafa líka eflaust brent fjölda af galdraskræðum, því dauðinn gat stundum verið vis, ef slíkt dót fannst hjá þeim. Eptir þessu brunaári liggur næst að halda, að ekkert hafi geymzt til vorra daga af galdrakverum, en þau eru þó nokkur til enn, þótt slíkt geti tæplega verið nema svipur hjá sjón. Höfundur rits þessa hefir fyrir satt, að von sé á ritgjörð innan skamms um íslenska galdrastafi og galdrabækur, sem til eru í handritum víðs vegar, og leiðir hann því hjá sér að fjölyrða um þetta mál hér.

Þess hefir þegar verið getið, að galdrabækur hafi legið bæði við Hólaskóla og Skálholtsskóla, og er því ekki að furða, þótt menn tryðu því, að það væru einmitt skólageingnu mennirnir, sem færastir voru í galdri. Þeir gátu notað þessar algeingu bækur, og auk þess áttu þeir greiðari gang að öllum visindum en alþýðan. Það mun því vera rétt athugað sjá Jóni Espólin, þar sem hann segir: „Það ætla ég vist, að margir hafi hugsað, að þvílíkt² væri visindi nokkur og fyrirmunuð alþýðunni af yfirmönnum, og væri fyllilega saklaus, ef eigi væri höfð til illgjörða, því sú ætlan hefir haldizt of leingi.“³ Vist er um það, að skólapiltar stunduðu opt galdur, og komst einstöku sinnum upp um þá. Vorið 1664 fékk skólameistarinn í Skálholti, Oddur Eyjólfsson, Brynjólfi biskupi Sveinssyni kverræfil „með ljótum og óvenjulegum characteribus“, og hafði það fundizt í rúmi þeirra Einars Guðmundssonar frá Straumfirði og Odds Árnasonar frá Þorlákshöfn. Kverið var alt sundurlaust og rifið og tætt, auk þess, svo að illt var að eiga við það, en þó tókst þeim Oddi skólameistara og Ólafi Jónssyni locator að semja skrá yfir það, og kom þá upp úr kafinu, að þetta var galdrakver; voru þar skrásett 80 galdrabrögð, en dregnar upp myndir af 237 galdrastöfum. Málið var nú rannsakað, og bærust böndin að Einari Guðmundssyni og Bjarna Bjarnasyni frá Hesti í Ön-

¹ Þjóðs. J. Árn. I bls. 546.

² Þ. e. galdur.

³ Árb. VII bls. 48—49.

undarfirði; „kom það upp í framburði Bjarna fyrir Brynjólfi biskupi, að hann hefði skrifað þann hluta blaðanna, sem hann kendist við, fyrir þremur árum í Kálfeýrarveiðistöðu á Vestfjörðum eptir kveri Erlings Ketilssonar frá Þórustöðum í Önundarfirði, sem þá væri sigldur fyrir nokkrum árum í England. Með því þessir skólapiltar neituðu, að nokkrir aðrir væru sér samvitandi um þetta tiltæki, og alt eins hinu, að þeir hefðu reynt á dáð og dugnað þessara galdra formála og stafa, sluppu þeir hjá annari hegningu en útrekstri úr skóla snemma í aprilmánuði fyrr nefnt ár; var þá annar þeirra níttján ára, en hinn tvítugur að aldri, en 22. júní sama ár voru þeir báðir sigldir hédan af landi til Einglands, og dó Einar þar.“ Bjarni kom út aptur þremur árum seinna, 1667. Skráin yfir galdrakverið er prentuð í Árbókum Jóns Espólins¹ að mestu leyti eins og hún er í Bréfabók Brynjólfs biskups, og er hún að ýmsu mjög merkileg, en ekki þykir vert að taka hana hér upp.²

¹ VIII bls. 124—27.

² Hér er farið eptir Bréfabók Brynjólfs biskups Sveinssonar (Hndrs. Á. M. 275, fol. bls. 311 og áfram), að því, er snertir byrjun málsins, en að öðru leyti eptir Þjóðs. J. Árn. I bls. 447—48 og 539—40, en hann hafði eptir annál, sem skrifaður er 1719 og ættartölubókum Steingríms biskups Jónssonar. Í Bréfabók herra Brynjólfs eru mörg skjöl um mál þetta, og er eflaust hægt að draga út úr þeim greinilega sögu um þetta merkismál, en höfundur rits þessa á því miður ekki kost á að nota þau, sem stendur. Frásagnir um mál þetta eru mjög rángar víðast þar, sem minzt er á það á prenti. Jón Esópálín segir í Árb. VI bls. 137—38, að 13 skólapiltar í Skálholti hafi orðið berir að galdrastafameðferð veturinn 1650—51 „af úngæði og nýnæmi því, er þá leiddi margan með aðstoð vondra dæma til hjátrúar og afguðadýrkunar, og hafði því líkt slæðzt af Vestfjörðum þangað; lét Brynjólfur biskup þá þola skólarefsingu alvarlega, og vísaði þeim frá skólanum, en þó ei undir dómara aðgjörðir, er ómjúkar voru í slíkum málum í þann tíma, með því hann vildi eigi koma góðra manna börnum til svo mikillar óhamingju, en leitaði heldur ráða utan lands, og var honum leyft að taka þá aptur til læringar, er slíkt hafði hent af einni saman óvizku; tók hann aptur flesta af þeim síðan, og reyndust margir vel.“ Eg hefi ekki tæki til þess að skera úr, hvað rétt er af þessu, en víst er um, að ártalið er ekki rétt, ekki heldur hjá Finni biskupi, því hann árfærir mál þetta til hér um bil 1647. Hist. eccl. III bls. 530. Bogi Benediktsson minnst og á málið í Feðgaæfi

Veturinn 1677 eða 1678 urðu fjórir skólapiltar í Skálholti berir að því, að hafa haft galdrastafi meðferðis. Þeir hétu Björn Þorleifsson¹ að norðan, Arngrímur Jónsson, Henrik Pétursson og Guðmundur Guðmundsson að austan. Mál þeirra kom fyrir á prestastefnu sumarið 1678, og var ákvarðað, að þeir skyldu taka opinbera aflausn í dómkirkjunni í Skálholti. Guðmundur var tekinn aptur inn í skólann um haustið vegna þess, hve hann var ungur og vel látinn, og gerðist það með samþykki Olufs Jenssonar Klov's, sem var umboðsmaður landfógetans. Á öðru hausti eptir það var Henrik Pétursson tekinn aptur inn í skólann, en hinir tveir aldrei.² Enn voru tveir skólapiltar hýddir og reknir úr Skálholtsskóla 1697 fyrir galdrameðferð,³ og auk þess er getið um kukl skólapilta í Skálholti í Þjóðsögum Jóns Árnasonar.⁴

Skólapiltar í Hólaskóla tíðkuðu einu siður galdur en félagar þeirra í Skálholti. Nálægt 1720 feingust þeir t. d. talsvert við galdur, og þá var Galdra-Loptur þar.⁵ Nálægt 1795 var Grímur Ólafsson frá Kviabekk líka í Hólaskóla, og fékkst við fjökýngi.⁶

Það var þó sjaldnast, að upp komst um kukl pilta í skólunum, því eflaust hefir það verið trú manna, að lærðir menn, sem voru bendlaðir við fjölkynngi, hafi lagt undir-

Viðey 1823 bls. 24. Hann segir, að piltarnir hafi verið reknir úr skóla fyrir rúnakver, sem fundizt hafi hjá þeim með 80 galdrastöfum, en það nær eingri átt, því galdrastafirnin á kverinu voru 237, eptir því, sem stendur í Bréfabók Bryjólf's biskups. Bogi hefir ruglað saman tölunni á galdrastöfunum og galdrabrögðunum. Hann nefnir ekkert ártal, og það er ekki heldur gert í Norðanfara XXIII, 50, þar sem minzt er á málið.

¹ Björn Þorleifsson var systursonur Þorleifs lögmanns Kortsónar, og varð seinna lögsagnari Lárusar Gottrups í Húnavatnssýslu 1708 og 1710. Í Sýslumannaæfum er sagt, að Jón í Hvammi í Öxnadal bróðir Björns hafi líka verið rekinn úr skóla fyrir galdra-rykti. I bls. 600. Árb. J Esp. IX, bls. 3.

² Alþingissynodalia Þórðar biskups Þorlákssonar 1678, 5. §. Hndrs. Lbs. 101, 4to 320. bls.

³ Árb. J. Esp. VIII bls. 55.

⁴ I bls. 327, II bls. 230.

⁵ Árb. J. Esp. IX bls. 40—41, 49. Þjóðs. J. Árn. I bls. 447, 583—86.

⁶ Árb. J Esp. XI bls. 90.

stöðuna til galdraþekkingar sinnar í skóla. Ýmsir af hinum helztu galdramönnum voru prestar, svo sem Sæmundur fróði, séra Eiríkur í Vogsósum og séra Hálfðan að Felli í Sléttuhlíð. Um þá er getið í Þjóðsögum Jóns Árnasonar og marga aðra presta, sem feingust við galdur meira eða minna, en auk þess fara sögur af ýmsum klerkum, sem fóru með fjölkynngi, eða grunaðir voru um galdur. Eptir því, sem eg hefi komizt næst, urðu átta prestar riðnir við galdramál: 1554, 1628, 1630, 1633, 1660 (1678), 1669, 1677 og 1679; var tveimur vikið frá embætti, en annar fékk prestinn aptur, einn var dæmdur af landi burt, en einn strauk til útlanda. Sjaldnast urðu prestar þó svo berir að galdri, að höfðað væri mál móti þeim, enda var almenningsorð, að þeir kynnu ekkert fyrir sér að marki, sem kæmust undir mannahendur. Gunnlaugur prestur Þorsteinsson í Vallholti († 1678) drap með göldrum Eggert Jónsson á Ökrum.¹ Séra Þorsteinn Björnsson að Útskálum (1638—75) var talinn göldróttur,² og orkti í elli sinni latneskt kvæði um álfa og drauga, *Noctes Setbergenses*.³ Illugi prestur Íngjaldsson að Tjörn á Vatnsnesi († 1661) var talinn fjölkunnugur.⁴ Vernharður prestur Erlendsson að Stað í Aðalvík (fékk brauð 1658) misti hempuna fyrir galdrarykti.⁵ Þórður prófastur Jónsson að Staðastað (1702—20) var haldinn fjölkunnugur.⁶ Þorvarður prestur Bárðarson að Felli í Sléttuhlíð (1754—67) þótti göldróttur. Það höfðu sézt hjá honum rúnablöð, og kom jafnvel til tals, að honum væri vikið frá embætti, en L. Harboe sá svo um, að það var ekki gert.⁷ Það er jafnvel fært í frásögu, að prestur einn hafi haldið galdraskóla, Einar prestur Nikolásson að Skinnastað (1660—99), enda var hann kallaður galdrameistari.⁸ Menn létu sér jafnvel ekki nægja

¹ Árb. J. Esp. VII bls. 18.

² Sama rit VII bls. 25.

³ *Sciagraphia* bls. 93. *Rithöfundatal* bls. 486. Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 26—27.

⁴ Ábr. J. Esp. VII bls. 28.

⁵ Sama rit VIII bls. 5.

⁶ Sama rit IX bls. 52.

⁷ Árb. J. Esp. IX bls. 147. Huld 1892.

⁸ Árb. J. Esp. VIII bls. 2. Þjóðs. J. Árn. I bls. 528—30.

að bendla presta við galdur, heldur voru sumir biskuparnir taldir fjölkunnugir. Gottskalk biskup grimmi Nicolasson (1498—1520) var talinn hinn rammasti galdramaður.¹ Jón biskup Vigfússon á Hólum (1684—90) var talinn fjölkunnugur, og lenti í galdramáli, meðan hann var sýslumaður. Enn er það almenningsálit, að Brynjólfur biskup Sveinsson (1639—74) hafi vitað leingra en nef hans náði.²

Sama máli var að gegna um verzlega yfirmenn og klerkana. Þeir voru eingu síður taldir fjölkunnugir en þeir, og menn kynukuðu sér heldur ekki við að ráðast á garðinn, þar sem hann var hæstur, að því er þá snerti, því tveir lögmenn voru bendlaðir við fjölkynngi: Erlendur lögmaður Þorvarðsson (1521—52)³ og Páll lögmaður Vidalin († 1727).⁴ Mönnum kemur reyndar ekki saman um, hvort Páll Vidalin hafi trúað því um sjálfan sig, að hann væri göldróttur, að óvinir hans sendu honum drauga o. s. frv. — Þórður Sveinbjarnarson neitar því að öllu í æfisögu Páls framan við skýringar yfir fornryði lögbókar⁵ — en á hinn bóginn er áreiðanlegt, að alþýða manna taldi Pál fjölkunnugan, og færir Þórður nokkrar ástæður fyrir því, þar sem til er vísað: „Páls Vídalíns margfalda þekking á ýmsu fremur öðrum samaldarmönnum, hans útivera á kvöldum til að að gæta himintúnglanna gang, sem rit hans sýna, að honum var kjörkunnugur, já, jafnvel djúpsæi hans og viturleiki og heppni í ýmsu stríði við óvini sína var á þeirra öld nóg til að koma á hann fjölkynngisorði, einkum þegar hann sem fornfræðaiðkari líka hafði með að fara rúnastafróf af ýmsum myndum.“⁶

Ýmsir sýslumenn voru líka taldir fjölkunnugir, svo sem Jón Magnússon á Svalbarði († 1564—68).⁷ Guðbrandur

¹ Þjóðs. J. Árn. I bls. 514—15, 584—85.

² Sbr. Þjóðs. J. Árn. II bls. 228—29.

³ Safn til sögu Ísl. II bls. 111. Þjóðs. og munnmæli 1899 bls. 73—74.

⁴ Árb. J. Esp. bls. 27, 90. Þjóðs. J. Árn. I bls. XXIII—IV, 581.

⁵ 1854 bls. LIV.

⁶ Eg hefi ekki við hendina Vísnaðver Páls lögmans, sem dr. Jón Þorkelsson yngri gaf út um árið, og get því ekki notað það, sem þar kann að vera um fjölkynngi Páls.

⁷ Árb. J. Esp. IV bls. 116. Sýslumannaæfir I bls. 193.

biskup Þorláksson brá honum jafnvel opinberlega um galdra,¹ og í kæruskjali til stjórnarinnar yfir Jóni lögmanni Jónssyni² segir hann: „að Jóns lögmanns faðir hafi meðkennt upp á sig allra handa galdra; og hefir þá brúkað í lánga tíð og það, að hann hafi þar með mörgum manni skaða gert.“³ Guðbrandur biskup styðst hér við bréf, sem enn er til í bréfasyrpu Guðbrandar biskups í Biskupsskjalasafninu,⁴ og er það kallað þar „Falsbréf upp á Jón Magnússon“. Bréfið er dagsett að Hrafnagili 13. október 1543, og býður Jón biskup Arason Jóni prófasti Filippusyni þar að „afleysa Jón bónda Magnússon heimulegri aflausn undir tveggja manna vitni fyrir þá fordæðu, fjölkynngi, galdra og forneskju, sem hann sjálfviljuglega hefir meðgeingið, að hann hafi lánga tíma framið, og mörgum manni þar með skaða gert“. Bréfið er óefað falsbréf, en vottur um, að Jón sýslumaður Magnússon hefir verið riðinn við galdra.⁵ Þorleifur Magnússon sýslumaður á Hlíðarenda var talinn göldróttur.⁶ Jón Jónsson frá Hamraendum sýslumaður í Hnappadalssýslu, sem hrapaði til ólifis 1705, var haldinn fjölkunnugur,⁷ og sama máli var að gegna um Jón sýslumann Ísleifsson í Skaptafells-sýslu.⁸ Fleiri dæmi mætti eflaust færa til þess, ef þyrfti, að skólageingnir menn og embættismenn voru opt taldir fjölkunnugir.

Allur fjöldinn af mönnum þeim, sem lenti í galdramálum eða brugðið var um galdur, voru þó ólærðir menn, eins og eðlilegt er, þar sem þeir voru miklu fleiri en lærðu mennirnir, og hafa auk þess venjulega verið óvarkárari en þeir, að því er snertir meðferð á galdrablöðum o. s. frv. Sumir hafa jafnvel stært sig af galdrakunnáttu sinni, og var ekki kynlegt, þótt þeir kæmust undir manna hendur. Flestir ólærðir menn, sem

¹ Árb. J. Esp. V bls. 74, 87.

² Hndrs. Á. M. 381 fol.

³ Shr. Sögu Magnúsar prúða eptir Jón Þorkelsson bls. 7—8 og Landfrs. Þorv. Thor. I bls. 222.

⁴ 4, 4to bls. 223.

⁵ Bréf þetta er nú prentað í Sögu Magnúsar prúða bls. 120—21.

⁶ Árb. J. Esp. V bls. 45.

⁷ Sama rit VIII bls. 92.

⁸ Þjóðs. J. Árn. I bls. 588—89.

flæktust inn í galdramál, hafa eflaust verið fáfræðingar og fáraðlingar, en um suma er tekið fram, að þeir hafi verið vel viti bornir, svo sem Jón lærði og Kirkubólseðgar, og fylgir sögunni, að þeir hafi haldið galdraskóla, og breitt með því út frá sér galdur og forneskju. Finnur biskup Jónsson segir¹ og ýmsir eftir honum, að Jón lærði hafi breitt út kukl nálega um allt Ísland, og er það sennilegt, því Jón flæktist víða um land, og var óspar á því að skýra frá fræðum sínum.

Eg hefi alls sögur af 121 galdramáli, og voru prestar riðnir við átta af þeim. Við eitt var riðinn háskólageinginn sýslumaður, seinna biskup. Hin 112 koma á ólærða menn, og sést berlega á tölum þessum, hve tiltölulega mörg þau mál hafa verið, sem ólærðir menn voru bendlaðir við, því það er að eins liðugur 13. hluti, sem kemur á lærðu mennina.

Í útlöndum voru flest galdramál höfðuð á móti honum, einkum gömlum kerlingum, eins og áður er getið um, en á Íslandi var alt öðru máli að gegna. Þar voru karlmenn miklu optar bornir galdri en konur. Eg hefi að eins sögur af tíu konum, sem bendlaðar voru við galdramál: 1655, 1656, 1657, 1675 tvisvar, 1678, 1683, 1687, 1689 og 1710, og eru þessi tíu mál liðugur tólfti hluti af öllum galdramálunum.

Sakir þær, sem galdramönnunum voru gefnar, voru mjög misjafnar. Opt var höfðað mál móti mönnum, þótt þeir hefðu ekki unnið annað til saka en að geyma blöð með „óvenjulegum characteribus“ eða galdrastöfum og rúnum í hirzlum sínum, en optar töldu menn þó, að þeir hefðu gert meira fyrir sér. Það þótti t. d. miklu meiri sök, ef menn höfðu ritað galdrablöðin sjálfir, en þegar þeir höfðu feingið þau hjá öðrum. Sök sú, sem galdramennirnir voru optast taldir sannir að, var sú, að þeir hefðu valdið veikindum manna, eða jafnvel orðið þeim að bana með fjölkynngi sinni, og er hún nefnd 34 sinnum í galdramálum þeim, sem eg hefi komizt yfir. Þrisvar er það nefnt, að menn hafi drepit hesta með göldrum. Níu sinnum drápu menn kýr eða kálfa, eða unnu þeim eitthvert mein. Fjórdráp er nefnt fimm sinnum, en stundum er talað um peningsdráp yfirleitt. Þrisvar er þess getið, að menn hafi beitt fjölkynngi til lækna-

¹ Hist eccl. III bls. 119.

inga við menn, en tvisvar við kýr eða kálfa. Þess er getið tólf sinnum, að galdramennirnir hafi gert sig seka í „vanbrúkun guðs heilaga nafns eða guðs heilaga orðs“, og þar er eflaust bent til þess, þegar þeir bendluðu guðs orð við galdrastafi eða galdraformála, eins og getið er um, þar sem minzt er á Jón lærða. Auk þess er tvisvar getið um „guðs orðs og sakramenta vanbrúkan“ eða „foraktan“, og tvisvar um afguðadýrkan og guðlastan. Einn gerði „kontrakt“ við djöfulinn í svefni (1685), en annar í vöku (1654). Fjórum sinnum er þess getið, að menn hafi vakið upp drauga (1625, 1631, 1671, 1677), og einn gróf upp lík (1686), líklega til þess að ná af því ístru eða einhverju öðru, sem hentugt var til galdra. Presti einum var gefið það að sök, að hann hefði komið yfir konu með göldrum (1554). Þrisvar er þess getið, að aflabrögð hafi verið hindruð með göldrum, og einu sinni um launguhöfuð, sem galdramaðurinn hefir eflaust ætlað að hafa til þess að æsa með mannskaðaveður. Tilberi er líka nefndur einu sinni. Enn er getið um ýmislegt kukl í málum þeim, sem greinilegastar sagnir eru til um, einkum í málum þeirra Jóns lærða og Kirkjubólsfeðga, svo sem tóustefnur, hraunvers, glímugaldur o. s. frv., og þarf ekki að telja það upp hér, þar sem þess er getið, þar sem skýrt er frá málunum sjálfum.

Galdramál byrjuðu ávalt á þá leið, að galdramennirnir voru kærðir fyrir sýslumanni (sýslumönnum) í sýslu þeirri, sem þeir áttu heima í. Sýslumaður rannsakaði málið sem vandlegast, og dæmdi um það annaðhvort á venjulegum þingum eða þingi, sem haldið var beinlínis til þess að ræða um málið og ráða því til lykta. Aldrei dæmdi hann einn, heldur tók hann ávalt dómsmenn með sér, optast tólf, en stundum þó að eins sex. Sakamanninum var venjulegast dæmdur eiður fyrir galdurinn eða galdraorðið, optast tylftareiður, stundum sjöttareiður, ein einstöku sinnum lýrittareiður annaðhvort hinn meiri eða minni. Flestum mun vera ókunnugt um um þessar mundir, hverninn eiðar þessir fóru fram, og skal eg því færa það hér til, sem stendur í Jónsbók um þetta efni.

„Um tylftareið.

Ef konungur kennir manni landráð, þá skal hann synja með tylftareiði, og svo skal synja allra óbótamála.¹ Nú skal nefna sex menn á hvora hönd hinum, er undan skal færast, jafna að rétti við hann, þá sem næstir honum eru, og um það mál má kunnugast vera, hvorki sakaða né sifjaða, fulltiða menn og valinkunna, þá er hvorki sé áður reyndir að raungum eiðum né skrókvottum, og hefir sjö af þeim, en sjálfur hinn áttundi og fjóra fangavotta, og eigi að mein-særum reynda, og sverji innan tíu vikna særra daga. Sá skal sverja fullan eið fyrir sig, er fyrir sök verður, en allir aðrir sanni mál hans með því skilorði, að eigi viti þeir annað sannara fyrir guði en hann sór, eptir þeirra hyggju.

Um séttareið.

Séttareiður skal standa um öll þrettán marka mál — — og svo fyrir tíu marka mál. Nú skal nefna þrjá menn á hvora hönd þeim, er fyrir sök er hafður, á þann hátt, sem segir um tylftareið, hafi þrjá af þeim, sjálfur hinn fjórði, og tvo fangavotta.

Um lýrittareið.

Lýrittareiður skal standa um öll fimm marka mál og fjöggra marka mál, þar sem nefna skal tvo menn á hvora hönd þeim, er fyrir sök er hafður, hafi þá tvo þar af þeim, sem hann fær, en sjálfur hinn þriðji. En fyrir merkur mál og þaðan af smærri skal nefna til lýrittareiðs sinn mann á hvora hönd hinum, er fyrir sök er hafður; hafi annan af þeim, sé sjlfur annar, fangavottur hinn þriðji. Þessi eiður skal standa þar til, er hafa skal tveggja manna eið eður eineiði.²

Mér skilst, að þegar tylftareiður kom fyrir, og hann var tíðastur, þegar um galdramál var að ræða, þá hafi sá, sem fyrir sök var hafður, rutt einum dómsmanna úr dómnum. Þá voru ellefu dómsmenn eptir, og kaus sá sakaði sjö þeirra til þess að sverja með sér, en hinir fjórir voru nefndir fanga-vottar, þ. e. vottar að því, að sá sakaði hefði feingið þessa

¹ Galdramál voru ein grein þeirra.

² Jónsbók (Akureyrarútgáfan). Þjófabálkur, 19., 20., 21. kap.

ellefu menn á réttan hátt til þess að sverja með sér. Þó má vera, að fangavottarnir hafi svarið líka. Skoðun mín styðst að nokkru leyti við Historisk Indledning til den islandske Rettergang eftir Jón sýslumann Árnason.¹

Sjöttareíðurinn fór fram á svipaðan hátt.²

Lýrítareíðarnir komu örsjaldan fyrir í galdramálum, því þau voru optast talin stærri mál en svo, að þeir gætu komið til greina.³

Þar, sem Jónsbók nefnir tíu vikur særra daga, á hún við sjötiu virka daga, því á helgum dögum mátti ekki sverja eiða.

Áður en menn sóru eiðana, var brýnt fyrir þeim, hve mikil synd það væri að sverja ránga eiða, og var lesinn yfir þeim kapituli í því skyni. Þessar áminningar hafa líklega ekki ávalt verið eins, en þó eflaust svipaðar. Áminning sú, sem fer hér á eftir er frá 17. öld.

„Alvarleg áminning og viðvörðun til allra þeirra, sem eiða sverja með ljósri útlekkingu, hvað eiðarnir þýða, og hvað grimmlegt hefndarstraff þar vill eftir koma á sálu og lífi eður líkama yfir alla meinsærismenn.

Eins sem að réttir og sannir eiðar eru til látnir og leyfðir öllum kristnum mönnum, þá guðs æru nokkuð snertir, ítem þá nauðsyn krefur, eður kærleikur við náúngann heimtir, ellegar þar lög og landsréttur til stendur að sverja megi, því að þar stendur svo skrifað til Hebræos⁴ VI kap.: Eiður gerir enda á allri þrætu, og guð sjálfur, hann skipar, að menn skuli sverja við sitt nafn, en ekkert annað. Deuteronomium VI. kapitula og s[ánkti] Páll sver svo [í] 2. Korintubrúfinu 2. kap.: Eg ákalla nafn guðs og guð til vitnis upp á mína sál,⁵ svo þar þvert á mót, þá eru meinsæriseiðarnir ein hræðileg synd, hverja guð drottinn, hann hefir alvarlega í sínu orði fyrirboðið, þar hann segir Deuteronomium XIX. kap.: Þér skuluð ekki falsklega sverja við mitt nafn, og vanhelgið ekki yðar

¹ 1762 bls. 257—58. Sbr. Hist. eccl. II bls. 100, 1. nmgr. (a).

² Hist Indledn. bls. 258. Sbr. Árb. J. Esp. VIII bls. 13.

³ Hist Indledn. bls. 258—60.

⁴ Hebrebieos, hndr.

⁵ Eg finn ekki þessi orð Páls postula í Lundúnabíblíunni, þar sem til er vísað.

guðs nafn, því að eg erdröttinn, og guð hann vill sannlega stærstu hefnd og reiði á leggja alla meinsærismenn bæði þessa heims og annars.¹

Þar fyrir, hver hann eið sverja eður sanna [skal], sá sami hugleiði vel og vandlega, hvað eiðurinn þýðir, og hvað það þýðir, og hefir að merkja, að leggja hönd eður þrjá finger á bók með uppréttum fingrum: að sverja.

Í fyrstu, þá merkja þrír finger heilaga þrenning, við hverja maður sver. Þumalfinger merkir guð föður, sá annar þar næst guðs son, hinn þriðji merkir heilagan anda. Þá eru eptir aðrir tveir finger handar. Þeir eru í lófann kreptir eður lagðir svo sem litillækkandi sig og geymandi fyrir guðs valdi og majestat, og merkir sá fyrri mannsins sálu, sem í líkamanum er hulin og falin, sá fimti og minsti finger merkir mannsins líkama, hver að er lítills verður og lítills aktandi í hjá sálunni. Summa: Höndin öll, hún merkir einn guð og einn skapara allra skepna á himni og á jörðu.

Þar fyrir er þetta meiningin og útbýðingin, sem hér eptir fylgir:

Ef eg segi þetta ósatt í mínum eiðstaf, þá bið eg, guð faðir, sonur og heilagur andi, sú heilaga þrenning, láti mig frá skilinn og út rekinn verða frá guði og hans heilögum, og að eg sé og verði bolverður í lífi og sálu.

Það annað: Ef eg segi ósatt í þessum eiðstaf, þá bið eg, náð og miskunn guðs föður, sonar og heilags anda komi mér aldrei til huggunar og ekki á minni dauðastundu.

Það þriðja: Ef eg sver rángt í þessum eiðstaf, þá láti guð faðir, sonur og heilagur andi mig eingin not hafa eður hreppa af Jesú Kristi, guðs sonar, þínu og dauða og saklausri blóðsúthellingu. Alt það sé og veri mér þá til ónýtis.

Það fjórða: Ef eg rángt sver í þessum eiðstaf, þá sé mín sál, hver eð meðkennist við þann fjórða finger, og minn líkami, sem merkist við þann minnsta finger, þetta hvort tveggja, líf mitt og sál, sé og verði þá bolverður og fordæmt að eilífu.

Þegar eg meinsærismaður kem fyrir dómstól drottins,

¹ Þetta er ekki heldur þar sem til er vísað í Lundúnabíbliunni, en gamlar útgáfur af bíbliunni ekki við hendina.

þá vil eg og skal fráskilinn [vera] frá guðs náð og hans útvöldum og aldrei að eilífu upp þaðan sjá guðs blíða og blessaða andlit.“¹

Í sömu áttina er „Útpýðing bókareidsins“ líka frá 17. öld: „Hver, sem sver bókareid, þá undirstandast í honum þrir hlutir.

Hinn fyrsti, sem svo segir, að alt það gott, er ritað er í heilögum bókum, verði honum aldrei að gagni, hvorki ný lög né forn, ef hann segir ósatt í þessum eiðstaf.

Annar eiðstafur er sá, er hann leggur hönd á bókina, að þar með undir skilst, að öll þau góðverk, sem hann hefir gert eða gerir héðan af, verði honum aldrei að gagni í guðs augliti, ef hann segir ei satt í sínum eiðstaf.

Hinn þriðji hlutur er sá, er hann kyssir bókina, sem áður forðum var gert, þar með meinast og undir merkist, að allar þær góðar bænir, sem hann segir með sínum munni, þá skuli honum þær aldrei duga hvorki til líkamans né sálarinnar velferðar. Og ei verður það með svo fáum orðum fram sagt, sem það er í raun rétttri, hvað hörmulegt verða muni fyrir öllum meinsærismönnum hér í lífi og í þeim holdlega dauða og í þeirri sigursælu holdsins uppreisnu, hver þeim mun verða til hrygðar og hörmúngar, já, til óendanlegra kvala inngáangs, úti luktir í frá öllum guðs himnesku einglum og mönnum, en inn keyrðir í óendanlegt brennandi, steikjandi, sísviðandi og frjósandi kvalanna diki, hvar þeir munu með djöflinum sjálfum, hans árum og ómildum mönnum kveljast bæði á sál og líkama óþrjótanlega, hvar frá guð, vor heilagur faðir, oss varðveiti sér og sínu nafni til dýrðar fyrir vörn Emanuelem, Jesúm. Amen.“²

Jónsbók gerir ráð fyrir því, að sá sakaði sverji fyrst, en eiðvættin sverji svo annaðhvort af eða á, en í galdramálunum sverja eiðvættin þeim sakaða eiðinn annað hvort særan eða ósæran, áður en hann á sjálfur kost á því að sverja, og virðist það líka vera skynsamlegra, því í óefni var komið, ef sá sakaði sór sig sýknan, en eiðvættin sóru honum eiðinn ósæran á

¹ Hndrs. Magn. Steph. 51.

² Ny kgl. Saml. 1945, 4to 262 bl.

eptir. Slikt hefði hlotið að teljast meinsæri ofan á eiðfallið. Karlmenn sóru með karlmönnum, en konur með konum, og því er sumstaðar talað um eiðakonur í galdramálunum.

Optast munu sýslumenn hafa skipað sakamönnunum eiðvætti, og er það sumstaðar tekið skýrt fram, og skipað í alþingisdómum, en stundum er tekið jafnskýrt fram, að sakamennirnir hafi sjálfir orðið að útvega sér eiðvætti, svo sem þau Kirkjubólsefðgin. Eiðvætti þau, sem sýslumenn eða aðrir dómendur skipuðu, voru kölluð nefndarvottar, og er opt getið um þá í galdramálunum.

Ef eiðvættin vildu ekki sverja annað hvort af eða á, voru þau dæmd í sektir, venjulega þrjár merkur. Sama máli var að gegna um vitni þau, sem ekki vildu sverja framburð sinn. Áður en eiðvættin sóru, handsöluðu þau sýslumanninum, að þau skyldu sverja rétt að sinni hyggju, og sést það berlega á máli þeirra Kirkjubólsefða.

Ef sakamaðurinn kom eiðnum fram, var hann dæmdur sýkn saka, og kom það nokkrum sinnum fyrir. Þess er getið alls 13 sinnum í galdramálunum, en þá eru taldir með synjunareiðar þeir, sem fóru fram á alþingi. Sakaráberinn var optast dæmdur sýkn saka, hverninn sem eiðurinn réðst eða málið færi, en einstöku sinnum var þó klekt á honum fyrir ástæðulausan áburð. Þess er getið einu sinni, að þeim sakaða voru dæmd sex hundruð í bætur, en kóngi átta merkur, eptir að hann hafði hreinsað sig með eiði. Í annað skipti var sakaráberinn prestur, og var dæmt, að hann skyldi missa embætti, ef sá sakaði gæti komið fram synjunareiði, eða yrði dæmdur sýkn saka, nema æðri yfirvöld¹ kvæðu öðruvísi á.

Ef sakamaðurinn féll aptur á eiðnum, þá var tvent til: annað hvort var hann dæmdur til dauða og liflátinn (brendur) þegar í stað, og dómnum svo skotið til alþingis til staðfestingar, þótt þess sjáist reyndar ekki ávalt merki í alþingsbókunum, eða málinu var vísað til alþingis, og það átti sér optast stað. Sakamennirnir voru þá optast fluttir til alþingis sjálfir, stundum í fjötrum eða járnum. Stundum náðist þó ekki í þá, því þeir höfðu strokið, eptir að héraðsdómurinn hafði verið kveðinn

¹ Þ. e. konúngur.

upp yfir þeim, sumir jafnvel af landi burt. Í galdramálunum er þess getið 13 sinnum, að galdramenn hafi strokið, og ellefu sinnum er þeim lýst á alþingi. Optast náðust þeir aptur, ef þeir höfðu ekki strokið til útlanda.

Á alþingi urðu málalok galdramálanna mjög misjöfn. Stundum var þeim vísað heim í hérað aptur vegna ills og ónógs undirbúnings; var þá dæmt um þau í héraði aptur, og þeim vísað til alþingis í annað skipti. Þegar sakir voru mjög litlar, voru sakamennirnir stundum dæmdir sýknir eiðlaust, og kom það fyrir alls ellefu sinnum, einkum eptir að komið var fram á 18. öld, og farið var að ganga linara eptir rekstri galdramála en áður hafði tíðkazt. Í eitt skipti var sá sakaði jafnvel sýknaður eiðlaust, og sakaráberinn sektaður fullrétti og fjórum mörkum til konungs. Einu sinni (1712) var sætt á galdramál á alþingi og í annað skipti (1707) var lýst þar yfir sætt í galdramáli. Einu sinni (1719) ávita alþingismenn jafnvel sýslumann fyrir að hafa vísað jafnfáeingilegu máli og galdramál séu til alþingis. Stundum sóru menn synjunareiða á alþingi fyrir galdur, eins og drepið hefir verið á. Optast voru þó alþingisdómar í galdramálum á þá leið, að sakamönnunum var dæmd einhver refsing, og skal eg bráðum minnst á, hverninn henni var varið. Á þessu sést berlega, að Finnur biskup Jónsson hefir ekki alls kostar rétt að mæla, þar sem hann segir,¹ að menn þeir, sem bornir voru galdri, hafi annaðhvort orðið að hreinsa sig með tylftareiði eða látið lífið. Þar hafi ekkert meðalhóf verið.

Á alþingi dæmdu optast tólf menn um málið, eins og í héraði, og var venjulega annar lögmaðurinn í dómnum, en stundum báðir. Hinir voru optast sýslmenn, en stundum lögréttumenn. Ef um presta var að ræða, dæmdu venjulega tólf prestar um málið, og var þá annar biskupinn í dómnum. Stundum voru þó aðeins sex prestar í dómnum, en hinir leikmenn, og sama kom fyrir, þótt leikmenn ættu í hlut. Einstöku sinnum sátu 24 menn í galdradómum á alþingi, tólf prestar og tólf leikmenn, einkum ef málið hafði staðið mjög leingi, og var orðið að mjög miklu flækjumáli, eða ef konungur hafði skorizt

¹ Hist. eccl. III bls. 519.

í málið, en það kom þrisvar fyrir, tvisvar 1637 og 1691. Í seinni dómnum yfir Jóni lærða sátu jafnvel 15 menn verzlægir, þar á meðal lögmenn báðir, og 14 klerkar, þar á meðal biskupar báðir.

Málareksturinn var venjulega á þá leið á alþingi, að tólf menn dæmdu um málið, og visuðu því svo til lögmanna og lögréttumanna í heild sinni. Þeir sögðu um það álit sitt,¹ og réð úrskurður þeirra venjulega málinu til lykta, en einstöku sinnum skutu þeir málinu til höfuðsmanns, ef hann var við, eða þá til umboðsmanns hans. Eptir að amtmannsembætti komst á á Íslandi, skarst amtmaðurinn einstöku sinnum í málin, eins og höfuðsmennirnir höfðu gert áður.

Opt urðu galdramálin að hinum mestu flækjumálum og voru óútkljáð, svo árum skipti. Eg vil taka til dæmis mál séra Illuga Jónssonar að Kálfafellsstað. Málið var fyrst dæmt í héraði, en ákærir voru svo óljósar, að aptur varð að dæma það í héraði. Þar var málinu vísað til biskups og lögmanna. Enn var séra Illuga dæmdur tylftareidur í héraði, og var málinu vísað til alþingis, ef hann félli á eiðnum. Séra Illugi fékk einga eiðamenn, og dæmdu tólf prestar hann á alþingi, en skutu annars málinu til veraldlegra yfirvalda. Þau dæmdu séra Illuga sjöttareid til synjunar í héraði. Illugi prestur fékk einga eiðamenn, og var málið aptur tekið fyrir á alþingi. Þar dæmdu tólf menn, að séra Illugi skyldi sverja sjöttareid í héraði og hafa presta að eiðvættum. Menn vita ekki með vissu, hverninn eiður þessi hefir ráðizt, því mönnum er óljóst um málið í tvö ár. Enn var málið tekið fyrir í héraði, en ekkert varð úr. Loksins kemur málið fyrir á alþingi í þriðja skipti, og var því ráðið þar til lykta með 24 manna dómi eptir fimm ára rekstur. Höfuðsmaður samþykkti dóminn.

Aðeins eitt dæmi er til þess, að sakamaður, sem dæmdur var sýkn saka, hafi reynt til þess að reka réttar síns gagnvart sakaráberanum, Þuriður Jónsdóttir frá Kirkjubóli 1660, en menn vita ekki, hverninn tilraun þessi hefir ráðizt.

Refsingar fyrir galdur voru misjafnar eptir því, hve galdur sá, sem sakamennirnir höfðu framið, var ramur og eptir því,

¹ Munnlega?

hve menn töldu, að þeir hefðu unnið mikið tjón með honum. Líf látsrefsing lá við hinum ramari galdri, og var hún lögð á á þá leið, að sakamennirnir voru brendir á björtu báli. Hvergi er það tekið beinlínis fram í galdramálunum, að sakamennirnir hafi verið brendir lifandi, en það var þó gert, og sést það á því, að tvisvar er dregið á, að sakamenn hafi leitast við að brjótast út úr bálinu. Fyrsta galdrabrenna fór fram á Íslandi 1625 í Eyjafjarðarsýslu, en seinast var maður úr Mýrasýslu brendur fyrir galdur á alþingi 1685. 1690 var maður reyndar dæmdur til dauða á alþingi fyrir fjölkynngi, en dauðarefsingunni var breytt í útlegð. Á þessu 60 ára tímabili voru alls brendir á Íslandi 22 menn, 21 karlmaður og ein kona. Auk þess var ein kona kæfð fyrir galdur (Galdra-Mánga) og tveir menn teknir af meðfram fyrir galdur, annar heingdur (Sveinn Skotti 1648), en hinn hálshöggvinn (Jón Sýjuson 1650). Eftir því hafa alls verið líflátnir á Íslandi 25 menn fyrir galdur. Af þeim voru 16 líflátnir í héraði, en 9 á alþingi. Flestum líflátsdómunum úr héraði var skotið til alþingis, eptir að sakamennirnir höfðu verið teknir af, og voru þeir samþykktir þar. Að því, er ár snertir, var röð þessi á galdrabrennunum eða líflátum fyrir galdur:

1625	1	1671	1
1648	1	1674	2
1650	1	1675	2
1654	3	1677	3
1656	2	1678	3
1667	1	1683	1
1669	2	1685	1

Mér er ekki ljóst, hve nær Galdra-Mánga var kæfð, en það hefir verið eptir 1662.

Að því er snertir heimili sakamanna, voru

7 úr Ísafjarðarsýslu,

6 úr Barðastrandarsýslu,

4 úr Strandasýslu,

3 úr Húnavatnssýslu, og er þó efasamt um einn, en dómurinn gekk á Þingeyrum,

1 úr Borgarfjarðarsýslu,

1 úr Eyjafjarðarsýslu,

1 úr Mýrasýslu,

1 úr Snæfellsnessýslu

og um einn er mér ekki ljóst, hvaðan hann var (Jón Sýjuson).

Viða er getið um galdrabrennur á Íslandi, en einginn fer alls kostar rétt með töluna. Finnur biskup nefnir hér um bil 20 manns.¹ Magnús Stephensen segir,² að yfir 20 manns hafi verið brendir. Séra Þorkell Bjarnason nefnir til um 20 manns.³ Þorvaldur Thoroddsen segir,⁴ að 1625—1690 hafi verið brendir á Íslandi 22 galdramenn, en aðeins ein galdrakona, en eg veit ekki betur, en hann telji einum of margt. Vera má, að hann telji Klemens Bjarnason með, þar sem hann var dæmdur til dauða fyrir galdur, þótt hann væri ekki tekinn af lífi.⁵ Tölur þær, sem eg færi til, eru áreiðanlegri en alt þetta, og munu vera svo nákvæmar, sem kostur er á.

Einkum voru það tveir sýslumenn, sem geingu bezt fram í því að hlutast til um galdrabrennur: Þorleifur Kortsson og Eggert Björnsson. Þorleifur Kortsson var fyrst sýslumaður í Strandasýslu og svo í hálfri Ísafjarðarsýslu 1652—70. Lögmáður var hann 1662—78. Hann var ávalt svarinn óvinur galdramanna, og kom þeim í eins miklar klípur og hann gat.⁶ Ekki veit eg sönnur á því, sem Magnús Stephensen segir,⁷ að Þorleifur hafi dæmt marga sáklausa menn til dauða eptir ákærum séra Páls Björnssonar í Selárdal 1662—79, en aptur er það áreiðanlegt, að séra Páll var hinn mesti óvinur allra galdramanna,⁸ og kom fram sem sakaráberi í einu galdra-

¹ Hist. eccl. III bls. 519.

² Eptirmæli 18. aldar bls. 424. Sbr. bls. 593.

³ Um siðabótina á Íslandi bls. 166.

⁴ Landfrs. II bls. 31.

⁵ Sbr. Isl. i det. 18. Aarhundr. bls. 245. Ferðabók Egg. Ól. I bls. 478 og Þjóðs. J. Árn. I bls. x.

⁶ Safn til sögu Ísl. II bls. 136. Dómabók Þorleifs lögmanns Kortssonar er enn til í Landsskjalasafninu, og kváðu vera í henni dómar í allmörgum galdramálum árin 1670—80, en ekki hefi eg átt kost á því að nota hana.

⁷ Isl. i det 18. Arhundr. bls. 245—46.

⁸ Sbr. Sýslumannaæfir II bls. 114, Eptirmæli bls. 423—29, Rit-höfundatal bls. 416—17 og Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 31—32, 145.

málinu. Fært er það í frásögur, að alþýða manna hafi haft hið mesta álit á Þorleifi lögmanni fyrir hörku hans við galdramenn.¹

Eggert Björnsson var sýslumaður í Barðastrandarsýslu († 1681). „Hann var mjög eptirgangssamur um galdramannahegningu í sýslu sinni, og meina menn stundum hafi verið um of og óréttvist.“²

Aldrei henti það hina fróðari galdramenn að vera brendir, og mun alþýða hafa talið þá svo fjölkunnuga, að þeim væru allir vegir færir. Þeir, sem voru brendir, höfðu ekki lært nóg, og höfðu ekki nógu mikið tångarhald á djöflinum til þess að láta hann bjarga sér úr öllum voða.

Ýmsar aðrar refsingar lágu við galdri en liflát, og skal nú telja hinar helztu. Fyrir kom það, að mönnum var dæmt limalát, en þó sjaldan. 1554 var maður dæmdur til þess að missa aðra höndina, en refsingin var linuð. 1646 var Sveinn Skotti dæmdur til þess að missa annað eyrað, auk hýðingar. Þrisvar er þess getið, að menn hafi verið dæmdir í útlegð af landi burt: Jón lærði 1631 og 1637, séra Loptur Jóseppson 1671 og Klemens Bjarnason 1691. Jón lærði fór aldrei utan, því einginn vildi flytja hann yfir Íslandshaf,³ og séra Loptur kom út aptur laungu seinna. Klemens dó aptur í Danmörku. Einu sinni er getið um útlegð úr fjórðungi, og þrisvar voru sakamennirnir dæmdir til þess að vikja í aðra sveit. Venjulegasta refsingin var þó hýðing eða húðlátsrefsing, og var hún mjög margvisleg. Opt er að eins tekið til húðlát, en stundum er tekið fram, að það eigi að vera mikið. Það er talað um gilda og alvarlega húðlátsrefsingu, stórfelda húðlátsrefsingu, húðlát hart á lagt, húðlát hæstu refsingar og húðlát, sem næst gangi lífi, eða húðlátsrefsingu, sem maður kann frekast bera. Stundum voru dæmdar tvær hýðingar, önnur á alþingi, en hin í héraði og voru þær stundum misjafnar. Tvisvar var dæmt hæsta húðlát á alþingi og annað í héraði og eins var dæmt tvisvar húðlát á alþingi og annað, sem næst gangi lífi, í héraði.

¹ Árb. J. Esp. VII bls. 2. Sýslumannaæfir II bls. 229.

² Sýslumannaæfir II bls. 114.

³ Sbr. Landfrs. Þorv. Thor II bls. 48.

Einu sinni er getið um tvær stórar og alvarlegar húðláts-refingar, og átti sakamaðurinn að slá sig þrjú högg á munninn við hvora tveggja hýðinguna. Einu sinni er getið um þrjú húðlát, öll fast og alvarlega á lögð, og er það hin hæsta húðlátsrefsing, sem getið er um í galdramálunum. Einu sinni eru tekin til tuttugu vandarhögg eða frekara. Einstöku sinnum var hýðingu breytt í fjársekt, en á hinn bóginn er talað um húðlát, sem ekki má breyta í fjögra marka sekt. Alls er talað nálægt 30 sinnum um hýðingu í galdramálunum. Fyrir kom það, að menn voru sýknaðir, en urðu þó fyrir nokkrum harðindum, svo sem séra Illugi Jónsson, sem dæmdur var sýkn saka, en misti embætti. Stundum voru menn dæmdir í fjársektir, einkum um miðja 17. öld og svo eptir 1691, þegar farið var að ganga linara eptir galdramálum. 1655 og 1657 er dæmd tíu marka sekt og tvisvar sinnum, 1657 og 1667, er dæmd sama sekt, en breytt í 20 vandarhögg. 1692 fellur eiður til fjögra marka. 1698 eru sakamennirnir dæmdir til þess að greiða sektir til næsta hospitals og sama er dæmt í hinu seinasta galdramáli, sem eg hefi sögur af, 1720.

Ópt er það, að sakamennirnir játuðu sig ekki sanna að sök, og voru þeir þá dæmdir eptir líkindum, jafnvel til dauða. Myndarlegra þótti þó, að þeir játuðu á sig galdurinn, og það gerðu þeir að öllum jafnaði, en tóku stundum fram, að þeir hefðu haldið, að ekki væri saknæmt að hafa undir hendi galdrablöð o. s. frv. Eingin dæmi eru til þess, svo eg viti, að galdramenn væru pyndaðir til sagna á Íslandi, eins og var svo algeingt í öðrum löndum. Það kom reyndar til tals, að Þorleifur Kortsson pyndaði þá Kirkjubólsefða með glóandi taung, en ekki varð úr því. Jón lærði þóttist líka hafa verið skrífaður og pindur til sagna, eins og seinna verður sagt, en vafasamt er, að hann hafi haft þar rétt að mæla.

Yfir höfuð lítur svo út, sem pyndingar hafa verið mjög sjaldgæfar á Íslandi. Þó er þeirra getið á einstaka stað, svo sem í skrifum Herlufs höfuðsmanns Daae's um lausakonur á alþingi 1. júlí 1612.¹ Þar er sagt, að „ef lausakonur ekki vilja

¹ 11. júlí segir í hndrs. Finn's Magnússonar í Advocates Library nr. 25, 4to. en 21, 3, 10 í aðalsafninu.

segja til faðernis sinna barna, skal sóknarprestur þeirra áminna þær þrisvar sinnum, en ef það dugar ekki, skal sýslumaðurinn láta böðulinn pína þær til sagna með jómfrúm eða klemmum á þeirra fingrum.¹ Eins var Guðmundur Narfason úr Árnessýslu, sem skorið hafði á háls konu sína, pyndaður á alþingi 1650. Hann var brotinn á útlimum og afhöfðaður síðan, og höfuðið sett á stjaka.² Enn skal eg færa til tvö dæmi, sem nokkuð eru í áttina til pyndinga. 1645 eru þrír fingur höggðir af dreing fimtán ára gömlum á alþingi og skorið af honum annað eyrað fyrir það, að hann hafði veitt manni áverka.³ 1684 er maður dæmdur til þess á alþingi að limlestast á þremur fingrum á hægri hendi og sæta tólf vandarhagga hýðingu á hverju ári, svo leingi, sem hann lifði. Hann hafði skrifað bréf undir nafni föður, sonar og heilags anda.⁴ Eg hefi fært til þessi dæmi af þeirri ástæðu, að vera kann, að galdramenn hafi einstöku sinnum verið pyndaðir í héraði, þótt eg hafi ekki rekið mig á það — á alþingi kom það aldrei fyrir —, og hafa þá pyndingarnar eflaust verið á svipaðan hátt og hér segir.

Ef sakamennirnir voru dæmdir til lífláts eða annarar alvarlegrar refsingar, svo sem húðláts, sem næst geingi lífi, var prestur feinginn til þess að tala um fyrir þeim, áður en refsingin var lögð á þá, og fá þá til þess að iðrast synda sinna. Jafnframt voru þeir afleystir, og tóku að því búnu við kveldmáltíðarsakramentinu. Ef þeir sýndu á sér ljós iðrunarmerki, var talið, að þeir kæmust til himnaríkis, en annars var það talið mjög tvisýnt, og séra Jón Magnússon segir með skýrum orðum, að hann búist við því, að Jón yngri frá Kirkjubóli fari til helvitis. Þegar refsingin var lögð á á alþingi, var meignið af öllum þinghemi statt við hana, hvort sem hún var brenna eða hýðing, og sama máli hefir eflaust verið að gegna í héraði.

Fæstum mun vera kunnugt um, hverninn aflausnir fóru

¹ Safn til sögu Ísl. II bls. 728.

² Árb. J. Esp. VI bls. 135. Sbr. IV bls. 76.

³ Ann. Björns á Skarðsá II bls. 272

⁴ Alþbók 1684 núm. 15. Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 34.

fram, og skal eg því færa hér til skýrslu um það frá hér um bil 1700.

„Háttur aflausnar.

Yður sé kunnugt, k[ærir] b[ræður], að þessi fát[æki] m[aður], sem hér nú stendur í auglýsingu h[eilagrar] kirkju, hefir opinberlega syndgætt í móti guði og hans kristilegri kirkju, og brotlegur orðið í móti hinu 6. boðorði, sem svo hljóðar: Þú skalt ekki hórdóm drýgja, en vill nú aptur hverfa fyrir sanna iðran og yfirbót til guðs náðar og aptur inn takast í kristilega kirkju, frá hverri hann hefir sig af sniðið með þessari synd og hneyxlan, og sig sjálfan þar frá skilið og úti lukt.

Játar þú nú af hjarta, og meðkennir fyrir guði og þessum hans kristilegum söfnuði, að þú hefir framið þennan glæp á móti guðs 6. boðorði?

Já!

Les þín tiulagaboðorð hér fyrir mér og hugleið, hvað guð hefir þar inni boðið, og hversu þú hefir þar af brotið.

Að þeim lesnum segi presturinn: Nú máttu af þessum guðs boðorðum viðurkenna, hversu harðlega, ógurlega og andstyggilega þú hefir hér út í syndgætt, fyrst á móti hinu fyrsta og svo síðan á móti hinum öllum öðrum guðs boðorðum, hvar með þú hefir herfilega hneyxlan af þér gefið guðs kristni, svo hér með hefir þú verðskuldað guðs reiði, eilífan dauða og fyrirdæming. Fyrst hefir þú hér með brotið á móti hinu fyrsta guðs boðorði, þar sem svo segir: Eg em drottinn guð þinn etc., af því þú hefir annað meir elskað en guð, þinn drottinn og skapara, því það hefir hér maður sér fyrir guð, sem hann mest elskar, og setur helzt sitt hjarta til, svo sem hinn h[eilagi] Augustinus vottar, en hefðir þú sannan guð elskað, þá hefðir þú hlýtt hans boði og ekki framið þessa synd og hneyxlan.

Þú hefir og svo hér út í brotið á móti öðru guðs boðorði, að þú hefir ekki hans h[eilaga] nafn ákallað af hjarta, né um náðina beðið, að hann forðaði þér fyrir því líkri djöfulsins ástríðu, og þar fyrir hefir þessi freistni saurlífnaðarins þig yfir stigið, og ekki heldur hefir þú guði þakkar gert af

hjarta, að hann hefir þig áður verndað fyrir slikum stórsyndum.

Á móti hinu þriðja hefir þú einninn brotið, að þú hefir ekki helgan haldið hans hvildardag með heyrn og lærdómi guðs orða, heldur hefir þú guðs h[eilaga] orð forsómað, það ekki af hjarta lært og numið, því hefðir þú því af allri alúð hlýtt, þá hefðir þú forðazt að styggja guð svo hræðilega og hans h[eilaga] kirkju kristilega svo stórlega að hneyxla.

Á móti því fjórða boðorði guðs hefir þú hér inni einninn stórlega syndgast, að þú hefir stygt og hrygt þína líkamlega foreldra í þessu broti. Þar næst hefir þú þínu yfirvaldi, bæði andlegu og veraldlegu, næsta óhlýðinn verið; hefir og svo á móti veraldlegum lagasetningi hér út í brotið, og verið svo óhlýðinn bæði guði og mönnum.

Á móti hinu sjötta hefir þú og sérlega brotið, því þar inni krefur guð og heimtir af þér og öllum mönnum sannarlegs hreinlífis, bæði í hjartanu, orðunum og verkunum. En lög-málið er, boðorðin eru samteingd eða saman loðandi, að sá, sem brýtur af einu, hann er sekur í öllum eptir postulans orðum. Svo harðlega og háðulega hefir þú hér út í yfirtroðið öll guðs boðorð, því skaltu nú, minn k[æri] vin, um hugsa stærð og mikilleik og ógnan syndarinnar og svo um guðs reiði á móti syndunum, hversu miklu vondu þú hefir hér með af stað komið.

Í fyrstu hefir þú rofið þann sáttmála og trygð og þann svarinn eið, sem þú batzt og sórst guði í þinni skirn, þar þú afneitaðir djöflinum og öllum hans verkum, á meðal hverra djöfulsins verka þessi þín synd og hneyxlan er hin háðulegasta.

Í öðru lagi hefir þú saurgað það hvíta klæðið, er þú varst í klæddur í skirnninni, hvert hvitt klæði að merkir hrein-ferðugan mann og geðþekkan lifnað.

Í þriðja lagi hefir þú burt frá þér rekið h[eilagan] anda úr þínu hjarta, en í staðinn meðtekið djöfulsins anda, því hvar sem syndin er, þar fær ekki h[eilagur] andi verið, en hvar h[eilagur] andi er, þar er ekki óhreinn andi eður hans verk, sem s[ánkti] Páll s[krifar]: Hverja hlutdeild hefir Kristur við Belial?

Í fjórða máta hefir þú gert Kristi lim að djöfulsins lim.

Í fimta máta skaltu hugsa, að allar aðrar syndir eru fyrir utan mannsins líkama, en hver frillulífnaðinn drýgir, hann syndgar á sinn eigin líkama. Eða vitið þér ekki, að þér eruð musteri hins h[eilaga] anda, sem í yður er, þann þér hafið af guði. Hér um talar s[ánkti] Páll 1. Kor. 6.

Í sjötta máta skaltu vita og um hugsa, hversu stórlega þú hefir hneyxlað guðs kristilega kirkju með þessari sinni synd, og hvað mikið vont þú hefir yfir þig leitt með þessu vondu, hneyxlanlegu eptirdæmi, þar Kristur segir: Vei sé þeim manni, s[egir] hann, fyrir hvern að hneyxlanin kemur. Ítem: Hver hann hneyxlar einn af þessum vesalingum, sem á mig trúa, þarfara væri honum, að kvarnarsteinn heingdist um háls honum.

Í sjöunda máta, þá hefir þú af þér brotið eilíft líf og himnaríkis arftöku, og í staðinn tekið eilífa glötun. Gal. 5: En holdsins verk eru opinber, sem að er hórdómur, frillulífnaður, saurlífi, lausung, skurðgoðadýrkan, og þeir sömu, sem þetta gera, erfa ekki guðs ríki. Þar með hefir þú afrekað þér hér með eilífa bölván, sem guð sjálfur segir: Bölvður sé sá, sem ekki heldur alt það, sem skrifað stendur í lögmalinu. Item Ebr. 13: Frillulífis og hórunarmenn mun guð dæma. 1. Jóh. 3.: Hver syndina gerir, sá er af djöflinum. Lúk. 13: Nema að þér gerið iðran, munu þér allir fyrirfarast líka.

Kæri vin! Viltu nú af öllu hjarta iðrast þessarar þinnar syndar og allra annara og lofa því guði í kristilegri kirkju, að þú viljir aldrei héðan í frá svo hryggilega falla í slíka eður þvilíka hneyxlan og glæp?

Já, af hjarta.

Si ex lacrimis aut aliis signis apparet poenitentia, dicat minister:

Les þína trúarjátning. Kantu nú af þessari þinni trú að sjá og merkja, hversu það, að guð er almáttugur, að hann getur alt það, hvað hann vill? Nú er þetta hans vilji, að allir menn, sem iðrast, meðtakist til náðarinnar, hver að yfirgnæfir öll hans verk, hverja sína náð hann hefir eigi með einföldum orðum til sagt, heldur hefir hann svarið það við sjálfan sig, þar sem hann segir fyrir spám[anninn] Ezechielem: Svo

sannarlega, sem eg lifi, þá vil eg ekki syndugs manns dauða, heldur að hann lifi og leiðréttist. Ítem: Jesús Christus, hann einn saman er sá, sem þig af öllum þínum syndum frelsað hefir, og afmáð þá lögmálsins handskrift, sem mót oss var, það er eilífa bölván. Ítem hjá Matteus segir Christus: Komið til mín allir þér, sem etc. Ítem: Ei kom eg að kalla réttláta, heldur synduga etc. Ítem Sálms. 49: Ákalla þú mig á þínum hrygðardegi. Eg skal bænheyra þig, og þú skalt vegsama mig, og Jóhann[es] 1: Ecce agnus dei, Jóhann[es] 3. Svo elskaði guð heiminn etc., Apoc[alypsis] 1: Christus elskaði oss, og þvoði oss af öllum vorum syndum í sinu blóði, 1. Jóhann[es], 2: Mín sonakorn! Ef nokkur syndgar, þá höfum vér árnaðarmanninn hjá föðurnum, Jesús Christum, guðs son hinn réttláta. Hann sami er forlíkun fyrir vorar syndir, ekki all-einasta fyrir vorar, heldur og einninn fyrir allar veraldar-innar syndir.

Trúir þú, að Jesús hafi þig aptur keypt með sínum dauða og þínu, og að hann nú á þessum tíma vilji þér þessa og allar þínar syndir fyrirgefa, svo framt sem þú nú af hjarta iðrast?

Já!

Þá skal hinn sakaði snúa sér til fólksins og segja: Fyrirgefið, gott fólk, þessa hneyxlan. Þar eptir segi presturinn: Kæri bróðir! Eptir því, þú játar og viðurkennir þína synd og glæp af hjarta og munni, þar með iðrast og lofar af að láta og við að sjá, viðurkennir þar með Christum þinn sálhjálpara og trúir fyrir hans nafn, að þú fái syndanna fyrirgefning.¹

Svo má þénarinn að spyrja hinn sakaða, hvort hann vill fyrirgefa öllum þeim, hann stygt hafa, og bæta við þá, hann hefir stygða.

Aflausnin.

Vor herra Jesús! Sökum síns dauða og þínu og heilagrar þolinmæði fyrirgefi þér allar þínar syndir og þessa manns, sem þú hefir játað guði og heilagri kirkju. En af þeirri bi-

¹ Hér vantar eptirsetninguna, t. d.: Þá vil eg í Jesú Éhrísti nafni þig afleysa.

falningu og skipan, sem eg óverðugur af guði hefi, þá til segi eg þér fyrirgefning allra þinna synda í nafni föður og sonar og anda heilags. Amen.

Trúir þú nú sannarlega þetta að vera þína sanna og rétta trúfesti?

Já!

Nú máttu vera fullviss upp á allra þinna synda fyrirgefning, og að þær eru þér fyrirlátnar fyrir dauða og þínu Jesú Christi. Svo ertu nú orðinn sannlega að guðs barni og sannur manns erfingi Christí til eilífs lífs, til himnaríkis vistar, gleði og dýrðar. Gaktu nú í friði guðs og syndga ei framar.¹

Aflausn þessi er að visu sérstaklega stíluð upp á mann, sem brotið hefir á móti 6. boðorðinu, en gánga má að því visu, að allar aflausnir hafi farið fram á svipaðan hátt, og að umtölur keimlikar þessum hafi verið hafðar fyrir mönnum, sem afleystir voru fyrir galdur. Vera má, að aflausninni hafi verið hagað nokkru öðru vísi við menn, sem átti að taka af lífi, en eg hefi hvergi rekið mig á slíka aflausn.

Þá er að minnast á lög þau, er galdramenn voru dæmdir eptir á Íslandi. Þau voru mjög misjöfn, og hefi eg skipt þeim í fjóra flokka: 1 íslensk lög, 2 dönsk lög, 3 önnur útlend lög, 4 Biblíuna.

Íslensk lög voru einkum Kristinréttur hinn forni og Jónsbók. Kristinréttur er þó ekki færður til nema tvisvar: í máli Gríms Jónssonar 1654 og í máli þeirra Kirkjubólsfeðga 1656, en Jónsbók mjög oft.

Kapituli sá úr Kristinrétti, sem um er að ræða, er á þessa leið:

„Ef maðr ferr með galdra eða fjölkynngi ok kveðr þat eða lætr kveða at sér eða fé sinu, þat varðar honum fjörbaugs-garð, ok skal sök þeirri stefna heiman ok sækja við tólf-tarkvið. Ef maðr ferr með fordæðuskap, ok varðar þat skóg-gang. Þat er fordæðuskapr, ef maðr gerir í orðum sínum eða fjölkynngi sótt eða bana fé eða mönnum. Þat skal sækja við tylftarkvið. Menn skulu eigi fara með steina eða magna þá til þess at binda á sik eða á menn eða á fé manna. Ef maðr trúir

¹ Handrs. Á. M. 193, 4to 65.—67. bl. Bréfabók frá hér um bil 1700.

á steina til heilendis mönnum eða fé, ok varðar þat fjörbaugs garð.“¹

Við galdur og fjölkynngi er hér skilið allur hinn meinlausari galdur, eins og Páll Vídalín segir í Skýringum yfir fornryði lögbókar.² „Miðreitis á öldum hét galdur sérdeilis þeir yfirsauungvar (það er yfirlestrar, hvort sem ljóð voru eður eigi), forneskjuátrúnaður, sem til lækningar mönnum eður heilla gjörðir voru.“ Kukl þetta átti að varða fjörbaugs-garð eða útleð, en smákukl mun þó hafa verið bætt með fé, eptir úrskurði biskupa og kennimanna, alt þángað til landið komst undir konung.⁴ Fordæðuskapur bendir aptur til seiðs og alls skaðlegs galdurs, og skyldi hann varða skóggang eða vera dauðasök, en ekki er það tekið fram, að brenna ætti galdramennina.

Skipanir Grágásar (Kristinréttar) voru hin einu galdralög, sem til voru á Íslandi, þángað til Magnús konungur lagabætur gaf út Jónsbók. — Hún kom til Íslands hér um bil 1280, — því í Járnsíðu⁵ er ekki minzt á neitt slíkt.

Kaflinn í Jónsbók, sem um er að ræða, er á þessa leið: Þeir eru óbótamenn, sem láta líf sitt „fyrir fordæðu ok forneskjuskap ok spáfarir allar ok útisetur at vekja tröll upp eður fremja heiðni.“⁶ Allar þessar greinir fjölkynngi vörðuðu dauðarefsingu,⁷ en ein greinin: forneskjuskapur á hér ekki heima að réttu lagi. „Forneskjuskapur“, sem prentað er í útgáfunum af Jónsbók, finnst ekki í góðum handritum af henni, og hefir því verið skotið inn í útgáfuna. Forneskjuskapur nær yfir margar smágreinir hjátrúarinnar, svo sem signingar, særingar, yfirsauunga, t. d. blóðstemmuvers og tóustefnur, mælingar, að gera þjóf uppvisan, rúnaristingar og hraunvers,

¹ Grágás. Skálholtsbók 1883. Kristinna laga þáttur 11. kap. Klausan er á sex öðrum stöðum í bókinni, og eru þeir auðfundnir. Staðarhólsbók 1879 18. kap.

² bls. 565.

³ Sbr. Magnús Ketilsson, Forordninger II bls. 409—10.

⁴ Sbr. Skýringar yfir fornryði lögb. bls. 182—83.

⁵ Lögtekin 1271. Sjá Safn til sögu Ísl. II, bls. 37—39.

⁶ Jónsbók. Akureyrarútg. bls. 34. Mannhelgi 2. kap.

⁷ Sbr. Skýringar bls. 179. Forordninger II bls. 410.

fiskrúnir og kotruvers, dagaútvatningar og hjátrú af fugla-kvaki (flugi), hrafnafylgd og krúki og þesskonar hértilla, sem nýja lögmálið¹ kallar dáraskap. Þessar greinir fornescjunnar varða ekki dauðarefsingu um þessar mundir, og áttu heldur ekki að gera það að fornu, né síðan Jónsbók kom inn.“² Eins og kunnugt er, hefir Páll Vídalín lögmaður samið skýringar yfir ýms orð í Jónsbók.³ Meðal annars hefir hann skýrt orð þau, sem snerta galdur, og getur, hver sem vill fundið skýringar hans með því að fletta upp í registrinu við rit hans orðunum fordæðuskapur, heiðni, spáfarar, tröll, útisetur og vekja tröll upp.

Í ýmsum gömlum lagaboðum og biskupastatútum (1281--1346), sem prentaðar eru í Íslenskum fornbréfasafni, er minzt á fjölkynngi og refsingar fyrir galdur, en Þorvaldur Thoroddsen hefir tint það til í Landfræðissögu sinni⁴, svo að ekki þarf að geta þess hér.

Næst verður Húsagafororðningin 3. júní 1746 fyrir oss. Þar stendur í 31. grein: „Skulde og nogen befindes ved Fiskeri eller paa andre Steder at have brugt saa kaldede Runer og Ristinger, eller anden ukristelig Overtro, eller der af skulde rose sig, tilrettesættes han derfor af Præsten, som af Guds Ord skal overbevisse ham denne Synds Vederstyggelighed; og om han endda ikke ville efterlade den, skal han ansees derfor med Kirkens Disciplin, andre Ligesindede til Exempel.“⁵ Þegar tilskipun þessi kom út, voru galdramál hætt fyrir laungu, og hefir henni því lítið eða ekkert verið beitt í þessari grein.

Eggert Ólafsson segir í Ferðabók sinni,⁶ að á alþingi 1690 hafi verið birt konungsbréf um það, að eingan galdramann mætti taka af lífi eptir dómum í héraði eða á alþingi, heldur ætti að vísa málinu til konungs. E. E. Werlauff minnst líka á konungsbréf þetta í æfisögu Árna Magnússonar,⁷ og hefir það eptir

¹ Norsku lög Kristjáns V. 6—1—13.

² Skýringar bls. 179—80. Sbr. bls. 181.

³ Rkv.

⁴ II, bls. 27—28.

⁵ Lovsaml. f. Isl. II bls. 617. Sbr. Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 33.

⁶ I bls. 478.

⁷ Nord. Tidsskr. f. Oldkyndighed III. 1836 bls. 45.

Jóni Therkelsen,¹ að Árni Magnússon hafi útvegað það. Konungsbréf þetta mun aldrei hafa verið til eða að minnsta kosti hefi eg ekki getað fundið það. Bréf Kristjáns konungs 5. 5. maí 1691, þar sem hann náðar Klemens Bjarnason, hefir eflaust vakað fyrir Eggerti, en það á reyndar að eins við Klemens, en ekki aðra sakamenn. Aptur er ekkert liklegra, en að Árni Magnússon hafi átt þátt í að útvega bréf þetta

Enn eru til nokkrar biskupaskipanir um galdramenn, sem reyndar eru ekki regluleg lög, en giltu þó alt að því eins og lög, meðan biskupar þeir sátu að völdum, sem höfðu gefið þær út, og þykir því eiga vel við að minnast á þær í þessu sambandi.

Pegar Ólafur biskup Hjaltason (1552—69) var á visitatsiuferðum sínum, las hann upp fyrir söfnuðinum pistil í fimm greinum, og var þar tekið fram ýmislegt, sem hann vildi sérstaklega brýna fyrir mönnum. Í fimta kaflanum var meðal annars um galdra.²

Oddur biskup Einarsson heldur prestastefnu að Kýraugastöðum á Landi 9. maí 1592, og kveður svo á meðal annars: „Item þeir, sem fara með kukl, töfra og rúnir, svo sem eru ristingar eður aðrar þess konar særingar og kveisublöð, og annan þvilikan djöfulskap, með hverjum þeir látast lækna mein og kránkdæmi manna, straffist af prestinum eptir Ordínantiunni, og setjist af sakramentinu, ef þeir vilja ekki gera að þremur kristilegum áminningum, og eigi siður þeir, sem þetta girnast af öðrum, því oss virðist þvilíku fylgja stór guðlöstun.“³ Í sömu samþykktinni stendur þetta: „Sérhver prestur gangi fyrir því, að höfð sé rækt á þeim fátæku, fyrst í andlegum efnunum að uppfærða alþýðuna, svo þar fyrir afleggist gamlar dröslur og signingar, en upp takist það, sem rétt og gott er.“⁴

11. maí 1592 heldur séra Jón Guðmundsson prófastur í Mýrasýslu prestastefnu að Stafholti, og svara klerkarnir þar nokkr-

¹ Jóni Þorkelssyni skólameistara í Skálholti 1728—36.

² de magia Hist. eccl. III bls. 361—62.

³ Hndrs. Lbs. 101, 4to bls. 144. Sbr. Hist. eccl. III bls. 337. Árb. J. Esp. V bls. 66.

⁴ 101, 4to bls. 122.

um greinum, sem Oddur biskup hafði lagt fyrir þá. 8. spurningin var „um töframenn, sem að því verða kunnir og sannir, að þeir komast yfir kvinnur og stúlkur með fjölkynngi, eður í annan máta fremja galdur og gjörninga“. Prestarnir svara: „Töframenn, sem fremja galdur og gjörninga, og vilja eptir eina og aðra áminning ekki af láta, séu úti luktir frá öllum kristilegum friheitum undir yfirvaldsins umvöndun og alvarlegt straff.“¹

„Þar þarf og einn Catalogum að til setja, hverja bannsetja skuli eptir því, sem prentað var fyrir norðan, þó oss þyki það nokkuð frekt: um þá, sem ekki mega vera kirkjugræfir, þá sem opinberlega eru bannsettir og ekki afleystir igen, galdramenn, þeir sem heitast við menn eptir sinn dauða og slíkir ódádámmenn, sem vinna á sjálfum sér, þeir sem stefna mönnum fyrir guðs dómstól.“²

1636 sendir Gísli biskup Oddsson „áminningarræðu“ til veraldlegra yfirvaldsmanna“ í umdæmi sínu, og er þetta þar í 8. grein: „Munu enn eingir hrósa sér af rúnum og fjölkynngi? Gustuk væri valdsmönnum að hafa ei slíka í mestum hávegum og leita ekki hælís né ráða til þeirra, heldur spyrjast fyrir þeim, rannsaka þá og refsa þeim, hvar sem þeir kunna að finna. Og endilega verð eg að segja eptir guðs orði enn einu sinni í vors herra Jesú nafni: Ef þér viljið framar ólíðuga (!) linkind og ótímanlega miskunnsemi hafa við opinbera og iðrunarlausa og harðhnakkaða illgjörðamenn og aptra þeim ekki, straffa þá ekki né hreinsa landið, þá vill guð ekki vera ykkur miskunnsamur, heldur straffa yður og aðra vægðarlaust í sínum réttlætis reiðidómi einu sinni, einhvern tíma eða að eilífu, utan hér gerist nokkur bót á fyrir hans náðar tilstilling og fyrir trúhjartaðar gurðs orða áminningar.“³

6.⁴ greinin í sýnódale Brynjólfs biskups Sveinssonar að

¹ 101, 4to bls. 394.

² Úr synodalia Odds biskups [1600] 22. gr. Ny kgl. Saml. 1847, 4to 108 bl. með hendi séra Guðbrands Jónssonar í Vatnsfirði († 1690). Mér er ekki ljóst, hvað biskupinn á við með því, „sem prentað var fyrir norðan“.

³ 101, 4to bls. 216. Sbr. Árb. J.Esp. VI bls. 82.

⁴ 7. 101.

Otrardal 11.¹ september 1647 er á þessa leið: „Um kuklara, sem reynast að þvílíkum óknyttum, eður raupa þar af, svo vottfast verði, dæmdum vér, að hvorir tveggja taki opinbera aflausn, [en hvorki þeir óafleystir né aðrir mega til hjónabands gefast, fyr en afleystir eru og kvittir af sínu misferli.²

9. greinin í alþingissynodale Brynjólfs biskups Sveinssonar og Þórðar biskups Þorlákssonar 1674: „að þeir, sem á til dæmdum eiðum félli í galdramálum, taki opinbera aflausn fyrir eiðföllin af héraðsprófasti“.³

Þá eru dönsku lög. Þau eru Józku lög Valdimars 2. III. b. 69. kap., Recess Friðriks konungs 2. 1576 8 gr., bréf Kristjáns konungs 4, 12. október 1617, Recess Kristjáns konungs 4. 1643 II. b. 28. kap. og Norsku lög Kristjáns konungs 5. Mjög sjaldan er minzt á Józku lög í galdramálunum, en þeim mun optar á konungsbréfið 1617, og er svo að sjá, sem mest hafi verið dæmt eptir því næst Jónsbók og Bibliunni. Opt er líka minzt á recessinn, og er þá ekki hægt að skera úr, við hvorn recessinn er átt, en þó mun optast vera átt við Recess Kristjáns 4. Á Norsku lög eða Dönsku lög Kristjáns 5. er aldrei minzt í galdradómunum, en auðséð er þó, að dæmt hefir verið eptir þeim. Auk þess telur Sveinn lögmaður Sölvason þau í gildi, að því er snertir galdrasakir á dögum hans, en þá voru reyndar galdramál liðin undir lok á Íslandi.

Eg skal nú færa til lagastaði þessa, því eptir þeim var dæmt eingu síður en íslenskum lögum.

„Om trolldom.

Om noget vider annen, at han haver hanum forgjort med trolldom, og ganger hin ei vid, der sekter er, og geter hin hanum paa hand, der sekter, da værgе hin seg, der sag gives,

¹ 2. 1847. Vera má, að eg hafi ruglað hér saman tölustöfunum 2. og II., en get nú ekki rannsakað það nákvæmlega.

² Frá [fyrir svoddan skammarlegt og svívirðilegt tiltæki harðlega í sfnuðinum 101. Ny kgl. Saml. 1847, 4to 66 bl. 101, 4to 58. bl. Hndrs. Bmfj. 114, 8vo nr. 109, og segir þar, að sýnodussamþykkt þessi sé frá alþingi, en það er rángt.

³ Þessa tilvísun vantar. E. A.

med nefnd i kirkesogen, bode for hin, der sekter, og svo for biskop.“¹

„Eftersom vi hafe formerkt, hvorledis at naar kirkenefn og andre, sem pleje at sverge om trolddoms sager, oppnefnis, og sverge nogen, som beskyldis for slig misgierninger, til Ilden, da er det tit og ofte blevet befundet, at de, som saa ere blevet oversvorit og rett, hafe veret uskyldige: da paa det at ingen i saa maade skulle overilis eller uskyldigen tagis af dage, førre end endelige dom er gangen, villi vi, at altid herefter saa dermed holdis skal, at naar kirkenefn hafer oversvorit nogen, som for trolddoms sager er anklagit, da skal den, som oversvorit er, ikke strax rettis, men blive besiddendis, til saa lenge sagen indstefnis til landstingit, og landsdommeren da at dømme derpaa, og enten dømme fornefnite kirkenafn ved magt eller feld at vere. Og dersom dens slegt og venner, som oversvorit bliver, ikke ville stefne sagen til landsting og tage dom, de skal det stande den anden part oben for at stefne og tage endelig dom, eftersom forskrevit staar. Dog skal den, som oversveris, ikke aflives, førre dom er gangit til landsting, som førre er rørt.“²

Lög þessi virðast hafa haft lítinn árángur, að því er snertir rekstur islenzkra galdramála, því menn voru opt brendir í héraði og málinu fyrst vísað til alþingis *eptir* brennuna, eins og þegar er getið um.

„Vi Christian den fierde etc. Gøre alle vitterligt. Eftersom dagelig forfarenhed giver tilkjende, at nogle hjemmelige konster, sem ere signen, manen, maalen, characteres eller maler, vise igien, visse dagers udi ugen udveelse, etc fast gaar i svang, og holdis for indifferent og uforbudne, af den aarsage, at de formenis at komme mennisken og fe til gafn og helbrede; saa og eftirdi der udi undertiden mengis og vanbrugis nogle formente guds ord, uanseet, at saadanne konster af gud allermegtigste højligen forbudne ere, som de, men-

¹ Kong Valdemar den andens Jydske Lov. Kolderup-Rosenvinge, Samling af gamle danske Love III. 1837 bls. 426.

² Recess Friðriks konungs 2. (Kallundborgar recess) 21. nóvember 1576, 8. gr. H. T. Rørdam, Danske Kirkelove II. 1886 bls. 269—70.

niskerne fra gud og af hannem tilforordnede naturlige hjælp oc medicin til djevelen oc hjemmelige unaturlige raad oc middel henvender og bortfører: Og derforuden befindes fornefnde konster fast at være alle troldfolkis første alphabet, og til trolddoms onde ulykkelige idret et ret ophaf og begyndelse. Da paa det saadan guds fortörnelse er vederstyggelighed, nest guds hjælp, kunde afstillis og forekommis, haver vi naadigst været forarsaget at tenke paa alvorlige og der til tjenende middel og veje, og derefter med os elskelige vore Rogens Raad saaledes herom determineret og forordnit, saa og hermet determinerer oc forordinerer, at dersom nogen efter denne dag befindes udi fornefnde konster kyndige og forfarne at være, og dennem øve og bruge, da skulle de, om de ere af adel, stande til rette og straffis, eftir som af os og os elskelige vore Rogens Raad over dennem kjent og afsagt vorder. De andre, som ikke ere af adel, skal have forbrut deris boslod og rømme alle vore riger, lande og førstendømme, meden de, som saadanne folkis medvidere ere, og deris raad og daad til sig eller sine bruge eller bruge lader, skal første gang, om de ere af adel, staa aabenbare skrifte og have forbrut til nest liggendis hospital et tusinde daler. De andre skulle i lige maader staa aabenbare skrift og straffis efter deris formue. Anden gang saa fremt nogen befindis i samme forseelse, da skulle de, i hvad som helst de ere, uden al exception lige pine og straf være undergifne med dennem, som konsterne øve og derudi forfarne ere. Hvis rette troldfolk belangendis er, som med djevelen sig bebundet haver, eller med hannem omgaais, med dennem skal forholdis efter loven og Recessen, meden de, som sig med saadan folk indvikler, og ved deris troldom noget sig understaar at lade forrette, skal straffis paa deris hals uden al naade, og paa det saadan voris naadigste alvorlige vilje og forordning gud til ære dis bedre kann efterkommis, de bjude vi og hermed strengeligen befaler alle vore befalingsmend og ridderskab, saa og bisper, provister, præster, borgemestere, raadmend, fogder og alle andre, som ere i øvrigheds kald og bestilling, at de, enhver efter sin condition, strax de derom videndis vorder, alle dennem, om hvilke denne vor forordning formelder, angiver, tiltaler og straffe

lader, saa fremt de self derforre ikke vil stande oss til rette, som de saadanne folkis medvidere ere, og med dennem samtykke. Givet paa vort Slot Kjøbenhafn, den 12. Octobris, aar 1617. Undir vort Signet.

Christian.¹

Til eru tvær þýðingar á bréfi þessu frá 17. öld, og skal eg taka þær hér upp báðar, þar sem bréf þetta hefir svo mikla þýðingu fyrir galdramálin.

„Réttarbót Ch[ristians] konúngs um Caracteres.

Vér Christian fjórði með guðs náð. Með því dagleg reynsla kennir, að mjög gangi í vöxt nokkrar heimulegar konstir, sem eru signingar, særingar, myndir, characteris eður bókstafir, að koma aptur, tilsettra daga í vikunni sérleg útvalning, og verður haldið óforboðið og indifferent² af því tilefni, að þeir meina, að koma mönnum og fé til gagns³ og góðrar heilbrigði, svo og eptir því, að í sumum samblandast og brúkast nokkur með hönd höfð guðs orð, óaðgætt, að svoddan konstir eru forboðnar mikillega af guði almáttugum, en manneskjan um snýr og burt færir frá guði, og af honum enn til setur náttúrlegri hjálp og medicin til djöfulsins og heimulegra, ónáttúrlegra meðala, og þar að auki finnast þvílíkar með öllu að vera allra galdramanna hið fyrsta alphabet og stafróf og upphaf eður uppbyrjan til ólukkusamlegrar iþróttar galdranna, að þar sem nokkur verður fundinn eptir þennan dag í fyrr nefndum kunstum kunnandi og sannreyndur, að hann iðki og brúki, þá skuli þeir, sem af eðalbornum eru, standa sinn rétt þar fyrir og straffast eptir vorri tilsögn og vors elskulega ríkisráðs, en þeir hinir aðrir, sem ei eru eðalbornir, skulu hafa forbrotið sina búslóð og vera útlægir úr öllum vorum ríkjum, löndum og höfðingdómum, en þeir sem verið hafa slíkum mönnum með veitandi, og hafa og brúka og tiðka látið þeirra ráð og gjörninga sér eða sínum til brúkunar, þeir skulu af

¹ Bréfið er prentað sérstakt 1617. Hér er það tekið eptir Rörðam, Danske Kirkelove III bls. 59—61.

² indiffierenti, hndr.

³ gángs, hndr.

aðalbornum hafa opinberar skriptir og þar með hafa forbrotið til næst liggjandi hospítals eitt þúsund dala, hinir aðrir í sama máta hafa opinberar skriptir og straffast eptir sinni formegan. Finnist nokkrir í annað sinn í sömu ávirðingu, þá skulu þeir, hverjir helzt þeir eru, fyrir utan alla exception vera undir gefnir eins pinu og straffi með þeim, sem kunnáttuna iðka og þar út í eru lærðir. Hvað áhrærir rétta galdramenn, sem samband hafa gert við djöfulinn ellegar um gángast með þeim, við þá skal vera höndlað eptir lögum, re]ce[ssinum, en þeir sem sig samlaga við svoddan menn, og áforma að láta nokkuð útrétta fyrir þeirra galdra, þá skulu án allrar vægðar og náðar strafast á sinum hálsi; bjóðum vér og streingilega befölum hér með öllum vorum befalningsmönnum, riddurum og biskupum og próföstum og prestum, borgmeisturum og ráðsmönnum, fóvetum og öllum öðrum, sem eru í yfirvalds embætti og kallan, að þeir einn og sérhver eptir sinni condition, strax sem þeir þar um visir verða, alla þá, um hverja þessi skrifuð skikkan talar, straffi, og þeim til tali, svo framt sem þeir vilja ei standa sinn rétt fyrir oss þar fyrir, svo sem þeir eð hylja og meðvitendur eru slíkra manna, og með þeim samþykkjandi eru. Útgefið á voru sloti Kaupinhafn 22.¹ dag octóbris Anno 1617, og innsiglað með voru signeti.

Christian.“²

Þýðing séra Guðmundar Einarssonar að Staðastað 1627.

„Vér Christian sá fjórði með guðs náð gjörum vitanlegt, að dagleg reynsla kennir það, að nokkrar heimulegar konstir, sem eru signingar, særingar, rúnir, galdrakonstir (stafir), útvalning vissra vikudaga og að koma aptur, tíðkast mjög og haldast fyrir þann hlut, sem er vel liðanlegur, og ei fyrirboðinn sé af þeirri orsök, að þeir menn, sem fremja slíkar konstir, aktast fyrir svoddan menn, sem gagn gjöri og heilbrigði gefi bæði mönnum og peningum manna, þar með og af því, að í því líkri kunnáttu tíðkast oft og tíðum nokkur til tekin guðs orð, svo því er í vind slegið með öllu, að því-

¹ Rángt.

² Hndrs. Magn. Steph. 51.

lik list sé af almáttugum guði og þeirri náttúrlegri hjálp og læknisdómi, sem hann tilsett hefir, til djöfulsins heimulegra og ónáttúrlegra ráða og miðils. Þar að auki finst það, að fyrr nefndar konstir eru alls galdrafólks fyrsta stafró og eitt upphaf og uppruni til skaðsamlegs og ólukkusamlegs ásetnings og athafna. Þá upp á það, að svoddan ertíng gjörð guði og viðurstygð mætti með guðs aðstoð og hjálp afleggjast og í burt takast, höfum vér þar orsök náðulega til feingið að upphuga alvarlegan miðil, veg og máta, sem þar til þéni, og þar fyrir með voru elskulegu ríkisráði á þennan hátt hér um skikkum og til setjum, svo sem vér nú það til setjum og skikkum, að þar sem nokkur eptir þennan dag verður fundinn að því, að hann sé í þvílíkri list lærður og mentaður, iðki hana, brúki og með hönd hafi, þá skulu þeir sömu, ef þeir eru eðalbornir, klagast þar fyrir og straffast, eptir því, sem þeim verður af oss og voru elskulegu ríkisráði til sagt og upp á lagt, en þeir, sem ekki eru eðalbornir, skulu hafa fyrir gjört allri sinni aleigu, og flýja öll vor lönd og ríki og öll þau takmörk, sem vér höfum herradæmi yfir. En þeir menn, sem í vitorði eru með þvílíkum mönnum, brúka eður brúka láta þeirra ráð og dáð sér eða sinum til aðstoðar, skulu fyrsta sinn taka opinbera aflausn, ef þeir eru eðalbornir, og gjalda þúsund dali til næst liggjandi hospitals. Hinir aðrir, sem ei eru eðalbornir, skulu í sama máta taka opinbera aflausn og straffast með peningaútlátum eptir því, sem þeir frekast orkað fá. En svo framt nokkrir finnast fallnir vera í annað sinn í þvílíkan glæp, þá skulu þeir, hverjir helzt eru, vera undir einni og sömu pínu og straffi og þeir sjálfir, sem þvílíkar konstir og listir fremja, og í þeim mentaðir eru. Hvað réttum galdramönnum við vikur, er sig hafa til sambands og samfélagsskapar djöflinum gefið eður með honum um gángast, við þá alla skal höndla eptir lögum og resessinum. En þeir, sem sig gefa til þvílíks fólks, óska og gírnast, að nokkuð skuli sinna vegna fyrir og með þeirra galdrakonst útréttast, þeir skulu án allrar vægðar lífið missa.

Og uppá það þvílíkur vor náðugur vilji og alverleg orða skuli guði almáttugum til æru þess betur og heldur framgáng fá, þá bjóðum vér hérmeð og streingilega beföllum öllum vor-

um embættismönnum og riddaraskap, svo og biskupum, próföstum, prestum, borgmeisturum, ráðsmönnum, sýslumönnum og öllum þeim, sem hafa nokkuð yfirvaldsembætti og bestilling, að þeir allir einn og sérhver eptir sínum burðum og condition, sem þetta bréf um talar, strax þeir verða við slíkt varir, opinbert tiltal veiti og straffa láti, svo framt þeir sjálfir ekki vilja klagast þar fyrir, að í vitorði séu með þvílíku fólki, og samþykki þeirra vonzku. Út gefið á voru sloti Kaupenhavn 12. Octobris anno 1617. Undir vort signet.¹

Þar, sem hér er talað um signingar, er bent til þess að gera krossa með hendinni, hnýta sigurnúta o. s. frv. Útvalning vissra vikudaga bendir til þess að velja vissa daga í vikunni eða árinu, til þess að vinna á viss verk,² en aptur er mér ekki ljóst, hvað átt er við með því að koma aptur, því varla getur verið að ræða um apturgaungur.

Menn hefir greint mjög mikið á um það, hvort konungsbréf þetta hafi gilt fyrir Ísland eða ekki. Séra Guðmundur fullyrðir það. Hann talar um „konungsbréf, sem vor náðugi kóngur hefir látið á prent út ganga 1617 um öll sín ríki og lönd og öll þau takmörk, sem hans herradæmi til ná“. Í sömu andrænni skýrir hann frá því, að 1589 hafi hann séð 13 galdrakonur brendar í einu í Kaupmannahöfn, og er auðséð, að hann lángrar mjög til þess að fá brennuöldina í Þýzkalandi og Danmörku inn á Ísland (39. bl.). Finnur biskup Jónsson segir líka,³ að bréfið hafi gilt fyrir alla þegna Danakonungs, en þá eru taldir upp formælendur þessarar skoðunar. Magnús Stephensen segir með skýrum orðum, að bréfið hafi aldrei haft lagagildi á Íslandi,⁴ en Magnús sýslumaður Ketilsson og Jón Espólin efast mjög um það.⁵ Vist er þó um það, að dæmt var

¹ Hndrs. Bmfj. 93, 4to. 40—41 bl. Bréfið er líka til á íslenzku í hndrs. Bmfj. 214, 4to. Í safni Finns Magnússonar í British Museum 421A er konungsbréf móti galdri o. s. frv., og er það eflaust bréf það, sem hér er um að ræða.

² Sbr. Ferðabók Egg. Ól. I bls. 466—67. Þjóðs. og munnmæli 1899 bls. 76—77.

³ Hist. eccl. III bls. 518.

⁴ Eptirmæli bls. 429.

⁵ Forordninger II bls. 410. Árb. VI, bls. 28. VII, bls. 57.

eptir bréfinu fullum fetum, og kennir Jón Sigurðsson það að nokkru leyti Holger Rosenkranz höfuðsmanni, því hann hafi fylgt fast fram hinum dönsku galdralögum, og geingið sérstaklega ríkt eptir, að bréfi því, sem hér er um að ræða, væri fylgt á Íslandi.¹ Fyrst var bréfið birt á alþingi 1630, en úr því kemur það fyrir á hverju strái í galdradómunum.²

„Om troldfolk og deris medvidere. Der som nogen befindis med segnen, manen, maalen, nissning igien, visse dagis udveelse, characterum misbrug, at omgaais, og udi saadanne misstenkte kunster kyndig og forfaren at være, og dennem øve og bruge, da skulle de, om de ere af adel, stande til rette og straffis, eftirsom af Kongen oc Rigens Raad over dennem kjendt og afsagt vorder. De andre, som ikke ere af adel, skulle have forbrut deris boeslod, og rømme Danmark, Norge og begge førstendommene. Meden de saadanne folkis medvidere ere, og deris raad og daad til sig eller sine bruge, eller bruge lade, skulle første gang, om de ere af adel, staa aabenbare skrifte og have forbrut til nestliggende hospital it tusind daler. De andre skulle i lige maader staae aabenbare skrifte, og straffis efter formuen. — Anden gang saa fremt nogen befindes i samme forseelse, da skulle de, i hvem som helst de ere, uden al exception, lige pine og straff være undergivne med dennem, som konsterne øve og der udi forfarne ere.

Hvis rette troldfolk belangendis er, som med djevelen sig bebundet have eller med hannem omgaais, med dennem skal forholdis efter loven og Recessen. Meden de, sem sig med saadanne folk indvikle og ved deris trolddom noget sig understaa at lade forrette, skulle straffis paa deris hals uden al naade.

Alle befalingsmænd, ridderskab, fogder og alle andre, som ere i øvrigheds kald, en hver efter sin condition, strax de om saadant videndis vorder, skulle forpligt være alle dennem, om hvilke denne forordning formelder, at angive, tiltale og efter lovlig process at lade straffe, saa framt de ikke self derfor

¹ Safn til sögu Ísl. II, bls. 136.

² Sbr. Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 32—33.

ville stande til rette, som de saadanne folkis medvidere skulle være, og med dennem samtykke.“¹

Kapítuli þessi er ekki annað en kónigsbréfið 1617 svo litið stytt. Hér er tekið fram, að sakamenn skuli verða að hörfa úr Danmörku, Noregi og „furstadæmunum“, og styður það meðal annars að því, að lögin 1617 hafi ekki haft lagagildi á Íslandi.

Þýðing er til af galdragreininni úr Resessi Kristjáns fjórða frá 17. öld:

„Recess Christiani qvarti i annarar bókar 28. kap. pag. 311, 312 um galdrafólk og þess meðvitendur hljóðar svo útlagður úr dönskunni, sem næst mátti.

Ef nokkur finst með signinga, særinga, mælinga, apturvisana, vissra daga útvalninga, rúnastafa misbrúkan með fara og í svoddan misþeinktum kunstum kunnugur og iðkaður vera og þær að tíðka og brúka, þá skulu þeir, séu þeir aðalbornir, standa til rétta og straffast, svo sem af kónginum og ríkisins ráði verður yfir þeim ályktað og ákveðið. Aðrir, sem ekki eru af aðlinum, skulu forbrotið hafa þeirra lausafé og fara útlægir af Danmark-Noregi og báðum furstadómunum. En þeir, sem svoddan fólki meðvitendur eru, og þeirra ráð og dáð sin vegna eða sinna brúka eða brúka láta, skulu í fyrsta sinn, ef þeir af aðli eru, taka opinbera aflausn, og sektir til næsta hospitals 1000 dölum. Hinir aðrir skulu í sama máta taka opinbera aflausn og láta fé eptir formegan; í annan tíma svo framt nokkur finnist í sömu yfirsjón, skulu þeir, hverir sem helzt eru, án alls fortaks slíkum vitum og straffi vera undir gefnir sem þeir, er kunstirnar iðka, og í þeim reyndir eru. Hvað við vikur þeim réttu töframönnum, er sig við andskotann saman bundið hafa eða við hann um gangast, við þá skal haldast eptir lögum og recessum, en þeir sem sig við svoddan fólk flækja, og með þeirra töfrakunst dirfast að láta nokkuð útrétta, skulu straffast á sinn háls án allrar vægðar. Allir bealningsmenn, riddaraskapur, biskupar, prófastar, prestar, borgmeistarar og ráðmenn, fógetar og allir aðrir, sem eru í nokk[ur]ri valdstétt, hver og einn eptir sinni condition og háttalagi, strax sem þeir

¹ C. 4. Reces. Kmh. 1643 II. bók XXVIII. kap. bls. 311—12.

verða svoddan hluta visir, skulu pliktugir vera alla þá menn, hverja þessi bifalning gildir, að opinbera, ákæra og eptir löglegri aðerð að láta straffa, svo framt sem þeir ekki sjálfir vilja þar fyrir standa til réttar, sem þeir, er svoddan fólks meðvitendur skyldu vera og með þeim samþykkja. Sá Recess útgefinn á Kaupinhafnarsloti 27. Februaríi anno Christi 1643, prentaður í Kaupinhafn 1643.¹

„Hver sem yfirbevisaður verður að hafa lastað guð, eður spottað hans heilaga nafn, orð og sakramenti, úr hans munni skal tungan lifandi skerast, þar næst hans höfuð afhöggvast og ásamt tungunni setjast upp á stjaka (6. bók, 1. kap., 7. grein).

Hafi nokkur brúkað hönd sína til þviliks guðs foragts, þá skal hún af honum lifandi höggvast, og setjast hjá höfðinu á stjakann (6—1—8).

Finnist nokkur galdramaður eður galdrakona að hafa afsvarið guð og sína heilögu skírn og kristindóm og gefið sig djöflinum, hann skal kastast lifandi á eld og brennast (6—1—9).

Hver sem brúkar nokkrar galdar innbirlaðar konstir, að vilja með ásettu ráði gjöra öðrum töpun og skaða, hafi forbrotið sína höfuðlóð. Og sé það karlmaður, þá straffist hann með járn-um og erfiði á Bremerholmi, eður öðrum þvilikum stað, sína lífstíð. Sé það kvennsnipt, straffist á sama máta í spinnhúsinu (6—1—10).

En brjótist þeir út eður burthlaupi, straffist þeir á lífinu, ef þeir nást (6—1—11).

Finnist að nokkur fari með signingar, særingar, mælingar, apturvisanir, vissra daga val, stafa misbrúkan, og sé í þvilikum misþeinktum konstum forfarinn, æfi þær og brúki, þá

¹ Bréfabók Brynjólfs biskups Sveinssonar. Hndrs. Á.M. 275 fol. 316—17. bl. Á eptir þýðingunni stendur: „Að þessi áður skrifuð recess lagagrein sé hér í fullri meiningu rétt útlögð, það framast vér kunnum að skilja, vottum vér með eigin handskríptum, er þessa hennar útlekking við órígínalinn saman bárum.

Skálholti 1664, 6. Aprílís.

Oddur Eyjólfsson m. e. h. Torfi p[restur] Jónsson. Ólafur Jónsson.
Sigurður Björnsson e. h. m. e. h.

skal hann hafa forbrotið sína búslóð og rýma kongsins lönd og ríki (6—1—12).

Þeir, sem eru þessa fólks meðvitendur og brúka eður láta brúka þeirra ráð og konster fyrir sig eður aðra, skulu í fyrsta sinni standa opinberar skriftir, og gefa til næsta hospitals tvö þúsund lóð silfurs, ef þeir eru svo efnaðir, annars það, þeir hafa frekast formegun til. Verði nokkur annað sinn að sömu yfirsjón fundinn, þá straffist hann svo sem þeir, er þvílíkt guðleysi og dárskap aðhafast (6—1—13).¹

lagagildi fyrir Ísland þegar í stað og sumt af þeim aldrei.

Norsku lög Kristjáns fimta eru gefin út 1687, en feingu ekki Sumir kaflar úr þeim voru aptur leiddir í lög á Íslandi, og þessvegna voru þau þýdd á íslensku. Þegar Sveinn lögmaður Sölvason samdi rit sín Tyro juris (1754) og Jus criminale (1776), voru galdraákvæðin úr Norsku lögum orðin lög á Íslandi, eða að minnsta kosti telur hann, að þau hafi gildi á Íslandi, og honum var ætlandi að vita það, lögmanningnum sjálfum. Sveinn lögmaður skýrir að ýmsu leyti ákvæði Norsku laga um fjölkynngi, og skal eg geta um hið helzta, sem hann segir í þá átt. Hann segir, að þeir, sem leiti ráða til galdramanna eða færi sér galdur þeirra í nyt að einhverju leyti, eigi líka að sæta refsingu. Ef tilgángur þeirra sé að gera öðrum mein, þá eigi þeir að sæta sömu refsingu og þeir hefðu framið galdurinn sjálfir samkvæmt 6—6—12 og 22, þótt galdur sé ekki nefndur þar beinlínis. Þeir, sem noti aptur galdur annara til lækninga eða annara meinlausra hluta, svo sem til þess að vita, hver hafi stolið, eigi að greiða 1000 dali, stærstu sekt, sem getið sé um í Norsku lögum. Þetta geti þó að eins átt sér stað með auðmenn, en fátæku almúgafólki hafi verið dæmt húðlát.²

Enn skiptir Sveinn lögmaður galdri niður í fimm flokka. Fyrst er *Dæmonomania*, eða að afneita guði almáttugum og gera „kontrakt“ við djöfulinn annað hvort munnlega eða skrif-

¹ Norsku lög Christians V. Hrappsey 1779, 654—56. d. Lagagreinar þessar í Norsku lögum eru orðrétt þýðing á 6—1—7 til 13. í Dönsku lögum Christians V. 1878, 862—64. d.

² Jus criminale bls. 34—36.

lega. Þá, sem hafa gert sig seka í slíkum galdri, á að brenna lífandi, þótt þeir hafi ekki gert neinum mein, 6—1—9. *For-dæða, Veneficium*, er önnur grein galdurs. Það er að dýrka djöfulinn og gera öðrum tjón með aðstoð hans. Til hennar telst að vekja upp drauga og allur hinn rammari galdur, 6—1—10, sbr. 6—6—22, því svo lítur út, sem galdramaðurinn eigi eingu fyrir að týna, nema lífinu, ef hann er valdur að dauða eða heilsutjóni annara. Ef galdramaður drepur kvikfænað með göldrum, þá vilja sumir, að hann sé drepinn, en það virðist ekki vera sanngjarnt, því mikill munur er á lífi manna og skepna, nema galdramaðurinn hafi drepit búpeninginn hópum saman. Þriðja grein galdurs er *Sortilegium, spáfarir*. Til þeirra telst alls konar kukl, sem ekki er framið í því skyni að gera öðrum mein, svo sem lækningar, útisetur o. s. frv., 6—1—12. Á 17. öld var slíkum mönnum optast dæmt húðlát á Íslandi, en þó voru sumir brendir, þótt þeir hefðu ekki annað til saka en að hafa galdrastafi í vörzlum sínum. Nú (1776) er ekki önnur refsing fyrir rúnir og ristingar en opinber aflausn, og vísar Sveinn hér til húsagafororðningarinnar, sem áður er getið um. Sveinn lögmaður nefnir ekki fjórðu grein galdurs, en þó er auðséð, að hann á við *samræði við* djöfulinn. Hann vísar til alþingisbókarinnar 1671, enda er getið þar um hið eina dæmi í þessa átt, sem menn vita til, að komið hafi fyrir á Íslandi. Fimtu grein galdurs telur Sveinn lögmaður *berserksgang*, og vísar þar til Kristinréttar, kapitula þess, sem færður hefir verið til, en þar var slept klausunni um berserksgang, af því að hún hefir einga þýðingu fyrir galdramál á seinni tímum.¹ Loksins segir Sveinn lögmaður, að hann viti ekki, eptir hverjum lögum galdramenn hafi verið brendir á Íslandi, því ekki standi annað í Recess Kristjáns konungs fjórða, en að þeir eigi að láta lífið. Hann nefnir ekki konungsbréfið 1617, sem hefir þó sömu ákvæði og Recessinn, og er það vottur þess, að hann hefir ekki talið það lög á Íslandi.

Þá er hinn þriðji flokkur laga, er galdramenn voru dæmdir eptir á Íslandi, eða önnur útlend lög en dönsk. Þeirra er

¹ Jus criminale bls. 28—34. Sbr. Tyro juris bls. 175—76.

reyndar sjaldan getið, en þó einstöku sinnum. Kirkjubólsefðgar voru dæmdir meðfram eptir „lögum annara kristinna þjóða og herra“. Lög þessi eru ekki nefnd, en eflaust er átt hér við það, sem Eggert Ólafsson segir í Ferðabók sinni,¹ að við galdrabrennurnar hafi menn að öllum líkindum farið eptir sænskum lögum og dæmum Þjóðverja, en þeir sóttu vizku sína í *Malleus malificarum*, annaðhvort beinlínis eða óbeinlínis, og þá verður fyrst skiljanlegt, að galdrabrennur voru ekki sparaðar, þótt hvorki væru til fyrir þeim innlend lög né dönsk. Annars færir Eggert til í Ferðabók sinni refsingar fyrir galdur og fordæðuskap úr ýmsum gömlum norskum, dönskum og sænskum lögum.²

Í fjórða lagi voru íslenzkir galdramenn dæmdir eptir Bibliunni, og kvað svo ramt að því, að optar er vísað í galdradómunum til sumra ritningargreina en til nokkurra laga. Á öld þeirri, þegar galdramálin stóðu sem hæst, var tízka að hafa guðs orð mjög um hönd bæði í ræðu og riti, og gæti því litið svo út í fljótu bragði, að ritningargreinirnar í galdradómunum hefðu einga þýðingu; þær væru að eins til prýði, eins og guðs orð í svo mörgum öðrum bréfum og bókum, þar sem það á alls ekki heima, en þegar þess er gætt, að ritningargreinir þær, sem vísað er til, eru allar um fjölkynngi eða þess háttar, þá sést berlega, að það hefir beinlínis verið dæmt eptir þeim. Optast er vísað í 2., 3. og 5. bók Móse, en einstöku sinnum í spámennina Esajas og Malakías. Eg skal nú færa til ritningargreinir þær, sem galdramennirnir voru dæmdir eptir.

„Eg er drottinn þinn guð, sem útleiddi þig af Egyptalandi, af því þrældóms húsi. Þú skalt ekki hafa annarlega guði fyrir mér“ (Exodus 20. kap. 2.—3. v.).

„Ekki skaltu láta galdrakonuna lifa“ (Exodus 22, 18).

„Hver sem fórnir færir öðrum guðum en alleinasta drottni, hann skal deyðast.“ (20. v.).

„Þér skuluð öngvan gaum gefa að fuglamáli, eigi heldur útvelja yður daga“ (Leviticus 19, 26).

„Snúið yður ekki til spásagnarmanna, og þér skuluð einskis

¹ I bls. 478.

² I bls. 471—72.

spyrja af þeim, sem fara með teiknaþýðingar, svo að þér saurgist ekki af þeim, því eg er drottinn yðar guð“ (31. v.).

Nær ein sál snýr sér til spásagnara eða þeirra, sem teikn útleggja, og hún hórast eptir þeim, vil eg setja mitt auglit í gegn þeirri sömu sál, og afmá hana frá sínu fólki (Leviticus 20. kap. 6. v.).

Þá nokkur maður eða kvinna fremur fjölkyngi, spásagnir eða teiknaútleggingar, þau skulu dauða deyja, og skulu grýtast í hel, þeirra blóð sé yfir þeim“ (27. v.).

Nær þú kemur inn í það landið, sem drottinn guð þinn mun gefa þér, þá skaltu ekki læra að gjöra þessa fólks svivirðingar, svo að þar skuli eigi nokkur finnast hjá þér, sá sem lætur sinn son eður dóttur í gegnum eldinn ganga, eður sá nokkur, sem fer með spádóma eður er dagveljari, eður sá, sem hyggur að fuglakvaki, eður galdramaður eður særingamaður, eður nokkur fitonsanda forsagnari, eður teiknanna útleggjari, eður sá nokkur, sem leitar visinda hjá dauðum mönnum, því hver eð hann gjörir svoddan, hann er ein svivirðing fyrir drottni og fyrir slíkrar svivirðingar sakir í burtdrifur drottinn guð þinn, þá fyrir þér. En þú skalt vera flekklaus fyrir drottni guði þínum, því að þetta fólk, sem þú skalt undir þig leggja, það hlýðir daga útveljurum og spásagnarmönnum, en þú skalt ekki svo gjöra fyrir drottni guði þínum“ (Deuteronomium 18, 9—14).

„En þú sýndir þeim öngva miskunnsemi, og einninn yfir hina gömlu gjörðir þú þitt ok of þungt og hugsaðir: Eg em ein drottning eilifligana, þú hefur hingað til ekki sett þér þetta svo til hjarta og ekki hugsað eptir því, hverninn það skyldi með þeim hér eptir á seinna meir verða“ (Esajas 47, 8—9).

„Og eg vil koma til yðar og straffa yður. Eg vil vera einn fljótur vitnismaður á móti galdramönnum, hórdómsmönnum, meinsærismönnum og móti þeim, sem gjöra vald og órétt erf-iðismönnum, ekkjum og föðurleysingjum, og undirþrykkja þá útlenzku, en óttast ekki mig, sem drottinn Zebaoth“ (Mala-kias 3, 5.).¹

¹ Eg hefi farið hér eptir Guðbrands Biblíu 1584, en versatalan er tekin eptir Þorláks Biblíu 1644.

Auk þess er vísað í sumum dómum til Exodus 4. kapitula og Esajasar spámanns 20. kap., en þar er ekkert um refsingar fyrir fjölkynngi.

Miðvikudaginn næstan fyrir Lárentiusmessu sumarið 1554 lét Oddur lögmaður Gottskalksson dóm ganga að Spjaldhaga í Eyjafirði eptir forlagi Knúts Steinssonar höfuðsmanns, og voru nefndir þar tólf menn til þess að dæma um áburð þann, er Halldór Þorláksson bar á séra Odd Þorsteinsson að Tröllatúngu í Steinsgrísfirði í umboði séra Torfa Jónssonar að Saurbæ, „að hann hefði svikið nefndan séra Torfa í rétttri trú, og lokkað hans ómaga til samlags við sig með konstum og göldrum eptir því, sem þær galdrabækur inni héldu, er fundizt höfðu í hans geymslu“. Ómaga sá, sem séra Oddur hafði legið, var Arnfriður dóttir séra Torfa, og hafði hann arfleitt hana að 100 hundruðum eptir sinn dag. Dómsmenn dæmdu, að séra Oddur skyldi greiða svo mikið fé, sem séra Torfi mætti gefa dóttur sinni að lögum, en ef hann gyldi ekki ráðspjöllin, þá skyldi skera af honum bæði eyrun. Auk þess skyldi séra Oddur greiða 20 hundruð í málskostnað og vera útlægur af fjórðungi yfilángt, og enn átti að höggva af honum hægri höndina í kóngssök, nema meiri miskunn væri á gerð. Arnfriður átti aptur að taka lausn og skriftir af biskupi að dómkirkjunni með umsjá umboðsmanns konungs eða sýslumanns í Eyjafjarðarsýslu. Oddur lögmaður samþykkti dóm þennan.¹ Knútur Steinsson höfuðsmaður mýkti þó dóminn og leyfði Oddi presti að halda limum.² Sumir segja, að Arnfriður hafi verið náteingd séra Oddi, en mér er ekki ljóst, hverninn það hefir mátt eiga sér stað, þar sem hún var dóttir séra Torfa.³

Föstudaginn næstan eptir uppstigningardag 1604 nefndi Björn sýslumaður Magnússon í Barðastrandarsýslu 6 menn í dóm að Tungu í Örlygshöfn „um það orðbragð, sem Jón Andrússon hafði sagt og meðkenzt fyrir vottum upp á sinn föður Andrés Guðmundsson, að hann kynni galdra, og hann

¹ Hndrs.. Bmfj. 126, 4to bls. 408—10. Hndrs. M. Steph. 60 bls. 41—43.

² Sýslumannaæfir I bls. 340.

³ Safn til sögu Ísl. II bls. 701. Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 18.

væri valdur að þeim kránkleika og heilsubrest, sem séra Erlendur Þórðarson hefði haft í sinu andliti“. Jón hafði sagt undir votta að Bæ á Rauðasandi, „að faðir hans hefði galdra, og væri valdur af kránkleika og heilsubrest séra Erlends Þórðarsonar“, og að faðir hans „hefði komið að tjaldi séra Erlends, og lypt upp hans tjaldskör, og litið inn í tjaldið til séra Erlends, og látið þá fljúga flugu upp í nasirnar á séra Erlendi“. Dómsmönnum virtist Andrés „ei mega samblendi hafa með öðrum kristnum mönnum, ef hann væri sekur að slíku“, og dæmdu hann því til að sverja „fullnaðar bókar eið fyrir slíkt ókvæði og orðbragð“, sem sonur hans hafði borið upp á hann. Eiðstafur Andrésar var á þessa leið: „Til þess leggur þú, Andrés Guðmundsson, hönd á helga bók, og svo skýtur þú þínu máli til guðs, að þú hefir aldrei á þinni æfi framið fjölkynngi né galdra, og eingum manni þar neinn skaða með gert, hvorki séra Erlendi Þórðarsyni né neinum öðrum lifandi manni. Og að svo stöfuðum eiði sé þér guð hollur, sem þú satt segir, gramur ef þú lýgur.“ Ef Andrés vildi þrjózkast eða gæti ekki færzt undan að lögum, dæmdu dómsmenn hann rétt tækan undir lög og rétt, en ef hann kæmi fram eiðnum, dæmdu þeir Jóni syni hans húðlát, þar sem hann hefði „slík ósönn ókvæði diktað og logið upp á sinn holdlegan föður, Andrés, og dæmdum hann ærulausan, ónýtan og sannan fjölmælimann eptir bók vorri eptir það.“ Sýslumaður samþykkti dóm þennan. Andrés hefir eflaust svarið eiðinn og Jón verið hýddur, því 3. júní 1605 nefnir Björn sýslumaður 12 menn í dóm að Laugardal í Tálknafirði til að dæma um, hvort ekki hefði verið rétt að láta hýða Jón eptir Flögudóminum 1604, og þótti þeim það öllum.¹

Þorbergur sýslumaður Hrólfsen dæmir 1618 dóm að Keldunesi í Norður-Þingeyjarsýslu um galdraáburð þann, sem borinn var á Einar Þorvaldsson, en hann krafðist undanfæris. Einginn var sakaráberi, og einginn þingmanna þóttist vita, að hann fremdi galdur. Einari var dæmdur sjöttareidur.²

¹ Hndrs. Á.M. 68, 8vo 310—18. bls.

² Hndrs. M. Steph. 47.

Fyrsta galdrabrenna fór fram á Íslandi 1625. Þá lét Magnús sýslumaður Björnsson að Múkaþverá brenna Jón Rögnvaldsson, bróður Þorvalds skálds Rögnvaldssonar á Sauðanesi, á Melaeyrum í Svarfaðardal. Jóni var gefið það að sök, að hann hefði vakið upp draug og sent hann manni á Urðum; var sagt, að hann hefði drepíð þar hesta, og gert ýmsan annan óskunda. Jón bar á móti sökinni, en blöð fundust hjá honum með rúnamyndum. Þá var ekki að sökum að spyrja, enda tók sá, sem ásóttur var, guð til vitnis um, að einginn hefði sent sér drauginn annar en Jón Rögnvaldsson. Eingin líkindi fundust önnur gegn Jóni en rúnablöðin. Sagt var, að Jón Guðmundsson að Hellu á Árskógsströnd hefði flækt Jón Rögnvaldsson við fjölkynngi í því skyni að vinna mein Sigurði á Urðum, sem hafði kent honum galdur, en hleypt svo fram af sér málinu, þegar gamanið fór að grána, og víst er um það, að þeir voru óvinir upp frá þessu Þorvaldur að Sauðanesi og Jón að Hellu.¹

12. september 1628 nefnir Þorleifur sýslumaður Magnússon í Skaftafellssýlu 6 menn í dóm að Kleifum á Siðu undir Fjalli til að dæma um áburð þann, sem Arnbjörn Arnbjarnarson hafði borið á séra Illuga Jónsson að Kálfafelli á Siðu, „sem var, að hann sagðist ei betur vita en sá veikleiki, sem hann hefði, væri af völdum hans“; hafði málið verið dæmt á sama stað áður um vorið, en ákæra Arnbjarnar var þá mjög lausleg; bjuggust menn við, að hann mundi nú koma með skýlausa ákæru, en Arnbjörn vildi enn ekki skýra framburð sinn, og vissu því dómsmenn ekki, hvort séra Illugi hefði valdið sjúkleika hans með „höggum, slögum, orðum, heitingum, göldrum eður öðrum ógjörningum, mannlegum eður djöfullegum.“ Ástæðan til þess, að Arnbjörn hafði séra Illuga grunaðan, var, að hann hafði sagt við Arnbjörn, „að hann skyldi vera honum nógu þéttur, þótt ekki væri, fyrr en þeir skyldu“, og voru þessi orð vitnisföst. Dómsmenn þóttust ekki geta gert neitt út um málið, þar sem áburður Arnbjarnar væri svona óljós, og á sama máli var séra Gísli Oddsson, sem var staddur á þinginu fyrir

¹ Hndrs. Bmfj. 605, 8vo. Þjóðs. og munnm. 1899 bls. 396—98. Árb. J. Esp. VI bls. 27—28 og VII bls. 95. Sýslumannæfir-T bls. 232. Þjóðs. J. Árn. I bls. 594. Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 31.

hönd Odds biskups Einarssonar, föður síns, ef þyrfti að nefna út prestadóm, en þess þótti ekki þurfa. Séra Illugi bauðst til að vinna eið að því, „að hann með göldrum og gjörningum hvorki Arnbirni né öðrum mönnum, kvikindi né skepnum mein, sótt né sjúkdóm gert hefði, og ei heldur látið gera í nokkurn máta, og hann hefði aldrei galdra lært, kunnað né framið“; vildu fimm prestar sanna með honum eiðinn. Enn lét séra Illugi lesa upp vitnisburði sóknarmanna Kirkjubæjar-klausturssóknar, og var honum borin þar vel sagan; stóð þar meðal annars, að þeir teldu hann heldur saklausan en sekan að nokkrum göldrum eða gjörningum, og lofuðu nokkrir að sanna framburð sinn með eiði, ef þurfa þætti, en dómsmönnum þótti það ekki þurfa, og visuðu málinu að lokum til úrskurðar biskups og lögmanna, ef þeim kynni að hafa yfir sézt í meðferð málsins. Aptan við dóminn, sem er í bréfabók Gísla biskups Oddssonar.¹ stendur þessi klausa: „Náði það almáttugur guð, og aumkist þar yfir, að minn eiður var í þetta sinn hindraður, og mér þar með hamlað að komast frá málinu,“ hefir séra Illugi eflaust feingið að bæta henni aptan við dóminn.

15. maí 1629 nefna þeir Högni Jónsson prófastur og Þorleifur sýslumaður Magnússon 12 menn í dóm að Kleifum til þess að dæma um mál séra Illuga og Arnbjarnar Arnbjarnarsonar, sem þá var dáiinn; gekk dómur þessi eptir undirlagi biskups og lögmanns, því þeir töldu áburð Arnbjarnar vera fullkominn áburð, og kváðu svo á, að séra Illugi skyldi sverja tylftareid. Fyrst var lesið upp bréf, þar sem sóknarmenn séra Illuga afsögðu að hafa hann fyrir prest, þángað til hann bæri af sér áburðinn, og þótti það spilla mjög málstað hans, eins og von var. Reyndar hafði Arnbjörn aldrei komið með frekara áburð skjállega en getið hefir verið, en sagt opt og tíðum, að séra Illugi hefði gert sér veikleika með göldrum og fjölkynngi, „og nú allra seinast móti sinni burtför af þessum heimi yfir lýsti og vitnaði til guðs í himininn með sárlegri klögun, að hann hefði sér það gert og því ollað.“ Þetta var alt vitnisfast, og auk þess var Arnbirni borið gott orð. En séra

¹ Hndrs. Á.M. 245, 4to 133.—35. bl.

Illugi hafði líka góða vitnisburði úr ýmsum áttum og þar á meðal bæði úr Kirkjubæjarklausturssókn¹ og Kálfafellssókn, og var það tekið þar fram, að hann hefði aldrei kynt sig að galdri né gjörningum. Enn kom fram eiðfestur vitnsburður tveggja kvenna, að þær hefðu heyrt Arnbjörn segja: „Illa hefir sá vondi djöfull svikið mig, að hann hefir komið mér til að ljúga slíku upp á hann, og eg vil honum þar fyrir í bót og betran vera alla mína daga, og eg skil ekki, að eg hafi verið með öllu viti, þá eg hefi það talað við hann.“ Dómsmönnum virtust vitnisburðir þessir bæta mjög málstað séra Illuga, en dæmdu samt, að hann skyldi sverja tylftareið innan tíu vikna serra daga, en ef hann félli á eiðnum, þá vísa þeir málinu til næsta alþingis.²

Séra Illugi fékk enga eiðamenn, þegar á átti að herða, og kveður Oddur biskup Einarsson tólf presta í dóm á alþingi 30. júlí 1629 til að dæma um, hvort séra Illugi megji halda embætti eða ekki, því hann hafði sett hann af í bráðina. Prestarnir dæmdu, að það væri rétt, en skutu annars málinu undir úrskurð og vægð veraldlegra yfirvalda. Biskup samþykkti dóm þennan. Lögmenn og lögréttumenn dæmdu séra Illuga á náð höfuðsmanns á þá leið, að ef hann gæti feingið sex menn „erlega og ráðvanda“ í Skaptafellssýslu til þess að sverja synjunareið með sér, þá skyldi hann laus allra mála, en annars skyldu málalok verða á næsta alþingi. Synjunareið þennan átti að vinna fyrir Maríumessu hina seinni um haustið. Séra Illugi skyldi halda staðnum, þangað til lögleg endalykt yrði á málinu, en aptur átti hann að sjá presti þeim fyrir sómasamlegu uppeldi, sem yrði skipaður í hans stað.

1630 gekk dómur að Kleifum, og var séra Illuga dæmt þar að fá Kálfafellsstað með gögnum öllum og gæðum í hendur séra Magnúsi Péturssyni, sem settur hafði verið í staðinn fyrir hann, en séra Illugi sinti ekki dóminum, og var hann samþykktur á alþingi sama ár; skyldi séra Illugi fullnægja honum á fjórtán náttu fresti. Illuga presti hafði ekki geingið að

¹ Séra Illugi hafði verið prestur þar, áður en hann kom að Kálfafelli.

² 245, 136—39 bl.

óskum heima í héraði sumarið áður, því hann hafði ekki feingið menn til þess að sverja með sér sjöttareiðinn. 1. júlí 1630 eru tólf menn nefndir í dóm á alþingi til þess að skera úr, hverninn nú eigi að fara með málið. Illugi prestur bar það fyrir sig, að nágrannar sinir í Skaptafellssýslu væru annað hvort óvinir sinir eða þá skyldir sér og mægðir, og hefði hann því ekki getað komið eiðnum fram. Dómsmenn skáru því svo úr, að sex prestar, sem voru nefndir til þess, skyldu sverja, að þeir teldu séra Illuga synjunareið annað hvort særan eða ósæran; skyldu þeir sverja innan tíu vikna særra daga fyrir Þorleifi Magnússyni umboðsmanni konungs í Skaptafellssýslu, en sæta sektum, ef þeir vildu ekki sverja, eptir eldri alþingisdómum. Ef prestarnir særu, að séra Illugi gæti ekki unnið eiðinn, þá dæmdu þeir hann fallinn að máli og rétt tækan af Þorleifi sýslumanni „undir kóngsins lás“; skyldi hann svo flytja séra Illuga til næsta alþingis, en þar átti höfuðsmaður, lögmenn og aðrir þingmenn að ráða málinu til lykta.

Í alþingisbókinni 1631 er ekkert um mál séra Illuga. Alþingisbókina 1632 vantar í safn það af alþingisbókum, sem eg hefi einkum stuðzt við, en eg hefi þó haft hana undir höndum, og er ekkert þar um mál Illuga prests. Aftur er dómur í bréfabók Gísla biskups Oddssonar,¹ sem hann lét ganga að Laxárholti 10. október 1632 um mál séra Illuga eptir bréfum höfuðsmanns og skipun umboðsmanns hans. Í bréfabókinni² er líka boðunarbréf Gísla biskups til 5 presta í Skaptafellssýslu dagsett 6. ágúst 1632; skýrir hann þar frá, að höfuðsmaður hafi skipað sér og Ólafi Péturssyni að kalla þá saman í Laxárholti 10. október til þess að athuga mál séra Illuga; boðar biskup þá nú þangað, og segir svo: „Ekki er annað að merkja á höfuðsmanni og umboðsmanni, en að þér skuluð endilega sverja annað hvort til eða frá, eptir Recessinum segja þeir. — — — Guð bið eg af öllu hjarta að vera í ráðum með oss öllum saman og gefa sínu nafni dýrðina og oss öllum góða samvizku náúnganum til gagns og ábata, svo hneyxlun

¹ 245, 4to 151. bl. 246, 4to 81. bl.

² 246, 4to 91. bl.

megi burt takast, en sönn guðhræðsla með öllum öðrum góðum dygðum aukast og það sama fyrir Jesúm Kristum, hverjum eg bifala yður alla, og alt að yður til heyrir nú og æfinlega með minni kærri kveðju til yðar og alls yðars fróma fólks.“

Þegar komið var á þingstaðinn, kvartaði Illugi prestur yfir hrakningi þeim, sem hann hafði haft af málinu. Þeir¹ prestar úr Skaptafellssýslu voru á þinginu, og höfðu þeir áður lofað að sverja með séra Illuga, en þóttust nú hvorki vera skyldir til þess né geta það með góðri samvizku; kváðust þeir ekki mundu sverja óneyddir, þótt umboðsmaðurinn heimtaði það af þeim; vildu þeir helzt ekkert skipta sér frammar af máli séra Illuga, enda hafði hvorki Oddur biskup né Gísli biskup samþykkt alþingisdóminn 1630. Ólafi umboðsmanni Péturssyni þótti prestarnir sýna í þessu þrályndi, og stefndi þeim til næsta alþingis með bréfi, sem dagsett er á sama stað og sama dag og dómurinn, og skyldi gera þar út um eiðvættismál þeirra.²

Svo er að sjá sem þrái prestanna hafi vakið hina mestu gremju hjá umboðsmanni og jafnvel höfuðsmanninum sjálfum, því 1631 skrifar Gísli biskup Þorláki biskupi Skúlasyni og spyr hann þar í fimtu grein til ráða, hvað honum lítist um presta þá, sem ekki vildu sverja í máli séra Illuga 1630. Danir vilji líklega láta setja þá af, en þeir biðji um, að þeim verði ekki þreingt til þess að sverja í málinu gegn samvizku sinni.³ Í annan stað skrifar Gísli biskup séra Magnúsi Péturssyni 1632 og skorar á þá prestana að halda annað hvort það, sem þeir hafi lofað séra Illuga og sanna með honum eiðinn „og hjálpa honum frá því skemdarmáli“ eða að koma að öðrum kosti með órækar sannanir fyrir því, að þeir geti ekki unnið eiðinn, en á eingan hátt megi þeir dæma hann til dauða, því það sé prestum þverbannað; er auðséð, að biskupinum hefir verið hið mesta kappsmál, að prestarnir væru ekki neyddir til þess að sverja, þótt þeir hefðu lofað því sumir í byrjun málsins.⁴

¹ Einn presturinn hafði lögleg forföll, en einn mun hafa verið andaður.

² 245, 4to 152. bl.

³ sama hndr. 24. bl.

⁴ 245, 4to 165.—67. bl.

Í alþingisbókinni 1633 er ekki getið um eiðvættismál klerkanna, og hefir það því að öllum líkindum fallið niður.

1. júlí 1633 nefnir Holger Rosenkranz, höfuðsmaðurinn yfir Íslandi, 24 menn í dóm á Öxarárþingi til að reka endahnút á mál séra Illuga Jónssonar. Það hafði komið upp úr kafinu, að Arnbjörn hafði orðið tvisaga í málum sínum við Illuga prest, og auk þess „fram bar“ séra Illugi „góðra manna vitnisburði, að Arnbjörn hefði af ofsjóna- og samvizku veiki þvingaður verið. Því í guðs nafni, amen, að heilags anda náð með oss til kallaðri, að svo prófuðu og fyrir oss komnu, dæmum vér séra Illuga fri frá því máli, að öllum þeim dómum ókreinktum, sem um það mál geingið hafa, með því þær bevisingar komu nú fram, sem ekki hafa áður fram komið; samþykkti með oss þennan vorn dóm herra höfuðsmaðurinn Holger Rosenkranz, og setur sitt nafn með vorum hér fyrir neðan. Þetta setti junker¹ til: [Dog med saadan vilkaar, at han ikke skal tilstedis noget kald at betjene efter denne dag.“²

8. júlí 1633 lýsir Gisli biskup Oddsson því yfir í Skálholti, að hann hafi séð alþingisdóminn, og segist vera ánægður með hann. „En með því þessi fátæki maður Illugi hefir svo leingi, á meðan þetta arma mál hefir yfir staðið, verið fyrir utan heilaga aflausn og sakramenti, þá virðist mér ráðlegt að halda honum þar ekki frá leingur, heldur, nær sem hann leitar þess tilheyrilega og kristilega, í hverjum stað, sem hann staðnæmist í þessu stikti, þá sé honum þess góðmannlega unt, en hann ábyrgist sína sök og málefni fyrir lifanda guði bæði leynt og ljóst í Jesú nafni, því ekki veit eg honum heyra neina opinbera aflausn, þar sem eingin opinber og meðkend eða bevisuð sök er fyrir mönnum. Þessa mína einföldu meining bið eg guðhrædda menn í beztan máta að virða og fyrir þessum fátæka manni trúlega að biðja. Guð haldi sinni náð og blessun yfir oss öllum.“³

Eptir þetta lauk galdamálum séra Illuga, en aldrei fékk hann prestsembætti eptir þetta. 1634 skrifar Gisli biskup séra

¹ Þ. e. höfuðsmaðurinn.

² Alþbók 1633 núm. 6. Frá [vantar í 246, 4to 54. bl.

³ 246, 4to 55. bl.

Ólafi Einarssyni:¹ „Um séra Illuga kann eg ekki að hjálpa, hversu gjarnan sem eg vildi, og ekki hefi eg þar samvizku til eptir þeim dómi, sem seinast gekk um hans málefni, hvar sú conclusio stóð með höfuðsmannsins eigin hendi, að hann vildi með því einu móti hann samþykkja, að hann ætti aldrei von til kennimannlegs uppheldis, og hversu saklaus sem hann er, þá mætti hann enn nú þakka guði, að hann slapp svo.“²

Eptir alt málavafstrið flæmdist séra Illugi að austan og bjó til elli á Egilsstöðum í Flóa, eptir því, sem Gisli Konráðsson segir í Prestatali sínu.

Það er auðséð á ákvæðum höfuðsmannsins aptan við alþingisdóminn 1633, að séra Illugi hefir verið grunaður um græzku, þótt ekki feingjust nægar sannanir gegn honum, enda telur þjóðtrúin hann með galdramönnum og jafnvel einn af hinum ramari. 1638 stefnir séra Illugi Magnúsi presti Péturssyni, sem þá hafði feingið Kálfafell, til alþingis um fjárpretti,³ en ekki fyrir galdur, og er merkilegt, því ekki er séra Magnús talinn minni galdramaður en Illugi prestur, og illa hefir séra Illuga hlotið að vera til embættisbróður síns. Þetta virðist benda á, að séra Magnús hafi ekki verið talinn galdramaður fyrr en seinna.⁴ I Advocates Library í Edinborg er dómur um islenzkan prest, sem reyndar er dæmdur sýkn saka að því, er snertir galdurinn, en sviptur embætti. Það er eflaust séra Illugi.⁵

Ólafur Pétursson á Bessastöðum umboðsmaður höfuðsmannsins lét Hákon Björnsson sýslumann og Orm prófast Egilsson⁶ nefna 12 menn í dóm að Kálfatjörn 13. maí 1630 um mál þeirra séra Guðmundar, Jónssonar lærða að Hvalsnesi. Ólafur leiddi þrjú vitni í málinu, og báru þau öll það sama, að séra Guðmundur hefði sagt í Hvalsnesskirkju 1629, að Ólafur Pétursson

¹ að Kirkjubæ í Túngu að öllum líkindum.

² 246, 4to 216. bl.

³ Núm.. 21.

⁴ Safn til sögu Ísl. II bls. 736. Hist. eccl. III bls. 517—18, 601. Árb. J. Esp. VI bls. 42—43. Þjóðs. J. Árn. I bls. 523—24. Þjóðs. og munnm. 1899 bls. 275—79.

⁵ Coll. Finns Magnússonar 21, 4to bls. 8.

⁶ Prestur að Kálfatjörn † 1632.

hefði rist galdur á kefli og kastað fyrir Helgu Guðmundsdóttur, sem þá var orðin kona séra Guðmundar, þegar hún var að bera mat á borð í Bessastaðastofu, en Helga hafði orðið dauðveik á eptir. Þetta sóru öll vitnin, en Guðmundur prestur hafði ekkert sér til málsbóta. Hann hafði þó sagt opinberlega á Býjaskerjapingi haustið 1629, að hann hefði aldrei sagt neitt, sem rýrt gæti mannorð Ólafs, hvorki opinberlega né leyningalega, og var það vottfast. Séra Guðmundur varð að kannast við, að hann hefði sagt það, sem Ólafur bar á hann. Dómsmönnum þótti nú Guðmundur prestur vera orðinn tvisaga, eins og von var, og dæmdu því Ólafi Péturssyni eið fyrir áburð séra Guðmundar svo háan sem yfirvöldin kvæðu á. Ef Ólafur ynni eiðinn, þá var séra Guðmundur dæmdur sekur við kóng og karl eptir lögum, en ef Ólafur félli á eiðnum, þá var hann dæmdur sekur, en séra Guðmundur sýkn saka. Dóm þennan samþykta þeir Hákon sýslumaður Björnsson og Ormur prófastur Egilsson.¹ Ekki er getið um eið Ólafs í Alþingisbókunum, en sjálfsagt hefir hann unnið hann, og séra Guðmundur verið settur af eptir honum, því 14. maí 1637 gefur Kristján konungur fjórði út bréf til Pros Mundt's höfuðsmanns;² segir hann þar, að séra Guðmundur hafi kvartað yfir því við sig, að hann hafi verið settur af að ósekju; býður hann því höfuðsmanni að taka málið fyrir að nýju og veita séra Guðmundi brauðið aptur, ef það reynist, að hann hafi orðið fyrir rángindum. 1. júlí 1637 sitja 24 lærðir menn og leikir í dómi á alþingi um mál séra Guðmundar, þar á meðal biskupar báðir og lögmenn báðir.³ Klerkunum kom ekki alls kostar saman við verzlugu mennina í dómnum, og voru þeir séra Guðmundi fremur hlyntir,⁴ en Árni lögmaður Oddsson stóð á því, að Guðmundur prestur væri ber orðinn að tvisögn að lögum, nema hann gæti sannað, að hann hefði verið kúgaður til þess að bera Ólafi gott orð á Býjaskerjapingi, eða hrundið eiðum þeirra, sem vitnuðu á móti honum að öðrum kosti. „En hvað yfir-

¹ Núm. 10.

² Alpbók 1637 núm. 7. Magnús Ketilsson, Forordninger II bls. 408.

³ Núm. 6.

⁴ Núm. 8.

valdið vill af náð gera við hann fátækan mann guðs vegna, er af guði og því byggjanda.“¹ Ekki er meira um mál Guðmundar prests í Alþingisbókunum, en Jón Espólin segir, að Guðmundi hafi verið dæmdur aptur prestskapurinn.²

1630 nefndu biskupar báðir, Oddur Einarsson og Þorlákur Skúlason, og lögmenn báðir, Gísli Hákonarson og Haldór Ólafsson, sex presta og sex sýslumenn í dóm „um það mál, sem Ólafur Pétursson umboðsmaður á Bessastöðum dóms á beiddist, hvort svoddan blöð, bréf, stafró, figúrur og Caracterus(!) skyldu í landinu liðast, er hann fram bar, og Gísli Snæbjarnarson hafði nokkur sjálfur skrifað, og sagðist og sum af öðrum þegið hafa. Sérdeilis meðkendi hann, að hann hefði eitt af þeim sjálfur skrifað, og hugað þar með lækninga leita dóttur Bergþórs á Kúludalsá í meinleysi og góðri meiningu, þótt það hefði ekki svo tekizt; voru þessi blöð og bréf skoðuð, og virðist öllum þau meir horfa til guðs heilaga nafns vanbrúkunar heldur en til annars meinleysis og sakleysis, með því það finst ekki í guðs orði, að nokkur megi með svoddan hætti lækninga leita; birti Ólafur Pétursson kónglegrar majestatis bréf, sem hljóðandi meðal annara orða, að heimulegar konstir, sem eru signingar, málverk, mælingar, aptur að koma, vissa daga að velja, sé svivirðing og andstygd fyrir guði með öðru fleira, sem sama bréf upp á hljóðar. Meðkendi maðurinn fyrir dómnum sína fávizku í sögðu efni, og virtist það líklegt, að hann hefði þetta skrifað meir af heimsku og hjátrú heldur en illum vilja. Þó upp á það, svoddan athæfi tíðkist ekki framar í landinu, og kónglegrar majestatis bréf haldist í öllum sínum articulis eptir þennan dag, þá dæmdum vér fullkomlega, að fyrr nefndur Gísli Snæbjarnarson skyldi taka opinbera aflausn fyrir svoddan hneyxli og af veraldlegu yfiraldi straffast eptir tilbærilegum hætti, sömuleiðis allir þeir, sem að slíku eru kunnir og sannir, og orðin kenna eða af öðrum læra og þiggja.“ Sýslumenn þeir, sem í dómnum voru, dæmdu Gísla að

¹ Núm. 9.

² Hndrs. Lbs. 101, 4to 250.—55. bls. Hist. eccl. III bls. 518. Árb. J. Esp. VI bls. 65, 84. Safn til sögu Ísl. II bls. 739—40. Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 75—76.

eins húðlát, og bera það fyrir sig, að bréf konungs hafi aldrei verið birt fyrr opinberlega, og svo hafi skjöl þau, sem fundust hjá Gísla, ekki verið regluleg galdrabréf, og muni ekki hafa verið höfð um hönd i vondum tilgánga.¹

1631 dæmdu lögmenn og lögréttumenn um galdramál, sem Benidikt Þorleifsson í Búðardal hafði borið upp. Hann hafði unnið eið að því, að hann grunaði Magnús Sigurðsson um galdur. Jón sýslumaður Magnússon í Dalasýslu hafði dæmt málið heima í héraði. Þingmenn dæmdu Magnús til þess að vinna synjunareið heima í héraði fyrir Jóni sýslumanni Magnússyni innan tíu vikna særra daga, en sýslumaður átti að skipa honum eiðamenn.² Meira er ekki um mál þetta, hvorki í Alþingisbókinni 1631 né næstu Alþingisbókum þar á eftir, en Björn Jónsson frá Skarðsá og Jón Espólin segja, að Magnús hafi unnið eiðinn. Galdur Magúsar var fólginnt í því, að hann hafði valdið veiki Benidikts. „Benidikt fékk ásvif, og hljóp hold hans í garða, og var sem svart eða brunnið; lá hann ýmist mállaus eða vitlaus um hrið; hélt hann draug upp vaktan sér til meins.“³ Dómur er um mál þetta í Advocates Library í Edinborg,⁴ en eg hefi ekki átt kost á að kynna mér hann.

1631 er dæmt um galdramál Jóns Guðmundssonar lærða á Bessastöðum. Eg færi þó ekki dóminn til þegar í stað, heldur þykir mér hlýða að fara áður nokkrum orðum um Jón og galdur hans, því mönnum er kunnugra um hann en flesta, ef ekki alla aðra, galdramenn.

Jón er fæddur 1574 í Ófeigsfirði í Strandasýslu, og varð snemma riðinn við galdur og fjölkynngi. Auk þess var sagt, að kona hans væri ramgöldrótt. Jón fór ekki í neina launkoma með hindurviti sínu og kreddur, og kom svo, að hann var talinn allra manna fjölkunnugastur. 1611 kom upp þiggja. Sýslumenn þeir, sem í dómnum voru, dæmdu Gísla að

¹ Alþbók 1630. Sbr. hndrs. M. Steph. 47 og hndrs. Bmfj. 114, 8vo. nr. 209. Þar er sagt, að dómurinn sé frá 1639, en það er rángt.

² Núm. 7.

³ Ann. II bls. 164. Árb. VI bls. 51.

⁴ Coll. Finns Magnússonar 21, 4to bls. 2.

feinginn til þess að koma fyrir draugnum, sem almennt var kallaður Snjáfjalladraugurinn.¹ Jón orkti þrjú kvæði til draugsins, Fjandafælu eða Snjáfjallavisur hinar fyrri, Snjáfjallavisur hinar síðari og Umbót eða Friðarhuggun. Öll eru kvæði þessi mjög andheit og mergjuð, enda tókst Jóni loksins að koma draugnum fyrir. Eg skal skýra stuttlega frá innihaldi Fjandafælu, því hún er nokkurs konar trúarjátning Jóns, að því, er hjátrú snertir og hindurvitni.

Guð skapaði einglana í upphafi. Þeir voru fagrir og völdugir, en Lucifer var þó völdugastur og bar af hinum einglunum að öllu leyti, enda réð hann yfir tiunda hluta af herskörum himinsins. Ekki leið á laungu, áður en hann gerði uppreisn á móti guði og lið hans, en guð varð þeim yfirsterkari og steypti þeim ofan af himnum. Þriðjungurinn lenti í helviti, en tveir þriðjungar á jörðinni. Þessir jarðdjöflar eru svo margir, að ekki verður komið á þá tölu, eins margir og ar í sólargeisla, sem fyllir allan geyminn, eða regndropar, þegar rignir yfir alla jörðina níu daga samfleytt. Upp frá jörðinni eru sex himnar. Þrír eru fyrir ofan tunglið, en þrír fyrir neðan það. Þessir neðri himnar eru fullir loptöndum. Bjargtröllin eru líka djöflar og svo draugarnir. Þeir eru svo til komnir, að djöfullinn fer í líkami dauðra manna, sem hafa haft í heitorðum í lifanda lifi, en sálin fer til helvitis. Þeir hafast bæði við í sjónum og jörðinni. Allir þessir andar og djöflar, sem nú eru taldir, og allur sá fjöldi, sem hér er ekki nefndur, leitast við að svikja mennina og kvelja þá, þegar faung eru á, bæði í vöku og svefni. Áður en guð skapaði Evu, gat Adam huldufólkið. Það hefir bæði hold og blóð, heyrn og mál, og er að flestu leyti líkt mönnunum, en býr í holtum og hólum. Huldufólkið er sálarlaust, en trúir þó á guð, og þess vegna ofsækir djöfullinn það og árar hans ekki síður en mennina. Huldufólkið stendur þó ver að vigi en mennirnir,² og á ilt með að forðast vélabrögð djöfulsins, sem eru svo margvisleg, að ómögulegt er að nefna þau öll.

¹ Þjóðs. J. Árn. I bls. 260—62. Ann. Björns á Skarðsá II bls. 64. Árb. J. Esp. V bls. 126.

² Af því það er sálarlaust?

Í öðrum hlutanum af Fjandafælu er þess getið, hverninn djöullinn freistaði Evu, hverninn hann freistaði Krists í eyðimörkinni, og hverninn hann blés Gyðingum því í brjóst að krossfesta Krist; þóttist hann geta ráðið öllum heiminum úr því, en Kristur varð honum yfirsterkari. Þegar hann sté niður til helvítis, hafði hann með sér fritt einglalið. Þeir herjuðu á djöfulinn og unnu frægan sigur. Seinast batt Kristur djöfulinn.

Í seinasta hlutanum eru fyrst skammir um djöfulinn mjög dýrt kveðnar, en ekki sérlega andheitar, svo ekki mega þær heita sariingar. Þó óskar Jón þess, að djöfullinn færist 15 palla niður við visurnar.¹

Nokkurs konar inngangur er fyrir Fjandafælu, og skal eg færa hann hér til að mestu leyti til þess að gefa hugmynd um kvæðið. Auk þess sést á honum, hvern tilgangur Jón hefir haft með kvæði sínu.

Jesú dreyra dauða, og þín,
sem dregur oss frá grandí,
set eg á milli mín og þín,
myrkra styrkur andi.

Fyrst mig lystir fræði við
fussa' að glyssu gormi.
Hýddur, niddur hann sé niður
í heitum vítis stormi.

— — — — —

Blóðug Jesú, blíð og rauð
blessuð undin varma
reki' og hreki' hið raga gauð
og remmu gorminn arma.

— — — — —

Við höfum, skratti, skakazt á
skjótt um margar stundir,
kynni þessa kvæða skrá
kjapt þinn skella undir.

¹ Sbr. Þjóðs. J. Árn. I bls. 472.

Skal það okkar skilnaðarbréf
 skjótt að græðarans vitni,
 við óvin laus fyrir utan ef,
 ei það sáttmál slitni.

— — — — —

Guðs son Jesús gaf mér frið
 fyrir gæzkublóðið hreina,
 skildi mig við skratta lið
 og skálkinn allra meina.

Þvi vil eg lofa lausnarann,
 og lýðum ráðin kenni,
 hverninn menn skulu þekkja þann,
 svo þrjóturinn undan renni.

Biðjum guð að bevara oss
 blessaðan fyrir hans skeytum,
 hann, sem blóðugur hékk á hross,
 vér hjálpar til hans leitum.

— — — — —

Eða þótt glettist árar við,
 æ sé hjá oss vörnin.
 Vér erum komnir á verndarans grið,
 vildu Jesú börnin.

Frelsarinn dýrstur festr á tréð,
 frómir kristnir mæli,
 blessaður Jesús benjum með
 burt þá alla fæli.

— — — — —

Hefi' eg til litla ljóða skrá
 að leiða fram fyrir dreingi,
 að sá skelmir skötnum hjá
 skömm af málum feingi.¹

¹ Hér er farið eptir hndrs. Bmfj. 633, 8vo., en annars er kvæðið
 víðar til í handritum. Snjáfjallavísur hinar síðari eru prentaðar
 í Huld 1895.

Fjandafæla er orkt 1611, og þótti alþýðu manna mjög til hennar koma, en það er af höfundi hennar að segja, að hann var flæmdur af Vestfjörðum 1615 fyrir kukl og ýmsar aðrar sakir; flæktist hann þá til Norðurlands, en hélt upp teknum hætti, svo nærri lá, að honum væri stefnt til alþingis fyrir galdur nálægt 1620, en það fórst fyrir, því Guðbrandur biskup Þorláksson skaut skjólshúsi yfir hann. Ekki hélzt Jón leingi við í Norðurlandi, því mönnum líkuðu illa hindurvitni hans; fór hann þá vestur á Snæfellsnes og var þar um hrið á vegum Steinþórs sonar Gísla lögmanns Þórðarsonar. Leingst bjó Jón þar á Hjallasandi, þar sem hann kallaði á Uppsöndum. Svo er sagt, að hann hafi haldið þar nokkurs konar galdraskóla og kennt ungum mönnum, sem komu þangað til sjóróðra, hjátrú og kukl. Séra Jón Böðvarsson eldri frá Reykholti var þá prestur til Íngjaldshóls og sóknarprestur Jóns. Hann bar sakir á Jón fyrir villukenningar og fjölkynngi, og lenti þeim í deil. um. Nokkru síðar misti séra Jón hempuna, og var það kent nafna hans lærða. Meðan Jón Guðmundsson var á Uppsöndum, gerðu óvinir hans honum ýmsar galdraglettingar, því hann taldi alla mótstöðumenn sína fjölkunnuga. Séra Guðmundur Einarsson, sem bráðum verður getið um, hefir t. d. eptir Jóni sjálfum, að „dreingur í hyrndri nautsmynd“ hafi skotið eldi úr hornum sér yfir hjónasæng Jóns veturinn 1627, „framan í hvern dreing Jón Guðmundsson segist optlega hrækt og fingrum stúngið hafa berlega fyrir þær ónáðir, dreingurinn veitti hans kvinnu, svo sagður lækninga author (factor) varð sjálfur að rista sinn staf með sua deputata virtute á hverja nögl, og kreysti svo sinn djöful undan hverri nögl“ (58 bl.).

Um þetta leyti var séra Guðmundur Einarsson¹ á Staðastað prófastur í Snæfellsnessýslu. Hann náði í Fjandafælu 1626, „því þá eg heyrði, allmargir dáðust að henni svo sem kröptugu antidoto móti vélræðum djöfulsins, þá girntist eg að sjá þennan kveðling, en upp frá því, ég hafði hann eitt sinn lesið, leizt mér hann öðruvísi að efninu en nafninu“ (43. bl.). Séra

¹ Ekki Jón Guðmundsson, eins og segir í sýslumannafæfum II bls. 216.

Guðmundur tók sig nú til, og ritaði alllángt rit á móti Fjandafælu.¹ Rit þetta er allmerkilegt, og er víða til í handriti.²

Séra Guðmundur tætir Fjandafælu í sundur ögn fyrir ögn, og sannar með Biblíunni og orðum ýmsra kirkjufæðra og annara guðs manna, að þar sé ekkert orð af viti. Hann segir, að Jón hafi „hjúfrað djöfulinn að sér“ með Fjandafælu sinni (47. bl.), og að hún sé „djöflanna skjækja, en faðirinn sjálfur³ þeirra flón og narri“ (62. bl.). „Fjandafæla er ekki annað en lygar, þvogl og hégómlegar orðatælingar að hrella guð blessaðan með, en gleðja djöfulinn og skemta vitgrönnum mönnum með svo fáheyrdum visdómi“ (48. bl.). „Jóns Guðmundssonar diktur er hentugri að vera grashagi djöflanna en grashagi Kristi sauða“ (62. bl.). Einna verst er séra Guðmundi þó við kenningar Jóns lærða um uppruna huldufólksins. „Því ráfar hér Jón Guðmundsson í þreifanlegu myrkri sinnar fávizku, sem þykkra er í kringum hann en þriggja daga Egyptalands var forðum. Svo þetta hans þvogl og flimtur um uppruna álfafólksins, það verður með kinnroða þar niður að renna, sem það rann upp með fyrsta, sem er hjá honum sjálfum og djöflinum“ (50. bl.).

Það er ekki Fjandafæla ein, sem séra Guðmundur fettir fingur út í, að því er snertir Jón lærða. Hann skammar hann niður fyrir allar hellur yfirleitt, og eru sumar skammaklausur hans merkilegar að því leyti, að þær sýna, hvert álit alþýða

¹ Það heitir: In versutias serpentis recti et tortuosi það er: Lítil hugrás yfir svik og vélræði djöfulsins, sem stundum gengur réttur, stundum hlykkjóttur að spilla mannkynsins sáluhjálpi. Saman skrifað anno 1627 af Guðmundi Einarssyni. Sbr. Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 43—46.

² Hér er farið eftir hndrs. Bmfj. 93, 4to. Handrit þetta er skrifað að Kirkjubæ 1755, og er ritgjörð séra Guðmundar þar 62 blöð þétt skrifuð. Hallgrímur Jónsson segir í Rithöfundatali sínu bls. 416—17, að séra Páll í Selárdal hafi ritað rit um beinan og krókóttan gang þess gamla höggorms, en það er ekki rétt. Það er ekki heldur allskostar rétt, sem Guðbrandur Vigfússon segir í inngáginum fyrir Þjóðs. J. Árn. I bls. X, að séra Guðmundur hafi ritað um vélar og brögð djöfulsins og á móti Fjandafælu, því þetta er hvort íveggja sama ritið.

³ Þ. e. Jón lærði.

manna hafði á Jóni lærða og eflaust á öðrum galdramönnum, sem nokkuð þótti kveða að. Eg tek því upp nokkra kafla úr skömmum Guðmundar prests: „Þessi afrekskappi, sem svo segist á Snjáfjöllum hólmgöngu framið hafa við þann draug, sem þar kastaði sorpi, beinum og steinum opinberlega nótt og dag, hann sjálfur yfir lýsir þeim virðingartitli og lofstír, sem hann þar vestra í þann tíma af því líkri konst segist feingið hafa, sem er, að sín þjónustugjörð hafi af andlegu valdi sem veraldlegu sér þökkuð verið, svo sem hjálp og aðstoð af himnaföðurnum send. Og sannarlega, hann hefir um stund hér á kjálka í stóru afhaldi verið hjá alþýðunni, einkum þá einn eður annar hefir reynt freistingar þess vonda anda. Strax hefir lækning til hans signinga og særinga drafls leitað verið, hvergi annars staðar. Biskupar með sinni Biblíu, prestar með sínum postillum og bænabókum, segir alþýðan og meinar, séu börn hjá honum, og orki eingu. En hann, hann einn hafi Snjáfjalladrauginn sigrað, undan hans lestri hafi djöfullinn í þann tíma vikið, en vist fjarri annara“ (25. bl.).

Á 45. blaði telur séra Guðmundur Jón til „fifldjarfra fantasta, sem hafa að eins vizkunnar yfirlit fyrir útvalinn heilagleik, fara með fáfeingilegt hégómahjal, svo heimsk alþýða dáist að, og orðgjálfur, og villa svo fáfróða með hégómlegum orðatælingum og með allsháttuðu fláræði til ránglætis meðal þeirra, sem tapaðir verða.“

„Jón Guðmundsson leggur þetta við sinn dikt, að djöflarnir renni, rási og flýi undan honum, svo hann er fyrir þennan sinn munnsaur og aðrar kenningar sínar og kraptaverk ekki í minna afhald kominn hjá allmörgum en skurðgoðið Belsebub varð í Accaron“ (56. bl.).

„Þessi skjalari Jón gerir orð á sér til frægðar, að fyrir vestan og norðan staddur, þá hafi hann krafinn og til knúinn verið af andlegu valdi sem veraldlegu djöflana að útreka og hendur yfir sjúka leggja með lesningum og bænum, og því lík sín þjónustugjörð hafi í þann tíma svo þökkuð verið sem hjálp og aðstoð af himnaföðurnum send. Scilicet: vist hverri hans undirréttung hingað á kjálka eru komnir vestan að vitnisburðir sextán manna nafnkendra svo látandi,

að sagður Jón Guðmundsson sé slægur maður og óhollur, og

hafi þaðan úr sveitum rýmt fyrir óskil, lygar, óráðvendni og sakbitna samvizku, af því að farið optlega [hafi] með buldur, mas, rugl og vondar ræður, og aukið svo ófrið, sundurþykki og tvidrægni manna á millum.

Þessi sami maður hefir með svo smekkgóðri beitu hér á kjálka um stundir dregið heimulega að sér vitgranna menn, sem meir hafa elskað djöfulsins lygar sér og sínum sálum til glötunar en sannleik guðs sér og sínum sálum til sáluhjálpar, hverjir alhuga óskað hafa, svo sem eg hefi með mínum eyrum upp á heyrt, að þeir mættu Jóns Guðmundssonar vísdoms fyrir sál og líf njótandi verða“ (58. bl.).

Svona eys séra Guðmundur skömmunum úr sér yfir Jón lærða, einkum í seinna hluta ritsins, sem er sérstaklega um Fjandafælu (42.—62. bl.), og loksins klykkir hann út með þessari klausu: „Hvar verður þá¹ Jón Guðmundsson með alla sína djöflasvæfing á Snjáfjöllum eða Fjandafælu sína og öllu því fiflskudraflí og heimskubvagli, sem þar í standur, með hverju hann hefir svo hér á kjálka um nokkur ár sem vestra æst og fælt vitgranna menn? Hvar, segi eg, mun hann og þess konar svikarar og djöfulsins útsendarar með öllum sínum kraftaverkum þá lenda? Svar: Í helvíti, nema þeir í tíma sjái að sér“ (61. bl.).

Það er annars ekki að furða, þótt séra Guðmundi og öðrum prestum væri kalt í þeli til Jóns lærða, því hann hafði gert fleira fyrir sér en að kveða Fjandafælu. Hann hafði líka tekið saman galdrakver, og breitt það út í afskriptum. Séra Guðmundur komst yfir tvö eintök af galdakveri þessu. Séra Sigurður Oddsson í Stafholti útvegaði honum annað 1625, en séra Sigurður Finnsson í Miklaholti komst yfir hitt í sókn sinni, og fékk séra Guðmundi „til umhugsunar“ (30. bl.).² „Hver bæði kver eru svo samhljóða af þessum vanskildum orðum og reglum öllum, að Satan finnst þar ekki með nokkru móti sundurþykkur í sjálfum sér, heldur situr þar um kyrt í því marghæfa Satorarepo,³ svo sem undir hulinhjálmi. Og það eru

¹ Þ. c. á dómsdegi.

² Sbr. 36. bl.

³ Sjá Þjóðs. J. Árn. I bls. 448.

eingin undur, því Satan hefir látið sinn sama amanuensem skrifa þau bæði kver til þess að lokka frá guði staðlitlar sálir sinu ríki til uppbyggingar hér í landi“ (30. bl.). Séra Guðmundur nefnir ekki Jón lærða hér með nafni, en það er auðséð, að hann á við hann. „Í þessum báðum kverum eru aðskiljanlegar reglur og lækningar, sem varna skulu eiga fyrst við sálarinnar háskasemdum öllum: við vitfirringu, við fjanda freistni, við drambi, lostasemi, ótta, flagðagangi, fyrirdæmingu, síðan við líkamans háskasemdum öllum: við dauða, eldi, vatni, þjófnði, sumar þrýddar, að þeim þykir, með versum úr Davíðs saltara, sumar með tíu fingra nöfnum Kristí, að þeir segja, í hebresku túngumáli, sumar með vandskildum orðum ýmislegum. En hvort heldur töframennirnir leita lækninga sálu sinni eða líkama, þá hrifur þó einginn lestur, eingin regla, þótt þeir blandi guðs orði þar saman við, fyr en þetta vers: Sator arepo tenet opera rotas kemur þar til, en jafnskjótt það er súngið yfir lækningunni, þá fær lesturinn krapt“ (30. bl.). „Þessi orð hefi eg anagrammatice svo um bylt og upp rakið, að allir megi þau skilja, og hljóða þau svo upp á latínsk mál: Satan operor te, operor te Satan, en á íslenzku hljóða þau svo: „Ó Satan, Satan, (hjálpa mér til). Eg er í þinni vinnu, eg er í þínu erfiði“ (31. bl.). Þessi skýring er þó ekki alveg rétt hjá séra Guðmundi. Reyndar falla stafirnir saman að mestu leyti í Satorarepo og klausu hans hinna latínsku, en í klausunni er þó eitt *n*, sem ekki er í galdraformálanum.

Séra Guðmundur færir nú til sex dæmi upp á töfrana í kverunum, og fylgir hverju töfrabragði vers á latínu úr 119. sálmi Davíðs. „Úr þessum sama sálmi taka optast Satans þénarar, galdramennirnir, það helzt, sem þeir blanda kunni saman við sitt kröptuga og marghæfa Satorarepo, sem fylgja á sérhverri þeirra reglu, tanquam deputatus comes“ (31. bl.). Dæmi séra Guðmundar eru þessi:

1. Viljir þú vita, hver frá þér hefir stolið: Les fyrst Satorarepo, síðan gerðu kross fyrir þér með þessu versí í latínu: Manus tuæ, domine, fecerunt me et plasmaverunt me. Da mihi intellectum, ut discam mandata tua“ (31. bls.).

2. „Ef þú vilt halda heilum farkosti þínum: Les fyrst Satorarepo, síðan gaktu þrisvar rángsælis í kring og krossa

þig með þessu versí úr Davíðs saltara: *Cognovi, domine, quia æquitas judicium tua; in veritate tua humiliasti me.*

3. Ef þú vilt til hlutar gánga: *Les Satorarepo* og þetta vers úr *Saltaranum*: *Convertimini mihi timentis te¹ et qui noverunt testimonia tua*“ (32. bl.). Séra Guðmundur segir, að formáli þessi sé ætlaður þeim, sem vilja fá „þann bezta hlut í fjöru af öllum afla hvert kvöld“, og nefnir hann hlutarvers.

4. „Ef þú vilt, ekki verði tjón að eldi þínum: *Les Satorarepo*, og krossa þig með þessu versí: *Fiat misericordia tua, ut consoletur me, secundum elogium tuum, servo tuo*“. Séra Guðmundur segir, að það sé ósk galdramannanna með formála þessum, „að sinn herra, *incrustedus* í því marghæfa *Satorarepo*, vildi gæta vel að öskustóðinni², meðan þeir gánga út, og tala (kannske) við Helgu dumpívöll eður þvílík tryppi, hennar stallsystur“ (33. bl.). Þessi Helga hefir eflaust verið alræmd fyrir lauslæti.

5. Að þú fallir eigi á stokk eða stein: *Les fyrst Satorarepo* og þetta vers úr *Saltaranum*: *Qui timentis te, videbunt me, qui in verbo tuo supersperavi*. Síðan þessi orð: *Sacius oratima et venena panga. Alpha O, in nomine P. F. et S. S.*“ (33. bl.). Það er auðséð, að séra Guðmundi hefir ekki líkað latína Jóns lærða, eins og ekki er heldur von, þar sem hún er mjög brjáluð frá því, sem rétt er. Hann segir: „Merk, bone lector: Af mállýzkum í þessu versí og öðrum máttu sjá þau friheit, sem galdramennirnir hafa feingið svo yfir túngumálunum sem öðru, að á milli atkvæðanna *ves* og *va*, *es* og *is*, *tum* og *cum* er einginn mismunur hjá þeim, og er víasast, að þeirra herra, júnkur Satan, hafi gefið þeim öllum þessi friheit út, þá hann settist nýr páfi í Róma í stól Alexanders páfa þess sjötta með því nafni, og sat þar í öllum páfalegum búningi, meðan Alexander páfi lá banaleguna sína, segiandi við smásvein þess banvæna páfa: *Ego nunc sum papa*“ (33.—34. bl.).

¹ „Eg má ei um breyta þeirra *grammatica*“, segir séra Guðmundur.

² = öskustónni.

6. Að vötn skuli ei skaða þig: Les Satorarepo og siðan þetta vers: Ne me demergat tempestas aquæ neque absorbeat me profundum neque urgeat super me patens os suum (34. bl.).

Alt þetta samsull guðs orðs við Satorarepo segir séra Guðmundur, að eigi rót sína að rekja til djöfulsins sjálfs, og „úr sama undirdjúpanna mephyte og saurindadíki er sá vísdómur, sem höggormsins útsendarar¹ segja, Kristi nöfnum öllum í grísku máli fylgi saman við Satorarepo og Kristi fingranöfnum öllum í hebresku máli saman við Satorarepo“ (34. bl.).

Nú getur séra Guðmundur þess, að margir grannvitrir menn, sem aldrei hafi orðið troðið í neinu góðu guðs orði, séu „helzt færir til skóлагаungu hjá öllum meisturum yfir galdrakonstinni, og geta strax lært að pára aðskiljanlegan leturshátt, sem í töfrakonstinni tíðkast, sem eru þessir: Þursrúnir, Enskrúnir, einhverfingar hægri, einhverfingar vinstri, hjálmrúnir, kvístrúnir, hnakkkrúnir, nauðarætt öfuga, ísætt rétt fram málrúnir, hálfdeilur, hemlur, miðhemlur, stafkarlaletur og Karlamagnúsarletur. Þessa alla leturshætti læra þessir vitleysingar að pára. Þar næst læra þeir að fremja allsháttar konstir af þessum stöfum með guðs orði, segja þeir, prýddar og tilbúnar, sem eru þessar: að missýna, að koma aptur, að hljóta bezta hlut, að snúa hugarfari kvenna, að hindra hjónaband, að stilla höfðingja reiði, að hindra ferð manna á sjó og landi, að vita í fjarlægð, hvað skeður, að villast ekki í þokum og hriðviðrum, að leysa færi úr hrauni, að deyfa eggjar, að lækna með stöfum gulu, útsótt, kveisu, matleiða, afbendi og annað þúsundfalt fleira. Þessir sömu, sem í Kristi skóla gátu aldrei lært sína Credo og Pater noster, þeir geta strax lært í þessum skóla, í hvern þeir eru nú komnir, alla blóðstemmubókina með sínum öllum stöfum, reglum, inntökum og excipitur og alla lausnarbókina með sínum öllum stöfum, reglum, inntökum og excipitur, einkum að binda þetta við lærið á jóðsjúkri kvennu: Anna peperit Mariam, Maria Christum, Elizabeth Johannem, Cilicium, Re-

¹ Þ. e. galdramennirnir.

migium. Eorum dat salutarior et redemptio, quando parias filium tuum hæc fæmina, og lesa þar eptir Margrétarsögu in nomine Patris, Filii et spiritus sancti. Þessir vitfirringar læra jafnskjótt í þessum skóla, þar þeir eru inn komnir, að lesa og skilja allt letur og stafi: hnút hins helga Ólafs kóngs, er hann að sögn þeirra bar alltið á sér við freistingum öllum, og að skilja einglabrynjuna, sem samsett er af einglanöfnunum, og að lesa og skilja níu hjálparhringana¹ þeirra gömlu lærifeðranna yfir þessa töfrakonst með sinum rúnum öllum, af hverjum sá fyrsti hringur er við illu aðkasti, 2. við eldgangi, 3. við girnd líkamlegri, 4. við vitfirðingi², 5. við fjanda freistni, 6. við blóðrás, 7. við álfagangi, 8. við raungum dómi og 9. við vopnaskaða. Scilicet: Þessir læra að lesa rúnt út handskriptarbréfið, meistararnir hafa með hönd af því bréfi, sem eingill guðs, að þeirra sögn, átti af himni að færa hinum helga Leone páfa og bað hann að skila við Karlamagnús, þegar hann færi til Runsevalsbardaga, að hver, sem þetta bréf bæri á sér, þann sama mann skyldi bréfið varðveita frá illum óvinum, frá þjófum, eldi, vatni, sverði³. Scilicet: Fyrir þessum þeirra skólabörnum opnast allar dyr vízkunnar (fíflskunnar), í því þeir fá að vita þann kraft, sem fylgir Salamons innsigli, með hverju hann innsiglaði ker það, í hverju hann læsti alla djöfla, áður hann dó, svo guð sjálfur, segja meistararnir yfir þessari konst, gaf honum vald til að hepta með þeirri læsingu djöflanna yfirgáng. Því verður hver sá maður, sem þetta innsigli ber enn í dag á sér, frí fyrir öllum forynjum og meinsemdum, og hann verður aldrei af djöflinum svikinn«. (35.—36. bl.). Séra Guðmundur segist nú vilja spyrja, hvenær Snjáfjalladraugurinn og aðrir djöflar hafi sloppið úr kerinu, en galdramönnunum verði ekki skotaskuld úr að svara því. Þeir segi: »Þú drussil! merk þetta: Eptir dauða Salamons kóngs komu heimskir menn úr Babilon og brutu keríð. Þá flugu andarnir út, svo sem annað mý, um allar þorpagrundir og Snjáfjalladraugurinn með þeim«. »Með einu orði að segja: Þessir læra í svoddan skóla að meistaranna sögn allar áður greindar konstir (tælingar og svik), og halda vízku

¹ Sbr. Þjóðs. J. Árn. I bls. 446, 53.

² = vitfirringu.

³ Bréf þetta er enn til, en fremur ómerkilegt og auðsjáanlega útlent að uppruna.

(fílsku) að prýða með latinskum, grískum, hebreskum, kaldeiskum stöfum og orðum. Scilicet: En hverninn þvilik tungumál muni þeim fara, mega þeir um dæma, sem þau kunna, en eg get til, að þau muni þeim álika fara scilicet: a tergo veluti fert rusticus hastam

eður svini
silfur á grönum
eða ketti
kóróna á höfði

eða refnum messusloppur með eyrunum upp úr, en rófunni niður úr. (36. bl.). Seinna í riti sínu (38. bl.) telur séra Guðmundur aptur ýms af töfrabrögðum þeim, sem þegar hafa verið nefnd, og eitt að auki, »að elska tilbera¹«. Öll þessi galdbrögð voru í kverunum og margt fleira »þessu öllu nugacius og þessu öllu delirantius«, »hvað eg hefi hér því upp teiknað, að allir heilvita menn mættu sjá, [að eru] að eins svik og tælingar, sem fáfróðir leiðast með af þeirra völdum í ógaung lífs og sálar, svo sem þeirra sjálfra fáfræðni², er djöflarnir svo æra, að þeir taka sér fyrir hendur þvilikt drafl til frægðar og fémuna stundlega, en til skaða og töpunar eilíflega« (36. bl.).

Svo litur út, sem skammir séra Guðmundar Einarssonar hafi hrifið, og að Jón Guðmundsson hafi ekki getað haldizt við á Snæfellsnesi, eftir að hann samdi rit sitt. Sama árið og Guðmundur prófastur andæpti Fjandafælu 1627 fer Jón lærði suður á Akranes, og er þar um tíma í skjóli Árna Gíslasonar á Ytra-Hólmi. Nálægt 1630³ fær séra Guðmundur, sonur Jóns, Hvalsnes, og fer Jón þá til hans, en þar tók ekki betra við, því séra Guðmundur lenti í galdramáli við Ólaf Pétursson, eins og getið hefir verið um, og hefir það eflaust stuðlað til þess, að Ólafur ákærði líka Jón sjálfan fyrir fjölkynngi.

1. ágúst 1631 voru tólf menn, sex prestar og sex sýslumenn, nefndir í dóm á Bessastöðum á Kóngsnesi eftir undirlagi fógætans, Ólafs Péturssonar, til þess að dæma um, »hverra saka eður lögbrota þeir menn skyldu sekir vera, er með höndum hefði til

¹ Sbr. Þjóðs. J. Árn, I bls. 430–35.

² = fáfræði.

³ Ekki 1633, eins og segir í Sýslumannaæfum, þar sem til er vísað.

skrifts eður vanbrúkunar slík bréf eður carachteris(!) er hann¹ þar fram bar og sýndi; lagði fyrr greindur umboðsmaður, Ólafur Pétursson, undir vorn dóm kver og nokkur blöð, sem sá ryktaði maður Jón Guðmundsson, hver eð nú fyrir vorum dómi var, meðkendi sig skrifað hafa, hvar inni að stóðu nokkrir púntkar, og kallaðir bót eður viðsjá við illu ákasti: 1. eldgangi, 2. blóðrás, 3. vopnum, 4. líkamsgirndum, 5. vítfirringi, 6. álfagangi, 7. raungum dómi, 8. fjanda freistni, 9. hlífð á móti óvinum og annara hatri, 10. að stilla reiði, 11. óvini hrædda að gera, 12. jóðsjúkra kvenna frelsi, 13. vers fyrir falli, 14. að hlífa skipskaða, 15. vers að hlífa eldsvoða, 16. við stuldi, 17. við vatns skaða, 18. við afbendi manna og kvikinda, 19. við ofsjónum, 20. við æði, 21. sigursvers í stríði, 22. að deyfa vopnabit, 23. Christi fingra nöfn, 24. að burt stefna refum, 25. bót við vatns, elds, og vopna skaða, ef trúin fylgir, 26. sigursigning á morgna, 27. við sjófarstormi, 28. við sjódrauga gangi, 29. ristingar fyrir gulusótt, útsótt, matleiða, hósta, kláða og höfuðverk, 30. blóðstemma aðskiljanlegar og annað fleira. en til hvers eins púnkta voru lagðir sérdeilis Carachteris(!), figúrur og málverk eður alphabet með margháttaðri vanbrúkun guðs orða, sem þar til lögð voru, þau sem með eingu móti má virðast, að kristnum mönnum hæfi þar til að hafa, móti hverjum signingum, málverki, mælingum eður særingum guðs orð svo hljóðar²: Og fyrir þann skuld, að Jón viljuglega meðkendi, að hann hefði fyr nefnd blöð, kver og Carachteris(!) með sinni eigin hendi skrifað og þvílíkt öðrum fengið, en ei vildi hann meðkenna, að hann hefði það nokkrum manni eður skepnu til meins brúkað. Og fyrir þann skuld, að oss prestunum virðast ofan skrifaðar særingar og púnktar að vera fullkomleg vanbrúkun guðs h[eilaga] nafns og til þvílíkra hluta eigi í eingan máta guðs helga orð með þvílíkum hætti að leggjast, því dæmum vér, að heilags anda náð með oss til kallaðri, þessa og þessháttar gjörninga þvert í móti guðs heilaga orði að vera og í eingan máta líðast mega, að í sjálfræði eður óstraffað sé, og til sanninda hér um setjum vér vor nöfn hér fyrir neðan. Nú geingu prestarnir úr dómnum, og voru kveðnir til sex leikmenn í stað-

¹ Þ. e. Ólafur Pétursson.

² Hér kemur kafli úr Exodus 20. kap.

inn fyrir þá. Þeir dæmdu eftir mannhelgi 2. kapitula, konungsbréfi, »sem í landið er komið, og hljóðar um ketteri«, konungsbréfinu 1617, almennum setningum í Dómakapitula og ýmsum lögþóðargreinum öðrum. Auk þess kom fram fyrir dóm þeirra »viljuleg meðkenning Jóns, sem áður skrifað er. Og að öllu svo fram komnu, dæmum vér fyr greindan Jón Guðmundsson útlægan, svo að eingum manni héðan í frá gefist með of mikilli líðingu nokkurt tilefni til þvilíkra ógjörninga, þar sem því líkur háski og uppegning guðs reiði við liggur, ef óstraffað er!¹«.

Ekki fór Jón af landi burt að sinni, þótt hann væri dæmdur útlægur, og er svo að sjá, sem hann hafi farið huldu höfði um hrið. 8. apríl 1635 skrifar Gísli biskup Oddsson séra Ólafi Einarsyni um Jón lærða: »Um Jón Gvendsson hefi eg ekki annað að skrifa en eg hefi áður sagt. Vilji sýslumaður á móti dómi og lögmanns befallingu ekki gera neitt við hann framar, þá hefi eg ekki að eiga við hann vesling, nema það, að eg lið hann ekki vel í þessu stigti, og einga þolinmæði hefi eg yfir hans ávirðingum, ef hann hefir kent öðrum galdra (segir hann og meðkennir) hégómlega, en ef nokkur hefir gefið honum passbréf, þá mega þeir það sjálfir ábyrgjast, en þótt hann segi, 1) að hann hafi boðið lagaboð fyrir sig, 2) að hann hafi verið slitinn af lögmanni, 3) settur í járn, 4) ódæmdur, 5) síðan í dýflissu 30 daga, 6) síðan dæmdur, 7) settur aftur í fangelsi, 8) skrúfaður og pindur til sagna, þá vænti eg, finnist eitthvað ósatt í, ef eg man rétt til!²«.

»Anno 1635 þann 1. júlí yfir lýsti umboðsmaðurinn Jens Sefrensson útleð Jóns Guðmundssonar lærða, og skyldaði, að hann skyldi fángast og flytjast sýslumanni eður til Bessastaða, hvar helzt sem hann kynni að nást, svo framt sem þeir vilja ekki sjálfir standa til rétta³«. 1636 fór Jón utan, og var í Kaupmannahöfn veturinn 1637; komst hann þar í kynni við Óla Worm, og kom hann því til leiðar, að Kristján Friis kanslari útvegaði konungsbréf um, að rannsaka skyldi mál Jóns að nýju. Bréfið var lesið upp á alþingi 30. júní, og er á þessa leið: »Christian den fjerde

¹ Alpb. 1637, núm. 5. Frumritið af dómnum er í handrs. Á. M. 381, fol.

² Bréfabók Gísla biskups. Handrs. Á. M. 247, 4to 59–60 bl.

³ Núm. 11.

med guds naade: Vor synderlig gunst til forne: Vider eftersom nærverende Jon gudmundsson, Islander, underdanigst for os haver ladit beklage, hvorledis han skal være beskyldet og sag givet for trolddom og udi samme sag usedvaneligen og ulovligen i mod hannem at vere procederet, da bede Vi eder og naadigst ville, at I samme sag med fordeligist for Eder i gjen tager, og flyttligen overhører, saa han i ingen maade forurettis og huis udi samme sag gangen vorder til Vor underdanigst over skikker. Der med skjer vor vilje. Befalendis Eder gud: skrevet paa Vort slot Kjobenhavn, den 14. Maij Anno 1637. Under vort signet. Christian¹.

Sama dag og konúngsbréfið var lesið upp á alþingi, nefndi »erlig og vel[byrdig] Pros Mundt til Birkiðsvold« lögmenn báða og 13 sýslumenn til þess að dæma í annað skipti um galdraorð það, sem Jóni Guðmundssyni var borið. Eftir konúngsboði geingu líka 12 prestar og biskupar báðir í dóminn. Þeir athuguðu bréf konúngs og samþykktu svo fyrra dóminn 1631. »En eftir hans kónglegrar majestatis vilja, yfir heyrðum vér sama mann persónulega, að hann skyldi ekki óforréttast, og fundum ekki í hans meðkenning annað en í fyr sögðum dómi stendur. Þar með höfum vér ei fornumið, að öðruvísi hafi verið um hans mál procederað en rétt og löglega. Ei heldur kom nú, heldur en áður, neitt bevisanlegt fram, að hann hefði mönnum eður fénaði skaða gert með sinu kukli. Samt sem áður, með því hann hefir meðkent sig að hafa kent og undirvisað öðrum þessa kukls meðferð, sem sýnist að vera ólíðanleg og óheyrileg í landinu, þá dæmum vér honum sömu útleð af öllum kóng[legrar] majestatis löndum og ríkjum, sem í fyrra dómi stendur, utan kóngleg náð vilji meiri vægð honum sýna, og sendum vér hér með þann fyrra dóm²«.

Ekki varð þó úr því, að Jón lærði færi af landi burt, því Danir vildu ekki flytja hann utan, hvorki höfuðsmaðurinn né aðrir. Eftir þetta flæktist Jón víða um Austurland, og dó þar loksins fjörgamall 1658, en sumir segja 1650³.

¹ Núm. 3. Magnús Ketilsson, Forordninger II bls. 407—408.

² Núm. 4.

³ Ann. Björns á Skarðsá II bls. 214, 216. Hist. eccl. III bls. 518—19, 590—93,

Árin 1633—1638 átti séra Einar Guðmundsson að Stað á Reykjanesi í málastappi miklu, og var Magnús sonur Ara bónda Magnússonar í Ögri annar málsaðilinn, en dó, áður en málið var leitt til lykta. Málið var flókið mjög, og voru margar sakargiptir bornar á séra Einar, meðal annars, að hann hefði borið tvo menn galdri, Auðun Þorsteinsson og Björn son hans.

Svo bar til 1633, að kona prests fékk augnaverð mikinn; fékk prestur þá þegar í stað grun um, að annar hvor þeirra feðga væri valdur að honum, og sendi Auðunni bréf það, er nú skal greina:

»Heilsan til sendist þér, Auðun Þorsteinsson, eptir maklegleikum; vil eg þig vita láta það tilfelli, sem hér er skeð, að¹ Sigriður mín² hefir fengið verk undarlegan í sitt auga með þessum hætti, að á mánudaginn í hvítalogni, sem hún gekk út úr bænum, var sem önnur pila snerti hennar auga, en sá það þó ekki. Síðan hefir verður þróast í kringum hennar augastein, og er það okkar beggja meining, að það sé af völdum þínum eða þíns sonar Björns, því þið eruð báðir við fjölkynngi og galdra kendir. Og batni henni ekki, svo hún missi sitt auga eða kannske lífið, þá lýsir hún ykkur sinn sára mann eða bana, ef svo reynist. Því máttu taka þig í vakt í tíma, því vita máttu, sé heitur blóðdropi í mér, þá mun eg þar til kosta hjá því danska yfirvaldi, að þú megir upp bera þitt maklegt straff, sem einum galdramanni eða

721. Reflexiones Dni Joannis Thorkilliis(!) de persona, vita, familia et scripto Jóns málara vel lærða de quibusdam naturalibus Islandiæ (6 blöð) Ny kgl. Saml. 1275 fol. Guðbrandur Vigfússon segir í formála fyrir Þjóðs. J. Árn. I bls. X, að ritgjörð þessi sé eptir Jón rektor Þorláksson, en það er rángt. Safn til sögu Ísl. II bls. 739. Ferðabók Egg. Ól. I bls. 403. Sciagraphia bls. 139—40. Magnús Ketils-son, Forordninger II bls. 409—10. Hndrs. Finns Magnússonar í Advocates Library nr. 21, 4to bls. 3. Rithöfundatal bls. 294—97. Sýslumannaæfir II bls. 215—18. Árb. J. Esp. V bls. 136—37, 144. VI bls. 49, 65—66, 74, 84—85, 137. VII bls. 22. Magnús Stephensen, Island i del 18 Aarhund. bls. 246. Nord. Tidsskr. for Oldkyndighed I bls. 303. Þjóðs. J. Árn. I Formáli bls. X—XVIII. Jón Þorkelsson, Om Digtningen på Island bls. 485—87. Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 47, 73—93. Í mörgum öðrum ritum er getið um Jón lærða, en ekki átti við að færa þau hér til. Eins er margt ramskakt um Jón í ritum þeim, sem getið hefir verið um, en það yrði of langt mál að leiðrétta það alt í riti þessu.

¹ Hndrs. Á. M. 246, 4to 317.—18. bl.

² Sigriður Erlendsdóttir, kona séra Einars. Auðunn og hún voru ósátt, og hefir galdragrunurinn eflaust sprottið af því.

óbótaþræl hæfir eptir lögum. Því áminni eg þig í nafni drottins, þú hvorki gerir mönnum né peningum skaða, ei heldur sökkvir þér né þínum í svoddan stór og háskasamleg vandræði, því endilega vill hér ólukka af risa, ef þú gerir ekki að í tíma. Eg vara þig við þessu nú um sinn í meinleysi, en sjáðu svo fyrir, þú missir ekki kristilegt frelsi og frómra manna samneyti og að lyktum hryggilegan dauða fyrir galdra og gjörninga slika og því-
lika¹, og láttu ekki þínar heimskar og heiptugar kindur koma þér til slíkrar hrekkvísí. Ekki fleira að sinni. Verði þér eptir guðs vilja².

Ekki lét séra Einar hér við sitja, heldur hafði hann í frammi ýmsa aðra óhæfu við Auðun, og er hún tekin fram í kæruskjali Auðunar yfir presti, en það er á þessa leið:

»Þessa eptir fylgjandi klögun hefi eg Auðun Þorsteinsson til Einars prests Guðmundssonar á Stað á Reykjanesi, míns þinga-prests að var³, að hann með sínu eigin bréfi og handskript í fyrra haust 1633 kendi mig og son minn við galdramál og fjölkyngi, sem hans bréf bezt vitni um ber. Þar með opt og ósjaldan, er eg til minnar sóknarkirkju kom á helgum dögum, mér árásir með vondu orðbragði gert, sem ekki á móti haft getur, og sóknin veit. Ítem einn sunnudag innan kirkju orðskemdi hann son minn Björn, er hann las upp fyrir kirkjudyrum bréf séra Einars, það áður greinir, og kallaði hann fjandans hund með ofsa og reiði, reif svo bréfið úr hans höndum; leið svo langt fram á vetur, að ég náði ekki minni innargaungu⁴, en með því eg hennar þrálega leitaði, þá um síðir afleysti hann mig. En er eg kom fyrir altarið með góðri og hreinni samvizku, þá tók hann bréf upp, og las yfir mér, þeirrar meiningar, að hefða eg galdra eður þjófnað meðferðis, þá skyldi hold og blóð Jesú Kristi mér ekki að notum koma, og guð skyldi það merki á mér auðsýna, ef sakaður væri, með fleirum skelfilegum bannsetningar orðum og formælingum, sem eg minnst ekki, og með þeim hætti retti hann að mér brauð og vín, hvert eg með glaðri og góðri samvizku meðtók, því mitt

¹ Hndrs. Á. M. 247, 4to 80–82 bl.

² 246, þar sem til er vísað.

³ Auðunn hefir líklega verið kominn úr sókn séra Einars.

⁴ Þ. e. fékk ekki að vera til altaris.

sakleysi var og er hjá guði af sögðum hans áburði, hvern allan hans ofsa, hneging og galdra sveiging að eg enn svo búna hefi sakir mins fáfræðis og aðstoðarleysis, hverja eg kæri og kлага fyrir guði á himnum, en óska, að mitt yfirvald mér lög og rétt á gera vilji. Því næst vottar Auðunn til Magnúsar Arasonar sýslumanns og allra annara manna, sem voru við kirkjuna í þetta skipti, að framburður sinn sé sannur, og býðst til að staðfesta hann með eiði¹.

1634 skrifar Gísli biskup Oddsson séra Einari Gnömundssyni, og minnist á mál hans, að því er snertir galdraáburðinn, en ekkert segir hann merkilegt, og þarf því ekki að fjölyrða hér um bréf biskups². Um sama leyti skrifar herra Gísli Hans Resen Sjálandsbiskupi³, og minnist þar á mál Einars prests. Hann segir, að séra Einar hafi afleyst Auðun leynilega, eins og þá tíðkaðist, áður en menn geingu til altaris, en eftir skriptaræðuna hafi hann lesið yfir honum orð þau, sem Auðun færir til í kæruskjali sinu, og tekið hann svo til altaris á eftir; segist Gísli biskup ekki hafa önnur ráð en að visa málinu til Konsistóriums, og skuli það skera úr, hvort séra Einar megi halda brauði eða ekki⁴. Ekki er þess þó getið, að málinu hafi verið visað utan, en stapp mikið varð úr því í héraði, enda muu Magnús Arason hafa róið undir, og gert sem mest úr því í því skyni að fella séra Einar, því þeir voru óvinir.

25. desember 1634 bera nokkrir menn á Reykhólum um hegðun og framferði séra Einars við Auðun Þorsteinsson og Björn son hans, eftir því sem þeir hafa »séð, heyrt, spurt og til vitað«. Fyrst er getið um bréf séra Einars til Auðunnar. Þá er þess getið, að prestur hafi tekið hann til sakramentis veturinn áður »með þeim fáheyrdum hætti, að Einar prestur bannsaung nefndan Auðun áður fyrir sjálfu altarinu, og áður honum bergja gaf og með viðlíku orðatiltæki, að hefði greindur Auðunn galdur eður þjófn-að meðferðis, þá skyldi hold og blóð Jesú Kristi honum ekki að notum koma, og það guð hann þar strax að straffa og opinbera, ef sakaður væri, og befalaði söfnuðinum þar um til bænar leggj-

¹ 246, 314. bl.

² 246, 4to 130. bl.

³ 1597—1638.

⁴ 244, 4to 261. bl.

ast. Með slíku móti, aðferð og skelfilegu orðtæki, þá útteildi Einar prestur Auðuni og öðrum þeim, sem þá til guðs borðs geingu, sakramentið. En framar til¹ og áður Auðun sakramentaðist, þá var Einar prestur opt og ósjaldan á sjálfum sunnudögum með ofsareiði, úlfúð², ófögurum lestri og vondum munnsöfnuði við opt nefndan Auðun á og í sjálfri kirkjunni, ekki sízt á sunnudaginn næstan eftir allraheilagramessu 1633. Þá átti Auðun þúngum orðum og stórkostlegri óróasemi að mæta af Einari presti og hans konu Sigríði, strax úti var embættisgjörð innan kirkju, og færðu sig með þeim ógangi, reiði og rifbaldskap út í kirkjugarðinn, að flestum þótti þá nóg um. Þá einn sunnudag enn við Björn son Auðunar í Reykhólakirkju. Strax frá altarinu gekk, reif Einar prestur bréf úr höndum Björns Auðunarsonar, er hann fyrir kirkjudyrum las, kallandi hann fjandans hund með reiði og ofstopa«. Svo kemur um önnur óhæfuverk, er séra Einar hafði unnið, en ekki á við að fjölyrða um þau hér³.

5. janúar 1635 setur Jens Söfrinsson, umboðsmaður höfuðsmannsins Pros Mundt's, séra Einar af embætti fyrir galdraáburð hans á Auðun og fleiri sakir, þángað til hann beri þessar sakir af sér. 23. janúar gefur Gísli biskup Oddsson vottorð um það, að hann hafi séð afsetningarbréf séra Einars, og sé því samþykkt⁴.

25. janúar skrifar Gísli biskup Jens Söfrinssyni og segir þar meðal annars um mál séra Einars: »Hine Sager om Trolddom og Sakramentens Vanbrug, samt andre bannsette Ord i Kirketjenesten, det agter jeg saa meget, at han slipper aldrig derfra, naar som helst⁵ det er saaledes svoret. Gud hjælp os naadeligen ved sit hellige Ords og Sakramenternes rette Brug, Nytte og Gavn, til Salighed, for vor Herre Jesu Christi skyld⁶«.

3. febrúar skrifar herra Gísli séra Einari, og segir, að orð þau, sem hann hafi talað við Auðun af prédikunarstólnum⁷, hæfi eng-

Þ. e. í byrjun málsins.

= úlfúð.

³ 246, 4to 308. bl.

⁴ 246, 4to 319—21. bl.

⁵ Þ. e. úr því eða fyrst.

⁶ 246, 320. bl.

⁷ Gísli biskup á hér eflaust við orð þau, sem séra Einar talaði til Auðunar fyrir altarinu. Hann hefir ruglað saman aitarinu og stólnum.

um kristnum manni, og sízt presti í stólnum. Eins ámaelir hann honum fyrir að hafa borið galdur bréflega á Auðun, en afleyst hann samt leynilega. Því næst ræður Gísli biskup presti til að sjá svo til, að hann hafi fullkomnar afbatanir á takteinum, því ekki muni honum nægja að skella skuldinni á aðra. Loksins afsakar Gísli biskup, að hann taki svona hart á málinu; segir hann, að sér þyki það sárt, þar sem þeir séu kunnugir frá barnæsku, en hann megí til, »og þar sem ég er við staddur, og mín orð orka nokkurs, þá vil eg gjarnan í alla staði leggja hið bezta til eptir minni skyldu, bæði leynt og ljóst. Þar til bið eg guð að gefa mér sína náð¹«.

5. maí 1635 nefnir Brynjólfur prófastur Bjarnason í Dalasýslu 6 presta í dóm á Stað á Reykjanesi eptir skipun og bréfi biskups til að dæma af eða á um það, hvort séra Einar Guðmundsson megí vera við embætti. Fyrst var lesið þar upp bréf Einars prests til Auðunar. Þá er getið um bréf það eða blað, sem séra Einar las upp yfir Auðuni fyrir altarinu, og varð það vitnisfast, að séra Einar hefði bannsungið Auðun fyrir altarinu, áður en hann bergði á kaleiknum, með þeim orðum, að ef hann hefði meðferðis galdra eða þjófnað, þá skyldi hold og blóð Jesú Kristí ekki koma honum að notum. Bað prestur guð að refsa Auðuni þegar í stað og auglýsa, ef hann væri sekur, og skipaði söfnuðinum »með skelfilegu orðtæki« að leggjast á bæn um það með sér. Eptir þetta útteildi prestur Auðuni og öðrum sakramentinu. Þegar hér var komið málinu, skaut Einar prestur því undan dómi klerkanna og til alþingis, en þeir skeyttu því ekki, þar sem málið væri alveg andlegt; þótti þeim athæfi klerks »óviðurkvæmilegt og ótilheyrilegt«, og dæmdu Einar prest af kjól og kalli, nema biskup vildi náða hann með ráði höfuðsmanns á næsta alþingi, því til þeirra skutu þeir málinu².

3. júlí 1635 kom málið fyrir á alþingi, og nefndu lögmenn báðir 12 menn í dóm til þess að dæma um það. Séra Einar lagði fram vottorð margra manna um, að þeir hefðu heyrt Auðun dreift við galdur, en dómsmönnum þótti það ekki nóg, og dæmdu þeir, að séra Einar skyldi sanna áburð sinn í héraði fyrir réttum dóm-

¹ 246, 4to 355—56. bl.

² 247, 4to 80—82. bl.

ara með tveimur vottum. Ef hann gæti það, skyldi hann vera sýkn saka. Aptur gáfu þeir séra Einari hvorki sök á því, að hann hefði rífið bréfið af Birni¹ né kallað hann fjandans hund, því Björn hafði ekki kært prest fyrir það. Enn er getið um aflausn Auðunar o. s. frv., og er sagt, að prestarnir hafi dæmt um það².

2. maí 1636 nefnir Halldór lögmaður Ólafsson 6 menn í dóm á Berufjarðarþingi í Barðastrandarsýslu til að athuga og leggja dóm á mál séra Einars. Einar prestur fór hér að eins og áður, vildi ekkert við dómsmenn eiga, og reið af þinginu. Dómurinn er afarlángur, í 29 greinum. Í annari grein er getið um áburð séra Einars á Auðun og Björn, og er þess getið, að séra Einar hafi ekki leitt vitni að honum, eins og á var kveðið í alþingisdómnum. Dæmdu dómsmenn hann því fallinn á þessari grein »eptir málavöxtum og æðra yfirvalds lögsögn«. Dómurinn gekk á móti séra Einari í flestum greinum, og visuðu dómsmenn málinu að lokum til lögmanna og lögréttunnar. Skyldu þeir kveða á, hve miklu séra Einar skyldi sekur fyrir rógburð sinn á Magnús heitinn Arason og marga aðra ósvinnu³.

2. júlí 1636 setur Pros Mundt séra Einar frá Staðarbrauði á alþingi eptir dómi Gísla biskups Oddssonar og 19 presta sumarið 1635⁴. Minzt er á séra Einar í sýnóðaliis (sic) Gísla biskups Oddssonar 20. júní 1637, sem fyrst gerðust í héraði og síðan voru staðfest á alþingi sama ár. Þar stendur í 7. grein: »Um heimulega aflausn séra Einars Gvöndssonar, þar hann var undir opinberum og dæmdum afsetningar sökum, virðist oss þeim presti correctio heyra, sem það hefir gert, en séra Einar ei að síður skyldugur að taka opinbera aflausn, þar sem hann braut opinberlega⁵«

Í Alþingisbókinni 1637 er minzt á málið⁶, og í Alþingisbókinni

¹ Bjarna, Alpb., en það er rángt.

² Núm. 33.

³ Hndrs. Bmfj. 79, 4to.

⁴ Alpb. 1636 núm. 21 í hndrs. Bmfj. 38 fol., en ekki er dómur þessi í Alþingisbókasafni því, sem eg hefi notað mest.

⁵ Hndrs. Lbs. 101, 4to 442. bls. Ny kgl. Saml. 1847, 4to 65. bl.

⁶ Núm. 48, 58.

1638 er dómur um mál Einars prests¹, en þar er ekki minzt einu orði á galdraáburð hans².

Ekki hefi eg rekið mig á mál Einars prests eptir 1638, og mun það hafa fallið niður úr því, enda hafði það staðið í fimm ár, og verið vöflumál mikið. Þegar séra Einar misti prestskap, flutti hann að Kleyfum í Gilsfirði, eignarjörð sinni, og bjó þar. Hann sendi utan kæruskjal og bað þess, að hann mætti fá prestskap aptur; var honum svarað, að ef hann hefði ekki unnið meira til saka en hann segði, þá mætti hann halda prestskapnum, en ekki varð úr því, og var það kent með fram Þórunni Jónsdóttur ríku, ekkju Magnúsar Arasonar. Seinni kona séra Einars var Sigríður dóttir Erlendar sýslumanns Magnússonar að Skriðuklaustri, en systir Torfa sýslumanns að Stafnesi. og þóttu þeir báðir ójafnaðarmenn. Sigríði var kent mest um, að Einar prestur komst í málið og misti prestinn, því hún var afar skapstór, en þeim Þórunni ríku kom mjög illa saman.

Einar prestur var hagamæltur, og eru enn til eptir hann nokkur kvæði. Hann ritaði líka rit á latínu um álfa og bergbúa, eins og áður er sagt, og mun það nú vera týnt, en svo lítur út sem Gísli Konráðsson hafi þekt það, og segir hann, að það sé bygt á veikum stofni³.

27. desember 1634 skrifar Gísli biskup Oddsson séra Gísla Bjarnasyni⁴, og segist ekki vita betur, en að rétt sé að setja menn út af sakramentinu »fyrir alrómað rykti«. Það sé ekki nóg, þótt þessi kona á Kjalarnesi fái góða vitnisburði í öllu öðru, ef *þetta* sé ekki til skilið sér í lagi, »sem nálega landdryktað er, og finnist nokkur líkindi til, að það andskotans verk sé satt, skemdur sé peningurinn, hver sem það gerir. Ekki mega menn vera svo daufrar samvizku að rannsaka það ekki, svo langt sem leyfilegt er, því djöfullinn gerir sér ekki að gamni við oss⁵».

Gísli biskup bendir hér eflaust til máls eins, sem kom fyrir á

¹ Núm. 18.

² Sbr. Hist. eccl. III bls. 564. Árb. J. Esp. VI bls. 70, 74, 77, 79, 88. Safn til sögu Ísl. II bls. 740.

³ Prestasögur Gísla Konráðssonar í Vestfirðingafjórðungi, sem dr. Jón Þor-
kelsson yngri á nú.

⁴ Prófastur og prestur að Stað í Grindavík 1618–56.

⁵ Hndrs. Á. M. 246, 4to 227. bl.

prestastefnu í Kópavogi 19. júní 1635. Séra Jón Oddson¹ og séra Ólafur Gíslason² komu þar fram, og leituðu ráða um, hvað gera ætti við Álfdisi Jónsdóttur í Brautarholtssókn og Guðrúnu Jónsdóttur í Höfnum í Kirkjuvogssókn, sem ekki höfðu fengið að vera til altaris lánga leingi, af því að orð lék á, að þær hefðu tilbera; hafði Grimur Bergsson, sýslumaður í Kjósarsýslu, sagt í Kirkjuvogskirkju sunnudaginn næstan fyrir jól [1634], að Kjalnesingar héldu, að Álfdis hefði tekið tilberann að erfðum eftir Guðrúnu Jónsdóttur, móður sína. Kom fram um þetta vitnisburðarbréf fjöggra manna, dagsett 24. desember 1634. Enn var lesið upp bréf frá Grími sýslumanni, og var talað þar um »liflaust rykti«, »ó-sæmdarrykti«, »ódæði« o. s. frv. Biskupinum og klerkum hans virtist áburður Grims sýslumanns hafa verið nóg ástæða til að setja þær mæðgur út af sakramentinu, en þar sem Grimur hafði kannast við, að hann hefði að eins fært það til sem grun sinn, að Kjalnesingar teldu Álfdisi hafa tekið tilbera að erfðum frá móður sinni, þá vildu þeir ekki dæma til fulls um málið að sinni, enda var Grimur ekki við staddur. Ekki vildu prestarnir halda konunum leingur frá sakramenti, þar sem einginn kæmi fram, sem sannaði »óryktið« á þær. Grími dæmdu þeir aftur opinbera aflausn »fyrir sín diktun orð, nema hann afsaki sig þar um lög-lega, bæði fyrir andlegu og veraldlegu valdi³«.

29. júní 1639 var ályktað á alþingi af lögþingismönnum með ráði höfuðsmanns og biskupa beggja að hýða skyldi Odd Jónsson úr Árnessýslu »öðrum slikum hans likum til viðvörunar fyrir þær stafamyndir og rúnabókstafi, sem á honum fundust, og upp á það sama voru þau rúnablöð, sem á honum fundust, brend fyrir hans andliti, og á hann að vikja til annarar sveitar, það snarast hann getur⁴«. Sanda-Oddur þessi barst vel af, þegar hann var hýddur, og heyrðist ekki til hans æðruorð, fyrr en reykin af galdrablöðunum lagði fyrir vitin á honum. Þá sagði Oddur: »Það veit Krestur (svo) minn, eg þoli það ekki⁵«.

¹ Prestur til Kjalarness þinga 1631—81.

² Prestur til Hvalsness 1634.

³ Hndrs. Á. M. 247, 4to 158—59. bl.

⁴ Núm. 16.

⁵ Ann. Björns á Skarðsá II bls. 240. Árb. J. Esp. VI bls. 96—97.

18. apríl 1642 nefnir Árni lögmaður Oddsson 12 menn í dóm á Heggstaðþingi í Borgarfirði til að dæma um sakir þær, er Páll Teitsson bar á Gunnar Bjarnason vegna bróður síns, Jóns Teitssonar, sem var sjúkur, en þær voru, að Gunnar væri valdur að veikindum hans. Dómsmenn dæmdu, að þar sem Jón hefði drótt- að þessu að Gunnari í veikindum sínum, mundi það fremur hafa komið af óþolinmæði en því, að Gunnar væri sannur að sök, og dæmdu honum fangavotta með svo látandi eiðstaf, »að hann hafi ekki gert eða gera látið Jóni Teitssyni eða nokkrum manni nokkurn veikleika með göldrum eða fordæðuskap«, og átti hann að hafa unnið eiðinn fyrir 21 júlí¹.

29. júní 1646 dæmdi öll lögrétta um það, hvert straff Sveinn Björnsson, kallaður Skotti, »skyldi að lögum liða fyrir guðs orða og sakramenta foraktan og sína óráðvendni«. Hann hafði komizt tvisvar áður undir mannahendur. Niðurstaðan varð, að Sveinn skyldi fá húðlát svo mikið, sem hann mætti mest bera, og missa annað eyrað. Auk þess átti hann að vera kominn á sveit sína vestur í Ísafjarðarsýslu innan átta vikna og vinna sér þar fóstur, en ef hann fyndist annars staðar eptir þennan tíma og ynni nokkur stráksverk, þá skyldi hann vera rétt tækur og dræpur. Sveinn samþykkti þetta alt, og lofaði bót og betrun, »að elska guð og hans orð, að meðtaka sakramentum og lifa meinlauslega þaðan í frá«. Sveini var veitt opinber aflausn, og því næst var hann hyddur í viðurvist þingmanna 30. júní². Hér er reyndar ekki tekinn fram galdur beinlínis, en orðin »guðs orða og sakramenta foraktan« benda eflaust til fjölkynngi. Víst er um það, að Sveinn Axlar-Bjarnarson var talinn fjölkunnugur. Sveinn var heingdur í Rauðuskörðum vestra 1648 fyrir óknytti sína³.

Bréf er til um Svein Skotta frá Brynjólfi biskupi, dagsett í Skálholti tveimur dögum, áður en Sveinn var hyddur, og er það svo merkilegt, að vert þykir að taka það hér upp í heilu lagi:

»Friður guðs, sá hærri er öllum skilningi, varðveiti vor hjörtu og hugskot í Kristó Jesú vorum herra. Hér með heilsa eg kóng-

¹ Dómabók Jóns dr. Þorkelssonar yngra í arkabróti, skrifuð af Guðmundi Jónssyni að Fróóá 1665.

² Núm. 8.

³ Árb. J. Esp. VI bls. 118. Þjóðs. J. Árn. II bls. 118—19.

legrar majestets fullmektugum, fógeta yfir Íslandi, lögmönnum báðum og allri lögréttu, bjóðandi þeim öllum og sérhverjum skylduga virðing, hollustu og vinskapi í öllu kristilegu, tilbærilegu, náungalegu. Vitið, góðir herrar og gunstugir vinir, að þessi aum og fátíð manneskja, Sveinn Björnsson, er nú hingað kominn í guðs auglit og guðhræddra yfirdómara, allra helzt og sérdeilis hingað fram fluttur undir veraldlegs yfirvalds leiðrétting af kristilegri kirkju, í móti sjálfs síns vilja og ásetningi, hver kristileg kirkja um það kvartar og kærir fyrir yður guðs dýrðar og sinnar velferðar vegna, að þessi aum og fortapaða manneskja hefir svo leingi í hirðuleysi, forsmán og foröktun guðs h[eilaga] nafns og hans orða og sakramenta mest allan sinn aldur alið og sig í djöfulsins ríki og íþróttum iðkað á margan hátt með ókristilegum lifnaði og vondum athöfnum, sem næsta því öllu stiftinu og jafnvel hinu mun kunnugt og opinbert vera, svo hann um þann lánga tíma meir og meir hefir fjarlægzt vorum guði, en samlagast djöflinum, og lifað sem einn holdugur djöfull í margan máta, án guðs ótta, snarað frá sér umhyggju sinnar sáluhjálpar og síns viðskilnaðar við þetta líf, að auk annara þeirra stórglæpa, sem honum mega kannske á hendur bevisast og hér verða ekki fram taldir. Biður því kristileg kirkja guðs þá veraldlegu valdstjórn, sína með systur, dóttur og þjónustu í guði, að sjá einhver góð ráð og kristileg meðöl þar til, að því lík óstjórnleg guðs foröktun gangist ekki svo opinberlega við í landinu né þessu Skálholts stípti, meinandi yður bæði persónanna og embættisins vegna skylduga til yfir alla hluti fram guðs hræðilega og dýrðarlega nafns dýrð og vegsemd að heiðra og efla ekki alleinasta hver fyrir sig, heldur og líka embættismennina fyrir guði og háyfirvaldi hana við aðra að framkvæma og þar að að fylgja með öllu megni, að hún ekki fyrir neina forsómun fóttröðist, með því þið eruð guðs þénarar, berandi ekki sverðið forgefins til að aga þá, sem illa gera, eruð og einninn skyldugir af kónglegrar majestets ordiantiu guðs þjónustugjörð um þá liðveizlu og forsvar, sem þér annars eigið hverjum bónd[a] og kóngrsins þeg[ni] að veita og að halda, svo báðar guðs boðorðatöflur, að þær hafi virðing og framgang í landinu, eigið guð að elska af öllum hug, af allri sálu og öllum mætti og öllum huga yfir alla hluti fram og vandlæta fyrir hans dýrðarnafns sakir, svo að falli ekki undir fætur

og verði að háði vondra manna, og falli réttlaust fyrir nokkurs konar hirðuleysi. Annars mun guð sjálfur sinn rétt fyrir oss sækja, ef vér viljum hann ekki rækja, og óttandist, að bæði valdstjórnirnar og aðrir landsins innbyggjendur megi þar af hefndir hljóta, frá hverju guð yður og oss alla bevari. Gerum nú því ekki verk drottins sviksamlega, heldur sjáum til, að vér, sem nú erum settir yfir hið minna, megum þá síðar meir setjast yfir hið meira og ganga inn í vors herra fögnuð. Svo er nú þessi maður guði og yður afhentur til þeirra aðgjörða og réttar, er heilagur andi gefur ráð til, en kirkjan tekur af honum sitt varðhald, og ábyrgist yður, hvern hún hefir geymt hingað til upp á rétt vegna óguðlegs framferðis, hvar á guð allsmektugur honum og öðrum bót vinni. Guði almáttugum séuð þér og allir vær trúlega befalaðir. Amen.

Skálholti 27. júnii 1646.

Brynjúlfur S[veins]s[on] R., guðs og kirkjunnar þénari¹.

1650 var Jón Sýjuson tekinn af eptir dómi fyrir galdur og aðra óknytti. Jón Espólin getur þess ekki, að mál hans hafi komið fyrir á alþingi², en Jón Árnason tekur beinlínis fram, að hann hafi verið dæmdur líflaus á alþingi³. Það er þó ólíklegt, því í Alþingisbókinni 1650 er ekki minzt á Jón Sýjuson einu orði.

Jón Espólin getur um dóm á Lýtingsstöðum í Skagafirði 1650 um galdraáburð á mann, sem hann nefnir þó ekki. Hann tekur það fram, að dóminum hafi verið skotið til alþingis⁴, en það er ekki minzt á málið í Alþingisbókinni 1650. Í Alþingisbókinni 1651 er ekki heldur [getið um galdramál það, sem Haldór Bjarnason varð fyrir það ár í Skagafirði, og dæmt var um við Vallnalaug. Haldór synjaði fyrir áburðinn⁵.

»Anno 1651, 29. júnii á almennilegu Öxarárþingi, las Vigfús Friðriksson fyrir lögmönnum og lögréttunni svo látandi eið, sem hann hafði svarið á Helgastöðum 1650, 5. ágústi, að hann hefði aldrei, ungur né gamall, á allri æfi sinni galdur lært, ekki held-

¹ Hndrs. Lbs. 101, 4to 130—31. bls.

² Árb. VI bls. 135—36.

³ Þjóðs. II bls. 119.

⁴ Árb. VI bls. 134.

⁵ Árb. J. Esp. VI bls. 138.

ur með galdri mein gert eður gera látið nokkurri karlmanns eður kvennmanns persónu, úngri né gamalli, ekki heldur gripfén-aði eður fjárlutum nokkurs manns, né það af einum feingið það að gera¹«.

22. apríl 1654 nefndi Þorleifur Kortsson, sýslumaður í Stranda-sýslu, 12 menn í dóm að Árnosi í Trékyllisvík til að dæma á milli Jóns Grímssonar, Árna Hróbjartssonar, bróður hans Jóns Hróbjartssonar og Eyjólfssonar, sem var kvæntur systur þeirra bræðra, af annari hálfu, en Þórðar Guðbrandssonar hinum megin, því »þeir ásamtlega hyggja og segja hann sekan vera af þeim stóra óttasama kránkdómi og þínu, sem um næst 21½ ár á mörgum hverjum kvennsniptum hér í Árnesshrepp þúnglega legið hefir af óhreins anda ónáðan, og fyrir greinds Þórðar tilstilli skeð vera«. Þórður var á þinginu, »og afsakaði sig stórlega svoddan áður skrifuðum áburði greindra manna af slíku ei valdur væri, er þeir honum kenna«.

Þorleifur sýslumaður spurði sakaráberana, hver rök eða líkindi væru til þess, að Þórði Guðbrandssyni slíkt hátt, óheyrilegt efni kent væri«, en þeir svöruðu, »að ókyrrleikinn og veikin persónanna« hefði byrjað skömmu eptir að þingað var í Árnosi 1651. Á þessu þingi hafði Þorleifur sýslumaður dæmt, að Guðrún Hróbjartsdóttir, systir þeirra bræðra, skyldi fara til móður sinnar, en hún var þá í vist hjá Þórði að Munaðarnesi, og vildi hann ekki sleppa henni, þótt bræður hennar vitjuðu hennar, »og af þessum móþróa og kapphaldi, Þórðar Guðbrandssonar, sem og hinna eptirkalli vegna móðurinnar, meintu menn, þessi áðurgreindur ókyrleiki af risið hafi, og það meðal þar til, að þá þeir þrátt nefndu bræður vitjuðu opt skrifaðrar stúlku Guðrúnar til Þórðar, fékk hún fyrst veikleikann, svo ei gat burt vikið með þeim í það sinn, en nokkrum tíma síðar heilbrigð, að þeim bræðrum burt viknum. Í annan máta, þá hún þar eptir til sinnar sóknar kirkju kom, og þessir títt rituðu bræður hana þar með sér tóku til heimilis móðurinnar, fékk stúlkan strax sama veikleika, en sem hún laus látin var til Þórðar aptur, batnaði henni sama veiki með fleirum og öðrum líkindum, að því efni hniga, að sveitarmanna sögn, um kránkleika þessarar stúlku og annara kvennsnipta í Árness-

¹ Núm. 33.

hrepp«. Dómsmenn kváðu svo á »i drottins trausti«, að Þórður Guðbrandsson skyldi sverja tylftareið fyrir áburðinn fyrir sýslumanninum i Strandasýslu innan tíu vikna særra daga. Þorleifur sýslumaður samþykkti dóm þennan. Dómurinn var lesinn upp að Eingihlið i Lángadal 9. júní 1654 i viðurvist Magnúsar lögmanns Björnssonar, og samþykkti hann hann með ráði og tillögum hinna beztu manna¹.

Málið kom fyrir i lögréttu 1. júlí 1654, og vildi Þorleifur sýslumaður fá að vita, hverninn fara ætti með Þórð, ef hann gæti ekki unnið eiðinn innan til tekins tíma. Lögmenn og lögréttumenn skáru svo úr, að ef eiðvættin gætu ekki sannað með honum synjunareið, þá væru þau skyld til þess að sverja honum eiðinn ósæran. Skyldi Þórður þá vera rétt tækur, og mál hans rannsakast betur.

19. september 1654 var dæmt um mál Þórðar [að Árnese] i Trékyllisvík, og hefi eg ekki náð i þann dóm, en dómsmenn dæmdu málið til Magnúsar lögmanns Björnssonar. Tveim dögum seinna, 21. september, geingur aptur 12 manna dómur um málið á sama stað. Á þessum tveimur dögum höfðu sýslumennirnir, séra Þorvarður Magnússon og aðrir menn, talið um fyrir Þórði, og »kom nú svo um siðir, að nefndur aumur fangi Þórður Guðbrandsson meðkendi óneyddur án allrar þreingingar og lika svo nú fyrir vorum dómi, að hann hefði séð djöfulinn i tóulíki að Munaðarnesi hjá bænum og hlaupandi i kringum hann, játandi sig, að hann hefði þann sama djöful sært með þeim orðum illum og góðum, sem hann frekast kunnað hefði, fram til Víkur, og vist hefði sá vondi andi aukið tölu hinna djöflanna, sem hann sagði, áður hefðu verið þar, viðurkennandi sig jafnframt með þessu dauðamann fyrir guði og mönnum i þessu máli«. Þegar svo var komið, fundu dómsmenn Þórði »ekki bót né nokkra vörn, með hverri hann megi frá dauðanum frelsast, befölum hann því guði. Og dæmum vér því opt nefndan mann Þórð Guðbrandsson lögfallinn að marggreindu fjölkynngis óbótamáli og sannan dauðamann undir þann dauða, sem þeim ógjörningi hæfir og sannreyndum galdramönnum ber með að straffast²«.

¹ Hndrs. Thotts 2110, 4to.

² Ny kgl. Saml. 1945, 4to 344.—45. bl. með hendi Hannesar Gunnlaugssonar. Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 30.

20. september 1654 nefna þeir Magnús sýslumaður Jónsson og Þorleifur Kortsson sýslumaður 12 menn í dóm að Árnosi til þess að dæma um »þá vesælu og aumu mannskepnu Egil Bjarnason, sem hér fyrir þessum vorum dómi var í kóngsins járnnum fanginn og haldinn fyrir þá sök, að á þessu þingi af oss öllum dómsmönnum og öðrum áheyrandi þingsóknarmönnum meðkendi greindur Egill óneyddur sig með galdri og fjölkynngi hafa drepið einn sauð Hróbjarts Magnússonar að Hlíðarhúsum og enn fleiri sauði að Kesvogi þeirra bræðra Guðmundar og Ásbjarnar, játandi þessu jafnframt sig hafa gert samband við djöfulinn til slíkra erindagjörða með ristingum, blóðvökum og naglaskurði, og það hvort tveggja gefið andskotanum til sáttmála af sinum eigin likama, svo hann þurfi ei annað gera en skipa fjandanum, það hann vilji útrétta láta«. Dómsmenn dæmdu Egil til dauða eptir Jónsbók (mannhelgi 2. kap.) og konungsbréfinu 1617. Skyldi brenna hann á björtu báli, eins og vant væri, þar sem berir galdramenn ættu í hlut¹.

Á þingum þeim, sem dæmt var á um þá Þórð og Egil, hafði borizt mikið galdraorð af Grími Jónssyni, og voru 12 menn nefndir í dóm um mál hans að Árnosi 23. september. Var galdrarómurinn, sem fór af Grími, svo alkunnur og opinber, að sýslumönnum þótti ekki þörf á, að hann væri svarinn, enda kannaðist Grímur sjálfur við, að sér hefði verið brugðið um fjölkynngi. Sýslumenn spurðu Grím, hverju hann svaraði til galdraorðs þess, er færi af honum, og svaraði hann »án allrar þreingingar, að hann sagðist feingið hafa eitt galdrarúnarspjald af þeim sannprófaða, burt réttáða galdramanni Þórði Guðbrandssyni², sem varna hefði átt tóubít, þá Grímur var í Reykjarfirði.

2. Upp dró Grímur með kritt eina charachteres(!) eður figúru, sem hann nefndi augnaþurs, og sagði, að væri þar til að geyma fyrir, að ei væri etið úr hjöllum.

3. Yfir lýsti Þórður heitinn Guðbrandsson í heyrn góðra manna fyrir og eptir heilaga aflausn, áður en honum var í eldinn kastað, að þessi Grímur væri mestur af þeim í þessum göldrum.

¹ 1945, 4to 345.—46. bls. Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 30, en ekki er sagt þar allskostar rétt frá.

² Guðmundssyni, hndr., en það er rángt.

4. Meðkendi Grimur óneyddur sig drepíð hafa í Ófeigsfjarðarseli eina á fyrir Höskuldi Einarssyni með þeim hætti, að einn staf eður charachterem hefði hann á fjöl rist, og á ána kastað.

Eptir þennan framburð var Grimur hneptur í »kóngsins lás eður járn«, en þegar hann var kominn í járnin »kvaðst hann hafa logið á sig það ærdráp, meðkennandi sig þó hafa talað það, bjóðandi sig til. að hann vildi með eiði lofa alt það af að leggja, sem hann hefði með galdri gert á sínum úngdóms árum, ef hann feingi úr járnum fara og aldrei oftara gera«, en við það var ekki komandi. Dómsmönnum þótti Grimur hafa orðið tvisaga um ærdrápið, en hvorki voru hjón þau við, sem hann átti að hafa drepíð ána fyrir, né ýmsir aðrir menn, sem haldið var, að Grimur hefði gert galdraglettingar. Var málinu því skotið á frest um tvo daga, og skyldu þá allir bændur í hreppnum koma saman að Arnesi og allir, sem hefðu einhverjar galdraákærur á hendur Grími.

25. september kom mál Grims aptur til álita. Grimur var spurður, hvort hann hefði drepíð ána í Ófeigsfirði, en hann kvaðst hafa drepíð hana í Rúteyarseli, og bar því saman við framburð Guðrúnar Ísleifsdóttur sem verið hafði í selinu. Sagði hún, að svo hefði brugðið við komu Grims þangað, »að fénu hefði ei orðið komið inn í kvíarnar, en um síðir, þá inn komst, hafi ærin jafnskjótt drepin verið, eptir því sem kvenna Grims, systir þessarar Guðrúnar, hafði henni hótad, þá þær yrtust áður fyrri.

2. Náðist nú af honum á fyrirfaranda sunnudegi, að hann kynni nokkur galdra eður særinga vers, sem hann hafi um ryktaður verið, hver hann las fyrir sýslumanninum Þorleifi og nokkrum frómum mönnum, þau menn gátu ei munað, og ei feingust, að eptir honum upp skrifuð væri, því hann vildi þau aldrei optar lesa.

3. Upplas hann í sama sinn bölvunarvers í ljóðum, sem heyra áttu til formælinga, hver menn feingu ei heldur upp að skrifa vegna sömu hans þráss og þverúðar.

Í 4. grein meðkennir Grimur í vitna viðurvist, að hann hafi manað og sært djöfulinn ilt að gera.

5. »Segist hann hafa skilið eptir rúnaspjald í Reykjarfirði, þá þaðan fór, stundum í veggnum, stundum á bæjarþrepinu, hverja sína sögu hann fram bar með miklum vendingum, en saman ber

þó líklega, að slíkt til skaða og tjóns gert muni hafa, svo sem að honum hefir áður dróttað og sveigt verið, því maðurinn, sem til jarðar þeirrar kom næst eptir Grím. varð sig af jörðunni burt að flytja í vor eð var, vegna iðulegs peningamissis, svo sem skeði á næsta fyrirfaranda vetri, að maðurinn misti sínar báðar bjargræðiskýr, hverjar með sama móti dóu, að einn fugl í nánd við þær sást, en opt nefndur Grímur hefir viljað fá þá jörð aptur til ábylis«.

Í 6. lagi kom fram prestur Gríms, séra Þorvarður Magnússon¹, og bar fram þau orð eptir Þorbjörgu heitinni Magnúsdóttur, mágkonu Gríms, að hún lýsti hann valdan að sjúkdómi þeim, er hún lá í og dó úr skömmu síðar. Var því lýst yfir alment, að Þorbjörg hefði verið hin mesta sæmdarkona.

7. »Meðkendi Grímur sig um síðir viljugur, og játaði í áheyrn margra manna: »Eg hefi haft galdravers og særingarvers að gera mönnum бага og skaða. Eg hefi þegið galdraspjöld af Þórði Guðbrandssyni og annað af Einari Þorsteinssyni. Eg meðkenni, eg hefi gert mönnum og fénaði skaða með þessum galdra og særinga versum, og drepið ána í Rúteyjarseli með djöfuls-ins meðhjálp«.

Í 8. lagi var svarinn tylftareiður í máli Gríms, og er eiðstafurinn á þessa leið: »Til þess leggi þér (Nöfnin) hönd á helga bók, og það segi þér guði almatugum, að þér hyggið og segið eptir yðar hreinni og klárri samvizku Grím Jónsson að vera sannan að göldrum, svo hann hafi gert þar með, svo sem sjálfur meðkent hefir undir votta, mönnum og fénaði бага og skaða, og drepið ána í Rúteyjarseli. Og þennan eið sverji þér einasta sannleikans vegna, en hvorki fyrir vild né óvild við nokkurn mann eður annara muna sakir. Og að svo stöfuðum eiði sé yður guð hollur, sem satt segið, gramur ef þér ljúgið«.

9. »Er þar ekki einn maður, úngur né gamall, sem þessum aumum manni nokkurt gott orð til forsvars fram leggja vilji eður hann afsaka þessum aðskiljanlegum atvikum og galdrahnykkjum, því til skaða við menn og fé hafi snúizt, hvar sem honum hafi á greint við menn og til orðasinninga eður sundurpykkju

¹ að Árnesi († 1670).

borið, og þá hafi optast ilt eptir komið, hver atvik almennilega voru af öllum í aðskiljanlegan máta fram sögð héðan og þaðan, Þó vér gætum ekki með neinu móti ljósari eður greinilegri átníng af honum náð en áður er skráð, eður hverninn hann brúkaði áður sagðar særingar».

Í 10. lagi lýsti Grímur því yfir af sjálfs dáðum, að hann hefði fallið í hördóm með þremur vinnukonum sínum fram hjá tveimur konum sínum, og hafði hann þá margsvarið bæði fyrir þetta og annað, sem satt var.

Dómsmennirnir fóru nú að rannsaka lög um galdra, og vísa þeir fyrst til Deuteronomium 18. kap. og þar næst til konungsbréfsins 1617 »um galdrakonstir, signingar og særingar, caracteres eður málverk, hvað alt vær skiljum, nær til skaða og forðjarfs náúnganum brúkað er, fyrir sannan fordæðuskap og djöfulsins dýrkan, svo með sönnu heita megí argasta ketteri og hjáguðadýrkan á móti því fyrsta og æðsta guðs boðorði Því oss skynjar af greindu kónglegtrar majestets bréfi, að þeir, í þvílíkum listum lærðir séu og forfarnir eður öðrum kenni, séu útlægir, svo sem dómar um Jón Guðmundsson málara útvísa. En þeir, sem greindar listir brúka guði til vanheiðurs, djöflinum til dýrkunar, náúnganum til skaða, en sjálfum sér til stundlegrar og eilífrar smánar, höldum vér og segjum að vera sanna óbótamenn eptir mannhelgi 2. kap.«. Þá er vísað til kristinréttis hins forna 10. kap. »Og fyrir þá skuld, að greindur Grímur Jónsson játaði viljuglega ofan skrifuðum púntum sem særingum og galdraversum meðkennandi sig þar með mönnum og fé skaða og бага gert hafa með djöfulsins meðhjálp, og var þar með líka svarinn eptir lögteknum dómum og landsins vana sannur að göldrum eptir þeirra hyggju og hans sjálfs viljugri viðgaungu með öðrum mörgum fram komnum gögnum, vitnum og líkindum af honum sjálfum sem öðrum merkjandi, hver öll á hann sökina sanna, þá dæmum vér fyrr nefndir dómsmenn í nafni heilagrar þrenningar með fullu dómsatkvæði eptir guðs h[eilaga] orði, landsins lögum, kóngabréfum og öllum þeim að hnígandi greinum, er hér að hníga og vorn dóm styrkja mega, þennan opt nefndan mann Grím Jónsson hafa lífið forbrotið og dauðann forþétt, svo að hann skuli í eldi brendur verða sem réttur særinga og galdra maður, því að skylt er, að vondum mönnum sé refst, þar sem

þeir verða teknir, ef þar er áður löglegt próf á komið. Og ilt verk skal hata, en elska manninn af náttúrlegu eðli, en sálina allra helst, sem sinn jafnkristinn. Ítem með kendi þessi aumi maður, Grímur Jónsson, að þessi dómur væri réttur yfir sér dæmdur, og það alt satt skrifað, sem í honum stæði, og það gerði hann helst alvarlegast og sérlegast á aftökustaðnum fyrir og eptir meðtöku þess háverðuga altarisins sakramentis¹.

»Anno 1655, þann 1. júlí, voru upp lesnir á Öxarárþingi dómur þeir, sem geingið hafa um þá galdramenn, sem brendir voru í Strandasýslu, að bæði lögmenn og allir guðhræddir menn, utan lögrétta og innan, ályktuðu, að þeir dómur væru eptir lögum kristilega ályktaðir². Í Alþingisbókinni er þess ekki getið, hverjir mennirnir voru, en það voru þeir Þórður Guðbrandsson, Egill Bjarnason og Grímur Jónsson. Þeir voru brendir 20. og 25. september í Trékyllisvík³.

Árið 1655 var prestur sá til Eyrarsóknar í Skutilsfirði, sem Jón hét Magnússon, og var bróðir séra Jóns Magnússonar í Laufási en sonur séra Magnúsar að Auðkúlu Eiríkssonar prests fundna. Hann var kallaður séra Jón þumlúngur. Kona hans hét Þórkátla Bjarnadóttir. Bær er þar í sókninni, sem Kirkjuból heitir. Þar var þrífýli. Þar bjuggu feðgar tveir, Jónar Jónssynir, Snæbjörn Pálsson og Sturli Bjarnason. Kona Jóns Jónssonar eldra hét Guðrún Bjarnadóttir. Dætur áttu þau tvær, Þorgerði og Þuríði. Þeir feðgar voru fremur vel efnaðir og taldir myndarmenn, bæði að því er snertir andlegt og líkamlegt atgjörfi. Þeir voru »kórdjárnar« eða meðhjálparar í sókninni.

Laugardaginn 20. október kom Snæbjörn Pálsson að Eyri. og bað séra Jón að messa daginn eptir að bænhusinu að Kirkjubóli, því fólkíð fýsti að vera til altaris. Veður var vont, og útlit fyrir, að það mundi ekki batna til morguns, svo þeim Snæbirni og presti kom saman um að draga altarisgönguna til næstu helgar, ef þá kynni að verða betra veður. Þegar þeir voru nýskildir,

¹ 1945, 4to 346.—49. bl. Brot af dómnum í hndrs. Thotts 2110, 4to. Landfrs. Porv. Thor. II bls. 30, en það sést á því, sem hér hefir verið sagt, að Grímur hefir ekkert verið riðinn við ærslin.

² Núm. 17,

³ Safn til sögu Ísl. II bls. 136. Árb. J. Esp. VI bls. 156.

prestur og Snæbjörn, var eins og hvíslað væri að presti: »Þér er ekki betra að taka við því síðar, sem yfir þig á að ganga, heldur en þú farir strax«. Séra Jón taldi þetta »guðs orð og innblástur«, og hélt því þegar af stað með Snæbirni.

Séra Jón hafði tvisvar orðið fyrir galdraskráveifum frá þeim Kirkjubólseðgum, áður en þetta gerðist. Fyrir 7 eða 8 árum hafði honum ekki orðið svefnsamt á nóttunni, því þegar hann var sofnaður, »kom yfir mig einn djöfuls andi, sem var að finna ofan á fótunum á mér, eins og mús eða valska«. Hann varð þó ekki var við þessa reimleika, nema á nóttunni, og þó ekki hverja nótt. Þegar þessu hafði farið fram í 5 eða 6 vikur, varð presturinn einu sinni »byrstur við þennan óhreina anda, og bauð honum í nafni drottins frá mér að vikja, hvað og skeði«. Jón eldri hafði kannast við það kendur, að hann hefði verið valdur að reimleika þessum, og lofað jafnframt að bekkjast aldrei til við prest framar. Eins hafði hann kannast við það seinna, þegar hann var kominn í hald, að hann hefði beðið Jón nokkurn Pétursson að fyrirkoma séra Jóni með galdri, en hann hefði ekki viljað láta að orðum sínum. Ekkert er sagt frá því, hverjar ástæður Jón bóndi hafi haft til áleitni þessarar.

Seinni gráglettur, sem þeir feðgar sýndu presti, áttu sér stað í vikunni, áður en séra Jón fór til Kirkjubóls. Þá sá skygnt félk á Eyri, að vofa nokkur í hundslíki hljóp frá Kirkjubóli og að baðstofuglugganum á Eyri og svo sama veg til baka. Einginn vissi, hverninn á þessu stóð, en seinna kannaðist Jón eldri við, að hann hefði sent »galdur og djöfulskap« til prests, en það hefði ekki bitið á hann, og komið yfir Þorgerði dóttur sína; kannaðist Jón yngri við að hafa læknað hana með kunnáttu sinni. Ástæðan til þessarar gletni átti að vera sú, að vinnukonan, sem Jón yngri barði, og bráðum verður getið um, hafði hóttað honum að segja öðrum mönnum, einkum presti, frá meðferð þeirri, sem hún hafði orðið fyrir.

Séra Jón segist þó alls ekki hafa verið hræddur við neinar galdraglettur, þegar hann fór til Kirkjubóls, og hafi hann gert það af því, að hann hafi talið það embættisskyldu sína. Hann gisti hjá Snæbirni Pálssyni aðfaranóttina sunnudagsins, en þegar hann var sofnaður, kom yfir hann sami reimleikinn og fyrir 6 eða 7 árum, en var þeim mun verri nú, að hann sótti jafnt að

presti í vöku og svefni. Samt hvarf hann jafnskjótt og prestur var kominn á fætur.

Séra Jón gekk nú til bænhússins, og fór að búa fólkið undir altarissakramentið. Hann hafði heyrt, að ósamlyndi hefði stundum verið á milli þess og þrætur, og áminti það nú að láta af slíkum ósóma, og bauðst til að miðla málum. Jón eldri undi þessu illa, og sagði, að ekkert væri hæft í þessum orðrómi, en aptur bar sumt fólkið, að prestur hefði rétt að mæla. Í annan stað áminti prestur það um að »forsóma ekki guðs orð og sóknarkirkjuna«, og kom það til af því, að prestur hafði sannfrétt, að Jón yngri hefði farið í búð sunnudag einn um messutímann. Annan sunnudag hafði Jón yngri ekki verið í kirkju, og róið fram í danskt verzlunarskip, sem lá á höfninni, eptir messu. Þriðja sunnudaginn hafði hann barið vinnukonu föður síns, Ástu Narfadóttur, svo að hún hafði dottið um koll. Vinnukonan kvartaði nú yfir þessu, svo að fólkið, sem við var, heyrði á, en þeir feðgar sögðu, að hún lygi áburði sínum. Einkum var það Jón eldri, sem bar á móti sögn vinnukonunnar, og þótti séra Jóni honum fara svo illa orð, að hann var að hugsa um að banna honum sakramentið, en þegar hann var rétt kominn að því, kom honum til hugar: »Þú þekkir ekki betur þennan mann en drottinn þekti forræðarann Júdas, og leyfði hann honum þó það heilaga kvöldmáltíðarsakrament eins vel og hinum postulunum«. Við þessa hugsun hvarf prestur frá banninu, og tók Jón yngri á eintal úti; það hann hann að segja sér, hvað í hefði skorizt á milli hans og stúlkunnar. Jón kannaðist þá við, að hann hefði barið hana. Prestur réð honum til að sættast við hana, »svo hann kynni verðuglega sakramentisins að neyta«, og hætti ekki, fyrr en þau voru sætt. Þegar prestur kom aftur inn í bænhúsið, sá hann óánægjusvip á Jóni eldra út úr öllu þessu stappi. Hann tók hann því tali inni í bænhúsinu, svo aðrir heyrðu ekki á, og skýrði honum frá, hvað farið hefði fram milli vinnukonunnar og sonar hans, en Jón vildi ekkert um það heyra, og gekk reiðulega frá prestí fram bænhúsið. Líklega hefir alt fólkið verið tekið til altaris, þótt þess sé ekki getið, nema um Jón yngri, en þó áminti prestur hann áður opinberlega um að bæta ráð sitt.

Séra Jón hélt nú heimleiðis, og bar ekkert til tíðinda, fyrr en á mánudaginn. Um miðjan daginn sótti prest »yfrið þúngur og

óvenjulegur svefn, svo eg frá miðjum degi alt fram til myrkurs naumlega gat vaknað. En á sama kvöldi, þegar eg sat við mitt litla borð, fannst mér eins og köttur þruskaði við fætuna á mér undir borðinu, sem mér gerði óvenjulega væmu og viðurstygð, svo eg gat það með engu móti liðið. og mátti þess vegna ganga til sængur, en sem eg var í sæng, gat eg í lángan tíma eingum svefni náð á þeirri nóttu. Þar með innféllu mér undarlegir óhreinir og vondir þánkar, móti hverjum eg í fyrstunni gleymdi að stríða með bæn og andvörpun til drottins, sem byrjað hefði, var mér nú mitt í þessum vondu þaunkum skotið í brjóst: »Annað er þér nú betra að þeinkja en hafa svoddan vondar hugsanir«, hverjum orðum eg strax varð samþykkur, og tók til að biðja herrann um hjálp og náð, að eg mætti kvittur verða við þessa forgípt og vonzku. Jafnsnart sem eg var nú tekinn til að snúa mínu hjarta til guðs með bænaákallinu, stökk eins og hundur upp í rúmið og fyrst ofan á fætuna og síðan yfir allan minn líkama með grimmilegri ógn og skelfingu, og setti sínar klær, sem voru að finna sem glóandi nálar, í minn háls svo hræðilega, að eg ekki vissi, hvort eg lifi halda mundi eða deyja«. Þetta kast stóð hér um bil klukkustund, og linti presturinn ekki bænum meðan á því stóð. Daginn eftir fór séra Jón á fætur um miðjan dag, en var samt vanmegna og veikur. Um kvöldið tók djöfurskapurinn aptur til og stóð alla þessa viku, en þó ekki eins geyst og fyrsta hriðin hafði verið.

Næsta sunnudag lýsti séra Jón því yfir af prédikunarstólnum, hvað fram hafði komið við hann, en nefndi þó eingan mann með nafni. Aftur brýndi hann það fyrir sóknarfólki sínu, að ef nokkur af því væri valdur að »þessu skammarverki«, þá skyldi sá sjá að sér, meðan tími væri til. Þeir Kirkjubólssfeðgar voru báðir við kirkju, og þóttust menn taka eftir því, að þeim brygði mjög. Réð prestur af því, að þeir hefðu tekið orð hans til sín. Séra Jón bað líka sóknarfólkið að biðja til guðs með sér, «að því lík djöfuls plága mætti eyðast og af vendast», og tók prestur eftir því, að margir gerðu það í hljóði.

Næsta sunnudag kom Jón ýngri til kirkju. Þegar hann gekk út úr kórnum eftir messu, tók hann í höndina á prestinum, eins og siður var til, og þakkaði honum fyrir messuna. Séra Jón fann þegar til sviða í lófanum, »sem af eldsbruna, þó án hita eður

stórpínu«. Presti kom þegar til hugar, að þetta stafaði af göldrum, og þótti honum það sannast síðar, því Jón yngri játaði, »að hann hefði gert einn galdrastaf í sinni hendi, og handsalað mér svo galdurinn«. Séra Jón tók það nú til bragðs að núa hendinni við kirkjubrikina, þar sem hann stóð, og minnkaði þá sviðinn. Nokkrum dögum seinna fann prestur til vanmáttar í hægri hendinni, og fylgdi því verkur um úlfliðinn, en stundum lagði verkinn upp eptir handleggnum, svo hann varð næstum því handlama, og varð að matast með vinstri hendi, en smámsaman hvarf þó þessi lasleiki.

Nokkrum sunnudögum seinna kom Jón eldri til kirkju. Þegar hann fór heimleiðis, sá heimilisfólkið á Eyri, að hann staldraði við fyrir utan loftsgluggann á baðstofunni, og horfði upp í hann. Hann nam líka staðar við kirkjustúkuna, sem var áföst kórnum sunnanvert, og horfði lengi á hana, en svo brá við þetta, að prestur þoldi ómögulega að sitja undir glugganum, og var hann þó vanur að sitja þar, en ver fór þó fyrir honum í stúkunni, því þar var hann »flatur á bæn liggjandi af djöflinum undir troðinn, svo sem af ólmum manni, svo að finna sem með hnám og hnúum, og í annað sinn með sama móti liggjandi blés djöfullinn með skelfilegum hvæsum að mínu hægra eyra, svo mér gagnaðist ekki leingur í þeim stað mína bæn að gera«.

Djöflagángurinn jókst nú meir og meir, enda talaði presturinn um hann af stólnum, í hvert skipti sem hann messaði. »En því meir sem djöflanna árásir jukust og auglýstust. bæði utan bæjar og innan og í kirkjunni, því meir fjölgaði einninn hópur og tal djöflanna og þeirra myndir, svo þar sem með fyrstunni sást einn djöfull í hundsliki, þar fjölgaði svo þeirra mergð, að þó að sinn sæist á hverjum stað og hyrningu, þar sem skuggann og dimmuna bar á í baðstofunni, þá var og líka í gaungunum og skálanum ótöluleg mergð þeirra djöfla með ýmislegum myndum og líkingum, svo að bærinn og hvert hús var fult af þeim, svo sem þeir skygnu frá sögðu, svo að þeir óskygnu geingu að þeirra sjónum líkavel í gegnum þær djöflamyndir, þegar þær voru svo þykt til samans«. Þegar séra Jón gekk þangað, sem skugga bar á, fann hann til djöflanna, og hann þjáðist eptir því meira eða minna á nóttunni sem fleira eða færri var af djöflum í baðstofunni í það og það skiptið. Loksins kvað svo ramt að, að djöfl-

arnir birtust í mynd þeirra feðga frá Kirkjubóli og voru alveg eins og þeir, bæði að vexti og yfirlitum, og sáu það jafnvel ófreskir menn. »En almennilega sáust hér bleikar flugur, svo sem fiðrildi, sem veifuðu og kringsóluðu yfir mér og annars staðar í húsum. og þær flugur og fiðrildi sáust jafnt af öllum og eins á öllum tímum um veturinn. Sumir sáu líka aðrar flugna myndir, sumar með laungum hala, sumar með síðum klóm og fótum, hvað oflángt er upp að skrifa«.

Kvöld eitt lá presturinn á pallinum, því svo var honum oft hughægast, og fann þá vel, að djöfullinn var undir pallfjölunum. Hugkvæmdist honum þá að gera tilraun um það, hvort djöflarnir væru af mannavöldum eða ekki. Lét hann því fylla járnþípu með púðri og hleypa á djöfulinn. en óðara en blossinn kom að djöfsa, stökk hann upp á prestinn, en þó enn griðarlegara upp á þann, sem hafði hleypt af byssunni, svo honum lá við falli. Af þessu þóttist séra Jón geta ráðið, »að sá djöfull mundi einginn sjálfráður eða vífandi aðkominn andi vera, heldur einn fastur og bundinn af Phyttons kunstum og djöflalist til skikkaður«, en ekki er mér ljóst, hverninn séra Jón hefir komið að þeirri niðurstöðu.

Fleiri urðu varir við reimleikana en prestur, og kvað svo ramt að því, að heimafólk hans hafði ekki frið til þess að sitja eða standa kyrrt úr því fór að skyggja. Varð það að flytja sig hvað eptir annað, því sumstaðar var því hughægara en sumstaðar, en stundum varð það að rjátla um gólfið alt kvöldið. Sumt fólkíð sá djöflana, en allir fundu til þeirra meira eða minna. Stundum kvartaði það »um fiðring, dofa, hita og kulda viðbjóðslegan, stundum meira, en stundum minna. Sumir kvörtuðu um bruna um brjóstið, bakið og á ýmsum stöðum, sumir um nístings kulda, sumir um slög yfir höfuðið, sumir fyrir brjóstið, sumir um böggul eða bita í kverkunum, sem færði sig stundum ofan að brjóstinu. Sumar persónur voru slegnar í ómegín, sumar því nær. Hér að auki á næturnar hræðilegar fælur, og að rúmin titruðu og hristust. Svo og skriðu djöflarnir utan um fólkíð svo til að finna sem mýs væru«. Ljós logaði alstaðar, þar sem fólk þurfti að vera á nóttunni og á kvöldin, en samt heyrðust stórir og skelfilegir brestir í rumbrikum og rúmfjöllum, auk alls þess, sem talið hefir verið. Alt þetta lagðist þýngst á séra Jón, en þó fullþungt á hitt fólkíð,

og varð það svo rænulaust út úr öllum þessum ósköpum, að það hafði ekki sinnu á að vinna það, sem þurfti, ekki einu sinni að róa á sjó til fiskjar og leita sér þanninn bjargar.

Séra Jón þoldi öll þessi undur með stakri þolinmæði, þángað til hann sá, að fólkinu var ekki leingur við vært á Eyri. Lét hann þá flytja sig yfir fjörðinn til Arnardals og komst svo þaðan inn í Álptafjörð til Súðavíkur. Þar bjó Þorlákur lögréttumaður Arason¹, vinur hans, og tók hann mæta vel við presti. Þar fann séra Jón Magnús Magnússon sýslumann í hálfri Ísafjarðarsýslu², en í hinum helmingnum³ var sýslumaður Þorleifur Kortsson⁴, og bjó hann austur í Hrutafirði, en umboðsmaður hans í Ísafjarðarsýslu var Gísli Jónsson, föðurbróðir Magnúsar, og bjó á Barðaströnd⁵. Séra Jón kvartaði við sýslumann yfir undrum þeim, sem hann hafði orðið fyrir, en hann vildi ekkert skipta sér af málinu að svo stöddu. En þegar fólk var háttað, kom reimleikinn yfir pres því djöflarnir höfðu fylgt honum til Súðavíkur. Kom hann þá aptur að máli við Magnús og heimtaði, að hann tæki málið fyrir, en hótaði að ákæra hann fyrir yfirmönnum hans að öðrum kosti. Þorlákur Arason tók í sama streinginn. Skipaðist sýslumaður svo við þetta, að hann sendi bréf og boð til Gísla frænda sins daginn eptir.

Prestur hélt nú heimleiðis aftur og frétti í leiðinni, að Jón nokkur Ólafsson, vinur þeirra Kirkjubólssfeðga, hefði gert sér ferð til þeirra til þess að segja þeim frá ferð sinni til sýslumanns, og þóttist prestur kenna á því siðar.

Björn Bjarnason, bóndi í Arnardal, flutti prest heim til sín yfir fjörðinn, og var það laugardaginn fyrir fyrsta sunnudag í aðventu. Prestur gekk fyrst til kirkju og ætlaði að gera bæn sína, þar sem hann var vanur í kórnum hjá stúkunni, sem áður er getið um, en sem eg var fram fallinn, kom úr stúkunni að mínu hægra

¹ Sonur Ara Magnússonar í Ögri.

² Vestarahlutanum 1652 — hér um bil 1680.

³ Norðurhlutanum.

⁴ Þorleifur var svarinn óvinur geldramanna, eins og áður er getið um, þótt hann léti ekki mikið til sín taka í máli því, sem hér er um að ræða.

⁵ Bogi Benediktsson segir í Sýslumannaæfum II bls. 223, 229, að Gísli hafi orðið umboðsmaður Þorleifs Kortssonar í Ísafjarðarsýslu 1663, en hann hefir verið orðin það 1656, † 1679.

eyra harður og sterkur vindur, eins og fram úr gapanda hundi, með viðurstyggilegu hljóði við mitt andlit og innan í eyranu með ógurlegri og andstyggilegri skelfingu«. Séra Jón vissi vel, að þetta var »hinn argi djöfull«, en ætlaði samt að halda áfram bæninni, en það var honum ómögulegt, og varð hann að standa upp og fara þaðan.

Fyrsta sunnudag í aðventu messaði Jón prestur, en var þó mjög lasburðaður. Þegar hann var kominn upp í stólinn og byrjaður á ræðunni, fann hann það á sér, að óvinir hans höfðu gert honum æðigaldur, eða galdrað til þess, »að hann skyldi aldeilis vitið missa«. Prestur flýtti sér nú sem mest með ræðuna til þess að komast hjá hneyxli, en þegar hann var kominn fyrir altarið aptur, gat hann varla staðið þar, meðan súnginn var Exitus¹, og hallaði hann sér þó fram á altarið. Þegar séra Jón var kominn úr rykkilininu, fann hann, að honum var ómögulegt að gera bænina fyrir altarinu, eins og venja er til. Gekk hann fram í kirkjuna, og ætlaði að vita, hvort sér yrði ekki hægra undir berum himni, en þegar hann var kominn fram í kirkjudyrnar og sá himininn, kom að honum enn þá meiri ótti en áður. Hafði hann nú eingin önnur úrræði en að fleygja sér flötum niður á gólfið í kórðyrnunum með útbreiddum örmum, »en mitt hjarta var úr máta kalt, svo eg gat einga andakt fundið né hinu minnsta tári af mínum augum út komið. . . . Mitt hjarta var þurt og kalt, sem steinn. Bar eg mig þá að upp ljúka munninum með sárri klögun og ýlfrun fyrir guði«.

Fólkið í kirkjunni óttaðist, er það sá, að séra Jón var svona þjáður, og grétu margir yfir honum. Skömmu síðar létti presti svo, að hann gat sezt niður í kirkjunni og kvatt þar kirkjufólkið. Stúlka ein, sem verið hafði við messuna, fannst nokkru síðar skamt frá Eyri máttlaus og mállaus. Hún var »studd og borin« aptur til Eyrar, og leið þar yfir hana hvað eptir annað, þegar hún var komin innan bæjar.

Nóttina eptir kom sams konar kast að séra Jóni og í kirkjunni, og varð það því úr, að Björn Bjarnason, sem hafði verið þar um nóttina til þess að sjá, hverninn presti reiddi af, bauð hon-

¹ Þ. e. útgönguvers.

um að vera hjá sér um tíma, ef skeð gæti, að honum væri þar hægra, og tók prestur því með þökkum. Áfall þetta taldi presturinn svo sem hefnd frá þeim feðgnum fyrir það, að hann hefði farið og kært þá fyrir sýslumanninum.

Prestur fór nú yfir til Arnardals, kona hans og barn, og voru þau þar liðuga viku. »Alla þá viku lá eg optast nær undir þúngum og straungum slögum og djöfullegum hriðum og áhlaupum«, sem fóru þó mjög í vöxt, þegar þeir Kirkjubólseðgar höfðu frétt, að prestur var kominn þangað heiman að frá sér, og kvað svo ramt að þislum þeim, sem séra Jón varð að þola þessa viku, að þegar hún var á enda, þektu þeir hann varla, sem höfðu séð hann fáeinum dögum áður.

Ekki voru ósköpin minni heima á Eyri, því þegar menn séra Jóns réru einu sinni á sjó, urðu þeir varir við reimleika mikinn í skipinu, og seinast »varð einn þeirra sleginn, svo að hann lá ómála«. Hann var þegar fluttur til lands, en ekki batnaði honum, fyrr en eptir nærri fimm daga, og hafði hann verið milli heims og helju allan þennan tíma.

Nú fór að liða að því, að þing það mundi verða haldið, sem mál þeirra feðga átti að koma fyrir á, og var þingboðið komið af stað. Kveið séra Jón fyrir því, ef þeir feingju boðið, því þá bjóst hann við veikindakasti í hefndarskyni, og var rétt komið að honum að láta málið detta niður, en þó varð það úr, að hann lét þingboðið berast til þeirra, og þótti honum sem sér hefndist fyrir það nokkru seinna, því hann fékk flog mikið, »svo eg lá svo sem í dauða, svo eg hugði að mér mundi ekki lífs auðið«. Eins fékk séra Jón ákaflegt kast, þegar þingboðið gekk í annað skiptið, og segir hann, að einginn geti trúað því, hve miklar þislir hann varð að þola, en djöflarnir skriðu upp eptir þeim, sem komu við hann, og var Jón Ólafsson Austindíafari² einn þeirra. Kennir séra Jón sýslumönnum að miklu leyti um kvalir þess-

¹ »Því valdsmennirnir töldu til forfalla um það fyrra, sem þeirra dómur útvisar«.

² Fæddur 1593 í Álptafirði vestra, fór utan 1615 og fór víða um lönd, meðal annars til Indlands, og fékk hann af því nafnið Austindíafari. Jón kom til Íslands aptur 1626 og dó 1679. Hann hefir samið merkilega bók um ferðir sínar, og ern til af henni nokkur handrit. Bezta handritið er í handrs. BmJ. i Hðfn 92, 4to.

ar, og segir, að þeir hafi verið »svo sem svipur og sporar að ólma og upp siga þeim djöfulskroppum upp á mitt líf og þeirra sálna, sem hér á bæ voru«. Skín það í gegnum alla frásögn prests, að honum þótti sýslumennirnir sýna þeim feðgum alt of mikla vægð, þar sem þeim var stefnt til þings, en ekki settir í járn og fjötra þegar í stað, einkum þar sem Jóni eldra hafði verið brugðið um galdur áður, og það í ein 30 ár, síðan hann komst í kynni við Þorleif Þórðarson¹, því af honum átti hann að hafa lært galdurinn.

Skömmu áður en halda átti þingið á Eyri kom þángað böðullinn úr Barðastrandasýslu, Jón Sveinsson, því ísfirðingar voru böðulslausir. Hann átti að vera til taks að hýða menn eða gera önnur embættisverk, ef á þyrfti að halda. Jafnskjótt og hann var kominn að Eyri, fékk hann stórkostlegt flog, og var borinn dauðvona inn í bæinn. Fékk hann hvert yfirlíðið á fætur öðru. Þegar honum létti, kvartaði hann mjög yfir ofsjónum þeim, sem hann sæi, »því hann sá og þeir hér, sem skygnir voru, ásamt honum, djöflana yfir honum í rúminu og myndir þeirra feðga, frá hverjum hann sagði bæði að yfirlitum og klæðabúnaði, svo sem menn við könnuðust, en sagðist hvorugan þeirra séð hafa á æfi sinni«. Draum dreymdi böðullinn þar á Eyri, sem presti þótti merkilegur. Hann þóttist sjá mann í svefninum, sem segði við hann: »Þú ert kominn hér að gera klandur föður minum, en eg get aftrað þinni ferð, svo sem allra annara«. Að svo mæltu þótti honum maður þessi reka sig í gegnum brjóstið með látúnsskeptum hnífi, og hafði hann verk mikinn, þar sem hnífurinn hafði gengið inn í holdið, þegar hann vaknaði. Menn vissu að Jón yngri átti látúnsskeptan hníf, og þótti því sjálfsagt, að það hefði verið hann, sem birtist böðlinum í draumi. Þegar Jón var tekinn seinna, var hnífurinn tekinn af honum, en hann bað opt að láta sig fá hann aptur, og réðu menn af því, að Jón hefði haft hann til ristínga og blóðvökvana. Séra Jón sagði sýslumönnum og þingmönnum frá draumi þessum, en honum var einginn gaumur gefinn, og fjargviðrast prestur talsvert út af því.

¹ Galdra-Leifi eða Kjapta-Leifi, nafntogaður galdramaður á Vestförðum, og eru ýmsar sagnir um hann í Þjóðs. J. Árn, I bls. 520—23 og í sögusafni Þjóðólfs II. (2. útg. Rkv. 1891).

Þingið stóð 14. desember 1655, og drógst prestur á mótið með veikum mætti. Þeir feðgar komu þar ekki sem bezt fram. Prestur ætlaði að tala við Björn bónda Jónsson í Eingidal og eflaust að biðja hann að vitna með sér á móti þeim feðgum, en Jón yngri sleit prest af honum. Jón eldri var þá inni í kirkjunni, því þar var þingið haldið. Hann ætlaði að brjótast út á eftir syni sínum, en honum var varnað þess, og sagði hann þá, að þeir skyldu lofa sér út, svo hann gæti séð í augun á honum Birni, og voru þau orð alment lögð svo út, að hann hefði ætlað að gera Birni eitthvert mein, enda brýndi Gisli Jónsson það fyrir honum, að hann skyldi ekki tala of margt. Jón yngri bölvaði þeim aftur í sand og ösku, sem kendi sér eða sínum um þennan galdur, og svaraði prestur því svo, að hann skyldi heldur bölvva þeim, sem valdur væri að galdrinum.

Ekki er þess getið í heimildarriti mínu, að nein nákvæm rannsókn hafi verið haldin yfir þeim feðgum, en þó fór Gisli Jónsson til Kirkjubóls til rannsóknar. Á leiðinni fékk hann undarlegan verk í fótinn, og auk þess þóttist hann verða var einhverra sjónhverfinga við rúm Jóns yngra. Ekki birtist annað í ferð þessari, sem beinlínis snerti þá feðga, en aftur náði Gisli galdrablöðum af Snæbirni Pálssyni, þar sem hann lá veikur í rúminu. Eitt var kálfskinsblað, og höfðu staðið á því »stórir og fábreyttir characteres og bókstafir«. Kona Snæbjarnar hafði beðið Gisla um vægð, og lofaði hann því, og efndi líka, því aldrei var Snæbirni refsað fyrir að hafa haft blöð þessi undir höndum, en annars varðaði það að minnsta kosti hýðingu. Þegar Jón eldri frétti, að blöð þessi væri fundin, og sá þau, dofnaði mjög yfir honum og féllust honum öll orð. Það lítur svo út, að Gisli Jónsson hafi tekið það svo sem vott upp á vonda samvizku, því hann fór að tala að því að setja þá feðga í járn og fjötur. Stóð þá Jón yngri upp, »og tók til að formæla sér, og afsalaði sig guði, ef hann væri valdur að því galdraverki, kallandi yfir sig reiði guðs, stundlega og eilífa glötun með mjög nákvæmum og hræðilegum svardaga«. Jón eldri komst líkt að orði.

Nú var farið að liða á daginn og þingmenn orðnir heimfúsir, svo ekki var tími til að rannsaka málið ýtarlega. Var þeim feðgum dæmdur tylftareður, sem þeir áttu að inna af hendi á næsta

vorþingi. Þeir fóru þegar að fala sér eiðvætti þar á þinginu, en varð ekki gott til þeirra, og lauk svo þinginu.

Séra Jón var óánægður með úrslit þessi, þar sem þeir feðgar voru enn óheptir, en sýslumenn báru það fyrir sig, að þeir hefðu farið eptir alþingissamþykktum, og varð prestur að láta sér það lynda.

Brot er til af dómnum¹, og skal eg færa hér til það helzta úr honum.

Magnús sýslumaður og Gísli Jónsson nefndu 12 menn í dóm til að gegna kröfu séra Jóns. Er fyrst tekið fram, að þing þetta sé haldið á óvenjulegum tíma, en »eptir því svo stór nauðsyn krefur um þetta mál að tala, virðist oss þessi tími ei á móti bókara² orðum, heldur þörf á liggja, ef hér með kynni það vonða afmást, en með prestsins guðlegri hjástoð kristileg kirkja upp byggjast, í því söfnuðinum þjóna, guði til lofs, öllum guðs börnum til frelsis, vondum til straffs og leiðréttingar, ef verða mætti, upp lýstust með þessari eptirgrenslun yfirvaldsins«. Því næst er þess getið, að áður hafi verið boðað til þings, en það hafi farizt fyrir vegna fjúks og óveðurs »í þessu svörtu skammdegi«.

Séra Jón bar nú galdur á þá feðga, og bar fram ýms líkindi máli sínu til sönnunar.

1. »Að djöfullinn hafi sýnt sig [með] mynd, vexti og sköpun sem Jón Jónsson eldri á Kirkjubóli og hans sonur Jón yngri«, og sönnuðu þrír heimamenn hans sögu þessa með honum, en þeir voru skyldir presti og mægðir.

2. »Ítem auglýsti Egill Pálsson eptir sínu barni 10 ve[t]ra, því óspurðu, að það segði og sagt hefði sig séð hafa þessara manna myndir einu sinni til samans og þess á milli á víxl«. Þeir feðgar spurðu nú, hvort djöfullinn hefði ekki sézt í myndum annara manna en sinum, og kannaðist þá Gvendur Ísleiksson við, að bæði hann og aðrir hefðu oft séð djöfulinn í líki hunds, músa eða katta.

3. »Hér að auki segir sé[r]a Jón, þá þessir nefndir feðgar komu til kirkjunnar í hvert sinn, virtist honum og hans fólki, að hann og það segir, optast nær örfazt og aukizt sú árás hafi, svo hann

¹ Hndrs. Thotts 2110, 4to.

² P. e. Jónsbókar.

með því segist við þeirra kirkjukomu kviðið hafa«. Framburð þennan bauðst séra Jón til að sanna með eiði fyrir yfirvaldi sínu.

Í fjórða lagi heimtaði séra Jón, að rannsakað væri, hvað Ólafur Sigmundsson, Ásta Narfadóttir og Björn í Eingidal hefðu að bera fram um hótunarorð Jóns ýngra, en þau kváðust ekkert um þau vita.

Þegar hér var komið málinu, »fram gekk Jón Jónsson, heimilismaður s[éra] Jóns, sem og ein kvennpersóna, Guðrún Guðmundsdóttir, segjandi, að þau vildu það með eiði sanna, að þá þeir feðgar komu til kirkjunnar, hafi sú ár[á]ls örfaszt og aukizt fram- ar en vant var. Til þess leggja þau hönd á helga bók og það segja þau guði almáttugum, að þau ei viti betur en þetta sé satt, og að svo stöfuðum eið sé þ[eim] etc.«.

Dómsmenn bera nú fyrir sig alþingissamþykkt í galdramáli þeirra Benedikts Þorleifssonar og Magnúsar Sigurðssonar 1631, og dæmdu þeim feðgum tylftareið með þessum eiðstaf: »Til þess leggi þeir hönd á helga bók og það segi þeir guði almáttugum, að þið hafið hvorki með göldrum né gjörningum, rúnum né ristíngum, kveðskap eður nokkrum tilefnum veitt neinum manni á sál né samvizku, líkama eður limum, góssi eður auðæfum tjón né skaða eður meinsemd, allrasízt okkar sálusorgara s[éra] Jóni Magnússyni, ekki heldur af öðrum feingið, eigi heldur í vitund þar með verið nokkrum mein að gera, og aldrei hafi þið galdra, rúnir né ristingar lært né framið, og að svo stöfuðum eiði sé þeim guð hollur etc.«.

Magnús sýslumaður og Gísli Jónsson nefndu þeim feðgum nú 7 eiðvætti, en hin 4 áttu þeir að fá sér einhvers staðar innan sýslu. Skyldu þeir hafa unnið eiðinn að næsta vorþingi. Ef þeir kæmu honum fram, skyldu þeir vera lausir við grunsemd séra Jóns. Þeim var og gefinn kostur á að sverja eiðinn þegar í stað. »hvar upp á með stórum eiðum sig til buðu, á móti lögum djöflinum sig og sína sál í veð setjandi, með handsölum í allri auðmýkt þó við guð og prestinn, án tilhlutunar þar um yfirvaldsins það gera skyldu svo að sverja«. Ekki varð þó úr eiðatökunni að sinni, og skutu dómsmenn málinu að lokum til höfuðsmanns og biskups. Að endingu var þeim Magnúsi og Gísla dæmt það víta- laust, þótt þeir feðgar væru ekki settir í járn eða fjötra, þar sem tylftareiður hefði verið dæmdur í málinu.

Vart hafði orðið við djöflagáninginn á Eyri sjálfan þíngdaginn, en þó líklega ekki fyrr en sýslumenn voru farnir, því annars mundi séra Jón ekki hafa sparað að sýna þeim fram á hann, en nóttina eftir varð einginn var við neitt slíkt, hvorki prestur né aðrir. Aptur höfðu skygnir menn séð ógrynni af djöflum fylgja þeim feðgum heimleiðis. Þeir sáu líka, að eyri ein, sem þeir feðgar höfðu átt leið um, lék á reiðiskjálfi, eins og í landskjálfta, og eins sjórinn næst henni.

Nóttina eftir var prestur aptur yfirþyrmdur af djöflum, svo að honum gat ekki komið dúr á auga, enda bjóst hann ekki við góðu á næstunni, því honum þótti líklegt, að þeir feðgar mundu vilja launa sér dóminn. Tók hann það því til bragðs, að hann lét flytja sig um nóttina yfir að Arnardal á fund Magnúsar sýslumanns, því prestur vissi, að hann gisti þar þessa nótt. Krafðist prestur þess, að þar sem galdrablöð hefðu fundizt hjá sambýlismanni þeirra feðga, þá skyldi hann líka láta rannsaka búshluti þeirra. Magnús vildi ekki láta að orðum prests þá þegar um nóttina, því hann sagðist ekki vilja koma að þeim feðgum á næturþeli, eins og þjófum, en daginn eftir fóru þeir prestur til Kirkjubóls, og rannsökuðu eigur þeirra. Ekkert fannst grunsamlegt, og kennir prestur það því, að þeir hafi stungið galdrabókum sínum undir stól, þegar þeir sáu til mannaferða,

Það bar til í þessari ferð, að þegar þeir Magnús sýslumaður voru komnir svo nærri bænum, að vel sást til þeirra, þá fékk sýslumaður snarpan verk í annan fótinn, svo hann treysti sér ekki að ganga heim til bæjarins; fór hann þá úr sokknum og neri staf þeim, sem hann gekk við, um fótinn beran. Verkurinn hélzt þó við, og segist séra Jón hafa heyrt, að seinast hafi sýslumaður beðið Jón yngra að taka á fætinum. Hafi hann farið höndum um fótinn og sýslumanni þá batnað. Bætir prestur því við, að Jón muni ekki hafa átt erfitt með að lækna verkinn, því hann muni sjálfur hafa verið valdur að honum.

Meðan séra Jón var í þessu ferðalagi, varð kona hans fyrir slíkri ásókn, að henni var hvergi vært, þángað til loksins úti í fjósi, og ekki tók betra við fyrir prestinum, þegar hann kom heim aftur, því hann hafði eingan stundlegan frið, og lagðist loksins fyrir á beru gólfinu, en varð þar ekki svefnsamt heldur, og svona gekk það úr þessu. Framan af veikindum sínum hafði

prestur getað verið á ferli með sprettum, en eptir að þingið var haldið, elnaði sóttin svo, »að megn og máttur varð aldeilis burt úr beinum upp þurkaður«, og séra Jón varð að liggja rúmfastur, en hafði þó eingan frið í rúminu. Hann var þó tvisvar á ferli fram til jóla, en aldrei um þau né eptir þau. Aptur var hann ekki jafnþungt haldinn frá jólum til þorra eins og fyrir jól, »því eg lá þá heilum dögum og nóttum samfleytt undir djöflanna fargi klestur og kraminn, svo sem undir óbærilegum þunga, svo eg vissi ekki, á hverjum tíma eg mundi við lifið skiljast«.

Séra Jón segist ekki geta komið orðum að kvölum þeim, sem hann varð að þola, enda hafi þær yfir geingið allan mannlegan skilning. Hann segist opt hafa legið í þungum sóttum, en þær hafi verið eins og hismi eða hégómi hjá þessum kynjum, og heldur vildi hann liggja tíu ár í hinni þýngstu sótt og þola hina sárustu verki í sífellu en einn dag í »þessum djöfulegu kvölum og kremmingum«. Á öðrum stað nefnir séra Jón þessar andlegu píslir »sálarinnar helvízku plágun«, og virðist hann drepa á, hverninn þeim hafi verið varið, þar sem hann segir: »Hjartað varð ekki einúngis úppurkað öllum vökva nokkurrar náðar hjá guði, heldur og einninn stálsett, svo hverninn sem eg vildi bera mig að andvarpa, þá veittist mér ekki hugarhægð hin minnsta, og svo tíðast, sem eg væri frá guði aldeilis út flæmdur og burt kastaður, svo að mér virtust allar skepnur við mig í fullum fjandskap, svo að djöfullinn vildi mér til þess koma að tilbiðja sig, en lasta drottinn, fyrst mér veittist eingin hjálp af honum«. Enn segir séra Jón: »Optlega var að mínu brjósti mokað mjög andstyggilegum þaunkum, og svo að merkja. sem það væri allur helviskur saur og öll óþekt, í hverri að djöflarnir vaða og innan um ösla, og svo harðlega aðþreingt og inn í brjostið og hugrenningarnar troðið, að mér virtist ómögulegt á móti að standa eða þá óþekt úti að byrgja, en fann það aftur á móti, að hefði eitt af því öllu, sem mér bauðst við að taka, náð inn að komast, mundi eg í helvítis óslökkvanlegum eldi hlotið að liggja¹«.

¹ Séra Páll í Selárdal segir í *Lilium inter spinas* (Hndrs. Rasks 106, 176. bl.), að það sé ein af freistingum þeim, sem stafi frá guði, »nær guð leyfir djöflinum að þvinga oss útvertis með djúpum og andlegum freistingum, hnefahöggum og glóandi pilum, hverjar jafnan fylgja því ytra Satans kvalræði, svo að vesalli mannskepu ofbýður svo stórum þar af sem allarelðu væri í helviti, sem þeir

Þegar þessar andlegu kvalir lögðust á séra Jón, tók hann það ráð að hafa yfir í sífelli einhverja guðsorðasetningu og eptir því hærra og ákafara, sem hríðirnar voru harðari; gerði hann það til þess að hinar vondu hugrenningar, sem ásóttu hann, skyldu síður fá vald yfir honum. Optast stagaðist séra Jón á þessum orðum: »Lambið guðs míns, sem situr á stóli guðs míns, miskunna þú mér«, eða þá einhverri líkri setningu.

Likamlegar píslir prestsins voru líka mjög misjafnar og margvislegar. »Stundum var eg svo sem undir ofurþúngu fargi kraminn og klestur, svo sem þá maður er murinn eða ostur fergður, svo að megn og máttur var allur í burt tekinn, og í því fargi var þess á milli svo að finna, sem likaminn væri pikkaður með brennandi eða glóandi smánálum svo þétt um holdið, svo sem til að jafna, er menn finna til nálardofa. Stundum fannst mér eg lagður upp í þá síðuna, sem eg lá á, svo sem með fleini, sem mér fannst ganga í gegnum lífið á milli rifjanna, svo eg hugði, eg mundi dauða af biða. Stundum lá eg í báli, svo eg tók andköst, svo mér fannst ekki betur en logi og báleldur léki um allan likamann og sérdeillis brjóstið, og blossinn fannst mér fram af fingrunum liða, svo eg vissi ekki annað, en eg mundi til ösku upp brenna, svo mig undraði, að holdið var óskaddað. Stundum lá eg í nistingskulda. Stundum var kuldinn á hálfum parti likaman, sem frá rúminu horfði, en eldhitinn á hinum partinum, sem niður horfði. Stundum leið sá kuldinn frá fótunum upp eptir likamanum, svo sem þegar skýfar liður á lopti með vexti og slotum. Stundum var holdið utan um beinin svo til að finna sem krúandi maðkaveita, svo sem vellandi og spriklandi væri með hræðilegum ofbjóð. En samt var þetta svo sem hégómi að reikna hjá þeim innri kvölum . . . , hverjar langt tóku yfir allar píslir, sem nefnast kunna«.

Eptir jólin kom Magnús sýslumaður Magnússon að Eyri, og fékk séra Jón honum þá bréf. Krafðist hann þar, að málið væri tekið fyrir að nýju og rannsakað nákvæmara, en sýslumaðurinn tók því fjarri og sagði, að standa skyldi við tylftareidsdóminn.

vita, sem reynt hafa, og kunna þó ei þar svo frá að skýra, sem í raun rettri skeður, einninn, þeir sem þar hafa tíðum upp á séð, og heyrt vein, ýlfur og væl(!) þeirra, sem undir liggja«.

Ekki gafst prestur upp við þetta, og sendi Bjarna Snorrason, fósturson sinn, gagngert til hins sýslumannsins, Þorleifs Kortssonar. Sendi hann honum málgögnin og bað hann að taka málið fyrir að nýju, en hann var þá ekki viðlátinn, og sendi presti afsakanir. Það er svo að sjá, sem presti hafi þá komið til hugar að senda mann til biskups og lögmanns og kvarta fyrir þeim yfir framgangi málsins, en það fórst fyrir fyrir þá sök, hve þeir voru langt á burt.

Um þetta leyti fór Jón yngri út í Bolúngarvík til þess að útvega þeim feðgum eiðvætti, og hagaði svo ferð sinni í heimleiðinni, að hann kom að Eyri seint um kvöld. Ekki gerði hann þó vart við sig, en fólkið heyrði, að farið var upp á bæinn, og þorði einginn að grennslast eptir, hver það væri. Jón kannaðist seinna við, að það hefði verið hann, og hefði hann lesið þar galdur, og stílað til prests. Við þetta brá svo, að annað kvöld eptir fann prestur »í eða undir svæflinum, að því eyranu, sem niður horfði, svo að heyra sem hvalablástur ótt og titt, svo að mér felmtraði þar yfir til leingdar að liggja«. Prestur flutti nú höfuðið til og frá eptir koddanum, því hann hafði ekki mátt til að setjast upp, en allt af heyrði hann sama blásturinn. Hann lagði nú vinstri höndina undir höfuðið og talaði jafnframt nokkrum orðum til þessa djöfuls, og hvarf þá hvalablásturinn, »en kom aptur, svo sem önnur eldsglóð, svo eg vissi eigi betur, en höfuðið mundi brenna, sérdeilis sá partur höfuðsins, sem að koddanum horfði«. Prestur tók það nú til bragðs, að hann lét fletta upp þeirri opnu á Bibliunni, sem skilur að Testamentin, og lagði svo höfuðið ofan á bókina »með þeim orðum, að eg kaus upp á þau orð lífið að láta, sem skrifuð stæðu í báðum köflum þessarar bókar«. Mínnkaði þá eldurinn, en þó var eins og loga lysti við og við að vanganum, sem niður horfði. En ekki tók samt betra við, »því á meðan eg yfir bókinni lá, var eins að finna og allar æðar í kringum hálsinn blésu upp og bólgnuðu ásamt brjóstinu, en svo miklum verk laust í höfuðið, að mér fannst óbærilegt að þola«. lét prestur þá taka Bibliuna, og lagðist aptur ofan í heitan báleldinn, því ekki var þá annars kostur. Prestur lét sumt af fólki sínu leggja hönd undir höfuð sér, og fann það þar »svo sem spriklandi hita«.

Ekki varð þeim feðgum gott til eiðvættanna, en flestir, sem synjuðu, feingu ásóknaköst, en við suma hótaðist djöfullinn í svefni. Eins barst djöfullinn þeim í drauma, og ógnaði þeim, sem báðu fyrir presti, en undarleg fluga flaug að andlitinu á séra Tómasi á Snæfjöllum¹, þar sem hann bað fyrir Jóni presti af stólnum. Einlægar flugur flöktuðu líka yfir séra Jóni, bæði nótt og dag, þegar galdragángurinn var sem mestur, og sáu það allir. Einu sinni hrækti prestur að einni flugunni. Hún hvarf þegar í stað, en jafnskjótt fannst presti »hvolpur eða þessháttar kvikindi skriða upp og ofan í kviðnum og lifinu innvortis, hvað að varaði lánga stund dags. Þóttist eg þá svo staddur í þann tíma sem dauð torfa eða jarðarauki undir sparki og spyrningum liggjandi«.

Einu sinni var sorfið svo að presti, að hann hélt, að hann mundi missa ráð alt og rænu. Bað hann fólk sitt, ef það kæmi fyrir, að binda sig á krossjalir. Hélt hann, að guð mundi þá fremur miskunna sig yfir sig, þar sem Kristur var á krossi píndur. Eins bað hann fólk sitt að sauma saman á sér munninn, ef hann segði nokkuð það, sem líktist guðlasti, því honum lá stundum við því, en þess þurfti þó aldrei.

Um þessar mundir var prestur að jafnaði svo þungt haldinn, að hann bjóst við andláti sínu þá og þegar, en djöflarnir geingu ljósum logum, og voru jafnvel þreifanlegir. Eptir að Jón yngri hafði lesið yfir baðstofunni, eins og áður er sagt, sást venjulega ormur undir rúminu, sem prestur lá í, en stundum sást hann hringa sig og hlikkjast utan um prest í rúminu. Opt píndist prestur tíu sinnum meira í svefni en vöku, »því þá fannst mér sem mér væri fleygt í botnlausan afgrunn, og stundum skaut mér hátt í loftið. en stundum á höfðinu ofan í það, sem einginn grunnur undir væri, með mörgu öðru þess háttar djöfulsins spilverki«. Kvað svo ramt að þessum píslum, að prestur segist hefði viljað gefa alla veröldina, þótt hann hefði átt hana einn, á milli þessara andlegu kvala og hinnar verstu píslar, sem mannlegur hugur eða mannshendur hefðu getað hugsað upp eða búið út, og mörgum orðum fer hann um þetta. Fékk þetta svo á séra Jón, að hann

¹ Séra Tómas Þórðarson prestur að Stað á Snæfjallaströnd 1629—70. Místi brauðlð fyrir fylgi sitt við Galdra-Maungu.

varð ekki annað en bein og sinar og svo torkennilegur í andliti, að hann þekti varla sjálfan sig, þegar hann leit fyrst í spegil, eptir að honum var farið að skána. Hann vissi vel, að þeir Kirkjubólshæðgar voru valdir að öllum þessum ósköpum, sem dundu yfir hann, og segist hann þó aldrei hafa borið beizkan hug til þeirra, og bannað fólki sínu að hallmæla þeim.

Séra Jón heyrði seinna eptir Þuriði, dóttur Jóns eldra, að hún hefði átt að segja, að furða væri, að hann skyldi ekki hafa mist lífið eða að minnsta kosti vitið, svo mikil kynngi sem mögnuð hafi verið gegn honum, enda segir séra Jón, að það mundi hafa komið fram, ef guð hefði ekki styrkt sig á ýmsan hátt, og fer hann nú nokkrum orðum um það, sem helzt huggaði hann og hugstyrkti í raunum hans og veikindum.

Fyrst getur hann atburðar eins, sem kom fyrir hann, þegar hann var ungur, sama sumarið og Tyrkir ræntu í Vestmanneyjum¹, Séra Jón var þá á ferð með öðrum manni fram með Hvalfirði, og var glaður og friskur. Alt í einu kom að honum ofboðsleg hræðsla. Honum fannst hann vera yfirgefinn af guði, og að útséð væri um alla velferð sína bæði andlega og líkamlega. Þóttist hann nú eingin önnur úrræði hafa en að hleypta hestinum fram í fjörðinn og drepa sig. Hann ætlaði að fara að biðja fyrir sér, en mundi þá ekkert gott guðsorð, nema nafnið Jesús, og hafði hann það yfir í sífellu. Honum kom til hugar að biðja samferðamann sinn að minna sig á einhverja bæn, en fannst hann ekki geta það, því þá mundi hann gleyma nafninu Jesús og geta ekki komið því fyrir sig aptur. Stagaðist hann á þessu eina orði, þangað til freistingin leið hjá, og gaf sér ekki einu sinni tíma til að svara förunaut sínum, þótt hann yrti á hann. Þessa sömu aðferð segist séra Jón hafa haft við í veikindum sínum, eins og áður er dregið á, og reyndist honum hún vel, en þegar hann varð þreyttur í túngunni, lét hann hugann flytja bæn-arorð til guðs. Stundum hagleiddi séra Jón aptur ýmislegt úr Bibliunni, einkum píslarsögu Jesú Krists, og varð honum þá optast hughægra, og einstöku sinnum gafst honum einhver sérlegur skilningur guðs orðs þess, sem hann var að hugsa um í svipinn,

¹ 1627.

svo hann varð eins og frá sér numinn af dýrð guðs og dásæmdum.

Enn var Jóni presti allmikil huggun að því, að einglar komu og heim sóttu hann við og við. Einu sinni þegar prestur lá eins og á milli heims og helju í einni stórhriðinni, sá kona ein þar á bænum hvítklæddan og siðklæddan mann koma inn úr baðstofudyrunum og vikja sér að presti. Við það létti honum. Nótt eina sá prestur sjálfur mann standa fyrir framan rúm sitt. Sá laut ofan að presti og talaði bænarorðum yfir honum. »Hann var hvítklæddur, en þó svo tilsýndar sem hvítt ský á himni, þunt og svo sem gagnsætt«. Séra Jón heyrði seinustu orðin, sem eingillinn hafði sagt, en þau voru þessi: »Guð hjálpi oss öllum með vernd sinna heilögu eingla«, og segist prestur hafa stagast á orðum þessum um hrið.

Áður er þess getið, að það hafi verið eins og hvislað orðum að séra Jóni, og það sama kom stundum fyrir í veikindum hans. Séra Jón eignaði þetta heilögum anda, og huggaði það hann mjög, því hann hugði, að drottinn hefði einhvern sérstakan tilgang með sig, þar sem hann virti sig þessara opinberana. Loksins hafði séra Jón mikla hugfró af ýmsum sjónum, draumum og opinberunum, sem bar fyrir ýmsa menn, en þeir sögðu honum frá, og þótti honum sumt af þessum vitrunum svo merkilegt, að hann las þær upp fyrir söfnuði sínum. Sumar vitranirnar voru fyrir brennu þeirra feðga, en sumar birtu aptur ýmislegt í hinu seinna veikindakasti séra Jóns.

Nú vikur aptur að því, að ekki böttnuðu presti veikindin, og tók hann það til úrræða að senda mann gagngert til Eyrar í Seyðisfirði, því þar bjó Magnús sýslumaður, með bréf, og kendi hann þar Kirkjubólfeðgum með berum orðum um veikindi sín. Bréfið er dagsett 12. mars 1656, og er á þessa leið:

»Eg undirskrifaður, kallaður guðs orða þénari, sem enn nú ligg undir galdra og ógjörninga kvalræði rekkjumaður, eptir tillátsemi og vilja míns guðs, vegna vandlætingar og uppálagðrar skyldu míns embættis, svo sem upphafsefni og tildráttur þessa máls af þeirri líkindasögu útvisar, auglýsi og opinbert geri, að eg fullkomlega ber þá feðga, eldra Jón og yngra Jónssyni á Kirkjubóli, valda vera að þeirri fjölkynngi og galdragjörningi, sem geingið

hefir á þessum vetri yfir þessa sókn, mitt heimkynni, en sérdeilis mína eigin persónu, frá 19. sunnudegi trinitatis alt til nálægs tíma, eftir öllum þeim atvikum, líkindum, rökum og aðhnígandi tildráttarefnum, sem til leidd verða, og verða kunna að því máli að frekasta atkvæði, sem mér leyfist að lögum og sannsýni framast gera. Til merkis hér um skrifa ég mitt nafn með eigin hendi hér fyrir neðan.

Jón Magnússon. M. e. h.æ.

Prestur sendi líka Magnúsi sýslumanni annað bréf, þar sem hann skoraði á hann með hörðum orðum að taka þá feðga fasta, en ekki er það bréf í frásögn prests; segist séra Jón hafa krafizt þess mest, af því að hann hafi heyrt, að Jón eldri hafi skorað á son sinn að flýja og forða lífi sínu, og að Jón yngri hefði það í hyggju. Hann hefði t. d. legið í fötum á næturnar, svo að hann væri búinn til flóttu, hve nær sem á þyrfti að halda. Segist prestur mest hafa óttast, að Jón mundi koma við á Eyri á flóttanum og magna sér enn þá meiri galdur en áður.

Magnús sýslumaður þóttist nú ekki leingur geta látið mál þetta afskiptalaust, og var honum þó óljúft að taka það fyrir, því hann hefir eflaust séð fram á, að það mundi enda með dauða þeirra feðga. Þó voru þeir ekki teknir fastir þegar í stað.

Þeir feðgar feingu einhvern pata af, hvað var í ráði, en ekki varð samt af neinum flóttu. Aftur barst út, að þeir hefðu fyrirbúnað heima fyrir, ætluðu að skjóta á þá, sem kynnu að vilja hepta þá, og væru mjög varir um sig. Þóttu mönnum þeir ekki árennilegir, og það því fremur, sem þeir voru miklir menn fyrir sér og einbeittir, en þegar til kom, veittu þeir einga mótsþyrnu, og létu setja sig í járn, án þess að reyna til að verjast nokkuð.

Jón yngri var í haldi hjá Gísla Jónssyni, en Jón eldri hjá Magnúsi sýslumanni. Svo litur út, sem þeir hafi átt gott í fángelsinu, og barst jafnvel út, að Gísli Jónsson héldi Jón yngra eingu ver en sjálfan sig. Hann var líka sællegur vel, þegar hann kom úr haldinu á þingið á Eyri, og þeir feðgar báðir. Jón eldri hafði verið rólegur mjög í fángelsinu og sagt, að hann vildi ekki lifa leingur, þótt hann ætti kost á því, enda var hann orðinn roskinn maður, en Jón yngri, sem líka sá, hvað fyrir honum lá, kveið mjög dauðanum, enda var hann þá ungur og á bezta aldri.

Þing var haldið á Eyri í Skutilsfirði í aprilmánuði, og átti að gera þar út um mál þeirra feðga. Það stóð í fjóra daga, og voru þeir feðgar fluttir þangað í járnum. Svo litur út, sem menn hafi haldið, að erfitt mundi verða að fá þá til að játa sig sanna að sökum, einkum Jón ýngra, og var í ráði að fara að honum með lagi og reyna svo til að veiða játninguna upp úr honum, en séra Jón segir, að það mundi ekki hafa orðið til nokkurs, því þeir feðgar hafi báðir verið svo vitrir menn og varkárir, »að hvorugur hefði unnizt af þeirra manna kænsku, sem hér voru saman komnir«.

Á hinn bóginn vildi annar sýslumaðurinn, Þorleifur Kortsson, láta þína þá feðga til sagna. Hann kom til séra Jóns og spurði hann, hvort ekki væri taung til á bænum og svo mikil kol, að hana mætti heita gera, og sagðist ætla að þína þá feðga með taunginni. Prestur segir, að hvort tveggja hafi verið til, en segist annars hafa lagt fátt til, svo að sér skyldi ekki verða brígslað um hatur við þá feðga, »en samt virtust mér þau upptök bæði viturleg og nytsöm«.

Ekki varð þó úr neinum pyndingum sjálfsagt af því þeir feðgar könnuðust alveg óneyddir við fjölkynngi sína. Þá þurfti ekki framar vitnanna við, og voru þeir báðir dæmdir til dauða á brennanda báli.

Dómurinn er á þessa leið:

»Anno 1656, þann 9. aprílís, á Eyri í Skutilsfirði á til settu þriggja hreppa þingi og þingstað réttum voru þessir eptir skrifaðir menn til dóms nefndir af erusamlegum kónglegrar majestatis sýslumönnum í Þorskafjarðarþingi, Þorleifi Kortssyni og Magnúsi Magnússyni. Í fyrstu Þorleifur Arason lögréttumann, Gísli Jónsson, Snæbjörn Torfason, Brynjólfur Bjarnason, Guðmundur Þorsteinsson, Jón Ólafsson, Jón Þórðarson, Bjarni Þorgeirsson, Jón Guðmundsson, Andrés Hallsson, Jón Jónsson og Þorkell Árnason að skoða, rannsaka og gaumgæfilega yfir að vega það mál, er séra Jón fram lagði í vetur undir dóm sýslumannsins Magnúsar Magnússonar og Gísla Jónssonar, umboðsmanns Þorleifs Kortssonar, hvert er áhrærði eptirgrennslun á sinni veiki, er hann þá meinti af mannavöldum vera og orðið hafa, til nefnandi þá feðga báða Jóna Jónssyni á Kirkjubóli, hvar til hann þá og færði nokk-

ur líkindi, sem dómurinn útvisar, að þeir þar af valdir væri eptir sinni hyggju. Og að því yfirvegnu, er þá bevisanlega fram kom og þar skrifað stendur, var þeim feðgum til tylftareíðs dæmt með ánefndum eiðvættum í það sinn, hvern eið þeir skyldu unnið hafa að næsta vorþingi, hver tími eigi var eptir lögbókar orðum aldeililega ákveðinn vegna varygðar, svo hinir sér eigi vara tæki, eptir því sem þeir erusamlegu yfirdómarar nú fyrir þessum dómi sína meining í ljósi láta. En af því meir og meir orðrómur og líkindi altíð jukust með prestsins alvarlegu bön og frekustu kröfu látandi sig í ljósi þar um með mörgum orðum, ásamt öðrum góðum mönnum, er með hans meining voru, sem bréflegar bevisingar sýna hans og þeirra, og síðar verður áhrært, að þeir segja þá feðga vera rétt tekna af sýslumanninum Magnúsi Magnússyni undir kónigsins járn og fjötur til þessa rannsaks og dómsályktunar, er nú gerast kynni á þessu þingi, hverri kröfu og góðra manna álit greindur sýslumann Magnús fullnægði og báða nefnda feðga til fanga og undir járn tók, og hafa svo af kónigsvaldinu síðan í varðveizlu haldnir verið, þá virtist oss nefndum dómsmönnum, ásamt hinum öðrum, er áður samþykkilega álykt að hafa þessa báða fyrr greinda feðga rétt tekna vera og verið hafa á þeim tíma, eptir því sem R. B. H. K.¹ og mannhelgis 20. [kapituli] upp á stíngur og víðar annars staðar, og með því að svo hefir áður til geingið í voru landi um áhyggjusatleg stórmæli og svo víðar hjá kristnum þjóðum eptir sérhverra lögum og landsrétti, þar ætíð jukust meir og meir þessa máls líkindi og ástæður prestsins, hverjar helztu nú skulu greindar vera, og eptir fylgja:

1. Í fyrstu er þetta inngangur og upphaf þessa máls eptir sögn séra Jóns, þar hann segir, svo hafi til borið á Kirkjubóli, að yngri Jón hafi átt við eina stúlku, Ástu að nafni, hverri Jón segist stjakað hafa, en Ásta hélt hnefahögg, af hverju Jón yngri þrætti

¹ Það er réttarbot Hákonar kónungs Háleggs 23. júní 1305. 4. greinin, sem hér er átt við, er á þessá 'eið: »Þjóðum vér og fullkomlega, að vondum mönnum sé refst, hvar sem þeir verða teknir, ef þar er áður sannlegt próf á komið, ella fáist þeir í hendur sýslumanni, þar sem þeir verða teknir, og sendi þá hver sýslumaður til annars meður góðri geymslu frá sín, og segi úr sinni ábyrgð, þar til er hann kemur til þess sýslumanns, er hann varð brotlegur að«. Dipl. Isl. II.

og þverlega neitaði, en það þó síðar fyrr nefnda stúlku fyrirgefningar, söfnuðinum áheyrandi, með opinberri áminningu. Og í þessu, segir presturinn, að sá eldri Jón hafi sýnt ákefðar fylgi syni sínum með kaldyrðum og þjósti við sig, meðal hverra annara orða þvilik af munni Jóns töluð voru, það tveir menn bera, og segja konurnar með sér heyrt hafa: »Og hlær að því. Eigi er það hláturs vert. Af dregur hláturinn«. En það einasta meðkennir Jón eldri sig talað hafa: »Ekki þarftu að hlæja að því«. En mennirnir vilja sína sögu með eiði sanna, og með handsölum staðfestu. Og þessi orð með öðrum kæluþjósti af eldra Jóni við prestinn vegna sonar hans, sem áður er skrifað, fram fóru á milli heilagrar aflausnar og sakramentis meðtöku á sunnudaginn.

2. Þessu næst, í öðru lagi, þykist presturinn daginn eptir hafa feingið ónáttúrlegan svefn og svo síðan þá á eptirkomandi nóttu djöfulsins kvalalegum árásum mætt vakandi svo ljóss og annara bragða við leitandi, hvar að til bevisingar vænist sínu heimilisfólki, hvað það og meðkennir.

3. Í þriðja lagi, þá eldri Jón vildi út úr kirkjunni þreingjast á því fyrra þingi í vetur, er hann sá, séra Jón vildi tala við einn mann, hvað frekast heyrt hefði, anzaði eldri Jón til, þegar út brjótast ætlaði millum manna: »Láttu mig sjá í augun á honum«, hvar upp á umboðsmaðurinn Gísli Jónsson andæpti.

4. Aðspurði presturinn alla þingsóknarmenn saman komna um gamalt rykti, hvort eigi heyrt hefðu á eldra Jóni legið hafa umliðna tíma eður langvaranlega og það hneyxli, að hann það laungu fyrri og fyrir mörgum árum meðferðis haft hafi, hvar til vel flestir svöruðu með lófataki, að þeir sögðu sig því ei neita kunna, sem síðar af sjálfs eldra Jóns munni og játning auglýstist, og inn sett verður. Hvar til vér nú tökum og yfirvegum, ásamt þann fyrri dóm, með þeim líkindum þar inni standa, sem og þá dómsins ályktun, þar eiðvættum er dæmt annaðhvort gera, þá sakaða eður saklausa eptir sinni hyggju sanna, og þann dæmda eið særan eða ósæran bæði þeim eldra og ýngra að sverja, hver öll eiðvætti nú til staðar voru.

5. Kemur hér á ofan svo látandi áburður prestsins séra Jóns Magnússonar orð fyrir orði:

¹ Það er bréf séra Jóns til Magnúsar sýslumanns, sem áður er fært til.

Virðist oss fyrr nefndum dómsmönnum þessir eiðar fram komi, og teknir séu, eptir því eiðvættin með góðri samvizku gera mega, hverir eiðar nú voru áður nefndum sýslumönnum samstundis enn að nýju handsalaðir.

Og eru þetta sakarlikindi hins eldra, en tökum nú til að yfirvega hins yngra málefni.

Í annan máta, það málefni Jóns yngra við vikur, þá fram leiðir presturinn upp á hans siðu þessi likindi:

1. Í fyrstu, að almennilegt rykti hafi á honum legið, að hann hafi viljað læra og iðka þessa óleyfilegu galdrakunst, hvar um prestinum gögnuðust til bevisingar samankomnir þingsóknendur¹.

2. Þar næst er vitanlegt, og af prestinum fram borið, að kælan af þeim feðgum hafi ekki sízt til tekið og aukizt, síðan þessi yngri Jón fékk eigi sínum vilja fram komið um málaleitun til prestsins stjúp dóttur, hvað og síðan gjör sannast af sjálfs eptir fylgjandi meðkenningu, sérdeilis það fyrra.

3. Þriðja framber presturinn, að yngri Jón hafi tekið í hönd sér í kirkjunni á Eyri eptir embætti, þegar hann hafi kvatt sig og í því, þegar hann slept hefði hans hendi, þá hafi skinnsviði í lófann komið alt upp að miðhandarhnúunum innanvert, og til likinda þeirri sinni sögn segist hann hafa núið handarlófanum ofan í bekkjarbrikina, hvar á sögðust horft hafa Jón Þorsteinsson í Túngu og Stefán Brandsson.

4. Í fjórðu grein, að djöfullinn hafi sýnt sig í þeirra beggja feðga myndum þrálega af bæ og á, hvað lika svo bevisaðist vottlega.

En sýnist að svo komnu þetta eður annað vottanlega fram borið eigi sverja þurfa, sökum eptir skrifaðra meðkenninga nefndra beggja feðga, svo sem eptir fylgir, og von er, sig í ljós láti, en ályktum vér þó með sama dómsatkvæði og um hans föður, sem áður er sagt, fyrir þessi likindi og önnur fleiri, að til greind nefndarvitni þessara fyr nefndra manna undir einum eiðstaf sín sannindi fram leggi í allan máta, svo sem áður með fullnaðarhandsölum undir bundizt hafa við sýslumanninn Magnús Magnússon, og fyrr í þessum dómi greinir, hver eiður svo er látandi,

¹ Það var altalað, að Jón yngri hefði farið að læra galdur 12 eða 15 vetra gamall, og játaði hann það á þinginu.

sem þeir samstundis sóru: Til þess leggur þú Jón Þorsteinsson, Sigmundur Guðmundsson, Gunnlaugur Skeggjason, Sigmundur Jónsson, Jón Jónsson, Egill Pálsson, Guðmundur Þorleifsson, Ásmundur Guðmundsson, Tómas Þorvaldsson, Sturli Bjarnason, Björn Jónsson og Einar Arnórsson hönd á helga bók og það segir þú guði almáttugum, að þann eið, er þeim feðgum Jónum Jónssonum frá Kirkjubóli var til dæmdur á fyrir faranda vetri anno 1655 14. desembris, hyggur þú og segir eptir þinni hreinni og klárri samvizku nefndum feðgum heldur ósæran en særan, og nefnda menn seka heldur en saklausa um galdraverk og fordæðu, er á séra Jóni Magnússyni liggur og legið hefir þennan um liðna vetur, hvern eið þú sver hvorki fyrir vild né vináttu, hatur eða óttablendni, heldur einasta guðs og sannleikans vegna, en engra annara muna sakir, og að svo stöfuðum eiði sé þér guð hollur, sem þú satt segir, gramur, ef þú lýgur.

Og að þeim eiði unnum¹ af áður greindum eiðvættum, hvern þeir þar með staðfestu, sem lögin og rétturinn til segir, svo oss áðurskrifuðum dómurum virtist eptir fyrra dómi það bæði vera rétt gert af þeim og sýslumönnum með samþykkilegri einingu almúgans og af þeim óbifanlegum, ásjáanlegum grundvelli hyggjunnar að öllu áður skrifuðu fram förnun, þá höfum vér greindir dómsmenn með sýslumönnum og öðrum nær verandi dánumönnum innvirðulega rannsakað og yfirheyrt þessa oft téða menn, hverjir nú voru í kóngsins járnum, og höfðu áður fyrri, þá fangaðir voru, meðkent, hvor í sínu lagi, sá eldri galdrabók fyrir mörgum árum, en sá yngri galdrablöð, til láns haft og feingið, hvað vér frekast og framast merkja kunnum.

Og nú upp á ný meðkendi sá eldri Jón fyrir oss og sýslumönnum ásamt öðrum áheyrandi:

1. Að hann hefði gamla kálfskinnsbók meðferðis haft, stundum leingur, en stundum skemur, að láni af nokkrum Tómasi Jörundssyni.

2. Ítem pappírskver sama slags segist eldri Jón þar að auki meðferðis haft hafa, af Jóni Péturssyni komið, og þetta tvent sannar sá yngri.

¹ Það er því algjörlega rángt, sem Þorvaldur Thoroddsen segir í Landfræðisögu sinni II bls. 39, að þeim feðgum hafi verið neitað um tylftareid.

3. Í þriðja lagi segist eldri Jón af sama Jóni Péturssyni falað hafa prestinum glettur að gera fyrir hálfu öðru ári; hverju áður nefndur Jón Pétursson neitaði að gera vildi eptir þess sakaða sögn.

4. Í fjórðu grein jataði og meðkendi eldri Jón sig kú Björns í Eingidal fordjarfað hafa með forbænum, sem á henni fram komu.

5. Fimta, segir hann sig við tóu borið hafa¹, en ekki tekizt.

6. Sjötta, nafn gaf hann upp dregnum galdra stöfum af hans syni Jóni ýngra, sem siðar áhrært verður.

7. Sjöunda, sagði hann, að transskriftarbréf² mundi finnast.

8. Áttunda, segist hann brent hafa nefndar galdrabækur, og eptir af kálfskinnsbókinni skilið jólaskrá, hver svo fannst, sem til sögðu.

9. Nú loksins í níunda máta við gekk eldri Jón, að hann sekur væri í prestsins veikleika með fyrsta, þótt leingi undan farizt hefði, og hefði þar til lagt bölvun og særíngarorð, hvar um ekki náðist meiri auglýsingarleg kynning hans vonds verknaðar, og urðum því við hann svo búið standa láta, þótt einar og aðrar hans hrekkjanótur í veðri vektu, hverjar eigi gildi hér inn að setja.

Af því uppbyrjun þessa máls og inngangur ris af Jóni ýngra Jónssyni, svo sem upp á stíngur sá fyrsti fram setti póstur, þá vikjum vér til hans aptur, og við hann aukum sjálfs óneyddri meðkenningu fyrir dómi, sem eptir fylgir, hverja meðkenning hann staðfesti bæði fyrir og eptir dæmdan eið unninn, hver fram sett verður í nokkrum eptir fylgjandi póstum.

1. Í fyrstu segist hann hafa reynt kunst sína á hálfvöxnum hvolpi, rist þar til tvo stafi og kastað yfir hann, en hafi ekki viljað hrifa nema með nokkrum vomum³.

2. Að hann hafi lesið yfir Ólafi Danskra kokki eitt vers, hvert hann upp las, og sagðist með stöfum til reitt hafa og lagt fyrir fætur Ólafi, þar hann átti yfir að ganga, hvert hann meinti honum hrifið hafa, þar dottið hefði, og ilt fyrir brjóstið feingið,

3. Segist hann hafa gert að kálfi sjálfs sín, sem hann segir af

¹ Þ. e. reynt til að drepa eða fæla burt tóur með fjölkynngi. Margar tóustefnur eru enn til. Nokkrar eru prentaðar í Íslenskum þulum bls. 98–100.

² Þ. e. afskrift af bréfi, sbr. 11. grein í játningu Jóns ýngra.

³ = vömmum?

djöflinum plágaðan verið hafa, hvar til hann hafi brúkað Salomons innsigli¹, sem hann hafi klipt á kálfskinn, skrifað á blað, rífið síðan í sundur, og kastað á hann. Síðan hafi djöfullinn að sér komið um nótt, og spurt sig að, því hann vildi þetta gert hafa, en hann svarað hafi: »Svei þér. Ekki skaltu svikja mig«, en þá sömu nótt hefði djöfullinn dregið kú föður síns ofan úr fjalli eptir sinni skipun, að annarsstaðar sinn² vilja gera skyldi.

4. Meðkendist hann hafa rist stúlku fretrúnir, hverja hann á nafn nefndi³.

5. Segist hann hafa viljað gera Markúsi geigur og rist upp á kefli og sungið þar yfir, sem vera hefði átt, en sér hefði það ekki tekizt, því Markús hefði það forðazt.

6. Segist hann hafa feingið Markúsi tvo stafi, sem hann skyldi koma öðrum í rúm stúlkunnar⁴ til að snúa hugarfari hennar, svo að hún skyldi vilja eiga sig, hverja hann upp dró oss ásjáandi, en hinn annar hefði verið til þess að drukkna ekki í sjó.

7. Sagði hann og frá með ýmislegu móti um glímugaldur⁵, kveisustafi og það með blóðvökum í skurðina á stöfunum draga, svo renna skyldi, nefnandi til nokkra með nafni, sem er: Golnisbeyr, Urnir, Hagallinn blá, Augnaþurs.

8. Meðkendi, hann hefði valdur verið að veikleika séra Jóns Magnússonar, þó ekki í fyrstu, hvar um hans faðir sig meðkenni-ir, sem áður segir.

9. Við geingur hann, að hann hafi staf ristið í lófa sér, hvern hans faðir Fjölni⁶ kallaði, áður en í kirkjunni handaband við prestinn hafði, hvar af presturinn lófasviðann fékk.

¹ Nafnkendur galdrastafur.

² Þ. e. djöfulsins.

³ Seinna í ritinu hefir séra Jón eptir heimilismanni á Kirkjubólí, að stúlkurnar hafi verið tvær, Unnur og Hallný, og tekur hann upp skopbögu, sem ort var um þetta:

Unnur lætur endann
anda eptir vanda,
í kristilegri kapellu
hún kallar upp yfir alla.

⁴ Þ. e. stjúp dóttur séra Jóns, sem Jóni ýngra lék hugur á að eiga.

⁵ Sbr. Þjóðs. J. Ár. I bls. 451–52.

⁶ Sbr. sama rit I bls. 445.

10. Segist hann hafa fram mælt svo látandi orð:

Bölvað æsist bál að þér
býsna snögt fyrir haturs geð,
og alt það ilt, þú ætlar mér,
aptur snúist til hæla þér,

og þar til rist einn staf á skiði eður tálkn, og kastað út í veðrið,
hvað saman ber við prestsins sögu á stórkostlegum viðbrigðum
áfallanna. Ítem las þessi Jón yngri nokkur orð, sem áður vænd-
ist, að hlýddi upp á Ólafs kokks síðu, svo látandi:

Bjór fæ eg þér,
karlíng skæri,
megnað blandaðan
af megnum galdri.
Þann hefir Óðinn
Ása drottinn
og illa Gyða
allan magnað¹.

11. Las hann upphaf á transskriptarbréfi, er hann sagði, að væri
í aðskiljanlegum orðum annara tungumála, en kallaði gott vera
til yfirlestra og lækninga, og meðkendi sig það við systur sína
brúkað hafa fám dægum fyrir komu prestsins til Kirkjubóls, þá
hún veik skyldi orðið hafa.

12. Í síðasta lagi var ein og önnur hans vafa og veiflusaga
um tilskrif til Jóns Péturssonar og margt annað, hvað nauðsynja-
laust er alt upp að reikna.

Og að öllu þessu fram settu eður öðru innvirðulega trakteruðu,
rannsökuðu, hugleiddu, sundur deildu og saman bornu í öllum

¹ Vísa þessi er auðsjáanlega mjög afbúkuð útgáfa af 5. erindi í Sigrdrífumál-
um (Sæmundar-Edda. Útg. S. Bugges. Chria. 1867 bls. 229):

Bjór færík þér,
brynþings apaldr!
magni blandinn
og megintiri:
fullr er hann ljóða
ok líknstafa,
góðra galdra
ok gamanrúna.

greinum um sérhvers þeirra aumu manna málefni við guðs guð-dómlega orð og vorn sem allra annara kristinna þjóða laga-rétt, þá kunnum vér ekki þeim hér út í vægð né linkind neina að sjá, ellegar með nokkru móti megum sökum þeirra háskasemda, sem yfir oss og vorum sveitum hángir og vofir af guðs drottins réttlætis hendi vegna þeirrar herfilegrar og hræðilegrar guðs ertingar og eldlegrar hans reiði uppvakningar, sem heyra og spyrja er um marga og af mörgum hér, og þar að til greindri þessarar djöfuls kunnáttu uppmentan, því að drottinn hefir viðurstygð á henni og öllum þeim, sem hana elska, læra, iðka, líða, með höndum hafa eða samþykkja, hvar um orð Drottins svo talar:

Nú eru talin upp í dómnum ýms ákvæði um galdra og fjölkynngi, bæði úr Biblíunni og veraldlegum lögum, og er nóg að vitna til þeirra. 1. II. Mósebók 20. kap. 2. og 3. v., 22. kap. 18. v. III. Mósebók 20. kap. 6. og 27. v. V. Mósebók 18. kap. 10.—12. v. Esajas spámaður 47. kap. 9. v. Malakías spámaður 3. kap. 5. v. 2. Jónsbók Mannhelgi 2. kap., þar sem minzt er á galdur. 3. Op-ið bréf [12. október] 1617. 4. Kristinréttur hinn forni 10. kap. 5 »Er annara kristinna þjóða og verðugra herra lög þau, að hver kristinn maður eður kona, er með galdra um geingst eður og með þeim skaða gerir mönnum eður peningi manna, og verði þar um yfir unninn, þá skulu þeir, hverjir helst sem eru, í eldi brendir verða«.

Í síðasta máta hefir allur réttargangur með nálægustum og kunnugustum eiðvættum, í sömu sveit til nefndum, en eingum öðrum framandi eður til feingnum annarlegum eptir vorum lands lögum, resessinum¹ og dönskum rétti og loflegum góðum vana, gagnlegum reyndum, yfir þessar manneskjur geingið, ásamt um síðir sjálfra játun. Því fyrir þessar greinir og aðrar fleiri, sem vorum dómi mega til styrktar vera, að heilags anda náð til kallaðri, oss í dómsætum sitjandi, þá dæmum vér fyrnefndir dómsmenn með fullu dómsatkvæði í nafni vors herra Jesú Kristí, hverjum gefið er alt vald á himni og jörðu, og aptur mun koma að dæma lifandi menn og dauða, þessa þrátt nefnda menn, Jón eldra og Jón ýngra Jónssyni feðga, báða lifið forbrotið hafa og sanna

¹ Líklega Kallúndborgarresessinn 1576.

dauðamenn, og sá dauði skuli svo á þá lagður vera, að í loganda báli brendir verði til ösku eptir því, sem hér í landi við geingist hefir og öðrum framandi, þar þeir eru sannprófaðir óbótamenn fyrir alla ofan skrifaða óhæfu.

Ofan á alt þetta játuðu þær aumu mannskepnur á réttarstaðnum alt þetta áður skrifað satt og sannlegt að vera, og meðtöku þar upp á þá heilögu aflausn með holdi og blóði vors ljúfa endurlausnara Jesú Kristi. Samþykktu með oss þennan vorn dóm áður nefndir valdsmenn, og settu sín nöfn hér fyrir neðan með vorra nefndra dómsmanna handskriptum, hver dómur upp sagður var á greindu Eyrarþingi, en undir skrifaður á Kirkjubóli í Lángadal 11. maí á sama ári sem fyr segir.

Magnús Magnússon.

Snæbjörn Torfason¹.

Nú vikur aptur málinu til þeirra feðga. Þeim hefir eflaust verið birtur dómurinn, og vissu þeir nú, að ekkert lá annað fyrir þeim en eldurinn. Var feinginn prófasturinn í Ísafjarðarsýslu, séra Jón Jónsson að Holti í Öfundarfirði², til þess að telja um fyrir þeim og reyna til að fá þá til þess að iðrast synda sinna. Séra Jón Magnússon segir, að sig hafi opt lángað til að tala við þá um þessar mundir, því hann hafi vitað, að ekki mundi veita af, þótt fleiri en einn lærðir menn töluðu um fyrir þeim, en hann hafi ekki þorað að koma á fund þeirra vegna galdra þeirra og trölldóms. Loksins þóttust bæði prófasturinn og aðrir menn sjá á þeim iðrunarmót; og var séra Jóni sagt, að þeir mundu vilja biðja hann fyrirgefningar. Lét hann þá bera sig til þeirra fram í bæjarðyrnar, því hann var þá svo veikur, að hann gat ekki geingið. Þegar prestur sá þá feðga, breiddi hann móti þeim faðminn svo sem til merkis um, að hann fyrirgæfi þeim. Jón eldri kom fyrst á fund séra Jóns, og segist prestur aðeins hafa séð iðrunarmót á honum, en þó lítið eitt, en mikil likindi hefðu verið til, að hann hefði tekið sanna iðrun, ef hann hefði verið leingur í haldi. Jón eldri bað prest fyrirgefningar með auðmýkt, og kvaddi hann svo, að hann bað guð koma í sinn stað. Aptur þóttist prestur

¹ Lögréttumaður, dó á heimleið frá alþingi 1666.

² Varð prófastur 1652. † 1681.

eingin iðrunarmót sjá á Jóni yngra. Séra Jón breiddi líka hendurnar á móti honum, og sagði Jón þá: »Guð taki svo við minni sál með út breiddum höndum, sem þér nú gerið«. Að svo mæltu féll Jón yngri á kné utan við þröskuldinn, og lagði fram á hann handleggina, eins og hann legðist á bæn, en prestur var fyrir innan þröskuldinn, og studdu hann tveir menn. Presti tók nú að standa stuggur af framfalli Jóns, en talaði samt til hans nokkrum áminningarorðum, en Jón svaraði því eingu, þángað til hann seildist allt í einu inn fyrir þröskuldinn, og sló hendinni undir vinstri siðuna á presti. Prestur kendi til, og kom honum til hugar, að Jón mundi hafa verið að tauta yfir sér einhvern galdur, enda kendi hann til í siðunni lángan tíma á eptir. Fór svo Jón yngri frá presti án þess að biðja hann fyrirgefningar, og sagði seinast: »Guð gefi oss öllum góða nótt«. Annars þóttist prestur sleppa vel af fundi þeirra feðga, því þeir, sem höfðu gætt Jóns yngra, sögðu presti seinna, að hann hefði beðið að lofa sér á fund prests á undan föður sínum, og þóttist séra Jón þá vita, að hann mundi hafa magnað sér meiri galdur en úr varð, en eldri Jón hitti prest fyrr, eins og áður er sagt.

Sagt var, að þegar þeir feðgar voru í haldi í eldhúsinu á Eyri, hafi annar hvor þeirra seilzt með fætinum til geitar, sem var þar inni, og hafi hún dottið dauð niður nokkrum dögum seinna.

Séra Jón Magnússon tekur mjög til þess, hve Jón yngri var orðinn breyttur í andliti frá því, sem hann átti að sér, og þótti honum sem á honum væru »auðsén fyrirdæmingar einkenni og yfirlitur«, því áður hafði presti virzt hann »manna dægilegastur að andlitsmynd og yfirlitum, með gullkrúsað hár, fagran hjálm og hvítan hörundslit«, en nú var »hans andlit orðið svart og þrútið og mjög svo viðbjóðslegt, en hans hár, sem eg átti von á rauðgulu og ekki langt frá gullslit, var orðið málalótt eður með öskulit. Svo og kom í hug minn, að með þessum yfirlitum mundi eg sjá þá manneskju seinna meir fyrir dómi þess réttláta í forðæmdra tölu«. Þetta segir nú séra Jón, en á hinn bóginn virðist ekki vera að furða, þótt Jón yngri hafi tekið stakkaskiptum, þar sem hann hafði verið í járnum um hrið, og vissi auk þess, að hann mundi verða brendur þá og þegar.

Rétt fyrir andlátið beiddist Jón yngri aptur eptir fundi prests, og kvaðst ætla að biðja hann að blessa sig, en presti stóð svo

mikill ótti af göldrum hans, að hann þorði ekki að láta að orðum hans.

Þeim feðgum var nú veitt altarissakramentið, eins og áður er getið, og því næst voru þeir færðir til brennu. »Eldiviðurinn: kol, hris, tjara, lýsi og alt hvað af trjám laust var, smáum og stórum, var af sveitarfólkinu flutt heiman frá Kirkjubóli til brennustaðarins, og þetta alt af eign sérdeilis þess eldra, fyrir augum þeirra mæðgna, svo sem annara þess bæjar heimilismanna«. Um þetta leyti fékk séra Jón eitt veikindaslagið, en þó ekki af þeim stærstu, og var það kent kukli Jóns yngra.

Þeir feðgar voru brendir sumardaginn fyrsta 10. apríl, þótt þess sé ekki getið í heimildarriti mínu¹. Ekki er þess getið, hverninn Jón eldri varð við dauða sinum, en Jón yngri bar sig ekki sem bezt, enda hafði hann opt látið það í ljósi í fángelsinu, að hann kviði mjög fyrir að deyja. Séra Jón segir, að hann hafi »ákallað ósómann með öllu nafni, þegar hann kendi fyrsts eldsins«, og auk þess hafi »eldurinn skirpt honum frá sér í tvær reisur, ef ekki optar«, og virðist hann benda til þess með því, að Jón yngri hafi gert tilraun til að brjótast út úr bálinu.

Séra Jón fagnaði því mjög, er þeir feðgar voru teknir af, en aptur urðu þeir sumum mönnum harmdanða sakir atgjörfis þeirra, svo sem Magnúsi sýslumanni Magnússyni, því hann hafði átt að segja um þá feðga, »að þar hefðu farið tveir skattar úr tölunni«.

Séra Jón tekur mjög til þess, hve þær Kirkjubólsmæðgur, Guðrún og Þuríður, hafi borizt vel af, eða sýnt »forhert hugarmót«, eins og hann kemst að orði, um og eptir brennu þeirra feðga. Þær hafa eflaust séð, að þær gátu eingu ráðið um þessa atburði, og hafa því borið harm sinn í hljóði. Þegar verið var að skipta fé þeirra feðga, bað Þuríður sýslumanninn að gefa sér silkihúfu »með skinnayfirsílagi«, sem faðir hennar hafði átt, en Guðrún bað um flauelshúfu með silkisnúrum, sem Jón yngri, sonur hennar,

¹ Það er aptur tekið fram í annál Magnúsar sýslumanns Magnússonar i hndrs. Rasks 47. Þar er þetta um galdramál séra Jóns. 1655 »Djöfulleg ásókn á séra Jón Magnússon á Eyri við Skutilsfjörð, og gerði sig í margra kvikinda líki«. 1656 »Brendir tveir galdramenn, tveir feðgar Jónar á Kirkjubóli í Skutilsfirði sumardag hinn fyrsta; voru valdir í veikleika séra Jóns Magnússonar, og hann samt veikur eptir«. 1658 »Frelsaðist Þuríður Jónsdóttir fyrir galdragrunsemi séra Jóns Magnússonar með tylftareiði«.

hafði átt, og gaf hún hana seinna Erlendi Ormssyni, þegar hann var að tala um fyrir þuriði á Kirkjubóli. Séra Jóni þykir það mjög hræðilegt, að þær mæðgur lángaði til að eiga nokkuð til minja um þá feðga, og segir: »Hvar kann að sjást demantiskur hugur, forhert og brjóstlaus manneskja, ef hér ekki«. Annars furðar hann sig ekki á því, að þuriður skuli hafa verið svona óguðleg, því hann segir seinna, að þuriður hafi lært galdra og gjörninga þegar í æsku með Jóni bróður sínum, og segir jafnvel með skýrum orðum, að »galdrakró« eða galdraskóli hafi verið haldinn á Kirkjubóli.

Á sama þinginu og þeir feðgar voru dæmdir til dauða, dæmdu sýslumenn dóm um eignir þeirra 11. apríl, og komust að þeirri niðurstöðu, að þegar löglegar skuldir og máli ekkju Jóns eldra væri dregið frá, þá skyldu allar aðrar eigur Jóns ýngra og mest allar eignir Jóns eldra hlotnast séra Jóni Magnússyni fyrir allan þann kostnað og heilsulasleika, alla þá raun og tímatöf, sem hann hefði haft af þessu máli.

Dómur þessi var staðfestur á alþingi um sumarið 1. júlí, og voru séra Jóni dæmd 10 hundruð í jörðinni Kirkjubóli í bætur, en 10 hundruð í lausafé eptir hinn¹, en þau 12 hundruð í lausafé, sem þá voru eptir, áttu að skiptast millum kóns og erfingja, eptir því, sem tala rynni til². En svo lítur út, sem séra Jón hafi ekki náð fé þessu, því á alþingi 1658 skýtur hann málinu til höfuðsmanns: »Eptir því, sem eg, fátækur guðs orðs þénari formerki, að um rétt minn og fjörræði er eingin vog lögð, svo eg megi vita andvirði, sem eg á að heimta af þeim örfum þess brenda Jóns eldra, en sami jarðarpartur, sem mér er tildæmdur, líkavel af lögmönnum og lögréttu til lausnar skikkað, þá appella eg það mitt mál fyrir höfuðsmann, þann eð nú er eða verða kann, svo eg megi mig rétt ske, og eg ekki mér, mínum erfingjum né heldur þeim, sem lausnar beiðist, órétt geri³«.

1. júlí voru líka lesnir á alþingi »þeir dómar, sem geingið hafa um galdramál í Ísafjarðarsýslu á þessu ári, og þótti öllum

¹ Þ. e. Jón ýngra.

² Alþ.bók 1656 númer. 29.

³ Alþ.bók 1658 númer. 30.

guðhræddum og réttvísu dómurum þeir dómar vel, kristilega og loflega lyktaðir¹.

Ekki minnkuðu kvalir séra Jóns við brennu þeirra feðga, og auk þess sást svipur Jóns ýngra eptir brunann, og var í hátt eins og Jón, þegar hann stökk út úr eldinum. Enn fremur heyrði prestur, að fólk hefði dreymt, að ef kvölum hans ætti að linna, þá mundi mega athuga betur eldsleifarar. Aðra menn dreymdi aptur, að vit Jóns ýngra mundi vera óbrunnið enn þá, og mundi ekki varða minnst um það. Var nú farið að leita í bállefunum, og þóttust menn finna óbrunnar leifar af heila annars hvors þeirra feðga. Voru þær nú brendar »optar en tvisvar eða þrisvar«, og brá svo við það, að allar ofsjónir og ókyrrleiki hurfu bæði frá Eyri og öðrum bæjum þar í sveitinni.

Veikindi séra Jóns héldu áfram, þótt þeir feðgar væru teknir af, og meðal annars fékk hann ákaflegt flog mánudaginn næstan eptir uppstigningardag, og var það svo geyst, að hann þóttist aldrei hafa orðið fyrir voðalegra aðkasti í öllum veikindum sínum. »Mátti eg ekkert orð við neinn mæla, að eg mér til treysti að stórhættulausu, heldur hlaut eg í mestu hættu og tvisýni með hástöfum, kveini og kalli til drottins að hrópa með allra mesta ákafa. Mér fannst og ekki betur, en sem eg væri stundum laus við undirdýnu rúmsins, sem eg í lá, og mér mundi verða fleygt úr rúminu og fram á gólfið. Fannst mér og einninn sá dagur tveimur eða þremur dögum leingri«. Meðan á þessu stóð, baðst prestur fyrir í sífellu, og heyrði hann þá gjörla, að sagt var við hann: »Eg sigra á morgun«. Prestur spurði heimilistólk sitt, hvort nokkur hefði minzt á sigur, en það hafði einginn gert. Vissi þá séra Jón, að andi hafði yrt á hann, en var í vafa um, hvort það hefði verið góður andi eða vondur. Daginn eptir gekk prestur þó úr skugga um, að heilagur eingill hefði yrt á hann, því »mér veittist svo heit andakt og mikill fögnuður og gleði í hjartað, að eg kann þar ekki um að skrifa né frá skýra, svo eg lá svo sem í fagnaðartáraflóði, betur en allra meina bættur, og feginn og fús að liggja undir öllum þunga, sem drottinn vildi mig upp á leggja«.

¹ Alþ.bók 1656 númer. 28.

Áfelli þetta eignar séra Jón Þuriði Jónsdóttur eldra, því sunnudaginn áður en hann fékk það, reið hún hjá Eyri á leið til Hnifsdals. Í sömu ferðinni strauk Þuriður um bakið á kú í Hnifsdal, og varð það til þess, að kýrin varð »trölldrepinn« eptir nokkrar vikur, eptir því sem séra Jón segir, en Margrét Arnórsdóttir, sem átti kúna »fékk illan snert með undarlegum dofa, fyrst í annan handlegginn og síðan með ónáttúrlegum slögum fyrir brjóstinu«, þegar hún ætlaði að fara að hlynna eitthvað að kusu.

Konu séra Jóns og heimilisfólki hans leizt ekki á blikuna, þegar hann fékk flogið, og spurði hún því mann sinn, þegar honum fór að léttu, hvort honum »litist óráð að senda norður í land til lækninga, til þess manns, sem rómaðist, að hafi tæki á svoddan meinsemdum og áköstum á móti að standa¹«. Það leizt séra Jóni ekki á, en »með því eg heyrði getið og alrómað um einn guðhræddan, hálærðan kennimann, séra Pál Björnsson að Selárdal², að sá maður skyldi auðkendur og stakur vera velflestra að siðlæti, umvöndun og guðs orðs voldugri kenningu«, lét séra Jón skrifa honum nokkur orð, og bað hann að biðja fyrir sér. Séra Páll gerði það fúslega og skrifaði Jóni presti »huggunarfullt og hjartnæmt tilskrif« um hæl. Auk þess gerði hann sér skömmu seinna ferð til séra Jóns til þess að hugga hann.

Þrjá næstu daga fyrir hvítasunnu 1656 voru djöflarnir mjög nærgaungulir séra Jóni, en kvöldið fyrir helgina létti honum mjög, og lá hann nú um hrið í nokkurs konar móki, en fann samt til galdranna »svo sem í vægjanlegum seyðingshita, hver hiti að var jafnan við þann hlut líkamans, sem að rúminu horfði, hvorri hlið eða baki, sem eg niður að rúminu sneri«. Eptir hálfa aðra viku komst séra Jón á fætur, og batnaði honum nú óðum, svo hann gat messað á Jóns messu baptistæ³ og úr því þangað til um haustið, að Þuriður fór að magna honum galdurinn.

Um sumarið varð séra Jón reyndar tvisvar fyrir áfellum, en þau stóðu ekki leingi. Fyrra slagið fékk hann, eptir að hann hafði opinberlega ámint einn sóknarmanna sinna, »sem líka var dreifð-

¹ Það má skilja á séra Jóni, að maður þessi hafi verið galdramaður.

² Séra Páll var manna lærðastur á sinni tíð, en trúði fullum fetum á galdra og fjölkynngi, og var því svarinn óvinur allra gaidramanna.

³ Jón baptista = Jóhannes skírari.

ur við þess konar rúnastafi«. »Svo og urðu mér eitt sinn þau viðbrigði við það, að sami maður tók í mína hönd, þá fékk eg veikindi í hendina, sem batnaði eftir blóðtöku, sem Sigmundur á Seljalandi mér tók á samri hendi, því eg reið til hans þess erindis. Um þessi tvö tilfelli kenni eg ekki Þuriði Jónsdóttur og ekki heldur um öll þau galdraverk, sem hér hafa skeð í þessari sveit, því það mundi sannreynast, ef vel væri leitað, sem talað hefir verið eftir eldra Jóni, að nokkuð mundi eftir í Skutilsfirði, þótt hann færi«.

Um sumarið var séra Jón venjulega svo hress, að hann gat hjálpað til við heyvinnu og smíðar, en um haustið byrjuðu veikindin aptur, og eignar prestur þau Þuriði Jónsdóttur eldra og eingum öðrum.

Jónsmessudag um haustið¹ reið séra Jón til Kirkjubóls með Erlendi nokkrum Ormssyni utansveitarmanni. Ætlaði hann að hitta Sturla bónda Bjarnason og fá að sjá hjá honum bréf og máldaga fyrir Kirkjubóli. Séra Jón hafði tal af Sturla, en Erlendur fór að tala um fyrir Þuriði, og var hún svarafá; lauk viðræðu þeirra úti í kirkju. Fór Erlendur nú frá Þuriði, en prestur gekk til hennar og tók að leggja henni heilræði, en hún svaraði honum varla. Þuriður sat á kistu karlmannamegin í kirkjunni, en prestur á sömu kistunni nær dyrunum, og var mjög lítið bil á milli þeirra. Sá prestur þá myrkurbaug kringum Þuriði, »álíka og þá rosabaugur sést í kringum túngl«, og var þó albjartur dagur og sólskin. Séra Jón spratt á fætur, þegar hann sá þessi undur, og vék sér undan myrkrinu út að hurðinni. Sagði hann Þuriði frá sjón sinni, og rétti fótinn alla leið að myrkrinu, en hún þagði ávalt. Þegar minnst vonum varði, sneri Þuriður sér að kistunni, sem hún sat á, og féll á kné, svo sem þegar menn biðjast fyrir, en prestur gekk um kirkjugólfið á meðan. Ekki gætt honum að bæn Þuriðar, því honum virtist hún vera »þur og harðhjörtað«, og ekki sá hann hana fella tár af augum. »Þótti mér líkast, sem Þuriður mundi hafa tautað eitthvert galdraversið viðlíkrar aðferðar og yngri Jón bróðir hennar sýndi á sér, er hann lá fram á þröskuidinn í bæjardyrnum, lútandi höfðinu á handleggina, svo sem hann hefði verið að biðjast fyrir. Eg talaði til við hana,

¹ Venjulega kallaður höfuðdagur um þessar mundir.

er hún upp stóð frá kistunni, fram á hverja hún lá knékrjúpandi, og sagði henni eptir hugboði mínu, að sú hennar bæn, sem hún þá gert hefði, mundi ekki af guði heyrð né meðtekin verið hafa, hvað hugur minn mér til vísaði, og þó viðbjóðslegar en eg um skrifa nenni, en drottinn hefir þar til séð, að ekki féll niður«.

Áður en prestur fór, áminti hann tvö systkini Þuriðar, sem stóðu út á hlaði, á guðs ótta og hlýðni við móður sína, og kvaddi hann nú allt fólkið, nema Þuriði, því hún var inni í bænum, og hélt af stað heimleiðis. En það er af Erlendi að segja, að svo lítur út, sem hann hafi séð eitthvað óhreint á hlaðinu, því prestur sá, að hann tók alt í einu snögt viðbragð. Ekki spurði prestur Erlend þó neitt um þetta, því hann fór fyrr af stað en hann. Aptur tók séra Jón vitnisburði af Sigurði Jónssyni í Eingidal og Margréti Þorvaldsdóttur um það, sem þau höfðu séð við þetta tækifæri. Sigurður gekk fyrir neðri bæjardyrnar, og var Þuriður þá ein inni. »Þá sá eg út úr bæjardyrnum svo sem aðra fljúgandi eldneista«. Margrét sagði: »Sá eg það teikn á lopti yfir bænum á Kirkjubóli, að rautt ljós var fyrir mínum augum á lopti að sjá, kringlótt, líkt norðurljósi, utan nokkuð rauðara. Úr því ljósi sýndist mér myrkur af verða. Eg blygðaðist, og byrgði hendinni fyrir augun. Og litlu þar eptir leit eg til aptur, og þá var sem eldhnöttur fljúgandi yfir bænum. Var þá Þuriður einsömum innan bæjar. Þetta skeði, á meðan presturinn var staddur hjá heimafólkinu þar á milli kirkjugarðsins og bæjarins, en eptir það hann var riðinn, sá eg líka sem svartan hund eptir honum fara, eptir hverjum eg horfði svo leingi, sem til sá, því mig fýsti að vita, hvað það leiddi eptir sig, vonandi, að það mundi fram koma á prestinum«. Vitnisburðir þessir voru ekki teknir fyrr en um haustið 1658.

Þegar séra Jón var kominn innan vert við Hafrafell, nálægt fjarðarhorninu, þóttist hann verða var við einhvern reimleika í för sinni, en gaf sig ekki að því, fyrr en þessum illskuanda sló yfir hann í Torfnesi, nálægt Eyri. »En er eg var heim kominn og seztur upp á rúmið í skálanum, sótti að mínu andliti svo að finna sem mýbit. Leið eg þar eptir upp á nýtt þúnga kvöl, en áfergilegast í þrjár nætur, þótt yfir tæki á þeirri þriðju. Þá þóttist eg skynja, en ekki fyrri, hversu ósæta steglupinu djöflarnir kynni að brugga og til búa, þar eg í svefni var teygður svo að

finna sem lið frá lið, en skall og kiptist saman í dróma á milli hvílika þínutegund eg minnst mig aldrei reynt hafa og ekki í öllum þeim fyrri galdrahriðum, svo eg kunni minni til að reka, utan í það sinn. Svo og varð eg megni og mætti rændur og nær því og upp þurkaður, svo mér var tvísýni að, hvort eg mundi úr rúminu geta dregið mig eða ekki«. En séra Jón fann, að ef hann reyndi nú ekki til að fylgja fötum, mundi hann leggjast í sömu körina og fyrr, og skreiddist því á fætur, en var þó mjög lasburða. Verst leið honum inni í bænum.

Svo er að sjá, að Þuriði hafi ekki verið um komu séra Jóns til Kirkjubóls, og að henni hafi þótt ráðlegast að hörfa úr sveitinni í tæka tíð, því daginn eptir bað hún Magnús Jónsson og Hall Tindsson í Eingídal fylgdar vestur yfir, en þeir synjuðu, og feingu þeir þá aðsvif mikil, »því andskotinn sótti þá heim, og kvaldi með óvenjulegri nætur ógn og fælu«. Þetta var kent kynngi Þuriðar.

Sunnudaginn drógst prestur í kirkju með veikum burðum, en treysti sér hvorki (svo) til að standa fyrir altarinu, og var honum því búið sæti í kórðyrum á litilli kistu, og las hann þar guðspjallið og fáein orð út af því. Þegar messufólkið var farið, þoldi séra Jón ekki við í bænum og lagðist fyrir úti á bæjarhól. Var þá eins og einhver æðri máttur blési þessum orðum í brjóst honum: »Því ferðu ekki við hana að tala? Þú veizt ekki, hvort þú nærð betra færi síðar, ef þú ferð ekki strax«. Við þessi orð óx séra Jóni afl og hugur. Hann gekk til bæjar og kallaði inn í baðstofuna, hver heimamanna sinna þyrði að riða með sér til Kirkjubóls. Pétur Einarsson, frændi séra Jóns, sagðist þora það, og riðu þeir nú af stað. Þegar þeir komu til Kirkjubóls, talaði prestur við Þuriði, »en ekki sem mjúkast né kjassalega, því mér féll annað til í það sinn. Mundi og annar, ekki meiri en minn maki, ekki mjúkara henni heilsað hafa, þótt minn málstað átt hefði«. Hélt prestur svo heim á leið, og fylgdi Sturli Bjarnason honum á veg. Spurði hann prest, hvort hann hefði nokkuð á móti því, að hann léti fylgja Þuriði yfir fjallið, en prestur kvað nei við, og sagði Sturli þá, að Þuriður hefði falað af sér fylgd vestur yfir fjallið á laugardaginn. Hann fylgdi henni líka, og gaf hún honum »geðugan hvörfustein« fyrir vikið.

Þegar þeir Pétur voru komnir að Seljalandi, gekk Sigmundur bóndi Guðmundsson í veg fyrir þá og fólk hans, þar á meðal teingdamóðir hans, Randiður Ólafsdóttir. Skömmu áður en þau mættust, var eins og skotið væri að presti: »Ekki ertu verðugur riðandi að mæta þeirri kvenpersónu, sem þarna geingur á móti þér«. Þótti presti þetta sannmæli, því hann vissi, að Randiður var mjög guðhrædd kona, »hafði einninn þúngar og lángr freistingar og djöfuls árásir þolað, fyrst meðan hún sá upp á kvöl og pinu síns ektamanns, Halldórs sáluga Ólafssonar¹. sem þúndur hafði verið með djöfullegu galdrakvalræði eptir vissum teiknum og auðkennum. — — — Þessi Randiður var og einninn sjálf lögð undir þúngar, lángr og hættulegar freistingar í lánga tíma þar eptir, en drottinn hafði gefið henni sigurvinning allra þessara hörmunga«. Þegar prestur hafði athugað alt þetta, sté hann af baki, og féll á kné fyrir Randiði. Þau hjónin vildu láta prest standa upp, en hann vildi það ekki, fyrr en Randiður hefði blessað hann, og það gerði hún. Daginn eptir sendi prestur mann til Randiðar til að þakka henni fyrir blessunina, og þótti flestum þetta kynlegt, því Randiður var fjörgömul orðin og bláfátæk. »Fleira þess háttar skeði mig mér(!) yfirundrunarlega um þá tíma, þó stöddum í þúngum slögum og freistingum undir djöfullegum árásum og þínslum«.

Séra Jón þóttist þess fullviss, eins og áður er getið, að Þuriður Jónsdóttir eldra væri völd að veikindum hans, og tók hann því mann frá slætti um haustið og sendi hann norður í Hrútafjörð til Þorleifs sýslumanns Kortssonar, »og beiddist laga og réttargáangsins af hans hendi«. Jafnframt sendi hann Magnúsi sýslumanni sams konar áskorun 2. október, og var hún lesin upp á hreppstjórnarþingi í Súðavík, en hvorugur svaraði honum, og telur séra Jón það »illvirki«.

Eptir þetta »sást djöfullinn í ham og yfirlitum Þuriðar, svo sem hann hafði áður sézt í yfirlitum og líkamlegri mynd þeirra feðga, áður en þeir voru brendir, faðir og bróðir, og líkavel hafa óskygnir svoddan séð. Eg meðkenni, að eg hefi ekki séð neinn tíma þær djöflanna myndir þeirra brendu feðga, þótt þær sæju

¹ Í Súðavík í Álptafirði. Halldór var bróðir Jóns Austindíafara.

aðrir (Katrín Ísleiksdóttir, Kristín Ólafsdóttir) og sumir óskygnir, en Þuríðar líkingu leizt mér svipuðust sú drós, sem eg sá eitt sinn, geinginn út úr bænum hér á Eyri um haustið 1656, standandi skamt frá stofugaflinum í sortaðri hempu og síðan barðahatt. Hempulöfin flöktu út báðu megin. Eg var þá ekki máttmikill. Þó ætlaði eg að draga mig út eptir hlaðinu á móti þessari skessu, sem eg vissi strax, ég kom þar auga á, að andskotinn vera mundi, en í þeirri meiningu vildi eg þann djöful nálgast, að tala til hans guðs orði, en sá konuhamur skauzt frá mínum sjónum svo snögt, að eg kunni ekki að deila. Sýslumaðurinn Magnús sagði frá svoddan sjón hér á Eyri sig séð hafa við Seljabrekkunaust. Það úngmenni Páll Egilsson á Hafrafelli hefir af sjónhverfingum slíkum illa haldinn verið, bæði í þeim fyrra djöflagáangi þeirra feðga og líka aptur að nýju, síðan þær seinni djöflahriðir yfir geingu í ham Þuríðar fyrst og síðan annara, sem af sínum teiknum munu einhvern tímann reynast hennar makar, og þótt ekki sé fyrr en á dómsdegi«.

»En Þuríður fór sjálf burt frá móður sinni, og flúði fyrst undir skjól Halldóru Jónsdóttur í Holti¹ og síðan vestur til Brynjólfs Bjarnasonar í Hjarðardal², hvar hún og einninn að öðru hvoru hafði dvöl átt, en andskotinn í hennar líki tók þá upp að riða brúnum færleik, eins og hún reið litum héðan úr sveit, að eg heyrt hefi, um vegamótin vestan að. Um það efni hermdu mér fjórar fulltiða ærlegar kvenpersónur míns heimkynnis, að um haustið ekki langt frá Mariumessu seinni höfðu þær allar verið í sauðakví við mjaltir, og séð hafa allar brúnum færleik riðið innan með sjónum og heim að bænum. Sumar segjast kvenmannsmynd séð hafa með skautafald og skotti aptur úr, en sumar segjast ekki hafa kvenmannsmyndina sem deililegast séð, svo þekt hefði, en séð hefði þust í einum svip, svo sem hvirfilvindur upp úr kvinni öllu megin, en þær stóðu eptir hnípnar og hljóðar«. Seinna í sögunni segir séra Jón, að Þuríður hafi haft fataskipti við »þann fetólta« hver eð, eptir það hann lagði af búning og yfirlit þeirra brendu feðga, föður og bróður Þuríðar, þá breytti hann svo sínum búningi, að hann tók til þakkar að bera pils,

¹ Í Önundarfirði.

² Í Dýrafirði.

siða hempu og svintu¹, eingum líkari en Þuriði Jónsdóttur, stundum stóran barðahatt, hettan ofan á brýn, en stundum með trafi og hánganda skotti úr hnakka. Eptir því, sem hún sínum búning breytti, svo breytti Satan eptir«.

»Svoddan sjónir meira en margar hafa sézt hér í sveit, og mjög margir hafa þar frá sagt, hversu bersýnilega djöfullinn hafi geingið, fyrst eptir þá brendu í líki Þuriðar, þar næst í mynd Snæbjarnar Pálssonar, og þegar þessum sjónum linti, þá í ham og yfirlitum Markúsar Brandssonar², hverjar manneskjur allar hafa fælt þessa sveit, og héðan fljótlega farið, brendar með sömu einkennum, eptir þeim hætti, sem almennilega er vitanlegt, þótt einginn vilji né þori þar um neitt að tala, bæði vegna háska af trölldómi og göldrum að vænta og líka vegna fylgis og forsvars sumra manna, sem til veljast þeim málum, ekki sízt, hjástöðu að veita«.

Um veturinn fyrir jól 1656 kom Þuriður að vestan, frá Holti í Önundarfirði, og sótti séra Jón heim á Eyri. »Ekki vissi eg hennar erindi, hafi hún ekki látizt biðja mig fyrirgefningar að Njáls ráðum, svo hún næði því heldur sakramentis vitnisburði. Ekki hafði eg sinni til að bjóða henni til bæjarins, því gamalt mál er, að leiðir verði langþurfamenn, af því sumum hér á bæ mun þótt hafa, að Þuriður muni nógu optkvæm verið hafa í anda, þótt lítinn kostnað eður tæring gert hafi«. Séra Jón getur þess ekki greinilega, hverju hann hafi svarað Þuriði, en auðséð er, að hún hefir ekki feingið sakramentisvottorð hjá honum. Hún var þó ekki sakramentislaus til lengdar, því 27. maí 1657 dæma fimm prestar í Holti, að hún hafi rétt til þess að ganga til guðs borðs, og er bréf til um það á þessa leið:

»Anno 1657, að Holti í Önundarfirði, lagði fram fyrir oss sá virðulegi kennimann séra Jón Jónsson prófastur þann casum, hverninn fara skyldi um kristileg friðheit Þuriðar Jónsdóttur, hver komin var úr kirkjusókn Eyrar í Skutilsfirði, sem ekki sakramentisseyðil sýndi; er svo á háttað, að hún hefir hér sumlegar stundir dvalizt, og hefir um sitt sakramenti talað, að hún vildi það gjarn-

¹ Eg hefi víða rekið mig á orðið »svinta« í ritum frá 17. öld, en sjaldan á »svunta«.

² Líklega sami maðurinn og minzt er á í játningu Jóns yngra 5. og 6. grein.

an öðlast, en aptur á móti segist séra Jón Jónsson það ekki kunna að gera, þar skyldan ekki fram kemur, eptir herra biskupsins dómi og úrskurði. Þar fyrir, eptir álitu þeirra heiðarlegra og vel lærðra kennimanna, sem hér eru nálægir og þeirra góðri samvizku, fyrst einginn bevisanlegur framburður fram kemur og ekki meira en dróttun eða tilgátur, kemur oss saman eptir guðs anda ávisun, að áður nefnd Þuríður Jónsdóttir megi meðtakast til heimulegrar aflausnar og sakramentis, því að vér sjáum fyrir oss kónglegrar majestatis ordinantiu með biskupsins dómi in generali synodo 1640 um þennan casum¹. Var hun nú enn að nýju rannsókuð og ámint sér í lagi af hverjum fyrir sig af oss, eptir því sem guð gaf anda og náð til, og virtist oss öllum samþykkilega kristilegt mót og háttalag á fyrr greindri kvenpersónu. Þar fyrir höfum vér góða samvizku, að hún sé í guðs trausti til kristilegra friheita með tekin að hindrunarlausu, hvar sem hún vistföst er, án alls vafa, að svo prófuðu. Til sannindamerkis undir skrifum vér vor nöfn, sérhver með eigin hendi. Sama stað, ár og dag, sem fyrr segir.

Jón Jónsson E. h. Hallur Árnason² m. e. h. Gissur Sveinsson³ m. e. h. Ólafur Jónsson⁴ m. e. h. Ólafur Þorleifsson⁵ m. e. h.⁶

¹ Framar virtist oss með heilaga [aflausn] og sakramenti röksamlega og skynsamlega fara eiga og ei af skör fram eður af lausri meiningu þar frá að setja. Fyrirbýður einninn kóngleg majestet að gefa mönnum getsakir.

Vér skiljum og einninn sama mandat [um fylgi] og framför á gefnum getsökum, það er efasömum, óreknum og óprófuðum. Því dæmum vér fullkomlega, að héðan af skuli einginn prestur frá visa sakramenti og aflausn, sem ekki sé fullkomlega bevisað og satt gert, heldur biða í svoddan efasömum sökum, þangað til lögleg ending er á þeim málum gerð, svo hvorki komi presturinn sér sjálfum í hættu né ánetji, heldur þá samvizku, sem saklaus má vera, með því móti hann leiti kristilega og skikkanlega sakramentis með iðrun og auðmýkt, því harðuð, tráss og öll guðsorða foröktun og hans þénara setur af sjálfru verkinu út af sakramenti, þar til betrun á verður. Synodale Brynjúlfs biskups Sveinssonar 30. júní 1640. Hndrs. Magn. Steph. 33. Hndrs. Á. M. 181, 4to.

² Prestur til Rafnseyrar 1648–76.

³ Prestur til Álptamýrar 1628–79. † 1683.

⁴ Prestur að Stað í Súgandafirði 1650–63.

⁵ Prestur að Söndum við Dýrafjörð 1668–96. Var vigður, en ekki orðinn prestur 1657.

⁶ Hndrs. Bmfj. 79, 4to bls. 196–97. Bréfabók Jóns prófests Jónssonar og Sigurðar prófests Jónssonar að Holti í Önundarfirði.

Í sömu ferðinni og Þuríður sótti séra Jón heim í sakramentis-erindunum reiddi Jón Þorsteinsson í Túngu hana að baki sér þaðan og til Kirkjubóls, tvær stuttar bæjarleiðir. »Fann eg verk á þeirri síðunni og þar undir, sem hún hélt hendinni, en minnk-aði nóttina eptir, hvert viðbrigði mér þótti undarlega að mér koma«. Ýmsar konur urðu líka sjúkar eða feingu aðsvif, ef þær komu nálægt Þuríði, sátu hjá henni í kirkju, sváfu hjá henni o. s. frv., og segist séra Jón ekki hafa gert sér far um að smala saman vitnisburðum um það, því hann vissi, að valdsmenn og dómendur mundu virða það að vettugi.

Þegar Þuríður fór vestur aftur, fylgdi Snæbjörn Pálsson á Kirkjubóli henni yfir Þverðalsheiði í Önundarfjörð. »Vond fæla, hefi eg heyrt frá sagt, og djöfulskapur hafi átt undan þeim að koma og vart við verða á Kirkjubóli í Körpudal, hvað alróma heyrt hefi, en þetta aktast nú að litlu. Samt hefi eg vitað gamalryktuðum galdramönnum það teikn fylgja tíðast, að eitthvað vofrast með þeim og undan, sem plagar ekki sízt í svefni til sín að segja. Dæmi þar um þarf hér á Vestfjörðum ekki dýrt að kaupa«.

Eptir þessa fylgd sást djöfullinn opt og tíðum í sveitinni í ham Snæbjarnar og með yfirlitum hans. Snæbjörn var líka við kirkju þrettánda í jolum, en þá bar svo til, að séra Jóni fannst eins og eldhnöttur væri yfir höfði honum, þar sem hann lá á hnjónum fyrir altarinu, og sáu skygnir menn, að svo var, en feingu jafnframt aðsvif, og voru bornir eða leiddir út úr kirkjunni. Snæbjörn hafði annars áður verið grunaður um galdur. Séra Magnús Einarsson¹ hafði fundið hjá honum eitthvert galdradót, og brent það »af góðu og guðrækilegu vandlæti síns embættis«. Áður er þess getið, að Gísli Jónsson fann galdrablöð í barmi Snæbjarnar, þar sem hann lá veikur í rúminu, og fleiri galdrabönd bárust að honum, svo honum fór ekki að litast á blikuna eptir aftöku þeirra feðga. Hann hafði ætlað sér að flytja búferlum að Hattardal, en hvarf nú frá því, og flýði um veturinn til bróður síns á Lángadalsströnd. Annars staðar segir séra Jón, að hann hafi flúið undir væng séra Tómasar á Snæfjöllum. Loksins hraktist hann norður á strandir, og er úr sögunni.

¹ Prestur til Ögursþinga 1648. † á Stað í Steingrímsfirði 1707.

10. janúar 1657 lét séra Jón stjúpson sinn, Bjarna Snorrason, lesa upp bréf fyrir prófasti sinum, séra Jóni Jónssyni í Holti, og sóknarmönnum hans, og krafðist þar, að prófastur hlutaðist til um málið, því hann væri skyldur til þess samkvæmt embætti sinu. Þuriður var þá í Holti, og brá svo við þennan bréfslestur, að Bjarni varð fyrir galdri nóttina eftir að Hesti í Önundarfirði, en ekki er skýrt glögglega frá því í riti séra Jóns, hverninn honum hafi verið varið.

Jón prófastur skrifaði séra Jóni aftur, að hann hefði skorað á sýslumenn að rannsaka málið. Hvort tveggja er enn til, áskorun prests og svar Jóns prófasts, og skal eg taka það hér upp í heilu lagi:

»Almáttugur guð miskunni yður, blessi og bevári nú og æfinlega. Eg fátækur guðs orða þénari, fyrir náð mins guðs hluttakandi orðinn vitnisburðarins Jesú og hörmúnganna með hans heilögum. eg að nafni Jón Magnússon, undan kvölum fjölkynngismanna frelsaður og úr dauða til lífsins leiddur fyrir miskunsemi mins guðs, læt yðar heiðursemi vitanlegt, heiðarlegi, vel lærði og guðhræddi kennimann og minn prófastur og þessa héraðs s[éra] Jón Jónsson, með þessu minnu opnu bréfi, að eg sökum nývaxinna galdra áhlaupa, sem mig skeðu og yfir geingu, svo eg sá þá upp á nýtt tvísýni, hvort lífi halda mundi, svo sem minnu heimkynni og öllum þeim söfnuði var auðsýnilegt, sem til þessarar kirkju kom, sérdeilis tvo næstu sunnudaga eftir krossmessu í haust, anno 1656, hvers vegna eg til neyddist norður í land að senda á fund þess fróma manns Þorleifs Kortssonar, og hann beðið og til kafið með minnu bréfi eftir sinu embætti og kónglegrar majestatis náðarbréfi að rannsaka að nýju þá, sem með líkindum kunna auðkendir og teiknaðir að verða í því efni. Sömu meiningar bréf las eg fyrir hinum sýslumanninum, Magnúsi Magnússyni, á Súðavíkur hreppstjórnarþingi þann 11. októbris anno 1656, en af hvorugs hendi nein aðgjörð enn nú fram komin, en djöflagángurinn fer í vöxt, svo sem eg yður í öðru minnu bréfi tilkynnt hefi. Því krefst eg og beiðist af yðar hendi þeirra aðgjörða, sem yðart embætti, kónglegrar majestatis náðarbréf og guðs dýrð yður til skyldar, svo að rannsakist, opinberist og straffist þeir sem slíkum völdum reynast kunna sekir. Til þes rannssaks Eð-

kenni eg mér líklega Þuríði Jónsdóttur, dóttur þess eldra, en systur þess ýngra Jóns Jónssonar, sem burt voru teknir eptir þeim líkindum, sem þar til finnast kunna. Byð eg mig til eptir fyrr sagðri skyldu svo mikið þar að að gera, sem mig snertir, ef mér vinnst líf og heilsa til, en beiðist yðar aðgjörða eptir fyrr skrifuðum frelsis munum hið allra fyrsta, sem nauðsynjar leyfa kunna, en ef þér fornæmist eptir takmörkum yðar embættisskyldu og guðs og kónglegrar majestatis hollustu það að gera, sem yður að beggja þessara parta leyti til trúað er, þá til segi eg yður fullan ábyrgðarhlut þeirra minna vandræða og skaðsemda, sem af yðar forsómunar völdum kunna mér eður mínum til að falla, hvort það skeður upp á eign, heilsu eður líf mitt og minna, að vitni allra þeirra, sem þetta bréf lesa eður lesið heyra, en befel yður drottni og orði hans náðar og alla þá, sem guði fylgja nú og æfinlega. Amen.

Skrifað á Eyri við Skutilsfjörð þann 9. januarí, anno 1657. Jón Magnússon ýngri m. e. h.«

Bréf þetta var lesið upp við Holtskirkju næsta sunnudag.

Jón prófastur svaraði áskorun séra Jóns Magnússonar á þessa leið:

»Eg, Jón Jónsson, kallaður og settur til andlegrar umsjónar í þessum vestara parti Ísafjarðarsýslu, óska þeim heiðursömu valds-mönnum þessarar sömu sýslu, einkum Magnúsi Magnússyni og Gísla Jónssyni, umboðsmanni sýslumannsins Þorleifs Kortssonar, náðar og friðar af guði fyrir Jesúm Kristum. Hér með yður á visandi, að eg, svo vítt sem mitt embætti kann að snerta, beiðist og krefst af yður fyrir hönd þess guðhrædda og langtjáða kennimanns s[éra] Jóns Magnússonar á Eyri í Skutilsfirði, að þér, vegna guðs dýrðar og kristilegrar kirkju nytsemdar, sem og vegna á liggjandi sárrar neyðar fyrr nefnds kennimanns, með það allra fyrsta, sem mögulegt vera kann, rannsakið Þuríði Jónsdóttur með allri alvöru eptir kónglegrar majestatis bréfi um þá galdragrunsemd, sem á henni liggur. Bið yður einninn og áminni, að þér í guðs nafni þetta ekki undan dragið eður forsómið í neinum greinum, svo sannleikurinn mætti fyrir guðs aðstoð í ljós leiðast og samvizkurnar friast, þeirra sem í hlut eiga. Treysti heiðursemi ykkar beggja, þetta fyrir mér vel virða munuð, og upp á

það þér sjá megið, að eg geri þetta ekki án tilefnis, þá læt eg kröfubréf s[éra] Jóns hér með fylgja, svo hans alvöru og eigin handskrípt athuga kunnið. Guð styrki yður og gefi sannleikanum sigur sér til dýrðar í Jesú nafni, og þeim hinum sama er eg yður af hjarta trúlega befallandi með beztu óskum fyrir sál og líf. Og til merkis hér um skrifa eg mitt eigið nafn með eigin hendi hér undir. Að Holti í Öfundarfirði 19. januarí 1657.

Jón Jónsson E. h.¹.

Sýslumenn tóku sig nú til, og ætluðu að halda þing um málið í Skutilsfirði og sendu menn á undan sér yfir fjallið með þingboð og bréf til þingsóknarmanna. Þingboðið gekk, og þingdagur var ákveðinn. Þuriður hafði verið í Dýrafirði um þessar mundir, og var hún í för með sýslumönnum, því hún þurfti að vera á þinginu, eins og lætur að líkindum. En ekkert varð úr þinginu, því sýslumenn og Þuriður teptust í Holti, og kennir séra Jón því um, að kona Jóns prófasts, Halldóra Jónsdóttir, föðursystir Magnúsar sýslumanns, en systir Gísla Jónssonar, hafi tekið málstað Þuriðar. Þuriður hafði dvalið í Holti með sprettum, og hafði Halldóra reynzt henni mjög vel. Séra Jón segist hafa heyrt, að hún hafi setið »samkera dóttur Jóns [prófasts] og Halldóru, og með henni átt svefn og samneyti, sess og sæng«.

Sýslumenn sendu séra Jóni og þingsóknarmönnum í Skutilsfirði bréf úr Holti sér til afsökunar, og segir séra Jón, að það hafi verið »líkt hræsnisbréfi«, en því fer fjarri. Það sést greinilega á bréfinu, að sýslumenn hafa ekki gert það að gamni sínu að hætta við þinghaldið. Bréfið er á þessa leið:

»Náð og friður af guði fyrir forþénustu Jesú Kristi til segist yður, erúverðugi kennimann, séra Jón Magnússon, ásamt öllum öðrum góðum, guðhræddum lesurum í Eyrarþingsókn og þingá.

Vitanlegt gjörandi, að eptir því við undir skrifaðir höfum boð skera látið, sem og bréfsett orð sent frómum mönnum um nálagar sveitir það þing að sækja, sem sett höfðum á föstudaginn án forfalla, hindraðist nú fyrir þau hin sömu forföll, sem eptir fylgja, vonandi, þér, sem þeir frómu menn, er sig þangað ómak að hafa, munu þau sanngjarnlega álita, en eigi til verra vegar

¹ Hndrs. Á. M. 270 fol. 353—56. bls. Bréfabók Brynjúlfs biskups.

færa, hverjum eigi forskjóta munuð frá sanngjarnlegri sannsýni, þar þér, séra Jón Magnússon, í svoddan ótíma mér Gísla Jóns-syni tilsegja hafið látið yðar grunsemi á Þuriði Jónsdóttur, en sjálfir aldrei fyrri það gert hafið á hentugum tíma, þó samt vildum við báðir okkar bezta nú gert hafa, sem fyrri, hefði guð svo viljað vera láta, hverninn sem virt verið hefir. Hljótið þér því að ráða svo nú, sem fyrri. Og eru þetta okkar forföll í þetta sinn þau serlegustu með öðrum fleirum:

1. Fyrst komum við Þuriði eigi leingra en hingað sökum snjóa og óveðuráttu, sem og veiki.

2. Einninn treystum við okkur ekki á þriðjudaginn sakir fjúks.

3. Í þriðja lagi vorum við báðir að nokkru forfallaðir, sérdeilis eg Magnús Magnússon í handarmeini.

4. Í fjórða máta, á fimtudaginn reyndum vér til með áttunda mann ferðinni fram að halda, og þeir, sem veginn visa áttu, treystu sér ekki til með neinu móti ferðinni fram að halda dimmu og óveðurs vegna leingra en fram á Breiðadal, urðu því nauðugir aptur að snúa, en þá birti, var ofseint og ótækt þingtíma að ná.

Hvar fyrir þetta hlýtur svo í stað að biða til annars tíma og betri mannaskipunar að vanalegum vorþingstíma, því fáir munu vilja upp á nýtt sér ómak gera, þar með tvísýni, að veðrátta leyfa muni leingur hér við að biða, ef heimili okkar aptur ná skulum óhindraðir, þar tveir helgir dagar nú í hönd fara. Vonum og vitum, að Þuriður muni eigi um hlaupast. Þar með er líklegt, hún muni yður eigi á þessum tíma grand gera, og fær hún sín makleg laun, þótt síðar sé, ef sökuð er, sem við að svo prófuðu ei segjum, af guði og mönnum, ef svo reynist. Hér ei framar fjölyrðandi. Befalaðir til verndar og varðveizlu orði hans náðar, ásamt öllum guðsbörnum. Þér virðið nú vel, sem viti yðar gegnir bezta. Anno 1657, 30. januarii, að Holti í Önundarfirði.

Maguús Magnússon. Gísli Jónsson.

Séra Jón leitast við að hrekja bréf þetta setningu fyrir setningu, og gerir meðal annars mjög lítið úr hriðinni og ófærðinni. »En eitt veit eg, að hefði hvalur rekinn verið, þá má ske, að brautarfært hefði verið á fjöruna að komast, ellegar þeirra eigin gagn eitthvað til staðið, þá má vera, þeir hefðu áfram komizt«.

7. apríl héldu þeir Gísli Jónsson og Magnús manntalsþing á Eyri í Skutilsfirði, og var galdramálið ekki tekið þar fyrir, »líka-vel þótt hér á bæ og sumstaðar annara bæja frekuðu sig þær djöflahriðir um þá liðnu páskahátíð, svo að auk þess, sem á mér lá, var einn minn heimilismaður af þeim djöfulskap svo sleginn, að hann lá í nokkra daga með litlu máli, í tvisýni lífs og dauða, hvar um þó að sjálfir sýslumenn í þeim actis, sem þá gjörðust á því þingi, því þeir sáu þar uppá«. Á öðrum stað segir séra Jón, að heimamaður sinn hafi legið »nærrum í fjóra eða fimm daga svo sem í málleysi og matleysi eður næringarleysi, svo hann bergði ekki votu né þuru; varð og byrgður að vera vegna þeirra ofsóna þess djöfulgánga, sem hér hefir geysað þá, sem fyrri«.

Á þinginu kröfðust flestir sveitarmenn þess bréflega, að galdra-kynngi sú, sem legið hefði á Skutilsfirðingum eptir brennu þeirra feðga, væri rannsökuð, og var brétið fært inn í þingbókina, en málið var ekki rannsakað að heldur, og varð séra Jón þá svo styggur, að hann bannaði að halda þingið á Eyri, eptir því sem stæði í Ordinantiunni¹; en eptir því, sem stendur í þingbókinni sjálfri, var þetta bann prestsins ein af aðalástæðunum til þess, að galdramálið var ekki tekið fyrir í þetta skipti. Þar stendur svo eptir því, sem fært er inn í rit séra Jóns:

»Hér að auki beiddist presturinn alúðlega og innvirðilega eru-verðugan heiðursmann Gísla Jónsson, guðs heilagasta nafns, kristilegrar kirkju nauðsynja og kónglegrar majestatis befallingar vegna fullkomlega tilhlutun eptir takmarki síns embættis til að leggja, að opinberast megi þeir, sem valdir kunna að vera að

¹ »Og eptir því vér höfum til vísinda formerkt, hverninn að prestagarðarnir hafa verið stórlega misbrúkaðir af prestanna forsómun og mörgum til hneyxlunar, svo þar hafa verið haldin þing, krambúðir upp settar og öl upp lagt, annað hvort á sjálfum prestagörðunum ellegar þar skamt frá, hvar af að fylgir drykkju-skapur, högg og slög og mörg önnur vanskikkun, og menn gæta ekki að því, að voru elskulegu, þar til skikkuðu ríkisráði hefir bifalað verið þetta og annað því líkt af að taka, og er þó enn nú framið og forsvarað af nokkrum einsinnuðum mönnum, þá viljum vér slíka vanskikkun (um þingsetning, krambúðir og að setja upp öl í prestanna gördum) öldungis og streingilega hafa fyrirboðið og af tekið, undir forbrót þess sama krams eða varnings og undir annað tilheyri-legt sraff«. Ein kirkjuordinantia. Hólu. 1635 bl. Gij. Lovsaml. for Isl. I bls. 150—70. Brot.

þeirri djöfulskynngi og trölldómi, sem á honum og hans heimkynni liggur og legið hefir, og sumar persónur aðrar í þessari sveit kann meitt, skelft, amað og ógnað hafa, svo sem hver, er fyrir orðið hefir, kann gjörst frá að segja, býður sig einninn til eptir sinni skyldu og að því leyti, sem á hans part kemur, þau líkindi fram að leggja fyrir löglegan dóm, sem sanngjarnlegast veit, og fyrir sér hefir til uppspurnar og eptirgrennslunar þeirra vondu ódáða. Hér ofan á var og fram lögð þessi eptir skrifuð, svo orðuð krafa og umbeiðni búenda og bænda Eyrarkirkjusóknar, þar þeir svo að orði komast:

»Vér búendur og bændur Eyrar kirkjusóknar í Skutilsfirði sökum lángvaranlegra áliggjandi nauðsynja, þar eð kynngi og djöfuls árásir geysa og geingið hafa á öllum þessum vetri, og enn nú aukizt og ólmazt hefir á mót þessari páskahátíð á sumra vorra heimilum, þó að út yfir taki á sjálfs prestsins heimili, svo sem hver kann gjörst sjálfur frá að segja, sem fyrir hefir orðið, svo að til tvisýni horfir fyrir sumum, hver vandræði af kunna að aukast, utan drottinn völduglega hjálpi, og miskunnsamlega slíkum ósköpum af vendi. Þar fyrir biðjum vér alúðlega, og krefjumst alvarlega af þessa héraðs prófasti, svo vel sem og einninn löglegum sýslumönnum og yfirdómurum þessarar sýslu, að þeir upp leiti, eptir grennslit og rannsaki með gamanlausri og guðhræðslusamlegri alvöru, eptir því sem mögulegt vera kann, þeim mönnum, sem valdir kunna að vera að þessum ódádum, eða með nokkrum líkindateiknum kunna auðkendir að vera, svo að þeir vondu megi straffast, en þeir góðu og meinlausu mættu frelsast, og þeir, sem undir liggja og ofsóttir verða, fyrir guðs hjálp og hjástoð frelsast mætti, og að vér mættum guðs heilaga orðs í friði njóta. Þessa vora alúðlega beiðni og innvirðilega kröfu gerum vér til nefndra yfirvalda í trausti vors kristindóms og heilagrar sameiningar, sem vér játum og trúum að vera ásamt öðrum drottins söfnuði, upp á hvern grundvöll og ástæði vér hyggjum allan kristilegan lagarétt yfir bygðan og af kvislaðan vera. En verði svo, sem vér ei tilgeta viljum, að vér siður en skyldi hér um bænheyrðir verðum, og sé vorri alvarlegri kröfu ei gegnt, þá felum vér allan ábyrgðarhlut þeim fyrr nefndra embætta á hendur, sem forsóma sína skyldu eptir guðs heilaga orði og æðsta yfirvalds befalingu, hver vandræði þar af koma kunna, hvort held-

ur á lífi, víti eður heilsu, voru eður þeirra, sem í þessari sveit eru, og vér eigum fyrir að mæla, kann að riða. Til merkis og meiri staðfestu hér um, þá undirskrifum vér vor nöfn á þetta blað, sem skrifa kunnum, með eigin höndum, hvert skrifað var 27. martii anno 1657.

(Undir skrifuð nöfn).

Ásmundur Guðmundsson. Gunnlaugur Skeggjason. Jón Ólafsson, sem strýktur var. Sigmundur Guðmundsson. Einar Jónsson. Jón Bjarnason. Jón Þorsteinsson. Björn Jónsson. Egill Pálsson. Guðmundur Þorleifsson. Markús Brandsson. Stefán Brandsson.

Og að þessu fram settu og bréflega birtu af prestinum sem búendunum og þeirra bréfs orðum, þar inni þeir með honum óska alvarlegrar eptirgrennslunar. En um það bil, er Gísli Jónsson vildi hér til svara og svaraði, kom sýslumaðurinn Magnús Magnússon á nefndan stað og dag¹ frá sínu heimili og yfir las og sá fram setta parta séra Jóns Magnússonar, fyrst um þingsetningar-fyrirboðning á þessum stað. Og eptir því, að Gísli Jónsson í löglegu umboði Þorleifs Kortssonar hefir þar til áður svarað, og til æðra yfirvalds sett, hvort hér skuli frammar á áður nefndum stað dómar út nefnast, því þykist sýslumaðurinn Magnús ekki kunna þar í móti að ganga, heldur en samþykkjandi hans áður greint álit. En Magnús til býður sig enn nú, sem áður fyrri, (að hann segir) þá hina sömu að rannsaka, er honum eptir kónglegrar majestatis bréfs póstum ber, og að fordæðu eður fjölkynngi kunnir verða, nær það er löglega fyrir honum² klagð eða kært, að svo miklu leyti sem hans embættisskylda útheimtir, (og guð hefir honum skynsemd til gefið) eptir lögum og rétti.

Svo og þórtist Gísli Jónsson það með betri samvizku gera hér dóm út að nefna á þessum fyrirboðnum þingstað, heldur en þau vondu óhæfu mál niðri liggi. Þar fyrir, þótt presturinn séra Jón segi þá dóma ónýta, hvar til og Gísli Jónsson segist kallað hafa úr nálægustu þingsóknum þá valinkunnustu og skynsömustu, sem hann til vissi, og vitni mun um bera, en margir af þeim töldu

¹ Séra Jón segir, að sig minni, að skuggi [sæist] nálægt 5. stundu eptir miðdag á sólskifunni, þegar Magnús kom.

² Þeim, hndr., en honum seinna í ritinu, þar sem setningin er tekin upp aptur.

sín forföll, en þó voru til staðar að vestan þeir dánumenn, sem með honum komu, en einginn úr Bolúngarvík, þótt kallaðir væri. Svo og með sýslumanninum Magnúsi komu tveir dánumenn.

Alls eru þessir fimm, og sáum vér eingan veginn fært vera tólf manna dóm út að nefna, þar sveitarmenn þessarar sóknar sýnast frá geingnir eptir framan skrifuðu, þar svo mundi til hafa hagast, hefði dómur eða væri dómur út nefndur, mundi þá og þeirra kvinnur snert hafa, það nefndarvættum viðvíkur, eptir því sem nú alþingismanna ályktun er, og verið hefir. Og úr því svo er úr stóru og vöndu að ráða um margt hvað, er að þessum málum eða forræðum hnigur, og þar með þykist Gísli Jónsson þvílíka fullmakt ekki hafa nema aptur að kalla eða til nefna á téðan þingstað í Þorleifs nafni móti fram settri grein Ordinantiunnar, svo er og hjá vottum geymt, hvað aðskilið hefir. Þar með og einninn í þriðja lagi virðist góðum mönnum og sýnist í sama stað lenda muni um framkvæmd þeirra efna, er í veðri vaka vístast (eða máske), ef fleiri en einn finnist ryktaðir, hverra máli bezt væri saman komið með góðum ásetningi og athuga, þá þar að kemur. Hvar fyrir, og einninn séra Jón Magnússon þykist ekki kunna vegna sýnilegra teikna þeirrar eymdar, er á honum liggur og hans heimilismanni, sem vér sjálfir sjáum manninn, og kunnum oss ekki úr vitni að reka, heldur sem skemmst fresta gerðist, þar til lífs nauðsynja sýnist horfa, þá samt í trausti guðs og allra samþykki muni svo verða að standa að þessu sinni. Og til vitnis vor nöfn hér undir skrifuð. Sama stað, ár og dag, sem fyrr segir¹.

Á skýrslu þessari sést, að sýslumenn töldu dóma þá ólöglega, sem dæmdir væru á Eyri í forboði prests, en Gísli vildi samt dæma í málinu, þar sem líf og heilsa séra Jóns og annara manna var í veði, en það var ómögulegt, því að dómsmenn vantaði. Sveitarmenn þeir, sem skrifuðu undir skjalið, gátu ekki komið til greina, þar sem þeir voru nokkurs konar ákærendur, en það, sem stendur um konur þeirra í skýrslunni, bendir til þess, að konur áttu að vera eiðvætti kvenna, og sést af því, að almannarómur hefir verið, að Þuríður væri völd að galdrinum.

¹ Málið á þessari ályktun er ekki sem réttast, en þó er hægt að skilja, hvað við er átt.

Alt af var séra Jón veikur og fékk flog með sprettum. Aptur var honum hægara þess á milli og aldrei var hann svo aumur, að hann gæti ekki fylgt fótum. Veikastur var hann frá jólum og fram á þorra. Þá fór honum að skána, og jafnframt fækkaði djöflasjónum í sveitinni, því djöflarnir voru helzt á kreiki, þegar prestur var sem veikastur.

Séra Jón þóttist nú hvorki eiga athvarf hjá prófasti sínum né sýslumönnum og tók það því til bragðs að ferðast suður til alþingis. Prestur fór í »kringum fjörður í svo stóru vanmætti, að eg þóttist varla hestfær bæjarleið, en ferðaðist samt upp á von og óvon, hvort nokkurs staðar komast mundi fram eða aptur, hvað eg því vogaði, að eg þóttist sjá mér auðvelt aftur að hverfa á bátum, meðan eg ekki var við fjörðurnar skilinn«.

Ekki er annars getið, en að séra Jón hafi komizt klaklitið til alþingis, en honum þótti lögmenn og lögréttumenn taka fremur dræmt í mál sín. Fyrst var rætt um þingsetningu á prestssetrum, »hvar mér virtist liggja við sjálfa hættu í lögréttunni, hefði ekki virðulegur herra lögmaðurinn Árni Oddsson¹ viturlega þar úr ráðið, en aptrað ósvinnu hinna annara². Svo og það, sem við veik hinni greininni, um fyrstu upphöf trölldómsmála, varð til lukku, að til kónglegrar majestatis bréfs varð heldur vikið í því andsvari, heldur en hinu fram farið, sem aðrir sama staðar upp tóku og á héldu, hvað ófagran dilk mundi hafa eptir sig leitt, hefði leingur á haldið verið og fram fylgt. Svo og varð mínu hugboði sýnilegt í það sinn, að þótt eg hefði viljað fleiru fram fara og hreyfa þeirra verstu mála uppspurnar og eptirleitir af guðs orði og laganna mæliþræði, þá mundu lögmenn og lögréttan hvorki í sinni hafa um þau mál margt að tala eður álykta, og ekki heldur í færum þar til vera þar úr að ráða, fyrst þeim lá við að örfatast það hið fyrsta og óvandaðasta þeirra málefna«.

Ekki fór séra Jón þó alveg ófyrirsynju til alþingis 1657, því

¹ Þess má geta, að séra Jóni er fremur hlýtt til Árna lögmanus »ekki hans velgjörða sakir, svo sem hans göfuglegustu foreldra (þ. e. Odds biskups Einarssonar og frú Helgu Jónsdóttur), hverra velgjörningum mér byrjar aldrei að gleyma«.

² Alþingissamþykkt um þingstað á prestsgarði. Alp.bók 1657, núm. 41. Sbr. Alp. bók 1658, núm. 31.

þar var tekin saman samþykkt til sýslumannanna í Ísafjarðarsýslu »um uppleitun galdramála«, og er hún á þessa leið:

Anno 1657, þann 30. júnii, kom í lögréttu sá heiðursamlegi kennimann séra Jón Magnússon, hver eð lángþjáður þykist hafa verið af djöfullegum ofsóknum, sem hann meinar af mannavöldum í bland með, og beiðist góðra ráða af yfirvaldsmönnum, á hvern veg þar skuli með fara, hvort hann skuli stefna þeim og sakir gefa, er hann grunsama hefir. Hafa tveir feðgar réttaðir og brendir verið fyrir þá galdragjörninga, svo sem í fyrra fram kom í lögréttu. En séu nú nokkrir eptir óstraffaðir, sem að slíkum eður því líkum djöfuls gjörningum eru illa ryktaðir, eður eptir líkindum eður atvikum mega upp spyrjast, þá befalar kónglegar majestatis bréf öllum þeim, sem í yfirvaldsstétt eru settir, andlegum sem veraldlegum, hverjum eptir sinni condition og háttaiagi, straks sem þeir verða slíks varir að til segja og til tala og eptir löglegum prósess og réttargangi að láta straffa, svo framt sem þeir sjálfir vilja ekki standa til rétta, svo sem þeir, eð eru meðvitandi eður slíku fólki samþykkjandi. Og eptir slíkri befallingu, sem kónglegar majestatis bréf inni heldur, skipa, bjóða og befala lögmenn og lögréttumenn sýsluvaldinu réttilega og alvarlega eptir að ganga, svo sem þeim kann mögulegt vera í fremsta máta¹.

Séra Jóni þótti lítið varið í samþykkt þessa, og auk þess segist hann ekki hafa feingið afskrípt af henni, fyrr en eptir missiri, og ekki feingið að heyra hana, þegar hún var rituð í Alþingisbókina »líkavel, þótt eg stæði innan vébanda og þar í nánd, við hvað mér brá undarlega, þótt þar yfir þegði«.

Þegar séra Jón kom heim aptur, var Þuriður komin til Kirkjubóls, og dvaldi hjá móður sinni, »en djöfullegar kvalir jukust mér þá aptur að nýju, svo mér gagnaðist ekki í skálanum eða innan bæjar svefn eða nokkur næturfrói, og reyndi því til stundum í tjaldhreyzi, stundum undir segli, stundum undir berum himni og stundum úti í heyllöðu mér svefns og værðar að leita. Eina þá nótt minnst eg í það sinn, er eg lagðist niður í tjaldkorn mitt — — — skriðu utan um mig eptir venju svo að finna, sem þegar mýs skriði og skoppuðu, datt eg þó samt undir þessu

¹ Alp.bók 1657, núm. 15.

kvikinda skriði og skoppi, hvar við eg vel kannaðist, í fastan svefnhöfða, hræðilega kvalráðan, svo að eg þykist ei kunna frá sliku að skýra. Virtist mér, að hefði eg ekki úr þeim svefni svo fljótt vaknað, þá mundi að minnsta kosti vit og skynsemi ellegar og lífið burt tekið og slitið orðið hafa. En eg vaknaði með þeim hætti, að eg veit eigi betur, en svo sem svipu eða keyri hefði verið slegið yfir um þvert brjóstið, svo mér fannst eg til kenna, en þó að meiðslalaus. Þóttist eg vita, er eg vaknaði, að eingill drottins hefði mig það högg slegið, svo eg skyldi ekki til grunns og fordjörfunar gánga. Settist eg upp, svo sem eg hafði lagt mig fyrir í nærfötum, en sá svefn, sem yfir mig var fallinn, var svo eitraður, að mér ofbauð hann. Í annað skipti lágu þau hjónin úti í kálgarði undir segli sitt í hvoru lagi, og heyrðist Þórkötlu þá regn eða stór skúr dynja yfir seglið, sem hún lá undir, »en í það sinn féll ekki einn daggardropi af lofti«. »Svoddan ógnir og djöfulskapar áfergilegar feyknir geingu hér yfir um hásumartímann, strax og eg var af alþingi kominn alt til hennar Þuriðar burtferðar, en á daga var mér vægjanlegra«.

Magnús sýslumaður komst ekki til að halda leiðarþing jafn-skjótt og hann kom heim af alþingi, og þótti séra Jóni það vorkunn, en þegar Magnús var seztur um kyrrt, lét séra Jón flytja sig til hans á bát og kærði enn vandræði sín, en Magnús hélt, að hann mundi ekki fá neina menn til þess að sækja þing um hásláttinn, en bauðst til þess að reyna að koma Þuriði á burt úr sveitinni, ef kvölum prests kynni þá að linna. Skrifaði hann nú Þuriði bréf, og sýndi presti það, áður en það var innsiglað. Magnús bauð Þuriði í bréfinu »til sín að fara og fri mat og drykk og sjálfræði erfiðismuna og atlætis«. Séra Jón kom bréfinu til Þuriðar, og heyrði hann, að hún hefði sagt. Þegar hún hafði lesið bréfið, »að þeir skyldu ekki með sig fara, svo sem þeir hefðu farið með þá feðga«. Þuriður vildi hvergi fara frá Kirkjubóli, og skrifaði séra Jón sýslumanni til um það. Gerði Magnús sér þá ferð til Kirkjubóls, og bannaði Þuriði vist í sveitinni.

Í þessari ferð sá Magnús sýslumaður sjón við Seljabrekkunaust eða á Kaldaðareyri, og er drepíð á hana áður. Hann var nótt á Eyri, og fékk séra Jón þá eitt flogið, svo að Magnús sá á, en þegar Þuriður var kominn á burt, linaði veikindum prests, og

varð því ekkert úr því, að hann reyndi að draga sig »suður eptir sveitum á fund æðri yfirvalda«, meðan sumarið stóð yfir.

Það er af þuriði að segja, að hún sá, að sér mundi ekki verða vært í sveitinni, og bað Sturla Bjarnason um fylgd vestur yfir fjallið, en hann þóttist ekki geta komið því við, því heyannir stæðu yfir, og ekki væri öðrum á að skipa en sér og Sigmundi Björnssyni, stjúpssyni sínum, en svo brá við þetta, að Sigmundur meiddi sig í hendinni. og tafðist frá verkum miklu meir, »en hann hefði fylgt þuriði, — — — hvert teikn, ef athugað er, veit eg eigi betur, en vera muni eitt af þeim skilgetnu trölldómsstykki, sem berlega votti ásamt öðrum opinbert fylgilag þuriðar og andskotans«.

20. nóvember var Magnús sýslumaður á ferð til Bolúngarvíkur, og staddur í Hnifsdal. Séra Jón hitti hann þar að máli og leitaði ráða til hans, hverninn hann ætti að fara með þessi galdramál, og segir hann, að sig minni, að Magnús hafi ráðlagt sér að fá mann til að stefna þuriði, og mundi hann þá taka málið fyrir. Séra Jón féllst ekki á þetta, en krafðist þess þá enn einu sinni bréflega, að Magnús tæki málið fyrir. Þóttist Magnús þá ekki mega láta málið hlutlaust leingur, og skrifaði Þorleifi Kortssyni. Urðu bréf þessi til þess, að þing var loksins haldið, »og slít eg toga þeirrar frásagnar að svo um mæltum stefjaföllum«, segir séra Jón.

Séra Jón hefir skipt sögunni um veikindi sín, »kvalasögu« sinni, í tvo kafla, og nær fyrri kaflinn yfir kynngi þá, sem þeir feðgar gerðu honum, en hin, yfir galdraundur þau, sem þuriður var völd að. Fyrri kaflinn hefir þessa fyrirsögn:

«Summa og stutt frásögn út af þeim hræðilegu plágum og pinslum, sem yfir mig, Jón Magnússon, sem kallaður hefi verið til þess heilaga prédikunarembættis að þjóna þeirri litlu sóknarkirkju að Eyri við Skutilsfjörð, geingnar eru af trölldómi og djöfulgangi, sem þeir tveir minir sóknarmenn. Jónar Jónssynir feðgar, búandi á Kirkjubóli, hafa opinberlega á þingi meðgeingið, og eru síðan eptir þeirra meðkenningu eptir tólf manna dómi á báli brendir eptir lands lögum. Hefir svo til borið, sem eptir fylgir«.

Seinni kaflinn byrjar aptur á þessa leið: »Séra Jóns Magnússonar kvalasögu annar partur«. Aptur endar hann á vottorði því, sem nú skal greina:

»Það sem sannleik þessarar pinslar historíu og frásagnar beggja þeirra parta og kvala kafla snertir, sem yfir vorn sálusorgara séra Jón Magnússon geingið hafa, eptir því sem í fyrirfaranda máli á 33 blöðum hér fyrir framan skrifað stendur, vottum vér með góðri samvizku hans heimkynnismenn og kvenpersónur, sem vor nöfn hér undir skrifum og skrifa látum, að vér vitum eingin ósannindi í öllu þessu máli falin vera eður finnast kunna, að voru viti. Svo og einninn það, sem snertir hans pinslir að beggja fyrr skrifaðra parta leyti, svo mikið sem hver vor kann að skynja og formerkja af sýnilegum merkjum og hans umkvörtun, svo vel sem þeim slögum, sem hans kvinna og sérhver af oss höfum fyrir orðið, hvar um fæst af flestu skrifað sést í þessari frásögn, því það gekk yfir allar persónur þessa bæjar, að frá tekinni fimm vetra gamalli stúlku, þótt sumir meira en sumir og aðrir optar öðrum yrðu fyrir þeim illsku meiðslum. ófriði og árásum þess djöfulsskapar, svo sem einninn sumir aðkomandi menn, sem hér voru náttstaddir, líka um kvörtuðu sig til fundið hafa. En það við vikur annara staða, sem í þessu skrifi nefndir eru viðburðum, einninn líka sérhvers af oss til viðurvistar frátökum eða úrköstum, tókum vér frá þessum vorum vitnisburði þar um rétt að votta, utan það heyrn við vikur, að vér höfum eingan mann heyrt né formerkt aptur berandi eitt af öllu þessu, sem þessari frásögn við vikur. En til merkis og staðfestingar hér um, skrifum vér vor nöfn, og undirskrifa leyfum. Að Eyri við Skutilsfjörð þann 25. dag maí, anno 1659.

Pétur Einarsson m. e. h. Guðmundur Ísleiksson. Jón Jónsson m. e. h. Guðrún Guðmundsdóttir. Hallbjörg Ólafsdóttir. Halla Arnórsdóttir. Kristín Ólafsdóttir. Guðlaug Gunnlaugsdóttir.

Hér endar aðalsagan um galdramál og galdraveiki séra Jóns, en enn eru þrír kaflar í riti hans:

1. »Viðlit históriunnar þeirra seinni djöfuls kvalræða, sem eg held Þuriði Jónsdóttur að fyrsta bragði við riðna vera«, og leitast séra Jón þar við að hrinda því, að hið seinna veikindakast hans hafi verið að kenna þeim Kirkjubólssfeðgum og færa full rök til þess, að Þuriður sé sannreynd að galdri.

2. »Íslenzkra laga og réttar prósessus og framferði í því galdramáli, sem við Þuriði Jónsdóttur af sönnum líkindum, rökum og

bevisingum loðað hefir, og enn nú loðir, eptir minni meiningu, er svo tildreginn, orðinn og á sig kominn, sem eptir fylgir«. Kaffi þessi er mestmegnis skammir um þá Magnús sýslumann og Gísla umboðsmann fyrir það, hve slæga þeir hafi geingið fram í málinu.

3. »Hugleiðingar minar um uppspurn og eptirleitni galdramála in specie principiotenus«. Kaffi þessi er lángómerkilegastur, og er mestmegnis um það, hverninn fara eigi með galdramál á Íslandi eptir skoðun séra Jóns.

Í þessum þremur köflum er ýmislegt bæði um mál þeirra feðga og mál Þuriðar, og er það, sem nokkru þótti nema, og ekki er tekið fram í aðalsögunni, tekið upp í hana, svo að söguþráðurinn skyldi ekki slitna.

Nú vikur sögunni til þess að þing var haldið á Eyri með leyfi séra Jóns, og var Þorleifur Kortsson þar viðstaddur. Þorleifur vildi láta sækja Þuriði, sem líklega hefir verið í Holti eða Hjarðardal um þessar mundir á þingið, en ekki varð úr því.

Séra Jón lagði fram á þinginu skjal um galdralikindi Þuriðar, og er það tekið upp í rit hans eða kaffi úr því að minnsta kosti:

»Innlegg fram lagt hér að Eyri, (að eg meina) Þuriðar likindi.

Skyldist eg framar öðrum nálægum persónum héraðsins og sýslunnar til greindra embætta, sem kónglegrar majestatis bréf um trölldómsmál útgefið útpýkkilega til tekur og nefnir, augljóst gera og til að segja, hverjar persónur í þessari sveit og kirkjusókn mér virðist rannsakandi, svo sem öðrum líklegri að því galdraverki, sem yfir mig og mitt heimili geingið hefir, sérdeilis að nýju upp byrjandi í fyrra haust, anno 1656, höfuðdag Jóhannis baptistæ, alt hingað til, þá nefni eg þar til:

fyrst Þuriði Jónsdóttur, dóttur eldra Jóns, en systur þess ýngra, er báðir fundust og reyndust sekir vera þeirra fjölkynngis kvalræða, sem yfir mig geingu frá 19 trinitatis anno 1655, alt til þess þeir voru brendir og burt teknir. Þessa Þuriði segi eg mér grunsama þeirra kvala og djöfulskapar, sem mig og mitt heimili hefir ofsótt, kvalið og ónáðað, af eptir fylgjandi likum:

1. Fyrst af ætt og uppfóstri, þar hún er dóttir þess manns og systir hins, hverjir báðir slíkir reyndust og fundust sem augljóst er orðið fyrir þess almáttuga guðs hjálp og fulltingi. Hér ætti af samvizkuheilbrigðum og fylgislausum mönnum að forheyrast og

innvirðilega að rannsast þær persónur, sem fyrrum tíma voru hjú og heimkynismenn eldra Jóns heitins, sem brendur var, um þann tíma, að galdraskólinn stóð yfir á þeim bæ, sem ekki munu enn allar dauðar, hvort nefnd Þuriður muni eigi nógu natin og samrýmd verið [hafa] við bróður sinn Jón yngra í bóknáminu, sem eg hefi heyrt flugnæma verið hafa, og öllu betur unnizt í bókalistunum en honum, hafi þær mentir opnar legið á þeim bæ, líkavel þeir, í hlut áttu, sér af hrósað, svo sem öðrum íþróttum og fordildarlistum, þá má undarlegt kalla, (þar nefnd Þuriður segist ekki nætursakir frá sinna foreldra heimili verið hafa, svo leingi sem þeir feðgar lifðu frá hennar barndómi). að henni hafi svo hjá bægt orðið, að ei hafi þar snefil af feingið, því hrafnar klekja út hröfnum, og það nemur barn, sem í bæ er títt.

2. Þar næst hlýtur mér og öðrum heilvita mönnum að ófögnum líkindum að verða fyrr nefndrar Þuriðar ennisharka og demantiskur ofurhugur (eða ef aðrir vilja kalla hugprýði), sem öllum mönnum mun ægt, og mestu forundrun heim fært hafa, þar Þuriður hefir hlæjandi heyrt og vitað, að faðir hennar og bróðir voru samdægri á einu báli brendir, en hún segist hafa dینگlað fót við stokki, og leikið við fingur sinn með skemtun og skrítilyrðum, hverri kvenprýði eg hefi heyrt, að margir menn með stórrí forundrun hafi átt eptir að taka nær og fjær, þar slíkt heyrt hefir, þar vandalausir og góðhjartaðir menn fundust (að sögnum), sem grátandi hörmuðu svo ólukkulegt tilfelli. Skuli slíkt eptirdæmi finnast eiga, hygg eg leita megí fram í fornar sögur. Heyrist, að sjálf óvættin hafi frændræknari fundizt. Skessunni Medea er við brugðið. Þó bar henni nokkuð til síns ræktarleysis¹. Því mun dæmi þetta á ótryldri manneskju sjaldséð manna á meðal, sem betur fer.

3. Þriðju líkindarök dreg eg af sjálfum og sama stað grunsemdarinnar, aðals og upptaka. Ei mun neitað verða, að þar sem morð skeður í nokkrum bæ eður húsi, og þótt morðinginn finnist einn eður fleiri, sem að þeirri sök fundnir og sannreyndir verði, að ei byrji það sama hús eður bæ af morði því að leysa með tilbærilegri rannsökun, svo úr skugga sé geingið, að fleiri

¹ Medea dóttir Eetesar konungs í Kolkis drap bróður sinn og syni sína tvo og ýmsa menn aðra, eptir því sem segir í grískri goðafræði.

persónur þess húss eður bæjar hafi ei í því morði samverkandi verið, laumíng að dregið, vitund af haft ellegar ráð og samþykki til lagt. Er ekki hið sama að segja um það morðverk, sem á mér skeið hefir í opinberum galdragjörningi þess húss, utan að því leyti, sem djöfullegt kvalræði og helvizkur óslökkvanlegur eldur er öllum mannlegum kvölum þýngri, og hverju morði af manna höndum gerðu óbærilegri, sem reyndir vita, skuli það þetta mál helga, hvað heilskygnum má leyfast yfir að dæma, þar þó að minni mál síast og siktast í þessu landi grandvarlega, sérdeilis þar ábatavonir til eru, því finnist þýfi í nokkrum bæ, eru ekki strax allar persónur rannsakaðar, þótt ein sökuð fyndist? Mun eg þurfa mikið fyrir að hafa það að bevisa, þar eptirdæmanna raun og sjón er sögu rikari? Sá, sem fóstrast í Heingláfjöllum¹, mun ekki haldinn vitnisbær, því þar er þjófabæli, svo og hinn, sem í ræningjaflokki fundinn verður, og þar þvert á móti sá, sem elst upp hjá frómum, er ólíklegt, ófrómur skálkur vera muni.

4. Ítem í fjórða máta: Hafi þeir feðgar látið sér orð um fara, áður en í eldinn fóru, að ei mundi mínum kvölum linna, þótt þeir væru brendir. Ítem, eptir væri nokkuð í Skutilsfirði, þótt þeir færi. Ítem yngri Jón: Sig mundi ekki afsaka, þótt aðra auglýsti. Sömu leiðis hafi sá eldri átt svo feldu orði að anza, er hann hafði í varðhaldi setið á sýslumannsgarðinum Eyri, að þeir mundu kasta þuriði frændkonu sinni á bálið eptir sig. Þessum orðum og því líkum, ef töluð verið hafa, eptir því sem fyrir mig kom af mörgum manni, sem við mig töluðu ennþá liggjanda í kór og kvölum, hefði ekki átt niður kastað verið hafa að rannsökunarlausu.

5. Ei geri ég mér gátuefni um erindi þuriðar um krossmessuleyti um vorið 1656 út til Hnífsdals, er hún hjá þessum bæ ferðaðist, þegar yfir mig kom eitt af þeim þýngstu og stærstu djöfuls áhlaupum, sem mér er ekki óminnistæðast, laungu eptir það, þeir feðgar voru báðir brendir (NB. Þuriður fór hér hjá sunnudagskvöldið, en eg fékk áhlaupið mánudaginn næsta eptir). Ei hefi eg heyrt getið hennar erindis þangað, þótt að spurt hafi, utan hafi vera mátt það, mér var síðar frá sagt, að í fjósinu þar hafi átt að handfara og strjúka þá kú Jóns Jónssonar og Margrét-

¹ Þar hefir, ef til vill, verið talið útilegumannabæli.

ar Arnórsdóttur, sem eptir á hafði trölldreypin verið með sjálegum teiknum og viðburði. Af meðkenningu ýngra Jóns reyndust svoddan hans hjáferðararindi eptir áhlaupanna samburði á mér.

6. Hér að auki hafi Þuriður svo feldu orði talað, að sig hefði optlega undrað, að eg skyldi ekki lifið mist hafa eða vitið að minnsta kosti, hver orð svo mega horfa, ef töluð verið hafa, sem hún muni eitthvað til þrautkastanna vítað hafa, því undur virðast mér, hafi Þuriður svo hjá sett verið þeim gulu og gömlu mörv-unum, að aldrei hafi á þeim kent (NB. Skelin hefði átt með bók-fellinu og umbúðunum ekki svo fljótt hafa verið brend)¹. Þetta og annað fleira þessu líkt, sem nú stendur efabundið, hefði guðhrætt yfirvald með gegnd og góðum ráðum átt að upp leita, laungu fyrr en nú er komið, en ekki yfirdurlast og gleymast láta, enn siður undir stól stinga, niður drepa og yfir hilma eður fullu for-svari að eyða og ónýta. Eg mundi glaður hafa þar um þann til-styrk lagt, sem á minn part kemur, og orkað hefði vegna guðs dýrðar og heillabóta kristilegrar kirkju.

1. Auglýstist í þeim fyrri galdra sóknum, að eldri Jón, sem brendur var, hefði afla og fylgis beðizt af annarar sveitar búandi manni mér til forræðis og fordjörfunar. Svo og reyndist, að sami maður hefði fastlega synjast þeirrar beiðni (svo og hefir fyrir mig flogið, að ýngri Jón, sem brendur var, hefði átt í tilskrifti hið sama að gera, líka að viðhrifalaus). Þar af rísa mér fullrar grunsemdar merki, að þeir menn muni nær sér tekið hafa bað-vatnið, hafi til verið í heimakeröldum, sem af gátu þess eldra áður skrifaðri er auðskilið (ef sannsögð reynist), ef Þuriður dóttir hans hefir að hans vitund verið í nokkrum vændum þar um með þeim feðgum.

Svo er og ekki af illum ólíklegt, þeir sem að vondu vanir eru, þótt í hefndaleitir fari eptir minni mótgjörð, en þeir munu mér til leggja, ef mér kendu um og til legðu brennu efni og orsök þeirra tveggja manna. Fyrir mig hafa nokkur orð flogið þeirrar meiningar, sem eg hlýt yfir að þegja sem flestu öðru.

Í þeim fyrri galdramálum kom fram og auglýstist meðkenning sérdeilis þess hins eldra um nokkrar galdrabækur. Nokkrir dáu-

¹ Hvergi er getið annars staðar í riti séra Jóns um þessa skel.

menn könnuðust einninn við í þær mundir skjallæg rök og efni til þeirrar meðkenningar, en þær bækur eru ekki fundnar enn í dag, svo eg heyrð hafi. En ólíkindi (að mér virðist) mótmæla, að brendar hafi verið af þeim mönnum sjálfum, af því þeir menn voru nógu traustir og óaðgengilegir, og líka þegar óvarir til járna og fjötra teknir voru, hvar af mér er ei grunlaust, að eitthvað þeirra menja muni eptir liggja og einhverjum við hendur loða af skenum kynngiefnum, sem, síðan hinir brunnu, að nýju aukist hafa á mér og þessari sveit með gamanlausu grjótkasti.

Ekki tek eg mark á fjúkroku eður geifu þeirri, sem sýslumanninum og hans fylgjurum feykti aptur á bak í fyrra vetur, þótt þeir í sinu bréfi hafi látið sér þar til finnast, svo sem það bréf mun sér ljósast herma með degi og dato til teknu, en þó hefi eg heyrt nefndan af almúgafólki Þuriðarbyl. Þetta læt eg heita markleysu. En þó skilst mér, að sýslumaðurinn Magnús Magnússon muni ihugað hafa eitthvað þessara fyrr skrifaðra skilgetinna og heima fæddra líkinda, þegar hann (að sögnum) staðfesti hand-salað eiðsboð við Þuriði, hvern eið eg krefst og beiðist, hún nú loksins framkvæmi, svo framt sem dánumenn sjá þar ekki lög á móti eða þau líkindi, sem málið sýnist á hróki til annara lykta, því betra er seint en aldrei.

En það læt eg undan geingnum teiknum og líkindum fylgja, sem eg sjálfur á þreifaði, er inn til Kirkjubóls reið, og í þeirri ferð varð var við, höfuðdag Jóhannis baptistæ 29. ágústi anno 1656, sem var föstudagur í þeirri viku. Erindi mitt var við Sturla Bjarnason þar búandi. Í samferð reið með mér fátækur framandi maður, Erlendur Ormsson. Sá maður tók Þuriði tali fyrst við kirkjugarðinn þar í viðurvist hennar móður og nokkurra annara. Síðan töluðust þau við í eldhúsi. Var eg beðinn þángað að koma. Þar voru einninn fleiri persónur, og á meðal annara Örnólfur Jónsson, sem þessa Þuriði hafði ásett sér að ekta. Síðan var eg við staddur í kirkjunni við viðurmæli Erlendar við Þuriði. En er honum hrukku eingar umtölur og eingin heilræði til síns áforms við greinda Þuriði, gekk hann út. Auðskilið varð mér og öðrum, sem satt vilja segja og heyrðu upp á orðræður Erlendar við Þuriði, að hann af yfiraumkunarsemi vildi feginn þess orkandi verið hafa, að sú manneskja hefði kunnað að komast til iðrunar og yfirbótar og frá illu snúa. Auðséð mun og öllum þar við stödd-

um verið hafa, að Þuriður sýndist yfirunnin af þess manns orðum. En er Erlendur var útgeinginn úr kirkjunni, sem áður er getið, varð eg til knúður af meðaumkun og skyldu mins embættis Þuriði heilræði að kenna, eptir því sem guð gaf mér orð og sinni til, en varla fékk eg eitt orð af hennar munni, en hvað mér fyrir sjónir bar í það sinn, veit eg ekki tjáir fyrir dóm að leggja. Skildist eg svo við Þuriði að svo búnu og kvaddi búendur og heimkynni þess bæjar, eptir það eg hafði talað við Sturla mitt erindi. Mun og fólk á Kirkjubóli rána til minna orða við Guðrúnu, móður Þuriðar, og hennar systkina, bjóðandist til að sýna velvild hennar börnum, þeim sem guð vildu óttast, og henni væru helzt til hugkvæmdar. Geingu menn, konur og börn út að kirkjugarði, er eg kvaddi fólkið, að frá tekinni Þuriði, því hana sá eg þar ekki. (Má skö annað erindi haft hafi innan bæjar, það mér varð seinna vakandi draumur). Einhverir munu og hafa gætt, sem þar á hlaðinu stóðu, hverninn Erlendur beygði sig niður og brá sér í bugðu frá mér upp að fólkinu, svo sem þá maður beygir sig og hleypur undan ákasti annars, eptir hverju hans viðviki eg kunni ekki í það sinn eptir að taka, því eg var ferðbúinn. Reið eg svo burt heimleiðis á móti úthöllun dags, en er eg var kominn innanvert við Hafrafell, fékk eg hugboð af nokkrum óhreinleika, auknum í mína ferð, en gaf mig ei að því, fyrr en yfir mig sló þeim illsku anda, er eg var kominn nálægt minu heimkynni. Örnefnið heitir Torfnes. Er eg var heim kominn, sótti svo að finna, sem mýbit væri að andlitinu, en sá hvorki né fann neina flugu það fyrsta kvöldið, hverninn sem upp í andlitið þreifaði. Leið eg þar eptir upp á nýtt þúnga kvöl, einkanlega áfergilegast þrjár nætur, þótt yfir tæki á þeirri þriðju. Þá þóttist eg skynja, hversu ósæta steglupínu djöflarnir kynni að brugga og til búa, með öðrum fleiri hræðilegustu ógnum, sem mér verður oflángt upp að skrifa með öllum sínum atvikum og kvalategundum. Sízt var mér vært innanbæjar, en óvægast í rúmi og á nætur og í sama stað. Frói var mér helztur undir berum himni og að draga mig úr einum stað í annan, líka fram í myrkur, þá veður var þar til. Mitt heimkynni og svo margir af sóknarfólki, sem kirkjunnar vitjuðu, hafa séð og mega vitni um bera, hverninn eg var til reika um og eptir þá tíma, hvers vegna eg neyddist til (þó í tvisýni lífs eður dauða) að senda norður í land á fund Þor-

leifs Kortssonar, ekki án stórra báginga minnar fátæktar um heyrannir. Athugist og skoðist viðburður þessi með öllum sínum atvikum og umstæðum, þar mér kom og mínu húsi svoddan kynngi og djöfuls árásir við þá áminning og heilræði, sem eg þuriði kendi, af fyrir skrifuðu tilfelli, þá skilst mér ekki ljósara teikn fundið verði, utan galdur sé gerður að hinum ásjáanda, sem við tekur. Hér eru og orsakir, hvar fyrir frómur maður, að minni hyggju, Örnólfur Jónsson, brá upp því ráði þuriði að ekta, hvað þó stóð næst framkvæmdar vegi, og sagði happ að slapp«.

Nú kemur í skjalinu kafli um Erlend Ormsson, og sést berlega á orðum séra Jóns og því, sem fór fram á alþingi 1658, að hann hefir borið galdur á þuriði opinberlega. Kæra Erlends hefir verið tekin upp í skjalið, en hana vantar í rit séra Jóns.

»En með því, að máltæki manna er, að fáir kunni öðrum mat að kjósa, því sitt smakkast hverjum, þá læt eg ekki heldur undan felt það við bar, er mér komu til handa þau áður skrifuðu trölldómsfeykn og kvalræði, að einum degi síðar hefði þuriður falað sér fylgd frá sínu heimkynni og sinni móður að öllum óvörum, svo sem mér hefir sagt verið, fór og flýði vestur í Dýrafjörð, og hafði beðið Brynjólf Bjarnason¹ að gefa sér mat um veturinn. Er hér ekki sannað máltækið, að stutta stund verði hönd höggi fegin? Eg spyr: Hver sakaráberi er sannsögull en sérhvers eigin samvíska? Þetta eru ekki orð eður framburður Erlendar. Þó bið eg í slíku tilfelli teikn þetta athugist, því einginn annara manna gerði sér flóttu af því illvirki skeðnu þá, undir veturinn, utan þuriður í það sinn, fyrir en upp á veturinn tók að liða, þegar saltast tóku sagnirnar, um hvað að tala seinna meir í sögunni stendur, eptir því sem verða ræður«.

Tólf menn dæmdu um málið, en séra Jón hefir ekki tekið dóminn upp í rit sitt. Dómsmenn hafa vísað málinu til alþingis, því sumarið 1658 er séra Jón aptur staddur á þingi til að standa fyrir máli sínu, og þóttist hann enn hafa lítinn byr hjá lögmönnum og lögréttumönnum. Hann segir, að sér hafi ekki »gagnast neitt í lögréttu fram að leggja á því sumri 1658, því mér skildist, dánumenn mundi ekki vilja margort galdramála rekstur eður framferði heyra vegna ormanudds á alþingi, og því sá eg mér ekki

¹ Í Hjarðardal.

fært þar um neitt að tala í það sinn og ekki heldur fyrir þeirra eyrum upp að lesa, það eg hafði þar um saman teiknað«.

Þuriður var stödd á alþingi, og segir séra Jón, henni hafi verið »þar af vænleik og vizku hrósað, svo sem ólíklegri til galdurs, fyrst hún var svo væn, sem eingum hér vestra hefir þó til fundizt«. Árni lögmaður Oddson spurði Þuriði í lögréttu, »hvort hún vildi sverja fyrir allan galdur, og að hún hefði hvorki séð hann né lært eða öðrum gert, hvar til mig minnir, að Þuriður hafi já sagt, að eingu frá teknu, en lögréttan stóð upp með hrinum og kalli, mótlíkt og sumrinu fyrra, anno 1657, um þingsetning á prestagörðum, mjög margir, að mér skyldist í einu hljóði, að ómögulegt væri að dæma Þuriði þann eið vegna ólíkinda, að þeim þótti, að hún mundi ekki hafa séð eður lært svoddan í húsi síns föður og bróður upp alin, hvað mér virtist undrum og óvinnu gegna og fráleitt heilvita manna dómsúrskurði«.

Í riti séra Jóns er áskorun til lögmanna og lögréttunnar á þessa leið:

»Eg undir skrifaður, af trölldómi og göldrum lánplágaður og líklegur, að fyrst eg eptir þeim vondu verkum kalla og um vanda vegna guðs míns heilagasta nafns og minna nauðsynja, að eg muni ekki ofsóknalaus látinn verða af þeim til, ef guð vildi það til láta eður leyfi til gefa, þá fyrir þá skuld beiðist eg dóms af lögmönnum og lögréttunni, hvort að frjálsu og sektalausú líðast megí, í fyrstu: Hilming orða eður líkindateikna nokkurra, sem nokkrir kunna af að vita, af hverjum að nokkur vegur til upp-spurnar og eptirleitni trölldómsmála kann að finnast eður upp spyrjast og hvort sú hilming, ef sannreynist, sé sektalaus, eður hvort nokkur sök eður eingin sé á því. 2. Beiðist eg þar dóms á, hvort nokkur megí að sér taka þá ryktuðu að forsvara að sektalausú«.

Svo litur út, sem áskorun þessari hafi verið gefinn litill gaumur, því ekki er getið um hana sérstaklega í Alþingisbókinni 1658, nema ef 10. greinin í álití klerkanna er svar upp á hana.

Héraðsdómurinn í máli Þuriðar var lesinn upp á synodus 30. júní, og sögðu klerkar álit sitt um hann. Undir það eru þeir skrifaðir: M[agister] Brynjúlfur Sveinsson¹, s[éra] Þorleifur Jónsson², s[éra]

¹ Biskup 1639–74.

² Prófastur, prestur að Odda 1651–90.

Þórður Jónsson¹ og s[éra] Einar Illugason². Þeir komust að raunum, að það væru sérstaklega nokkur atriði í dómnum, sem þyrftu frekari rannsóknar við:

1. Að greinist og rannsakist þeir menn, sem voru á Kirkjubóli í uppeldi og vexti Þuriðar, hvort varir hafi orðið við lærdóm hennar eður meðferð á kukli.

2. Að greinist og rannsakist, hvort nokkrir víti galdriskóla haldinn verið hafa á Kirkjubóli fyrir börnin eður aðra þá, sem sig vildu eptir hafa.

3. Hvort nokkrir vita slíkar listir opnar legið hafa á þeim bæ, eður hafi Þuriður átt hlut í sér af slíkum íþróttum að hrósa.

4. Hvort það reynist satt, að Þuriður sýnt hafi á sér sérdeilis gleðimót með leikaraskap og glensi, dínslað fótum við stokka, leikið að skopparakringlu með skemtun og skritilyrðum, sett upp flauelshúfu, þá hún vitað hafi föður sinn og bróður á einu báli brenda.

5. Ítem, hvað langt liðið hafi á milli þeirrar brennu og hennar leikaraskapar. Sérdeilis eptirtakanlegt sýnist og rannsóknarvert, hvort að sannist, að Jón, f[aðir] Þuriðar, hafi átt að segja, þá hann var í varðhaldi sitjandi að sýslumannsgarðinum Eyri, að þeir mundu kasta Þuriði frændkonu sinni á bálið eptir sig, eður hvort slík orð hafi viðar eptir honum höfð verið.

6. Samanburð á tíma hennar ferðalags til Hnífsdals og þjáningar prestsins, ítem kýrinnar þar trakterun og afdrif.

7. Hvað Erlendur Ormsson fyrir sér haft hefir að bera svo frekt á Þuriði, sem meðkenning Örnólfs Jónssonar út vísar, og Örnólfur fær þar til annan vott³.

8. Hvort að reynist, ærlegir menn hafi séð dúfufylgd með prestinum, þá hann reið heim frá Kirkjubóli⁴, og var þar eptir kvalinn með mýbiti og þess háttar.

9. Að Erlendur Ormsson geri skil á þeim áburði, sem hann bar Þuriði frá verandi, og hann hefir handskrifað í Túngu, svo hann annaðhvort reki af sér eða straffist fyrir svoddan ofuryrði. Þar ættu alþingismenn eptir að láta reka.

¹ Prófastur, prestur í Hitárdal 1630–70.

² Prófastur, prestur að Reynivöllum 1639–85. † 1689.

³ Framburður Örnólfs er ekki í riti séra Jóns.

⁴ Hvergi er getið um nefna dúfu í riti séra Jóns.

10. Hvað til hafi dregið, að Þuriður hafi vikið svo fljótlega úr Skutilsfirði, þar presturinn þjáðist, og það, sem lögmönnum og lögréttumönnum sýnist hér eptirtakanlegt, séu allir skyldir til að hjálpa, að fyrir greiðist, það hver kann.

11. Ryktið veikir því Synodum eptir að taka, að það hafi ekki fyrri á lopt komið að þeirra viti, fyrr en Erlendur kom¹.

Að lokum skjóta klerkarnir málinu til lögmanna og lögréttumanna »til beztu framkvæmdar, en þá og oss alla góðum guði befallandi¹«.

»Af lögréttunni ályktaðist eptir handsöluðu eiðboði Þuriðar Jónsdóttur, að séra Jón lét sér líka, að hún sverji þann eið innan tíu vikna særra daga, að hún hvorki með göldrum né gjörningum, orðum né athöfnum hafi gert né gera látið greindum séra Jóni Magnússyni neina kvöl né pínu, þá sem hann liðið hefir, og ei sé hún völd þar af, að nokkurn trölldóm eður töfra framið hafi séra Jóni eða nokkrum öðrum manni eða peningum til nokkurs heilsubrests, skaða eða hindrunar. En Erlend dæmum vér skyldugan að gera skil á sínum orðum og áburði, áður en eiðurinn er tekinn, og sé svo, að hann fái röksamlegar bevisingar til sinna orða, að hún sé sönn og kunn að göldrum, eður hún sé sek af galdragjörningum í veikleika séra Jóns eður annara, þar hagi sýslumaðurinn sér þar eptir straff á að leggja eptir lögum og kónglegrar majestatis bréfi. En komi hún eiðnum fram, að undan farinni rannsókn Erlends Ormssonar orða og áburðar, þá sé hún frí af fyrr sögðu máli. En dómur þessi sé auglýstur fyrir Erlendi svo tímanlega, að hann kunni auðveldlega vestur að komast til forsvars og bevisinga sinna orða, ef hann getur²«,

Úr þessu fer sagan að verða fremur ógreinileg hjá séra Jóni í riti hans er svar *hans* upp á allar greinarnar í synodus samþyktnni, en ekki er þess getið, að sýslumenn hafi gert sér neitt far um að skýra þær. Aptur héldu þeir Magnús og Gísli þing á Mosvöllum í Önundarfirði, og var kveðinn þar upp dómur í máli Þuriðar. Dóminn vantar í rit séra Jóns, en þó eru þar fáeinir greinir úr honum. Þuriður krafði þess, að eiður sá væri tekinn af

¹ Alþ.bók 1658, núm. 28.

² Núm. 29.

sér, sem henni hafði verið dæmdur á alþingi. Sýslumenn dæmdu, að svo skyldi vera, og tók Magnús sýslumaður af henni eiðinn.

Séra Jóni þótti það mesta ósvinna, að Þuriður skyldi fá að sverja eiðinn, og húðskammar sýslumennina fyrir framkvæmdarleysi, hlutdrægni og jafnvel bert ránglæti. Hann segir t. d., að nokkur um liðin ár hafi stórglæpir farið mjög í vöxt á Vestfjörðum, »og ekki sízt, síðan valdsmannaskipti hafa hér orðið, þar ekki betri en skódreingir þeirra undan förnu¹ sitja nú í sumra þeirra sæti, sem líkavel dirfast í sína dóma að setja dáðlaust draf sinnar heimsku, og í sannleika skal eg það bevisa, að svin fari betur að mat sínum í haga en þessir að illskumála uppleitun og rekstri. Því er það land öllum vesalla, sem ekki hefir betri landvarnarmenn í móti ódæðum þeim þó, sem ólíklegt er, að nokkur jörð kunni leingi undir að standa, sem að eru svoddan svivirðingar, sem eg hlýt fyrir guði og öllum hans heilögum einglum að klaga, fyrst kristið fólk að nafni til vill því ekki gegna«.

Eins segir séra Jón með berum orðum, að Halldóra Jónsdóttir í Holti hafi geingið bezt fram í því að útvega Þuriði eiðakonur, »og vel, ef fáfróðar manneskjur, sem mig aumkar mest yfir, hverjar mér virðast ekki kunna að stiga rétt niður fæti sínum, hafa ekki af umtölum meira en sjálfra þeirra vilja eða gegnd í þann dansinn dregnar verið, svo að Halldóra Jónsdóttir frændkona ykkar² mætti vinna og sínu fylgi fram koma«. Á öðrum stað dróttar séra Jón því að Halldóru og Þuriði, að þær hafi feingið »einfaldar og fáfróðar manneskjur og æðisgeingnar kerlingar« til að sverja eiðinn með Þuriði, og að þær hafi gefið »almúga aumingjum brennivín, á meðan þeir eru feingnir til eiðvættanna«.

Séra Jón áfrýjaði Mosvalladómnnum til alþingis 1659, og las þar upp harðorða ákæru yfir þeim frændum, Magnúsi og Gísla:

»En að ályktun Mosvalladóms þessa kemur mér í hug að vísa íslenzkum yfirdómurum Öxarárlögréttu í kvíar og traðir, því allir vita, að hrossi hverju er meira en nóg til ógildis, ef það vantar heilt höfuðið. Svo eru og líka auðfundin spjöll á þeim dóm-

¹ Hér mun séra Jón einkum eiga við Ara sýslumann Magnússon í Ögri († 1652). Hann var höfðingi mikill og lét mjög til sín taka.

² Þ. e. Gísla og Magnúsar.

um og úrskurðum (og þótt minna sé í húfi en um þau stærstu og vandamestu málefni að gera), ef yfirdómarnir eru ólöglegir. Þar fyrir, ef svo er skeð, og hafi Magnús Magnússon yfirdómari Mosvalladómsins og eiðtökumaður Þuriðar Jónsdóttur, sem kallaður hefir verið sýslumaður hálftrar Ísafjarðarsýslu, ekki enn nú allt til þessa dags sinn sýslumannsembættiseið unnið, honum í hans veitingarbréfi, að eg meina, upp á lagðan, í resessinum staðfestan, í kónglegrar majestatis bréfi alvarlega befalaðan, en geingið nú í svo mörg um liðin ár með því rúinu slíkrar yfirtroðslu og foróktunar kónglegrar majestatis, en líkavel svo sem ærlegur yfirdómari og veraldlegs valds embættismaður upp borið kóngsins góss og forléning, hverja óhollustu, forakt og visvitanlega yfirtroðslu eg veit einga íslenzka yfirvaldsmenn liða mega, hvað síður brasa eður fjöður yfir draga, án þess að þeir vilji sjálfir standa til rétta fyrir kónglegri majestet, svo sem þeir, sem kónglegrar majestatis bréfa forbrot og yfirtroðslu samhylla, liða og láta, ef þeim yrði þar fyrir til talað.

Í sama máta er Gísli Jónsson, föðurbróðir Magnúsar, ósvarinn yfirdómari að mínu viti í umboði Þorleifs Kortssonar og líka utan þeirrar sýslu.

Fyrir þessar orsakir, svo sem einninn alt feil og vangjörning, sem finnst í þeim Mosvalladómi, þar eg veit ei betur en einganeginn svo trakterað trölldómsmál, sem bæri, sé með ólöglegum eiði til lykta leitt, fyrir þessar orsakir, segi eg nú, að allri lögréttunni áheyrandi, þennan Mosvalladóm ónýtan, dauðan og maktarlausan, en eið Þuriðar ólöglegan, ef hann gerist ekki meinsæri, en Þuriði sjálfa í eiðfalli eptir lögum og þeim fyrri tólfmanna-dómi standa, og skilst eg svo við að þessu sinni, en afsegi nokkura lögsögn Magnúsar Magnússonar né heldur Gísla Jónssonar leingur, hvorki fyrir mig né mina, á móti kónglegrar majestatis úþrykkilegum mandatis og við teknu lögmáli, að gegna, að vitni lögmanna beggja og allrar lögréttunnar, líka allra þeirra, sem orð mín heyra«.

Svo er að sjá, að áfryjun séra Jóns hafi ekki haft aðrar afleiðingar en þær, að Magnús sór sýslumannseið sinn á þinginu¹, því þess er ekki getið í Alþingisbókinni 1659, að mál Þuriðar hafi

¹ Alþ.bók 1659, núm. 29.

verið tekið þar fyrir að öðru leyti en því, »að sýslumaðurinn Magnús Magnússon kom i lögréttu, og auglýsti þá dóma og eið, sem við veik máli Þuriðar Jónsdóttur af Vestfjörðum, og leitz lögmönnum og lögréttu þeir dómur vel trakteraðir¹«.

Þuriður hefir því eflaust komizt úr öllum galdraklípum við eiðinn, eða að minnsta kosti fara ekki sögur af, að hún hafi komizt i galdramál eptir þetta. Reyndar hefir séra Jón á orði i riti sinu að hreyfa málinu »i öðrum stað en hér á Öxarárþingi, ef guð gefur mér þar til lif og lukku«, og hefir honum líklega komið til hugar að skjóta því til konúngs, en ekki vita menn til, að orðið hafi úr því.

Þuriður hafði orðið fyrir hrakningi miklum, meðan mál hennar stóð yfir, eins og sést á allri málssögunni. Þegar hún var nú orðin laus allra mála, kom henni til hugar að klekkja á séra Jóni Magnússyni fyrir áburð hans, sem var nú dæmdur dauður og marklaus að öllu. Hún tók því saman kæruskjal móti séra Jóni vorið 1660, og er það á þessa leið:

»Af því eg undir skrifuð, aum og vesöl i guðs augliti og manna, þykist hafa um nokkra tíma, sem er heil tvö ár samfleytt, liðið ásókn og viðleitun með margfaldri ákefð, með ýmislegu háttalagi, sem kunnugt mun öllum hér nálægum, sem og i fjarlægum stöðum, af séra Jóni Magnússyni á Eyri i Skutilsfirði, þá með því sá alvitri guð og herra, sitjandi hátt, en sjáandi lágt, hefir nú sannleikann auglýst og opinberað fyrir meðal og útrétting minna veraldlegra yfirvaldsmanna, sem og annara, sem drottinn minn hefir þar til upp vakið sannleikanum vitni að bera, svo alt er nú úti og til lykta geingið mér vitanlega og til sagt, þá nú mun eg, því mín mannleg holds náttúra og samvizka kann ekki orðalaust um bera, að ekki um kvarti og að spyrji fyrir því yfirvaldi, sem þar ber úrlausn á að gera, hvort eg skal alt svo búið hafa, alla ránglega ákæru eður ásókn séra Jóns i ódáða máli, sem hann að mér þeinkt hefir, eður hvað eg það nefna skal, svo sem reynast mun á sínum tíma, því kvartar hver, þá hann kennir, því hann hefir fyrirleikinn haft i þessu efni, og eptir því að mér skilst, að það veraldlega yfirvald hafi fullnægju gert málsleitun séra Jóns, svo sem rétturinn til stóð, og þeir munu forsvara,

¹ Núm. 31.

þá í herrans trausti, með því eg girnist til reyna og til reyna láta, hvort eg alt af honum frá upphafi og til endalyktar skuli svo búið hafa verða. Er betra að vita rétt en hyggja rángt, leggjandi þetta eptir skrifað fram fyrir heiðarlegan kennimann prófastinn séra Jón Jónsson, biðjandi hann auðmjúklega og alúðlega, sem og til krefjandi, ef ei órétt geri hér úti þetta mitt mál séra Jóni, rannsakandi, og mér fullnægju gera, svo eg viti mig þar eptir að rétta, hvort hann hefir mátt mér saklausri slíkt að höndum bera með sinni grunsemd vítalauð, þar mér var dauðinn vís af þeirri sök, hefði sönn reynzt, þar eg hefi og þann hæsta eið haft, sem lögin út vísa.

Er mín fyrsta framlagning og upphaf, að eg beiðist álits um, hvort hann hefir það rétt gert eður mátt gera, að eg fyrir hans nú rángreynda grunsemi fékk ekki sakramentum heilt ár, þar þó ályktaðist á prestastefnunni í Holti, að mér mætti það veitast, sem eg og þá eptir meðtók, og fyrst sú var þeirra ályktun, að hann mætti mig þar ei frá hindra í óprófuðu, þar þeir vissu ekki, hverninn sökin reynast mundi, þá sýnir það sig sjálft, nú að sannleik reyndum þar út í, hvað helzt af hans hindrun mér fyrir stóð, að það hefir hann ránglega gert. Þetta bið eg gjörla, athugist, því saklausa frá heilögu sakramenti út setja, hver það gerir, mun ekki einum presti vel skarta.

Annað er það, eg fram legg, og bið rannsakist, hvort séra Jóni Magnússyni hafi vel sómt að veita mér heimsókn á drottins hvíldardegi og þá sem optar til rángs máls ýfa með því atferli og breytni, sem hann þá framdi, sem er þetta, að hann hrækti fram- an í mitt andlit, og gerði hann það heimulega. Þótt ei sé þar vottar til, líkar mér minn framburð að sanna, ef þörf gerist, ella honum fyrir að synja, ef hann getur. Fyrir þessa skuld meðkenni eg, að eg treystist ekki þar leingur við að haldast á minu heimili. Varð svo hrekjast ráðstafalaust, upp á óvissu, vestur í Dýrafjörð, því optar mundi hann mér ásókn veitt hafa, hefði kyrr verið. Neyddist svo til að skilja við mína móður.

Þriðja, það eg fram ber og beiðist, að skoðist sá póstur, sem séra Jón Magnússon lætur inn skrifa í dóminn, þar hann segist halda þriðði Jónsdóttur öðrum líklegri til galdraverka, þar hans fram lögð líkindi óbevisuð, og nú öll raung gerð, hafa ályktuð verið einskis nýt, þá vil eg hann bevisi annars, eður færi sínu

máli betri afbötun, hvar fyrir eg sé öðrum líklegri. Annars held eg þann póst og framburð stórlega athugandi, og krefst, innvirðilega rannsakist, að hann fái stað þessum sínum orðum, ella hvert hniga skulu.

Fjórða það, að hann heldur demantiskan ofurhuga í mér. Þetta orð skilja aðrir mér hyggjari, hvað það skal þýða, en ef það merkir djöfuls ofurhugi, þá hefir honum nærfelt stórlega talast, því ei mun hann geta það bevisað.

Í fimta máta óska eg, að siktist sá púunktur og póstur, að hann segist mig grunsama hafa í galdraverki, ekki síður en þá feðga, og þessu [hefir] hann með beru höfði játað, að hann vildi því svarandi verða fyrir guði og sinni samvizku, og mikið er, hans slík login grunsemi skuli einga makt hafa, að honum hafi slíkt vítalaust verið það mér til eigna, og er slíkt ómögulegt, að af gángi vítalaust og lýtalaust. Ekki er að efa það vist er, og satt hefir reynzt um sakaða að segja. Er þar af samjafnaður saklausum. Er mikið, sá skal aldeilis sleppa, sem að þáskar, en hinn fullan lagaeið hafa, grunur samjafn áburði til framkvæmdar. Er mikið, ekki skal neitt vinna til sakargipta, þegar sá grunur er til baka borinn með fullri skýrslu og eptir laganna reglu.

Fleira og meira er athugandi af hans óparfa skrifti, mér alt til mótpægðar áhángandi, hvað eg bið náðarrikan guð bezt að álíta og góða menn að til hlutast, þá sem sannleikann elska og sanngirnina fullfúsir styðja, þar til af sjálfum guði settir. Þar til legg eg og allan þann hrakning, sem eg hefi haft, og líkavel til alþingis. Þótt guð óg elskulegt yfirvald hafi mér svo náðarsamt og líknarfult verið, er aldrei honum að þakka, þá veit eg ei betur, eg segi mig allan þann kostnað að honum eiga, sem eg hefði þangað þurft, því hann mig til rángs máls ýft hefir í alla staði, og það segi eg fullkomlega, og alvarlega til hans klaga, og beiðist, að réttist af því yfirvaldi andlegu, sem eg meina, að segja muni eiga yfir þessu mínu tiltali til séra Jóns Magnússonar, og hnýti eg því við, hvað helzt eg má honum til tala, upp á áður af honum mér til talað. Hvort heldur það reynist í hans skrifti eður skrafi, klaga eg og beiðist réttar á, ef verða mætti, að reynist, því eg veit mig ekki honum hlifa eiga, því hann vildi mér ekki vægja. Að þetta sé mín alvara og alúðleg ósk, læt eg undirskrifa tvo votta með mínu eigin nafni undir settu.

Bréfið er ódagsett og undirskriptalaust í því eina handriti, sem eg veit til, að það sé til í¹.

Krafa Þuriðar var tekin til álita og athugunar á prestastefnu, en ekki var gert út um hana. Um prestastefnu þessa eru nú eingin skilríki til, svo eg viti. Aftur er til skýrsla um aðra prestastefnu, þar sem mál Þuriðar kom fyrir, og er hún á þessa leið:

»Anno 1660, þann 29. maí, að Holti í Önundarfirði vorum vér undir skrifaðir prestar af heiðarlegum manni, héraðsprófastinum séra Jóni Jónssyni til prestastefnu kallaðir og saman komnir: séra Hallur Árnason, séra Gizur Sveinsson, séra Ólafur Jónsson, séra Árni Loftsson², og séra Ólafur Þorleifsson, en séra Þorleifur³, sem og líka kallaður var, hefir með bréfi og undir þryktu signeti sin forföll tjáð fyrir prófastinum, hvar með hann afsakaður sýnist, enn nú að nýju að álita það mál, sem viðvikur ákæru Þuriðar Jónsdóttur til séra Jóns Magnússonar á Eyri í Skutilsfirði, eptir því sem fyrst hennar bréfleg orð inni halda, af henni sjálfri skrifuð, sem að nokkurn veginn hafa áður komið til álits, en fullkomleiki hefir ekki áður á gerzt, hvar um vér vora afsökun fram setja munum fyrir vorn part. ef þörf krefur. Ofan á þetta hefir prófasturinn lýst og lýsir, hann hafi af Þuriði Jónsdóttur til kvaddur verið og til krafinn enn, fram yfir hennar fyrra skrif hennar ákæru, að gegna upp á siðu séra Jóns Magnússonar. Hér á ofan kemur herra hiskupsins befaíning, svo sem hans bréf sér þar um líkast hermir, til réttis lagaferils, annaðhvort til forlíkunar þeirra á milli eða til lagadóms. Segist prófasturinn sig þess erindis í Skutilsfjörð farið hafa og þar til með sér kallað heiðarlegan kennimann séra Hall Árnason ásamt heiðarlegum kennimanni séra Ólafi Jónssyni, hver forfallaðist, til kristilegrar einingar saman að draga á milli séra Jóns og Þuriðar, hvar upp á séra Jón Magnússon hefir andsvarað, að hann neiti ekki kristilegri sátt, það sem samvizkuna snertir, og guðs orð upp á stíngur og til skyldar, en það, sem sakargiptum nemur, sem sérhver kann sér að hafa til ákæru, þá segist séra Jón Magnússon skýrast þar um vita, að lög séu bræðra sættir.

¹ Hndrs. Bmfj. 79, 4to bls. 198—201.

² Prestur til Dýrafjarðarþinga 1657—76.

³ Bjarnason, prestur á Söndum í Dýrafirði 1628—68.

Þetta hans andsvar er bréflega fyrir oss komið með tveggja manna handskrifum undir settum, hverir og í sama bréfi votta, að prófasturinn hafi boðað séra Jón Magnússon til Holts í Önundarfirði þriðjudaginn næstan fyrir uppstigningardag á þessu ári, sem ofan skrifað er, að gegna þeirri ákæru, sem Þuriður Jónsdóttir honum veitt hefir, og áður skrifleg til hans komin er. Nú á til teknum degi er séra Jón Magnússon hér ekki kominn og ekkert svar af hans hendi, hvorki upp á forföll né forsvar, svo sem og næst fyrirfaranda ár. Virðist oss nú, sem fyrri, prófasturinn hafa fullnægju gert sínu embætti, og séra Jón Magnússon rétt fyrir kallaður, svo sem við hefir geingizt og ordinantian á vikur, en málefni og ákæru Þuriðar inni binda þessir eptir fylgjandi póstar:

Fyrst, að hún hefir álitu beðizt um hindrun frá heilögu sakramenti um heilt ár.

Ítem um heimsókn á drottinsdegi.

Ítem hald séra Jóns, að Þuriður sé líklegri öðrum til galdraverka.

Hér að auki, að hann haldi demantiskan ofurhuga í Þuriði, og að séra Jón segist Þuriði grunsama hafa til galdraverka, ekki síður en þá feðga.

Þessa fyrr skrifaða pósta hefir séra Jón meðtekið með eigin hendi Þuriðar, hverja vér ekki til treystumst að yfirvega, svo að fullnægja gerist, með því að vér þykjumst ekki einhlitir um þetta að dæma, bæði fámennis vegna, þess og annars, sem til má leiðast og vér kunnum oss til afsökunar að færa, inn setjandi þetta fyrir biskupinn og synodum generalem á Þingvöllum þetta ár til úrræða og ályktunar.

Vér vildum fyrir oss kjósa, að vér þyrftum ekki þessu máli leingur að gegna, befallandi þetta ráð eillifum guði til beztu framkvæmdar. Hefir oss öllum saman komið, að séra Jón Magnússon skyldist til að senda biskupinum sínar lagavarnir og afbatanir gegn tiltali Þuriðar, svo þær komist fyrir biskupsins synodum.

Hér að auk, þennan sama stað og dag, fram lagði Brynjólfur Bjarnason í umboði Þuriðar Jónsdóttur þessa eptirfylgjandi pósta:

Fyrst, að séra Jón Magnússon talað hafi, að Þuriður hafi gert sér flóttu að því galdraverki skenu, og leggur það til, að það sé

ekki orð Erlends eður framburður, því samvizka sé sannari en nokkur sakaráberi.

Item, að séra Jón Magnússon hafi svo feldum orðum talað fyrir dómi á Mosvallapingi, áður en Þuríður eiðinn sór, að hann þættist þá ekki réttan galdramann þekkja af þeim líkindum, er hann hefði fram um Þuríði borið.

Item, hvort að séra Jón Magnússon skuli ekki Þuríði skyldugur vera fyrir ómak og hrakning, sem hún af þessu máli liðið hefur.

Item, hvort góðum mönnum virðist ekki alt þetta mál rógur.

Item, að séra Jón hafi ýft sig til rangs máls.

Þessir póstar inn settust, eptir því þeir fram komu, hverja prófasturinn lofar að senda séra Jóni Magnússyni og svo fyrir synodum. Og til sanninda hér um setjum vér með prófastinum vor nöfn hér fyrir neðan. Sama stað, ár og dag sem fyrr segir.

(Undir hafa skrifað).

Jón Jónsson e. h. Gizur Sveinsson m. e. h. Hallur Árnason m. e. h. Ólafur Jónsson eg. h. Ólafur Þorleifsson m. e. h. Árni Loptsson eg. h.¹).

Málinu var skotið til prestastefnu á Alþingi 1660, eins og klerkarnir höfðu dæmt, og var þar gerð um það ákvörðun sú, sem nú skal greina:

„Um þá kennimenn, er af próföstum sínum verða á prestastefnu citeraðir, en vilja ekki þar koma né citatiunum gegna né þeim málum, sem þær um hljóða, og leggja eingin skjallæg forföll fram, sem bevísi þeirra hindrun, að öllu áður löglega undan geingnu, citatiunni í réttan tíma undir votta yfir þeim lesinni, dæmdu kennimennirnir stefnufall uppi, og prófastur skikki því fátækum, sem honum sýnist, og vísi prófasturinn frá sér undir veraldlegan lagarétt því máli, sem prestur vill ekki fyrir sínum dómara, prófastinum, gegna eptir ordinantiunni um gjaldsakis, sem ei verða forlíktar vegna mótpróa presta af prófastinum“.²

Úr þessu fara ekki sögur af máli þeirra Jóns og Þuríðar.

¹ Handrs. Bmfj. 79, 4to bls. 207—10.

² Önnur grein í synodale Brynjólfs biskups 29. júní 1660. Handrs. Magn. Steph. 33. Handrs. Á. M. 194, 4to og standa þar nöfn dómklerkanna. Þar er líka vottorð Magnúsar sýslumanns Magnússonar

Í synodussamþyktninni er gert ráð fyrir því, að málinu verði skotið til veraldlegra yfirvalda, og má vera, að það hafi verið gert, þótt ekki séu nú til skýrslur um það, svo að mér sé kunnugt, en málið hefir þá farið fram heima í héraði, því ekki er getið um það í Alþingisbókunum eptir 1659.

Laungu seinna hefir séra Jón ætlað að byrja nýtt galdra-stapp, en ekki hefi ég aðrar sagnir um það en örstutta grein í alþingissynodaliis (sic) Þórðar biskups Þorlákssonar 1675. Þar stendur í 7. grein.: „Var birt supplicatia séra Jóns Magnússonar á Vestfjörðum um hans rétt fyrir galdrakvalir á honum; sett í hérað til prófasts atkvæða“.¹⁾

Sagan um mál séra Jóns Magnússonar og Kirkjubólssfeðgina er að mestu leyti tekin eptir Ny kgl. Saml. 1842, 4to. Handritið er skrifað með mjög greinilegri snarhönd. Ég veit ekki betur, en að séra Jón Magnússon hafi skrifað það sjálfur, og styð eg mig þar við nafn hans með eigin hendi í Hndrs. Bmfj. 79, 4to og nokkur sendibréf frá honum í Hndrs. Á. M. 1058 4to II III. Bréfin í II eru frá árunum 1633, 1639 og 1653 til Jóns prófasts Sveinssonar að Holti í Öfundarfirði,²⁾ en bréfið í III er frá 1669 og til Jóns prófasts Jónssonar í Holti. Rithönd séra Jóns hefir breytt mjög mikið frá 1633 til 1659, og get eg ekki betur séð, en seinasta bréfið sé skrifað með sömu hendi og 1842. Um önnur heimildarrit, sem eg hef notað, er getið neðanmáls við söguna sjálfa. Jón Espólin minnst á málið,³⁾ en kallar Þuríði Magnúsdóttur. Þórður biskup Þorláksson (Theodorus Thorlacius) drepur líka á brennu þeirra feðga seinast í riti sínu um Ísland⁴⁾, en ekki eru þeir nefndir þar. Enn má geta þess, að Gísli Konráðsson segir í prestatali sínu, sem nú er eign Jóns doktors Þorkeiðssonar yngra, að þeim Kirkjubólssfeðgum hafi meðal annars verið kent um, að þegar danskt kaupfar ætlaði að halda heimleiðis haust eitt, komst aldrei vindur í segl þeirra, þótt góður

og séra Sigurðar Jónssonar til Ögurþinga 30. september 1661, að útgáfa þessi sé rétt eptirrit eptir afskrift þeirri, sem biskupinn sendi vestur.

¹ Hndrs. Lbs. 101, 4to, bls. 316.

² + 1661.

³ Árb. VII bls. 17, 21.

⁴ Dissertatio chorographico — historica de Islandia. Wittebergæ 1666.

byr væri á, og vilti leiðarsteininn. Rákust þeir í hafvillur og urðu að hverfa aftur til Íslands að lyktum.

1633 er vígður kapellan til Gísla prófasts Einarssonar að Vatnsfirði¹⁾ að nafni Jón Magnússon, og má vera, að það sé sá Jón Magnússon, sem hér er um að ræða, en ekki er mér það fullljóst. 1635 verður hann prestur til Ögursþinga, en 1643 til Eyrar í Skutulsfirði. 1661 varð hann prestur til Hólskirkju í Bolúngarvík eptir kosningu sóknarmanna.²⁾ 9. júlí 1687 „skikk-ar“ Þórður biskup Þorláksson honum aðstoðarprest, Ísleif Þorleifsson, „vegna aldurs og elliburða“.³⁾ Sama ár 10. sunnudag eptir trínitatis gera þeir séra Jón og séra Ísleifur samning með sér í viðurvist Sigurðar prófasts Jónssonar og fleiri góðra manna, að Ísleifur skuli vera aðstoðarprestur séra Jóns í Eyrarsókn, en prestur Bolúngarvíkinga að öllu leyti.⁴⁾ 10. sunnudag eptir trínitatis 1688 kjósa sóknarmenn Hólskirkju í Bolúngarvík séra Ísleif til prests samkvæmt samningi þeim, sem hann og séra Jón höfðu með sér gert.⁵⁾ 1690 flytur séra Jón búferlum að Kirkjubóli.⁶⁾ Séra Jón lifir enn 1692, og var þá „rekkjumaður, en heilbrigður að viti og rænu“.⁷⁾

Eg veit lítið meira um séra Jón en talið hefir verið, en þess má þó geta, að hann mun hafa verið fremur þrætugjarn, því meðan veikindi hans stóðu sem hæst, beiddist hann álita um ýmsa muni, sem Eyrarkirkja hafði átt að fornu fari, og gefa séra Jón Jónsson í Holti og fleiri prestar bréf út um það 27. maí 1657⁸.

„Anno 1655 þann 1. júlí auglýsti Torfi Erlendsson á Öxarár-

¹ Bréfabók Gísla biskups Oddssonar. Hndrs. Á. M. 246, 4to 27—28 bl.

² Hndrs. Bmfj. 79, 4to bls. 72.

³ Sama hndrs. bls. 149—51.

⁴ Sama hndrs. bls. 173—75.

⁵ Sama hndrs. bls. 156.

⁶ Sama hndrs. bls. 176.

⁷ Prestatal séra Sveins Níelssonar.

⁸ Hndrs. Bmfj. 79, 4to. Þess má geta að mjög stuttur og ófullkominn útdráttur úr þínslasögu sér Jóns eptir Þorvald Thoroddsen er prentaður í Þjóðviljanum únga 1894 nr. 31—34 og Landfræðisögu II bls. 35—42, og að dauðadómur þeirra Kirkjubólssfeðga er í Ny kgl. Saml. 1947, 4to og í Hndrs. Thotts 2110, 4to með sömu hendi.

þingi, að ókendir stafir eða Caracteres hefði verið ristir upp á eitt skip í hans sýslu.¹ Utan á blaðið, sem Torfi upp las, var skrifað í lögréttu, að sýslumaður skuli straffa slíkt eptir atvikum og kónglegrar majestatis bréfi².

1. júlí 1655 las Magnús Magnússon sýslumaður í Ísafjarðarsýslu upp dóm á Alþingi, sem hann hafði dæmt á Mosvöllum í Öndurafirði 25. apríl 1655 um töframál. Lögmenn og lögréttumenn kváðu svo á, að fara skyldi með málið eptir lögum, kóngsbréfinu 1617 og málavöxtum³.

Magnús sýslumaður Magnússon lýsti því yfir á Alþingi sumarið 1655, að eikarspjald hefði fundizt hjá Narfa í Smiðvík, „og voru á ristir nokkurs konar characters; ályktaðist hans straff til 10 marka“.

Magnús sýslumaður hafði ekki fylgt málinu fram, svo það náði ekki fram að ganga að sinni, en sumarið 1656 var sektin staðfest⁴. Jón Espólin kallar bæinn Smiðjuvík, og nefnir 4 marka sekt⁵.

30. júní 1656 voru lesnir upp í lögréttu á Öxarárþingi dómar Sigurðar sýslumanns Jónssonar í Mýrarsýslu um galdraorð það, sem séra Halldór Jónsson⁶ hafði borið á Gísla Sigurðsson. „Áburður prestsins var svo hljóðandi, að Gísli eður aðrir af hans forlagi drepíð hafi með göldrum færleika séra Halldórs á þessu sumri eða vori næst um liðna“. Málinu hafði verið vísað til Alþingis heiman úr héraði, en því var aptur vísað þaðan heim í hérað, því það var illa búið undir, og ýms málsgögn vantaði; kváðu þingmenn svo á, að Gísli skyldi stafaður eiður heima í héraði, og skyldi refsar honum eptir kónglegrar majestatis bréfi, ef eiðvættin teldu honum eiðinn ósæran. Aptur átti séra Halldór að vera sýkn saka, hvernig sem þetta réðist eptir uppástúngu Brynjólfs biskups Sveinssonar. Seinna á þinginu var kveðið svo á, að Gísli skyldi refsast með húðláti hæstu refsingar, ef nefndarvottar í héraði teldu honum eiðinn ósæran; „var því vægð gerð

¹ Árnessýslu.

² Núm. 18.

³ Núm. 21.

⁴ Núm. 31.

⁵ Árb. VII bls. 17.

⁶ að Borg á Mýrum. † 1683.

í málinu, að rómaðist, að nokkrir voru þeirrar meiníngar, að færleikarnir mættu af öðru deyja mega, sem opt ber við¹. Brynjólfur biskup Sveinsson minnst á mál þetta í bréfi, sem hann skrifar Sigurði sýslumanni Jónssyni í febrúar 1656; hafði sýslumaður skrifað honum, að málið væri dæmt til Alþingis með tólf manna dómi. Brynjólfur biskup skrifar: „Alt er það vel, sem vel skipast í því máli og öðru. Eg á þar ekki annað með en svo mikið að óska og til leggja, að einginn verði fyrir lög fram áfeldur, og að góðir menn gæti eiða sinna, hvað líklegt er, þeim muni sjálfum um hugað²“.

1656 er Margréti Þórðardóttur lýst á Alþingi. Hún hafði verið borin galdri árið áður, en hafði strokið á burt úr Strandasýslu, því þaðan var hún; höfðu sýslumennirnir Þorleifur Kortsón og Jón Magnússon dæmt, „að til rannsaks væri réttilega tekin, hvar sem hittist, og sektarstraff það hæsta eptir lögum þeim til dæmt, sem hana hyldu ellegar dyldu, eður ráð með henni legðu, svo lög og réttur þessvegna hindraðist“. Þrátt fyrir þetta hafði Margrét ekki komið í leitirnar, og biðja því sýslumenn, að hvar sem Margrét „hittist eður kann fram að koma, að hún tekist og flytjist í Strandasýslu undir rétt rannsak“. Margrét var „vel að meðalvexti, ljósleit, kinnbeinahá, léttfær og skynsöm í máli; kveður nærri kvenna bez³“.

„Eftir áburði fjöggra manna í Árnesþingi í Trékyllisvík, sem borið hafa anno 1656 25. apríl Margréti Þórðardóttur fullkomnum galdraverkum mönnum til meinsemdar, sérdeilis nokkrum kvennpersónunum, hvar fyrir henni er dæmdur löglegur tylftar-eiður 1659, hvern hún hefir ekki enn unnið, hvern dóm lögmaðurinn Magnús Björnsson hefir samþykkt“. 1660 kveðu lögmennt og lögréttumenn svo á, að dómar þeir, sem geingið hafi um Margréti, skuli standa; skuli eiðvætti þau, sem henni séu löglega nefnd, sverja henni annað hvort til falls eða frelsis innan tíu vikna særra daga að heyrðum dómnum⁴.

¹ Núm. 8.

² Bréfabók. Hndrs. Á. M. 269 fol. 197—99 bl. í registrinu við handritið er Gísli kallaður Beigalda-Gísli.

³ Núm. 30.

⁴ Núm. 37.

Mál Galdra-Maungu Þórðardóttur kom aptur fyrir á Alþingi 1661. 1. júlí nefnir Árni lögmaður 12 sýslumenn í dóm til þess að skera úr, hvernig fara eigi með mál hennar, því heima í héraði höfðu sex konur svarið Maungu eiðinn ósæran, en fimm höfðu ekki svarið. Sýslumennirnir vísuðu málinu heim aptur í hérað, þar sem tylftareidnum væri ekki fullnægt ennþá, og skyldi Margrét vera í haldi hjá sýslumönnum þangað til. Árni lögmaður Oddsson og Jóhann Klein fógeti féllust á dóm þenna.¹ Til er eiðstafur kvenna þeirra, sem sóru á móti Maungu, og er hann á þessa leið: „Til þess leggur þú² hönd á helga bók, og það segir þú guði almáttugum, að þann eið, er Margréti Þórðardóttur var til dæmdur anno 1659 að Kirkjubóli við Steingrímsfjörð fyrir fjöggra manna áburð, hana borið hafa fullkomnum galdraverkum, kvennpersónum hér í sveit til meinsemda, hyggið þið eptir ykkar hreinni samvizku áður nefndri Margréti Þórðardóttur heldur ósæran en særan og greinda Margréti heldur seka en óseka í greindu máli, og þennan eið sverjið þið hvorki fyrir vild né óvild við nokkra persónu, karl eða konu, eður nokk[ur]ra muna sakir, heldur alleinasta ykkar samvizku og sannleikans vegna, og að svo stöfuðum eiði sé ykkur guð hollur, sem satt segið, gramur, ef þið ljúgið“.³

3. júlí 1662 kom enn til tals um Galdra-Maungu á Alþingi. Heima í héraði höfðu fjórir af fangavottunum⁴ svarið hana heldur saklausa en seka, og einn hafði lofað að sanna með henni. Sex höfðu aptur svarið á móti henni; Mána fékk enn kost á því að vinna tylftareid, þar sem hún hafði ekki fallið á eiðnum að öllu leyti, en um lífið var að tefla. Þorleifur lögmaður Kortsson bygði vægð þessa á Jónsbók og Biblíunni. Ef Margrét gæti unnið eiðinn, þá skyldi hún laus allra mála, en þeir sem höfðu borið hana galdrinum, voru dæmdir sýknir saka, hvernig sem réðist. Að lokun skutu dómsmenn á Alþingi málinu til „léns herrans fullmeztugs það af að taka og við að auka, sem nauðsynlegt virðist. Þessi orð setti landfógetinn til, að þótt henni

¹ Núm. 22.

² Hér eru nefndar sex konur.

³ Hndrs. Thotts 2110 4to.

⁴ Á eflaust að vera vottunum, því fangavottarnir voru aðeins fjórir í tylftareidi.

Margréti sé þessi náð sýnd vegna aðskiljanlegra tilfella í þessu flækjumáli og lángrímslegs undandrátta, þá skulu aðrir sig ekki þar eptir rétta, heldur með lögum og rétti straffast“. Því næst samþykkti landfógetinn dóminn¹. Í Alþingisbókunum er ekki getið um Maungu eptir þetta, en eiðnum kom hún fram að Kirkjubóli við Steingrímsfjörð 18. ágúst 1662, og tók Magnús sýslumaður Jónsson hann af henni. Eiðstafur Margrétar var á þessa leið:

„Til þess legg eg Margrét Þórðardóttir hönd á helga bók, og það segi ég almáttugum guði, að eg hefi aldrei, úng né gömul, á allri æfi minni galdur lært, ekki heldur með galdri eður forðæðuskap mein gert eður gera látið nokk[ur]ri karlmanns eður kvennmanns persónu, úngri né gamalli, ekki heldur gripum, fén- aði eða fjár hlutum nokkurs manns, né það af nokkrum feingið að gera, og í eingum ráðum eður vitund þar um verið, hvorki með Þórði heitnum Guðbrandssyni né neinum öðrum, og að svo stöfuðum eiði“. Eiðstafur eiðvættanna var aftur: „Til þess legg eg² hönd á helga bók, og það segi eg almáttugum guði, að þann eið, sem Margrét Þórðardóttir sór nú samstundis, hygg eg með hreinni samvizku henni særan og vel særan verið hafa, og að svo stöfuðum eiði sé mér guð svo hollur, sem eg satt segi, gramur, ef eg lýg“³.

Þótt flestir teldu Galdra-Maungu misindiskonu, hélt sóknarprestur hennar, séra Þorvarður Magnússon, hinni mestu trygð við hana, að minsta kosti framan af máli hennar, og eru til ýmsir vitnisburðir hans um hana. Þeir eru svo einkennilegir, að vert er að taka þá hér upp í heilu lagi:

„Í Jesú nafni. Í nafni guðssonar svara, eg svo upp á kristilegt efni, að eg trúlofa því öllum mínum vinum og velgjörðamönnum, að eg vil einga ásókn veita né veita láta Margréti Þórðardóttur, hvorki af mér né mínu sóknarfólki, heldur skal mér gleði vera að öllum þeim, sem henni liðsinna og gott til leggja, svo hún megi opinberlega hjá frómu fólki augljóslega um gangast, það er í einu orði skal talað og skrifað vera, að eg og mitt sóknar-

¹ Núm. 17.

² Nöfnin.

³ Ny kgl. Saml. 1945, 4to 228 bl.

fólk skulum aldrei þessa Margrėti sturla eður til ills ýfa. Biðjum vér hana, að allir vér séum bræður og systur í guði, bæði í lífi og dauða, fyrir drottinn vorn Jesúm Kristum. Amen.

Þorvarður Magnússon m. e. h. Það skal vera gert, sem guð sjálfur hafði við mig talað og mér ráðið, sem eg trúlofa um Margrėti Þórðardóttur, og áður er skrifað. Guð gefi henni frið, sem eg vil sjálfur hafa í Jesú nafni. Geri hún sjálf svo vel, sem mitt sinni þekkir og alt gott fólk. Forþeinkið mig ekki um neitt fals né svik upp héðan, að eg verði ei trúr fundinn í greindu efni, og eg skil allra guðs barna góða umhyggju.

Þorvarður Magnússon,

m. e. h.

Guð almáttugur faðir allrar miskunsemdar, hver að elskar alt, það hann hefir skapað og sérdeilis mennina, sem hann hefir til eilífs lífs fyrir hugað fyrir það blóðuga, dýrmæta offur, sinn elskulegan son Jesúm Kristum, vorn frelsara, hann vill ekki, að nokkur fortapist, heldur fái og hreppi stundlegt farsælt líf og síðan eilíft líf. Hann veit og best, að eg, hans bersyndugasti þræll, vil þar til hjálpa, bæði mér og öllum mínum bræðrum og systur, hvar og í hverju það eg fæ mér við komið. Því sé það öllum góðum, guðhræddum mönnum vitanlegt, að mig sturlar það, að sú frávikna manneskja úr minni sókn, Margrét Þórðardóttir, kemur ekki til leiðréttingar við guð og menn. Því er nú guðhræddum mönnum vel gert, hvar sem hún er eður fram kemur, að hugga hana og styrkja með guðs orði og hollum ráðum og sérdeilis þeim góðu og umhyggjusömu guðskennimönnum og kristilegum fríheitum, af því að ekkert illt er sannprófað upp á hana síðan hún meðtók altarissakramentum hér í Árnesskirkju, og er það sannarlega satt, að bæði eg og alt mitt sóknarfólk sjáum það gjarnan, og viljum það helst, að henni verði alt að góðu upp héðan, lífi sem leingst og lukkist sem best, guði til dýrðar, kristninni til uppbyggingar, sjálfri sér til heiðurs og mest og best til eilífrar sælu og sáluhjálpar fyrir drottinn vorn Jesúm Kristum. Amen.

1658

þann 3. septemb[ris]

Þorvarður Magnússon

af hreinu hjarta og með e. h. skrifað.

Það er mín auðmjúk umbeiðni, að Margrét Þórðardóttir vilji mér og öllum mínum vinum og vandamönnum svo vel sem eg og mínir skulum henni vilja, hver um sig. Séum með hreinum hug og hjarta innbyrðis, svo mun alt það vonda frá því líða fyrir þess guðs tilhlutun, sem hjörtun rannsakar¹“.

Altaf var Mánja þó kend við galdur og fjölkynngi, og sagan segir, að afdrif hennar hafi orðið þau, að hún var kæfð undir fössinum í Innri-Skarðsá á Snæfjallaströnd².

12. apríl 1656 nefndu þeir Þorleifur sýslumaður Kortsson og Magnús sýslumaður Magnússon tólf manna dóm að Eyri í Skutilsfirði til að dæma um þá stafi, sem Jón Ólafsson hafði haft meðferðis. Hafði Ólafur Sigmundsson fengið þá hjá honum og sýnt föður sínum, en hann sagt séra Jóni Magnússyni frá þeim. Ólafur hafði brent stafina, og virtist dómsmönnum því „í guðs trausti, að hann ei svo stóru straffi mæti sem hinir, er öðruvísi með guðhræddra manna vandlætíngardómi mega álitnir verða og í þess slags ástundunar lesti og lærdóms iðkun finnast kunna, heldur setjum vér honum alvarlega áminning og viðvörðun þar um af yfirvaldinu, svo því líkt upp héðan forðist, og því trúlega lofi aldrei að girnast, annars harðlega straffist, sem heyrir og tilbærilegt er“. Jón Ólafsson skyldi aptur „straffast með líkamlegri refsíng af böðlinum“, því hann gat ekki sannað, hvar hann hafði feingið stafina, eða hve leingi hann hafði haft þá undir höndum. Kom dómsmönnum til hugar að dæma hann af landi burt, en héldu, að honum mundi ekki finnast mikið til um þá refsíngu, þótt hann væri reyndar kvæntur, því hann hafði farið utan áður með Einglendingum³, og hættu þeir því við það. Auk þess höfðu þeir fyrir sér alþingisdóm biskupa og lögmanna 1630, þar sem manni var dæmd hýðing fyrir galdra-
blöð⁴, „því kónglegtrar majestatis bréf var þar fyrir ekki svo augljóst orðið svo sem nú á þessum tímum“. Enn geta dómsmenn þess, að þeir hafi ekki séð stafina, og viti því ekki með

¹ Hndrs. Thotts 2110 4to.

² Árb. J. Esp. VII bls. 27. Sýslumannaæfir I bls. 564 en einkum. Þjóðsögur J. Árn. I bls. 531—34.

³ Vera má að hér sé átt við Jón Austindafara, en ekki er þess getið í Ferðabók hans, að hann hafi komið í galdramál.

⁴ Hér er átt við mál Gísla Snæbjarnarsnar.

reinni vissu, hvort þeir hafi verið saknæmir. Þykjast dómsmenn sýna Jóni Ólafssyni mikla vægð með því að dæma honum aðeins hýðingu, „en aðrir hrekkvísir og eptirleitnir þá óhæfilegu kunst að umgángaft óleyfilega eiga ekki slíkrar vægðar von, og þurfa ekki þess vegna sig hér að steyta“. Eptir þetta kærði séra Jón Magnússon á nafna sinn Jón Ólafsson, að hann hefði sagt, að prestur hefði ýmist sagt þá Kirkjubólsefða seka eða saklausa. Annan vottinn að orðum þessum vantaði, og var því ekki auðið að skera úr málinu að sinni, en séra Jón skyldi vera heimilt að taka það upp aptur á hentugum tíma. Óskuðu þó allir dómsmenn og báðu séra Jón Magnússon, „að hann vildi hann¹ nú náðarsanlega á líta, með því lofa vildi bót og betrun“, og er þetta í fyrsta og seinasta skipti, sem eg hefi rekið mig á, að dómsmenn hafi beðið að hlífa þeim, sem sakaðir voru um galdur².

20. maí 1657 þíngaði Pétur Einarsson á Vaðli á Barðaströnd í löglegu umboði Eggerts Björnssonar sýslumanns í Barðastrandarsýslu. Lét Magnús Jónsson sýslumaður í sömu sýslu lesa þar upp bréf, og getur hann þess þar meðal annars, að maður nokkur, sem hann nefnir ekki, hafi sagt opt upp í eyrun á sér, að hann væri fullur með galdra, og að hann væri orðinn meiri þeim, sem hefði kent honum, og þess vegna refsaði hann ekki strákum né ilræðismönnum. Bauðst Magnús nú til þess að sverja eið fyrir þetta galdraorð, svo það yrði honum ekki til ófrægðar. Voru nú lesnir upp vitnisburðir, sem ýmsir máls metandi menn höfðu gefið Magnúsi, meðal annara séra Páll Björnsson í Selárdal, og var honum allstaðar borið hið bezta orð. Var nú samþykkt, að ekkert væri því til fyrirstöðu, að Magnús særi eiðinn, og er eiðstafur hans á þessa leið, að því er snertir galdraorðið: „Til þess legg eg, Magnús Jónsson, hönd á helga bók, og það segi eg almáttugum guði — — —, að eg hefi aldrei á æfi minni galdur lært af neinum manni, eigi heldur hann brúkað með þeim stöfum, sem kóngsbréfið [1617] kallar Characteris, hvorki mönnum né peningum til skaða eður bata, eður nein þau óæruverk, skammar eður skelmis stýkki að hafzt, svo eptir íslenskum lögum og rétti sé fallinn til

¹ Þ. e. Jón Ólafsson.

² Mér er óljóst úr hverju handriti eg hefi tekið dóm þennan; hefir gleymzt að skrifa það um leið, og eg skrifaði dóminn.

útleigðar eða æruleysis — — —, og að svo stöfuðum eiði sé mér guð hollur, sem eg satt segi, gramur, ef eg lýg“. Ellefu menn sönnuðu eiðinn með Jóni sýslumanni, og er eiðstafur þeirra á þessa leið: „Til þess legg eg hönd á helga bók, og það segi eg almannagum guði, að þann eið, Magnús Jónsson hér nú samstundis sör, hygg eg honum vel særan vera, og ekki veit eg betur fyrir almannagum guði, en hann hafi rétt svarið, og að svo stöfuðum eiði sé mér guð hollur, sem eg satt segi, gramur, ef eg lýg“.

Sama dag lagði Magnús sýslumaður fyrir Pétur Einarsson á sama stað „um þá ótilheyrilegu stafagjörð eður þeirra meðferð, sem nokkurn veginn auðsýnt hefir í þessari sveit, einkum hjá þeim manni Runólfi Þorvaldssyni, er hann fyrir nokkrum mönnum meðkent hefir, að um hönd hefði haft, og hjá honum hefir sézt, ásamt nokkrum blöðum eikar eður surtarbrands spjald með rauðum lit á párað með hinum og öðrum strákahnikkjum og hans sjálfs margvíslegum lýsingum, að það og gera skyldi til spillingar á matar meðferð og öðru fleira, hvað af mörgum mönnum á greindu Vaðalsþingi vitnað með sannindum og fram borið var, [og margur meðkennir sig óttast þvílíka mishöndlun og heitingarorð“.¹ Sex menn voru kvaddir til dóms og álita um þetta, og eru atkvæði þeirra á þessa leið: „Lízt oss eptir vorri skynsemi svoddan ótilheyrilegur gjöringur ei líðast mega strafflaust hvorki þessum Runólfi né öðrum hans mökum“. Dæmdu þeir Runólf í 10 marka sekt eptir alþingisdómi og það því fremur, sem hann hafði áður sýnt sig í þjófnaði, þó svo, að hann ætti kost á að verja mál sitt, því hann var ekki við, þegar þetta gerðist. Ef Runólfur gæti ekki borið af sér galdraorðið, skyldi hann verða fyrir refsingunni sem allra fyrst, „svo það hindri ekki hans kristileg fríheit, því ilt verk skal hata, en ekki manninn, eptir kristilegum hætti og laganna ávísun“.²

30. júní 1657 lét Eggert Björnsson sýslumaður í Barðastrandarsýslu lesa í lögréttnu tvo dóma um galdrarykti Haldórs Bjarnasonar í Bjarneyjum „item hans eiðboð og meðkenning, að Salómons innsigli meðferðis haft hefði“. Lögmönnum og lögréttumönnum

¹ Á spássfu.

² Tvö seinustu galdramálin eru tekin eptir dómabók Péturs Einarssonar á Ballará, sem Jón doktor Þorkelsson yngri á nú.

kom saman um, að Haldór skyldi sæta sömu refsingu og Narfi í Smiðvík, „straffast til tíu marka, sem er tuttugu vandarhögg, með því hann er illa ryktaður, en þó eingan skaða gert, svo menn viti“.¹

1. júní 1657 var birtur í lögréttu dómur úr Aðalvík í Ísafjarðarsýslu „um grunsemi Vítus Jónssonar á Guðrúnu Sigurðardóttur um galdraveikleik, sem hann meinar, að á hans börnum liggi og legið hafi, með þeim líkindum, sem þar að fylgja“. Lögmönnum og lögréttumönnum þótti málið ekki svo vaxið, að eið þyrfti að taka af Guðrúnu, því það væru lítil líkindi til, að hún væri sönnuð að sök².

7. maí 1660 lýsir Guðrún Magnúsdóttir því yfir á Kaldaðarnessþingi í Ísafjarðarsýslu, að „fyrir hálfu fjórða ári síðan kom að mér óvenjulegur veikleiki, svo eg var slegin um koll með skjálfta og ofboðningu fyrir hjartanu og alt mitt hold í ófrið, og þessi veikleiki hefir haldizt við mig síðan, þótt hlé hafi sumum stundum á orðið, utan nú síðan í vetur í ósjaldnasta máta stóra þvingum af haft. Rök og líkindi til aðsveigunar(!), að mannsvöld muni vera, vænist eg Jóni Bernharðssyni til votts“. Enn nefndi Guðrún til Haldór Jónsson, og var þeim öllum og svo Atla Sigurðssyni stefnt til næsta Kaldaðarnessþings.

1635—56 var prestur sá til Staðar í Aðalvík, sem Árni hét Loptsson. Honum líkaði illa að vera þar í sveitinni, og vildi fyrir hvern mun komast þaðan á burt. Ekki er mönnum með öllu ljóst, hvers vegna séra Árni undi sér ekki í Aðalvíkinni, en þó má ráða það af ýmsum skjölum, sem enn eru til, að hann hafi verið hálf sturlaður með sprettum. Í „Aðalvíkur manna leyfisbréfi upp á hurtför séra Árna Loptssonar“, sem gefið er út að Stað í Aðalvík 1656, eru færðar til ýmsar ástæður til þess, að sóknarmenn leyfa séra Árna að flytja burt frá brauðinu, og skal eg taka kafla þennan upp úr því: „Þriðja orsökina er þessi, sem oss þykir þýngst vera, að hann hefir um kvartað fyrir oss um hættusamastan samvizkunnar veikleika og skelfing með agmótlegrri(!) lánsemi og ótta, einkum um skammdegistímann á Staðnum, hver kvilli að hann segir linast hafi fyrir iðkun guðs orða og auðmjúkar bænir á stundum, en þó kviknað ekki einasta af ýmsu mótlæti og af því hann hafi eingan í sveitinni sér skynsaman til viðtals og skemtunar í slíku efni, heldur hafi það svo bráðlega að sigið

¹ Núm. 16. Árb. J. Esp. VII, bls. 20.

² Núm. 35.

nökkurum sinnum, að varla megi segja frá, og þó það hafi ekki verið nema síðan í fyrra vetur eptir jól, þá þykir honum það jafnan sig smáauka og einkum mest, þá hann þjónustar það fólk, les yfir því eður biður leynt eður ljóst, sem hefir óvenjuleg kránkdæmi, sem eru yfirsíð, ólíðandi verkur í ýmsum limum, þögn eður samvirkunnar kvilla, því vér getum ekki því neitað, að margir hafa hér í sveit veikir verið og jafnvel þá, sem s[éra] Árni heldur af djöflinum þjáða, þótt hér sé ekki sá djöflagáangur, sem í aðrar sveitir mäske sé sagður¹. Að séra Árni hafi verið hálfgeggjaður með sprettum, má líka ráða af laungu bréfi til hans frá Brynjólfi biskupi 18. maí 1657. Þar er þetta: „Það megidd þér vita, að víðar sé djöfullinn en í Aðalvík. Víðar er hætt við sálarþöpum en á Hornströndum. Víðar fljúga freistingar en úr útnorðri“².

„29. júní 1660 bar sýslumaðurinn Þorleifur Kortsson fram í lögréttu á Öxarárþingi eitt eikarspjald, og eitthvað upp á ristið, sem fundið er í sókn séra Árna Loptssonar³ og hann presturinn ekki viljað líða, að það væri þar geymt af sínum sóknarmönnum, og ætti heldur ekki neinum veraldlegum manni afhenda⁴. Lögmenn og lögréttumenn skáru svo úr, að Brynjúlfur biskup Sveinsson skyldi rannsaka málið, því Árni prestur vildi ekki, að spjaldið kæmist í hendur verzlegra yfirvalda, og hvort hann færi með kukl, eða hefðist nokkuð að, sem hneyxli væri að⁴. Árni prestur hefir eflaust sloppið í þetta skipti, en aptur stefnir Rögnvaldur Sigmundsson, mágur hans, honum fyrir prestastefnu á alþingi 1678 fyrir galdur og ýmsar aðrar sakir. Fyrsta greinin í stefnu Rögnvalds er svo látandi: „Stefni eg þér fyrir þá fyrstu sök, að þú hefir með fjölkynngi og fordæðuskap og óleyfilegri galdra brúkun ollað og á mig hleypt þeim veikleika, sem eg undir lá um haustið fyrir jól anno 1674. Einninn hefir þú með sama móti ollað veikleika minnar kvinnu, Ragnheiðar Torfadóttur, sem hún af þvingaðist á sama vetri og um vorið eptir. Einninn hefir þú með fjölkynngi minn pening deytt og drepið og suman pín og

¹ Bréfabók Brynjúlfs biskups. Hndrs. Á. M. 270 fol. bls. 92—94.

² 270 fol. 341.—42. bls.

³ Sem þá var orðinn prestur til Dýrafjarðarþinga, lét af prestskap 1676.

⁴ Núm. 15.

plágað. Gef eg þér fullar og allar sakir á áður tjáðu kærumáli, það framast eg má að lögum gera“. Tvær aðrar greinar eru í stefnu Rögnvalds, og er önnur út af því, að hann hafi kallað föður sinn, en teingdaföður séra Árna, Sigmund heitinn Gíslason, skálk, ærulausan, ónýtan, ómyndugan, ófriðhelgan þjóf, því þú hefir stolið frá öðru barninu og gefið öðru“. Item: „Þú ert nú gamall maður, og áttu nú ei annað fyrir höndum en að loga í helvíti“.

Árni prestur kom ekki til prestastefnunnar á alþingi 1678 og einginn af hans hendi, svo að ekki var gert út um málið. Var kveðið svo á, að það skyldi koma til álita á prestastefnu að Hvammi í Hvammssveit 15. ágúst.

Séra Árni sendi afbötunarskrá sína til prestastefnunnar á alþingi, og hefi eg að eins fyrir mér úr henni „inntak og atriðis-orð“, en þau eru svo einkennileg, að vel er vert að taka þau hér upp í heilu lagi. „L[ectori] sal[utem]. Sá prestmaður Árni Loptsson kveður kvæði síns vinar: Þér eruð sem til annars spillvirkja út geingnir með sverðum og staungum að grípa mig. Daglega hefi eg þó hjá yður verið, og kent í musterinu etc. En af hverjum atvikum, merkjum og teiknum sá einstaki Rögnvaldur svo dæmi eður ráði, það veit sá lygigestur og sturlunardjöfull, sem í honum býr, eins og forðum í Sál og Akabs spámönnum. Það villuljós, sem Satan upp kveikti í Rögnvalds sálu er fánýtur skuggi. Sá maður er að hégóma orðinn í sínum hugrenningum, og hans hjarta er formyrkvað. Guð þessarar veraldar hefir forblindað hjarta þess vantrúaða manns. Slík ofdirfö, dramb, heipt, hefndargirnd og blóðþorsti, svo sem hörgetnar systur, eru af þessa manns vantrú til guðs upp runnar og af ágirnd hans til systra arfsins og þess fjár, sem séra Árni eptir klagar, og því er Rögnvalds dómur rángur og hans áburður ónýtur. En þeim skilgetnu systurum, sem fylgja eiga réttu mdómi, hefir Rögnvaldur upp sagt og hurtu vísað, sem er trúnni, þolinmæðinni, elskunni, lítillátinu og miskunseminni. Alt þetta er ljóst af Rögnvalds áburði og stefnu. Sá endurfæddi hlýtur að játa: Í mínu holdi býr ekkert gott, og það vonda, sem eg vil ekki, geri eg. Hvað miklu framar má sá játa, sem á lygar hefir sig vanið og ágirnd, sem ljóst er um Rögnvald af þessu máli. Sá Evu niðji Rögnvaldur matti meir girnd sína í álnir séra Árna og systra sinna en guð og það fimta

og áttunda guðs boðorð, af því dalirnir og jarðirnar voru girnilegar til sællífis og metorða. Satan blés og að þeim kolum, þvíngaði svo fríviljann, að djöfullinn varð kröftugur í barni vantrúarinnar. Þá skal líka gá að guði, sem yfirgefið hefir Rögnvald í fráleitt sinni, sökum hans óvana, og megnan villudóm honum sent, svo hann trúi lyginni og verði dæmdur, fyrst hann sannleikanum ekki trúði, en hafði lysting á ránglætinu. Þar að auki hefir guð bönd á fríviljanum svo sem á öllu öðru, annars mundi hann afgeipa hlaupa og of mikinn skaða gera bæði guði og mönnum, en guð hefir lagt hring í nasir Rögnvalds og bitil í hans munn, svo hann hlýtur að standa við. Séra Árne er inn í hellumúrnunum Kristí. Augað guðs er á sérhverju hans höfuðhári. Fyr lætur guð stínga í sitt auga sjáaldur og taka í burtu sitt líf, en hann missi litla séra Árna, en á aðra síðuna er skýlaus, saklaus, skilvís, ólíklegur í öllum pörtum til ills athæfis, fyrirleitinn, fátækum út af kominn, fráhverfur heiminum, fýsn holdsins, girnd augnanna og drambsemdarinnar etc“.

Mál séra Árna kom fyrir á prestastefnu að Hvammi 15. ágúst, eins og gert hafði verið ráð fyrir. Eg hefi að eins séð ágríp af dómnum, en hann mun vera til í heilu lagi í handriti í Landsbókasafninu¹. Þórður biskup Þorláksson nefndi 19 presta í dóm til þess að dæma í málinu. Klerkunum þóttu líkindi Rögnvalds fremur veik, „þar prestarnir voga ei veikleika þeirra hjóna Rögnvalds og Ragnheiðar að álykta aldeilis ónáttúrlegan eður af galdravöldum, þótt sumt megi óvenjulegt sýnast, þar með peningatjónið ei óvenjulegt“, en dæmdu samt séra Árna tylftareid „með svoddan eiðstaf, að hann hafi aldrei á æfi sinni galdur eður fjölkynngi lært, brúkað eður framið, hvorki mönnum eður fénaði til tjóns, skaða eður lækninga, leynt eður ljóst, og ei sé hann í nokkurn máta valdur af veikleika Rögnvalds Sigmundssonar eður hans kvinnu, Ragnheiðar Torfadóttur, né heldur þeirra peningatjóns með nokkrum galdravöldum, og aldrei hafi hann þess neins samvitandi verið fyrir sína persónu eður annara í nokkurn máta“. Árne prestur var vel ánægður með eiðstaf þennan. Skyldi hann fá presta til að sverja með sér eiðinn, og áttu þeir að sverja fyrir Eiríki prófasti Vigfússyni² fyrir 20. júní.

¹ C 19, 246.—55. bl.

² í Hjarðarholti, prófastur í Dalasýslu.

Pögnvaldur átti að fá að vita um eiðdaginn hálfum mánuði áður en eiðurinn færi fram. Ef Árni prestur félli á eiðnum, þá skyldi hann vera „af kennimannlegu embætti fuulkomlega settur og undir veraldlega jurisdiction“. Þórður biskup samþykkti dóm þennan, og að lokum skutu klerkarnir honum til „samþykktar herra lénsherrans eður hans fullmektugs hér í landi“. Samþykkti Oluf Jonsson Klov umboðsmaður fógetans Jóhanns Péturssonar Kleins dóminn að Bessastöðum 28. ágúst 1678.

15. október 1678 koma sjö prestar saman að Hjarðarholti í Laxárdal til þess að sanna eiðinn með séra Árna, og auk þess hafði hann fengið skriflegt umboð frá átta prestum, sem ekki höfðu getað komið á þíngstaðinn vegna stórvíðra, snjóa og ófærðar að sanna með honum eiðinn. Eiríkur prófastur tók vott-crð þessi eins góð og gild, eins og prestarnir hefðu sjálfir verið við, og tók nú eiða bæði af séra Árna Loptssyni og fimm prestum, sem við voru staddir, því tveir prestarnir voru svo teingdir séra Árna, að prófastinum þótti ekki eiga við að taka eiða af þeim; sóru prestarnir hver fyrir sig á þessa leið, „að þann eið, sem Árni prestur Loptsson sör hér nú samstundis, hygg eg honum vel særan verið hafa, og ekki veit eg annað sannara fyrir guði en hann sör, og að svo stöfuðum eiði hjálpi mér guð með sinnu heilaga evangelió“. Að lokum skaut Eiríkur prófastur því til úrskurðar Þórðar biskups, hve nær prestarnir, sem ekki komu á prestastefnuna, skyldu sanna eiðinn með Árna presti. Ekki var Rögnvaldur á þínginu og einginn í hans stað, og hafði honum þó verið boðaður þíngdagurinn.

Rögnvaldur þóttist ekki hafa feingið að vita um eiðdaginn á löglegan hátt, og var óánægður að öllu leyti með málalokin; skaut hann því málinu undan Eiríki prófasti og úrskurði hans að Hjarðarholti í Laxárdal 4. nóvember 1678 „fyrir virðulegan herra biskupinn mag[ister] Þórð Þorláksson, sem og einninn fyrir lénsherrans fullmektugan eður hans umboðsmann hér í landi, velvísan og velaktaðan Oluf Jónsson Klov“.

4.¹ janúar 1679 sóru 6 prestar með séra Árna Loptssyni, og hafði hann þá fullnægt tylftareiðsdómnum².

Rætt var um eið séra Árna á prestastefnu á alþíngi 1679, og

¹ 14. jan. bls. 161, en 4. jan. mun vera réttara.

² Hndrs. Lbs. 101,4to bls. 281.—88.

kom biskupi og öllum kennilýðnum saman um, að Árni prestur hafði hreinsað sig að fullu af áburði Rögnvalds, og „sig afsakað hafa upp á æru og embætti“. Í annan stað þótti klerkunum Rögnvaldur ekki áfellisverður, þótt séra Árni hefði komið fram eiðnum, og skutu því til veraldlegs yfirvalds. Séra Árni og Rögnvaldur, sem báðir voru við, voru ánægðir með þessi úrslit, og handsöluðu það bæði biskupi og öðrum kennimönnum¹. Endalok málsins urðu því þau, að þeir mágar skildu alveg að sléttu, og þótti merkilegt, að jafn háreist mál skyldi falla svo niður².

1661 kom Magnús sýslumaður Magnússon fram í lögréttu með laust blað, sem fundizt hafði í sýslu hans. Það sannaðist, að tveir menn höfðu haft blaðið undir höndum, og hvor eptir annan, en sá var dáinn, sem menn hugðu, að hefði skrifað blaðið. „Var það lækníngablað, í fyrstu við undirmigu, í annan máta að spekja fé, í þriðja máta, að ei sé stolið frá sér, og þar til teiknaðar stafamyndir“. Tveir vottar báru, að Jón Þorsteinsson, sem seinna hafði haft blaðið undir höndum, hefði sýnt sér það, og ekki farið í neina launkofa með það. Lögmönnum og lögréttumönnum virtist Bjarni Bjarnason, sem hafði feingið Jóni blaðið, vera sekari en hann og dæmdu því, að yfirvöldin skyldu áminna hann „eður straffa eftir því, sem áður hafði við geingizt, og reyndist og rannsakist af sýslumönnum, hver fyrir hann hafi þetta blað geymt og fyrir hvern ásetning“. Landfógetinn, Jóhan Pétursson Klein, samþykkti dóminn³.

27. apríl 1664 las Sigfús Steingrímsson upp áburð þann á Björn Björnsson í Borgargerði í Norðurárdal, sem nú skal greina, á manntalsþingi á Stóru-Ökrum: „Þér munuð heyrt hafa eru[erði] h[erral]mann B[enidikt] H[aldórs]s[on] um þann kvilla og kránkleika talað, er legið hefir yfir mínu fátæku húsi nú um nokkurn um liðinn tíma, fyrir hverri neyð og ástríðu þess kránkleika orðið hefir sérdeilis mín kvinna, Guðrún Þorbergsdóttir, hvað guði eilífum er kunnugast. Mörgum frómum mönnum er hér og um nokkurn veginn kunnugt að sjón og álit, eptir

¹ Sama hndr. 160.—61. bls.

² Alþ.bók 1679 núm. 37. Árb. J. Esp. VII, bls. 90—92. Dómur í galdramáli þessu er til í hndrs. Lbs. (gamla) 116, 4to á tveimur stöðum.

³ Núm. 33.

Því þeir fornumið hafa á þessari kvillasömu ástríðu, þá við hafa verið staddir, er þessi mín nefnd kvenna Guðrún hefir orðið fyrir þessum kránkleika með ofboði að formerkja, bæði útvortis á lík-amanum sem og innvortis, er hún sjálf auglýsir etc. Og sakir þessarar neyðar og hörmúngar, sem af greindum kvilla staðið hefir minni kvennu, þá neyðist eg til þess fyrir mínu [yfir]valdi að hreyfa og upp bera, og lýsi eg því með svo látandi orðum, að eg hefi fullan og allan grun og alvarlega grunsemd, að þessi veikleiki, sem mína kvennu, Guðrúnu Þorbergsdóttur, ásótt hefir, sé af völdum Björns Björnssonar búanda á Borgargerði í Norð-urárdal, og hann sé af þessum sama manni gerður minni kvennu til eymdarlegs sjúkdóms, biðjandi auðmjúklega yður, heiðarlegi mann B[enidikt] H[aldórs]s[on], guðs og embættisins vegna eptir þessu að ganga, svo þeim undir liggja til friðs og hugsvölunar verða mætti, en þeim, sem sakir eru, til reinslu og yfirbótar etc. Og svo eg kynni yður, eruverðugi valdsmann B[enidikt] H[aldórs]son, nokkuð til skýrslu að segja, af hverju mín grunsemd upp byggist, sem er í fyrstu:

Vík svo við, að mín kvenna, Guðrún, ferðaðist frá Ytri-Kotum og yfir til Borgargerðis eptir ósk og bón Haldóru, konu Björns, hver þá kvilluð var að sínum barnburði, og er hún vildi af stað ganga, fylgdi Björn henni út á hlaðið, og er hann hana kvaddi, hafði hann á hennar herðum aðra hendina, og þar á horfði svo leingi, hún segir sig næsta forleingt hafa, og jafnskjótt kom verkur í hennar herðar með sviða, þar hann hendina á lagði, eptir því hún sjálf auglýsir, og í sama máta formerkja mátti, og strax er hún heim aptur kom, slóst þessi verkur fram til hjartans af líkamans ofboði, hvar frá hún kann glögt að greina, að hverjum kvilla hún hefir síðan búið, og fyrir þennan atburð þar í sama stað, er hann hendina á hennar herðar lagði, kom þessi stríði verkur, þá auglýsi eg og held eg það fyrstu líkindi, en hann mun sjálfur glögt vita, hvað hann hefir á hennar herðum gert og smíðað, hvert guði er augljóst.

Í annan máta kom þessi Björn þrásamlega til okkar heimilis þar eptir, svo það skeði opt og tíðum nærri dagstæða viku, svo einginn vissi þar hans erindi, en jafnlega við hans komu brá svo, að með neyðarsömum kvilla lá minni kvennu, Guðrúnu, við ofboði, og fyrir þá undarlegu aðsókn, sem guð bezt veit, hvort

greindur maður hefir ei ásetning haft, að svo við sína komu lregða skyldi, og held eg það önnur líkindi.

Í þriðja lagði hefir svo við borið, þá nefndur Björn nálægzt hefir mitt heimili, og jafnframt mínum bæ geingið, þá hefir mín kvinna, Guðrún, þess stríðari og harðari hrellíng hrept, hvert undarlegt mætti virðast, ef hann ei ásetning haft hefði þvílíkum eymdar kránkleika fram að fylgja.

Það fjórða, af hverju eg dreg og meina, þetta af manna völdum sé og gjörningum, hefir svo við borið, að mín kvinna hefir lrept á sitt hold sem svartbláa bletti um þennan kránkleikans tíma, hvert líklegt má þykja, verið hafi ei af góðu tilfelli, og litlum tíma fyrir næst um liðin jól þóttust þeir, í mínum bæ staddir voru, heyra sem að dyrum barið væri tvisvar sinnum, og um það bil datt aptur á bak á pallinum í baðstofunni mín vinnukona, Arnbjörg að nafni, með háhljóðum, og þar eptir kom sárlegur kvilli enn að nýju að minni kvinnu, Guðrúnu, af hverjum hrellíngar kránkleika eg girnist ei frekara segja, og var þar viðstaddur Grímólfur út í Kálfárdal, hver þar náttstað hafði, að norðan kominn, vottandi til guðs og góðrar samvizku, að líkindum þessa kránkleika sé svo varið, sem eg hefi fram sagt, og þessi eymdarlegi kvilli hafi mjög þúngt og sorgarlega á minni kvinnu legið um liðinn tíma, vænist eg einninn að vitni þeim frómu mönnum, sem þar upp á séð hafa, bæði næst fyrir farandi hvítasunnu sem og eptar, óskandi alúðlega af mínu yfirvaldi, hér eptir ganga vilji, og af góðri samvizku og meðaumkun mér til vorkunnar virði, þótt eg þessu máli hreyfi, og upp beri og sakir taldra líkinda sem og margra annara má ske ótaldra að þessum manni Birni Björnsyni það hneigi, því þér munuð og heyrt hafa, Benidikt H[aldórs]son, sem og aðrir frómir menn, hvort á þessum manni, Birni, hefir ei legið þess slags rykti fyrr, sem mönnum hefir mátt til skaða og vanheilsu koma. Kunnugt er mörgum um þann kvilla, er fyrir nokkrum árum var á vinnustúlku á Miklabæ hjá séra Þorláki Ólafssyni, Sigríði Bergþórsdóttur, ei síður á Sveinbirni, er þá og nú var búandi í Jaðri, og með öllum þar að hnígandi kríngumstæðum og tilfellum eptir líkindum. Í sama máta mun heyrt hafa, hverja lýsing Erlendur heitinn á Silfrastöðum hafði um þá þúngu veikju, er hann þvingaði til andláts, ei síður mun kunnugt orðið um þann kvilla, er Úlfur Jónsson hafði, þá

hann bjó á Minni-Ökrum, um hvern tíma hann þar kú undarlega misti, einninn hafi svo mátt til bera að eikarbotnáma(!) hafi fundið með fásénum ristíngum við heimili þessa opt nefnda manns, og munu samvizkur góðra manna hér við vakna, hvort þetta rykti með öðru fleira því líku ei heyrt hafa um sveitina berast í lánga tíma, og hann einn við þetta dreifðan, meinandi þetta og því líkt muni yfirvaldinu við koma eptir að grennslast. Beiðist eg nú og krefst af yður, Benedikt Halldórsson, guðs og embættisins vegna eptir þessu máli að ganga, er mér og minni kvinnu, Guðrúnu, við kemur, sem upp á opt nefndan Björn Björnsson minn framburður hlýðir og hljóðar, og þér vilduð þessu fram fylgja honum til tala, svo eg mætti njótandi verða konúnglegs náðarbréfs, hvar til eg yður auðmjúklega treysti etc“.

10. júní 1664 nefndi Benidikt sýslumaður Halldórsson tólf menn í dóm við Vallalaug í Vallhólmi til þess að rannsaka áburð Sigfúsar á Björn og dæma um mál hans. Björn og Sigfús voru báðir á þínginu. Dómsmönnum kom ekki saman, því sumir þeirra voru á því máli, að áburður Sigfúsar væri ekki svo frekur, að dæma þyrfti tylftareid fyrir hann, en sumum þótti hann fullnógur til þess. Sýslumaður spurði nú þíngmenn, hvort þeir hefðu heyrt Birni brugðið um fjölkynngi, áður en Sigfús brá honum um galdur, og játuðu nokkrir því, en kváðust ekki vita, hvort satt væri. Í annan stað grennsluðust dómsmenn eptir, hvort Sigfús hefði nokkur rök fyrir líkindum þeim, sem hann hafði borið á Björn, og var þar lagður fram „hálfur beykiviðar botnámur(!) með fáséðum og „oss ókennanlegum ristíngum“, og vottuðu þeir menn, að Björn hefði kannast við, að hann hefði haft þennan botnám undir höndum. Sigfús lagði líka fram vottorð tólf manna, þar sem þeir kváðust hafa heyrt, að Björn væri valdur að sjúkleika þeim, sem Sigríður Bergþórsdóttir, Sveinbjörn Grímsson og Úlfur Jónsson hefðu haft, og áður er getið um. Enn voru lögð fram vottorð tveggja manna um, að þeir hefðu heyrt Erlend heitinn Nikulásson segja, að hann hefði grun á því, að Björn væri valdur að veikindum sínum. Sýslumaður og dómsmenn skorðu nú á Björn að leggja það fram, sem hann kynni að hafa sér til málsbóta, en það var ekkert, nema vottorð frá Sigríði Bergþórsdóttur „þess innihalds, að hún hans ei annað viti en erlegt til orða og gjörða, svo og líka, að hún hafi í eigan

máta honum kent eður að honum hneigt þann veikleika, er henni til féll á Miklabæ, og ei heldur nú anno 1664“. Dómsmönnum þótti mest vert um botnáminn, og dæmdu því, að þessir þrír menn, sem borið höfðu, að Björn hefði sagt, að hann hefði haft hann undir höndum, skyldu sanna framburð sinn með eiði um sumarið eptir alþíng, þegar sýslumaður kvæði á; skyldi Björn vera þar við. En að eiðunum unnum, dæmdu þeir málið til Þorleifs lögmanns Kortssonar.

5. ágúst 1664 kemur málið aptur fyrir á þíngi við Vallalaug, og skyldi sverja þar um botnáminn. Kom þá upp úr kafinu, að einn af vottunum var skyldur Sigfúsi, svo hann gat ekki komið til greina. Um annan vottinn er ekki getið, en þriðji votturinn kannaðist við framburð sinn, og bætti því við, að Björn hefði talað við sig um botnáminn fyrir sex árum. Ekkert varð úr eiðatöku, því eitt vitni er sem ekkert o. s. frv¹.

1665 kom mál Björns Björnssonar fyrir á alþíngi, og var lagður þar fram „botnmán (sic.) með óvenjulegum characteribus“. Auðséð er, að dómur hefir geingið um málið í héraði, annar en sá, sem til hefir verið færður, því lögmenn og aðrir alþíngismenn kváðu svo á, að sýslumaður skyldi rannsaka málið vandlega sem allra fyrst, en þeir, sem hefðu verið dæmdir til að sverja Birni tylftareid, skyldu sverja, að þeir teldu hann annað hvort saklausan eða sekan, en að öðrum kosti skyldu þeir sekir þremur mörkum eptir gömlum dómsatkvæðum, og sækjast til útlegðar. Ef eiðvættin dæmdu Birni eiðinn ósæran, skyldi dæma í héraði, hve háa refsingu hann skyldi hljóta og vísa svo öllu til lögmanns².

4. apríl 1665 stefndi Magnús sýslumaður Magnússon þíng að Ögri í Ísafjarðarsýslu til að dæma um spjald eitt, sem séra Sigurður Jónsson, prestur til Ögurs og Eyrar, hafði innsiglað undir votta um veturinn, og sent sýslumanni. Þíngmenn komu svo fáir, að ekki var hægt að út nefna dóm, en úr því að Jón prófastur Arason var við, leizt mönnum að taka spjaldið til athugunar, „ef hann kynni úr að ráða, hvort caracters vera mundu eður annars slags leturlag“. Jón nokkur Þorkelsson hafði feingið

¹ Hndrs. Thotts 2110 4to,

² Núm. 16.

presti spjaldið, en Þórarinn Haldórsson hafði sent það til Lauga-bóls með syni Jóns Þorkelssonar veturinn áður, og bar Jón Þorkelsson, að það væri alveg eins og það var, þegar það kom honum í hendur, nema það hefði klofnað, og verið eldbakað eptir fyrirsögn Þórarins. Ekki vildi Jón bera frekara áburð á Þórarin að sinni. Þórarinn kvaðst hafa feingið Jóni Jónssyni Þorkelssonar spjaldið eptir bón hans, og hefði hann sagt við hann, að þeir skyldu rista eftir því, sem stæði á blaði því, sem fylgdi spjaldinu, en það voru þessi orðskrípi: Laoba Agala boya vnene Abon sy. Öðrumegin á spjaldinu var character, og neitaði Þórarinn, að hann hefði verið á spjaldinu, þegar það fór frá sér, því það hefði verið þunt og hvítt. Ekki var hægt að ráða málinu til lykta, og vísaði Magnús sýslumaður því þessvegna til Hólsþings í Bolúngarvík. Skyldu þeir koma þangað báðir, Jón Þorkelsson og Þórarinn, og lofuðu þeir því með handsölum¹.

Málinu var vísað til alþingis 1665. Var spjaldið lagt þar fram, og er sagt, „að ókendir stafir séu upp á það ristir eður skornir, einninn blað ólæsilegt næsta“. Þingmenn vantaði ýms gögu, sem snertu málið, og vísuðu því þessvegna heim í hérað aptur. Skyldi Magnús sýslumaður Magnússon rannsaka það sem allravandlegast².

21. nóvember 1665 hélt Magnús sýslumaður leiðarþing að Ögri, og kom mál Þórarins þar fyrir. Nefndi sýslumaður í það tólf manna dóm, og skoraði á dómsmenn og alla aðra, sem við voru staddir, „að sérhver í þessu málefni í ljósi láta vildi, það sannast vissi, og eptir góðri samvizku bera mætti, og fyrir guði og mönnum bíkendir vera vildu“. Fyrst var þess getið, að Þórarinn hefði strokið úr sýslunni með konu sína fjórum nóttum eptir þingið í Ögri, og hafði heyrzt eptir honum, að hann hefði gert það, af því yfirvöldin hefðu ógnað sér á þinginu, en þetta reyndust ósannindi. Við burtför Þórarins úr sýslunni jókst galdragrunurinn á honum og það því fremur sem það fréttist, að hann hefði klipt og rakað af sér hár og skegg, svo hann skyldi verða torkennilegri. Þá kom það fram, að galdraorð hafði leikið á Þórarni þessi fjögur ár, sem hann hefði verið á Birnustöðum, og að hann hefði

¹ Hndrs. Thotts 2110 4to.

² Núm. 20.

farið með óvenjulegar lækningar. Lofuðu tveir nágrannar Þórarins að sanna með eiði orðróm þennan, en ekki vissu þeir sannindi á honum, og handsöluðu þeir sýslumanninum eiðinn. Nú var lýst yfir vitnisburðum fjöggra manna úr Vatnsfjarðarsveit¹, og kom þar fram sami grunurinn. Vildi einginn þar gefa Þórnari vottorð um gott framferði.

„Í þriðja máta fram kom Jón Einarsson, búandi í Eyrarsveit, fram berandi og frá segjandi, sem eptir fylgir, að anno 1664 miðvikudaginn næstan eptir allraheilagramessu segist Jón eptir Þórnari sent hafa á sinni veikri stúlku tak að taka, en sem stúlkunni nokkuð létti af hans handa átekt, þá hafði komið nokkurs konar veikleiki á kú Þórarins, en eptir það hann hefði sína kú læknað, þá hafði hent veikleika þennan stúlku, úr hverjum hún síðan burt sofnaði, en tveim náttum þar eptir hafi kúr hjá fyrrgreindum Jóni dáið, og ekki hafi hann séð annað tilefni til hennar dauða en svartan blett í gegnum skinnið, holdið, mörinn og inn til vambar. En ei segist fyrrgreindur Jón vitað hafa eður vita, hvort það sé af áður greinds Þórarins völdum eður ei.

Í 4. máta fram kom framburður þeirra hjóna Bjarna Jónssonar og Brítar Eysteinsdóttur á Birnustöðum svo hljóðandi, sem eptir fylgir, dateraður anno 1665 þann 20. nóvemberis að Birnustöðum. Í fyrstu anno 1663 um vorið millum fardaga og krossmessu hafi fyrst til orðasinnínga komið millum pílts Brítar, Sigurðar að nafni, 13 vetra, og pílts Þórarins, Jóns að nafni, af hund nokkrum, hvar til Þórarinn anzað hafi, að hann skyldi hund píltsins Sigurðar drepa. Síðan hafi pilturinn í baðstofuna komið og Þórarinn eptir, og hafi þá pilturinn aptur innt til þessa, svo þá hafi til nokkurra orðasinnínga borið milli greinds Þórarins og Brítar, og meðal annara orða Þórarins skyldi Þórarinn anzað hafa, að hann skyldi til hennar síðan hugsa, og eptir að Brít fram gekk, segir Bjarni, Þórarinn hafi svo feldum orðum anzað, að hún skyldi ei sér til óvilja taka, þótt eitthvað hennar barn yrði málstamt. Síðan um morguninn fóru þeir báðir Þórarinn og Bjarni til róðra ofan í Vigur, og strax eptir þeir voru farnir, kom undarlegur veikleiki á barn þeirra Brítar og Bjarna, að það misti málið og þar eptir allur hálfur líkaminn,

¹ Þar hefir Þórarinn eflaust dvalið áður.

fóturinn, höndin og hálfur munnurinn dauður, hvar eptir þetta barn lifði þrjú dægur. Og eptir þessum fyrir framan skrifuðum líkindum segjast þau hér helzt grunsemd á hafa, að Þórarinn Haldórsson hafi þessum barnsins veikleika ollað, en eingan fullnaðaráburð bera þau frammar í þessu efni.

Í fimta máta fram kom framburður Haldóru Aradóttur, dateraður sama dag og datum að Laugabóli, og er svo hljóðahdi með öllum sínum atvikum og kríngumstæðum, sem eptir fylgir: Í fyrstu anno 1664 nær sex vikum fyrir jól segir hún, að leigukýr sín af uppblásningi kreinkzt hafi, hvar fyrir hún segist sent hafa á tvo næstu bæi eptir mönnum greinda kú að skoða, og hafi komið Jón Einarsson á Hrafnabjörgum, Bjarni og Þórarinn frá Birnustöðum, og hafi áður greinda kú skoðað, hvar til Þórarinn hafi þá svarað, að hann hefði þær lækningar, ef glettingar væri á kúnni, mundi henni batna, takandi pappírsblað úr bók, og fór út í fjós, og skrifaði þar nokkuð á, en hvað verið hafi, segist hún ekki vita, og hafi hann það í trefli bundið um háls á fyrr greindri kú, svo henni þess kránkleika að þremur nóttum liðnum batnaði. Þar eptir að liðinni viku eður hálfum mánuði segist greind Haldóra hafa sent eptir Þórarni tvær ær fyrir sig að skera, því Jón hennar maður hafi þá veikur verið, og hafi greindur Þórarinn þá komið, og beðið Jón sér aðra ána að selja, en Haldóra kona Jóns segist þar í móti hafa mælt. Síðan hafi hann ærnar skorið, og um kvöldið burt farið, og segist hún honum framan af annari ánni til hugnaðar gefið hafa. Þar eptir hálfri viku hafði stúlka greindrar konu Haldóru, Hallfríður Sveinsdóttir að nafni, veik orðið með veikleika dofa um sig alla, upp undir brjóst með velgju eður klígju, hvar eptir hún strax lagðist, og tveim nóttum þar eptir segist Haldóra með ráðum Jóns eptir Þórarni sent hafa, og hann þá strax komið, og strokið um líkama greindrar stúlku með lesningum eður bænum, og síðan skrifað nokkuð á blað, en hvað verið hafi, segist greind Haldóra ei vita, og hafi Þórarinn sér skipað það með trefli fyrir stúlkunnar brjóst að binda, hvert blað hún segir ónýtt hafi. Þar eptir hafi hann um eik beðið, hverja hann hafi með sér haft, og skipað Jóni son sinn eftir að senda, og að liðinni þeirri nótt hafi pilturinn það sótt, og segir hann, Þórarinn hafi sér svo fyrir sagt, að snúa þeim stóra staf upp, en þeim smáu niður, og bannað

að láta koma undir beran himin, og hafi skipað að láta heita við eld og láta hvorki brenna né brotna og hvorki þau við hafa spott né spé, því gott væri á spjaldinu. Síðan skyldi það um draga stúlkunnar líkama, þar hún veikust væri. Þar eptir, Þorláksmessu fyrir jól, hafi Þórarinn aptur komið og skoðað greinda stúlku og sagt, að hennar veikleiki væri af manna völdum með breytnu-galdri gert, meinandi þetta að einum manni í þessari sveit. Í fimta sinn, milli átta dags og þrettánda, kom greindur Þórarinn, og var þá reiðulegur og byrstur, og fór svo aptur á stað. Í sjötta sinn kom Þórarinn um þorraleyti, og heimti þetta spjald aptur, en Jón Þorkelsson vildi það þá ei af höndum láta, og fór svo Þórarinn af stað með þúngu geði og nógum hugmóð.

Og eptir þessu öllu fyrir framan skrifuðu, segist greind Haldóra Aradóttir hafa fullan og allan grun, að áður téður Þórarinn hafi valdur verið í veikleika þessarar sinnar dóttur, Hallfríðar Sveinsdóttur, og gefur honum fullnaðaráburð hér um, það framast hún má með lögum og með góðri samvizku gera“. Hallfríður dó úr veikinni nokkrum vikum eptir, að Þórarinn hafði hörfað úr sveitinni. Haldóra handsalaði Magnúsi sýslumanni, að hún vildi standa við framburð sinn og áburð, hvar sem væri, og votta sýslumaðurinn og annar maður, að þetta, sem fært hefir verið til, sé réttur framburður hennar í alla staði. Jón Þorkelsson, sem nú var kvæntur Haldóru, staðfesti framburð konu sinnar, og handsalaði sýslumanni, að hann vildi standa við hann, hvar sem hann kæmi fram.

Í sjötta lagi var grennzlast eptir kynningu þeirra Jóns Þorkelssonar og Haldóru og svo Jóns Einarssonar og Brítar, og báru allir þeim „frómlegt og ærlegt til orðs og æðis, máls og gjörða“, en ekki gátu þau leitt löglega votta að framburðum sínum vegna teingda og skyldleika við fólkið á bæjum þeirra. Þó vildu þau sanna vitnisburði sína með eiðum, ef æðra yfirvaldi litizt það rétt, og skutu dómsmenn þessari grein þangað.

Loksins leitaði sýslumaður eptir því, hvort nokkrir, sem við væru staddir „hefðu heyrt til Þórarins nokkurs konar orð eður atvik þau, er líkindi mættu af dragast eður sveigjast, að hann valdur væri í veikleika s[áluga] séra Sigurðar, hver er úr því kránkdæmi í burt sofnaði þann 20. aprílís“, en einginn þóttist

hafa heyrt neitt slíkt til Þórarins, þótt nú síðan margs konar tilgátur þess efnis heyrzt hafi“.

Dómsmenn tóku nú að athuga málið eptir konungsbréfinu 1617, alþingisdómnum um Gísla Snæbjarnarson 1630 og öðrum dómum um svipuð mál. Í annan stað tóku þeir til greina, að Þórarinn lafði strokið á burt, þvert á móti loforði sínu, og í þriðja lagi, að hann hafði tekið færleik frá fátækri ekkju og ekki skilað honum aptur. Að lokum dæmdu þeir, að Þórarinn væri rétt tækur, „hvar sem hittist undir járn og fjötur til síns máls frekara prófs og rannsaks“, en skutu þó málinu undir úrskurð Þorleifs lögmanns Kortssonar og þeirra „dánumanna“, sem hann kynni að nefna til með sér¹.

1666 er Þórarni lýst á alþingi, og skorar Magnús sýslumaður á hvern, sem hitti hann, að hepta för hans og koma honum til sín. Þórarinn var „meðalmaður í minna lagi að vexti, vel á fót kominn, fótabykkur nokkuð, fallega vaxinn, þunnleitur með litlu blóði í andliti, smáeygður, nokkuð², þúngur undir brún, brökkinkærður. [Þann tíma hann fór í burtu³ mjótt skegg, rauðgult hár og skegg, nokkuð læðulegur í máli [þann tíma hann hurt fór⁴.

19. apríl 1667 er dæmt í málinu að Ögri, og er til brot af dómnum⁵. Það byrjar á því, að Þórarinn hafi verið dæmdur „réttilega til járna og fjötra tekinn, hvar sem hittist“, og að Þorleifur lögmaður Kortsson hafi samþykkt það á Þingeyrum 20. janúar 1666. Þá er þess getið, að Þórarni hafi verið lýst á alþingi 1666, og að „heiðursverðugur yfirvaldsmaður“ Kristófer Ron (eða Rön) hafi tekið hann fastan á Miðgörðum í Staðarsveit 10. nóvember sama ár. Var hann þá sendur vestur frá einum sýslumanni til annars, þángað til hann kom að Eyri í Seyðisfirði. Sat hann þar í varðhaldi, þángað til annan í jolum. Þá komst hann á burt með tilstyrk kunníngja síns, og hafði sig þegar á burt úr sýslunui. Fór hann nú huldu höfði suður á land, og nefndi sig Þorstein Þórólfsson, þángað til „erlegur heiðursmann“ Gísli Magnússon á Hlíðarenda náði honum „fyrir herrans náð-

¹ Hndrs. Thotts 2110, 4to.

² mikið 2110 4to.

³ Frá [vantar í 2110.

⁴ Núm. 15. Frá [vantar í 2110.

⁵ 2110.

arsamlega tilhlutun“ 1. febrúar 1667. Var hann nú fluttur vestur aptur sýslumannsflutningi, og kom til Eyrar 1. marz. Sat hann þar í „varðhaldi og fángelsi“, þangað til dómurinn gekk.

Þórarinn var á þinginu og Halldóra, Jón Þorkelsson og Brít, sem borið höfðu sakir á hann, eins og getið er um í Ögursdómnum 1665. Dómsmenn tóku nú að athuga málið, og var fyrst til rætt um áburð Haldóru Aradóttur, og sagði Þórarinn, að hún lygi því, að hann væri valdur að dauða stúlkunnar, „en hvað af spjaldinu feingið hefir til bata eður ábata, þykist hann ei vitað hafa, af því áður það sama og viðlíkt til lækninga við tvær kýr brúkað hafi, áður en stúlkan varð upphaflega veik“.

Í annan stað kom Jón Þorkelsson fram, og samþykkti að öllu leyti framburð Haldóru konu sinnar.

Í þriðja máta fram bar greindur Jón, að fyrir nokkrum árum, á sama ári áður fyrri en greind stúlka veiktist, og þetta mál upp kom, það annað ár Þórarinn á Birnustöðum bjó, en hann á Laugabóli, og frá segir, að greindur Þórarinn hafi sig eitt sinn um færleik til brúkunar beðið, hvað Jón segir sig honum afsagt hafa vegna járnaleysis, hvar eptir Jón segist eptir Þórarini spurt hafa svo sem nokkurs konar dylgju eður hótunar yrði, að sér mundi hann ei að meira gagni verða, þótt hann vildi honum hann ei í það sinn ljá. En nokkrum tíma þar eptir hafi greindur færleikur burtu horfið, hvar eptir hann segist einn dag leitað hafa, og ei svo fljótlega fundið, fyrr en einn dag þar eptir, þá hafi greindur færleikur á höfði verið kominn ofan í jarðargryfju, svo sem honum hefði verið þar ofan í hrundið eður steypt, hvað mönnum, sem það sáu, hafi þótt stór ólíkindi, að nokkur sképna skyldi þar ofan í komast sjálfkrafa, því harðvelli hafi allstaðar í kríng verið.

4. Framar ber Jón fram, og frá segir, að um haustið anno 1664, áður en þessi stúlka veiktist um veturinn, hafi hann, Þórarinn og hans móðir með fleirum á rekinn hval í Svansvík farið, og segist hann af Hólmfríði Sigurðardóttur keypt hafa hval til 10 álna, en hann segist eingan færleik hjá sér haft hafa, og hafi Þórarinn sér leyft þetta upp á sinn færleik að láta, og skyldi hann í staðinn með hestana yfir um hálsinn til Þúfna fara með Raunku, móður Þórarins, en Þórarinn hafi rekið nokkra sauði eptir, en folald, er Þórarinn átti, hafi með sér og Raunku farið, hvað Jón

segir á hálsinum hafi frá þeim farið, og við færleikana skilið, því hann segist ei það hafa getað elt, því nótt og dimma hafi að kallað, hvar eptir hann segist til Miðhúsa farið hafa, en þau bæði mæðgin til Þúfna með hestana og sauðina, og þar um nóttina verið, en um morguninn hafi þau fram til Hálshúsa¹ komið, og segist hann þá kælu eður misþokka af þeim formerkt hafa, ei síður af henni en honum, og hún nokkrum orðum að sér kastað fyrir þá orsök, að folaldið eptir varð, og hann ei með hestana beið, hvar eptir hann segir, annar maður hafi fyrir sig reitt þetta lítilræði til Skálavíkur, en um þá sömu nótt segist Jón undarlegan verk yfir um sig feingið hafa, og þessi verkur hafi svo fljótlega á sér óefnast, að þá til Laugabóls heim kom, hafi hann sig varla inn í rúmið borið getað. Hvar eptir hann segist í tíu vikur mjög veikur verið hafa, og ei segist Jón grunlaus eður hreinhuga, að greindur Þórarinn hafi ei að nokkru leyti þessum veikleika ollað“.

Í fimta lagi kom Brít Eysteinsdóttir og Bjarni Jónsson maður hennar, og lýstu þau yfir grun sínum, að Þórarinn væri valdur að dauða barns þeirra, en hvorugt þeirra kvaðst þora að bera fullnaðaráburð á Þórarin. Þórarinn neitaði líka áburði þessum.

„Í 6. lagi sagði Tumas Jónsson oss öllum á heyrandi við Þórarin, að sá fjandi hefði farið undan og eptir Þóarni, en hvort hann hafi honum sjálfur ollað eður ei, segist hann ekki vita“. Bjarni Arason mintist á læknisgjörð [Þórarins], en því var einginn gaumur gefinn.

Í 7. lagi spurðu prestarnir séra Jón Arason og séra Björn Þorleifsson² þíngmennina, hvað þeir hefðu heyrt um orsakir til sjúkdóms séra Sigurðar heitins Jónssonar, því „heyrzt hafði á hans sóttarsæng, að séra Sigurður sálugi hefði átt að segja, að greindur Þórarinn mætti þar um rannsast“. Þóttust menn ekki vita annað, en að orð léki á, að Þórarinn væri valdur að dauða prests, og kannaðist Þórarinn við, að hann hefði jafnvel heyrt þessa aðdróttun í öðrum sveitum. „En hvað áhrærir um veikleika þess sáluga heiðurs kennimanns, auglýsa þíngsóknarmenn, að nokkrum tíma eptir að þetta spjald var honum af Jóni Þorkels-

¹ Í hndr. hefir staðið Miðhúsa, en Mið er strikað út, og Háls skrifað fyrir ofan.

² Prestur til Álptamýrar. † 1695.

syni afhent, þá hafi sálugi séra Sigurður síns embættis vegna, fyrir guðs heilaga nafns van[dl]lætíng næsta sunnudag eptir gert alvarlega áminningar og viðvörunar prédikun af prédikunarstólnum um þess konar efni þvílíka lesti með af að sníða, ef fyrir guðs aðstoð verða hefði mátt, að af legðist, hvar eptir hann nokkru síðar út til Eyrar ferðaðist, og fám dögum þar eptir lagðist, úr hverjum veikleika hann, eptir mæðusamlega legu í tíu vikur, í herranum burt sofnaði úr þessum veikleika, hver veikleiki allmörgu hans heimilisfólki og fleirum, er til hans komu, virtist ei aldeilis náttúrlegur, ýmist með ofurhita eður kulda, meðan á sinni sóttarsæng lá, eptir því, þeir heyrt segjast hafa“.

Í 8. lagi var lesinn upp framburður Þórarins um viðræður þeirra Tómasar Einarssonar, „og vilja Þórarins að girnast að vita og læra lækningarmeðul, svo og einninn, hvað þar um hjá honum þykist séð hafa“.

Í 9. lagi var lesinn upp framburður Þórarins um, að Höskuldur Sigurðsson, hafi ágirnast þvílíkt læra, sem þar í greinir, fyrir 18 árum, en Höskuldur áður nefndur afsakar sig stórlega þar á móti, að aldrei neinum manni, honum né öðrum . . . eður ferfáng gert hafi með þvílíku og þar greinir, ei heldur honum kent eður beðið að kenna“.

Þórarinn neitaði því fastlega, að hann hefði gert nokkrum manni, hvorki úngum né gömlum né nokkurri lifandi skepnu, mein eða skaða með fjölkynngi, eða látið gera það.

Niðurlagið vantar á dómnum, en auðséð er, að dómsmenn hafa dæmt Þórarni tylftareidd. Byggja þeir það fyrst og fremst á Biblíunni, Exodus 22. kap., Deuteronomium 6. kap., Korintubréfinu 2. kap. og Hebreabréfinu 6. kap., en í annar stað á Jótsku lögum III, 69. kap., Jónsbók, Þjófabæli 19. kap. og öðrum dómum um galdramál. Í dómnum er minzt á galdramálið milli Benidikts Þorleifssonar og Magnúsar Sigurðssonar 1631, mál séra Illuga Jónssonar og mál Þuríðar Jónsdóttur 1658.

Í hndrs. Totts 2110 4to er brot af öðrum dómi um mál Þórarins, og gekk hann að Reykjarfirði í Vatnsfjarðarsveit 29. maí 1667.

Brotið byrjar á því, að í þriðja lagi hafi þeim Haldóru, Bríti og Jóni Þorkelssyni verið gefin vottorð um ráðvendni og siðprýði. Buðust konurnar til að sanna framburði sína með eiðum,

og var dæmt, að það væri löglegt, því líkt hafði komið fyrir í máli Benedikts Þorleifssonar og Magnúsar Sigurðssonar 1631. Eiðstafur Halldóru var á þessa leið: „Til þess legg eg, Halldóra Aradóttir, hönd á helga bók, og það segi eg guði almáttugum, að þann framburð, sem eg fram bar að Laugabóli í Ögursveit á því ári, er datum skrifaðist 1665 þann 20. nóvembris um málefni milli mín og Þórarins Haldórssonar, svo sem hann í öllum sínum orðum og atvikum út vísar og inni heldur um andlát og viðbrigði á veikleika minnar dóttur, Hallfríðar heitinnar Sveinsdóttur, sver eg og segi sannan, og minn stöðugan grunsemdarþánka verið hafa og enn vera á Þórarni Haldórssyni, svo sem eg fyrir dómi upp borið hefi, og að svo stöfuðum eiði sé mér guð hollur, sem eg satt segi, gramur ef eg lýg“.

En eiðstafur Brítar var svo hljóðandi: „Til þess legg eg, Brígit Eysteinsdóttir, hönd á helga bók, og það segi eg guði almáttugum, að þann framburð, eg fram bar á Birnustöðum í Ögursveit anno 1665 þann 20. nóvembris um málefni millum mín og Þórarins Haldórssonar, svo sem hann í öllum sínum orðum og atvikum út vísar og inni heldur um andlát og viðbrigði míns sáluga barns, sagða eg og segi sannan og réttan og mína stöðuga grunsemi enn nú vera og verið hafa um þessa míns barns veikleika á Þórarni Haldórssyni, svo sem eg áður fyrir dómi sagt hefi, og þetta geri eg fyrir eingra muna sakir, heldur guðs og sannleikans vegna alleinasta, og að svo stöfuðum eiði sé mér guð hollur, sem eg satt segi, gramur ef eg lýg“.

Þær Halldóra og Brít sóru eiðana í heyranda hljóði „skilmerkilega og einarðlega“.

Magnús sýslumaður bauðst nú til að taka eið þann af Þórarni, sem honum hafði verið dæmdur, en einginn þeirra, sem við voru staddir, vildi sanna eiðinn með honum, þótt bæði sýslumaðurinn og Þórarinn sjálfur leituðu þess við þá. Auk þess voru lesin upp bréf frá mönnum í öðrum sveitum, sem af tóku í alla staði að sanna eið með Þórarni. Þórarinn var nú spurður, hvort hann vildi enn halda áfram eiðnum, og sagðist hann fúslega vilja sverja á þessu þingi „með hreinni samvizku, ef fá mætti, og nefndar vattin vildu sig hér út í stoða guðs og sannleikans vegna“. Spurði nú Magnús sýslumaður alla sönnunarmennina, „hvort þeir enn nú ei vildu guðs vegna og kristilegs kærleika gegnast greindum

manni til eiðvætta í greindu máli, eptir sinni hyggju og hreinni samvizku“, en þeir aftóku að sanna eiðinn með Þórarni „sökum fram kominna líkinda og sinnar hyggju“. Sýslumaður spurði þá þá að, hvort þeir vildu „með hreinni og klárri samvizku að sinni hyggju sverja honum greindan eið heldur ósæran en særan“, og játuðu þeir því allir, en kváðust þó helst vilja losast við það, en ef þeir ættu að sverja eið, vildu þeir sverja hann á þessu þingi, því þeir kváðust eiga óhægt með að sækja annað þing um hábjargræðistímann. Sýslumaður krafðist þess nú af eiðvættunum, að þeir legðu fram ástæður fyrir skóðun sinni og komu þeir fram með skjal í 16 greinum, sem tekið er upp í dóminn.

„Í fyrstu rómur og rykti á greindum manni, þá í þessa sveit kom, að þess konar lækningar og annað með hönd haft hafi, hvað af einni hans meðkenningu á Ögurbíngi upp lesinni auðbevísað er, sem og önnur hans misjafnleg kynning á sínum fyrri aldurs árum í einum og öðrum viðskiptum við ýmsa, er að raun sumir áskynja orðið höfum, en sumir að heyrn heyr.“

Í annan máta hans fulkomlegur vilji og ástundun þess konar viðsjár eður lækningar að hafa girnzt að læra, sem auðbevísað er af einni hans meðkenningu á Ögurbíngi, upp lesinni fyrir dómi.

Þriðja, að hann í annari sinni meðkenningu, og fyrir dómi upp lesinni á greindu þingi, þann tíma, hann í Heydal var, hafi óvanalegan gest eður illan anda, er til sín hafi komið, í tvær reisur burt rekið, í seinna sinn með djúpum særingarorðum.

Fjórða um vinskaparungeingni hans og Tumasar Einarssonar, hvern hann segir í einni sinni meðkenningu, að hann segist fornumið hafa, að Tumas hafi eina og aðra rúna eða galdra kunst með hönd haft, hvern hann segir sér þessa tvo stafi feingið hafa, hvar af merkja má, og hvor mun öðrum til þessa og annars fleira vel trúað hafa, hvar af vér erum ei hreinnar samvizku, að hann muni honum meir þess konar feingið hafa eður kent, svó sem Þórarinn framvegis segir, að Tumas hafi sér boðið kvennaþgaldur að læra.

5. Framar hefir fyrir vor eyru flogið, að þann tíma Þórarinn í Svansvík bjó, hafi hann til Gjörfudals farið og falað af Jóni þar búanda afbýli til handa Gísla mági sínum, en þá Jón sig um afsakaði, að hann mætti ei af jörðunni byggja, sökum [þess] hann hefði margt á, en þetta kot slægnalítið, hafi Þór-

arinn átt til að anza, að hans fé mundi verða minna í fardögum. Nokkrum tíma þar eptir um veturinn hafi sauðfé Jóns fram á fjörumoð(!) farið, og drepizt“. Eiðvættin lögðu fram vottaða meðkenningu Jóns sjálfs um þetta.

„Í sjötta máta höfum vér heyrt, að auk þeirra tveggja kúa, sem Þórarinn meðkennir sig með þessum stöfum og signingu hafa læknað, hafi hann sig að borið einninn að lækna vetrúng Bjarna á Birnustöðum, bindandi eikarspjald um hans háls, en Þórarinn segir, það hafi signing verið, en það hafi ei hrífa vilja, og strax drepizt“. Þessa grein sönnuðu eiðvættin með vottaðri frásögn Bjarna sjálfs.

7. „Eptir frásögn og framburði nokk[ur]ra manna, að reimleiki eður þess konar hafi meir verið á þeim bæ, er Þórarinn hafi verið um þann tíma, en þá hann hafði burt vikið, hvað Egill Magnússon vottar, þann tíma Þórarinn í Heydal dvaldist, hvað hans sjálfs meðkennung um þann óvanalega gest, er hann segir til sín í Heydal komið hafa, og segist með særíngum burt rekið hafa, og einninn ber vitni. Þessu og einninn samhljóða saga og framburður Laugardalsmanna á þínginu fram sögð, að sá ókyrrleiki hafi með Þórarini komið, þann tíma hann sig þángað flutti, og með honum farið, þá burt fór.

8. Þar Þórarinn hefir mest öllum framburði Haldóru ei í móti geingið, utan alleinasta í þeim pósti, að hann segir sig aldrei brennugaldur nefnt hafa eður stúlkunnar veikleika, að fyrst sé af valdur, en hvað af spjaldinu feingið hafi til bata eður óbata, þykist hann ei vita[ð] hafa, svo sem hans neitun í dóminum framan stendur.

9. Það viðvíkur framburði þeirra Bjarna og Brítar um undarlegan veikleika síns barns, hver eð skeði um morguninn eptir þeirra Þórarins og Brítar deilu eður orðaviðskipti, þá þeir Þórarinn og Bjarni voru heiman farnir, að það misti málið og þar eptir allur hálfur líkaminn, fóturinn og höndin og hálfur munnurinn dauður, hvar eptir þetta barn lifði þrjú dægur, svo sem af þeirra framburði framar sjást má, þótt engan fullnaðar-áburð beri þau honum á hendur. Virðist oss fyrir vorri samvizku þetta stór og mikil líkindi og eptirtakanleg.

11. Í tíunda máta, það framburði Jóns Þorkelssonar við víkur um viðbrögði á dauða færléiksins, ef Jón gæti vottum að komið um

orð þau, eptir Þórarni um það efni höfð voru, að hann segir, og í dóminn inn fært finnst, virðist oss eptirtakanlegt.

11. Ítem, hverninn fljótlega að bar um hans veikleika, úr því nokkur orsök til bar.

12. Áburður Halldóru enn frekari upp á Þórarin, þar hún nú svo að orði kemst, að hann sé valdur og sekur í hennar dauða, en í þeim fyrri Ögurdómi.

13. Um viðbrigði á veikleika sáluga séra Sigurar Jónssonar, eptir því Þórarinn vissi, að þetta spjald var til hans komið, og hann gerði alvarlega áminningarprédikun af prédikunarstólum, hverninn við brá um hans undarlegan veikleika nær því og strax eptir. En vér vissum hann þó við eingan mann kælu eður missetti hafa, utan hafi verið nokkuð við Þórarin af meðferð þessa spjalds.

14. Fljótleg burtferð og hlaup Þórarins frá Birnustöðum, tekinni jörð, búi og börnum, svo sem þar eð sig vitað hafa í einhverjum þessara efna seka.

15. Burthlaup hans frá Eyri í vetur úr varðhaldi í annarlega fjórðunga, og skrökvað til síns nafns, og svo með huldu höfði af almennilegum vegum flakkandi.

16. Þessu enn fremur höfum vér sjálfur, sem og aðrir fleiri, heyrð og spurt úr þeim plássum eður sveitum, sem þessi maður, Þórarinn Halldórsson, hefir í dvalizt síðan héðan úr sýslu vék frá Birnustöðum ein og önnur viðbrigðastykki, þá ei sína bón eður umbeiðni feingið hefir, sem og einninn, að sögn, ýmislegan læknisdóm framið við peníng, sem glettíngar hefir haft eður þess konar, svo og einninn við tóubít og margt annað, sem vér kunnum ei allar þær sagnir upp að reikna eður telja, með því þær eru oss ei heldur bevisanlegar með vottum í hendur komnar, þótt þær sumar af frómum mönnum oss og öðrum sagðar verið hafi, og eptir frómum hafðar, svo og einninn hefir hingað í sýslu heyrzt, að fátaekt almúgafólk á nokkrum bæjum hafi allvíða við hann óttaslegið verið, hvað vér látum í sínum stað vera“.

Að lokum segjast eiðvættin hafa rannsakað „innvirðulega“ byggtu sína og samvizku „eptir þeirri náð, sem drottinn oss sérhverjum til gefið hefir, og einninn hans blessaða nafn með oss á kallað til þessa efnis styrktar og framkvæmdar“. Segjast þeir telja honum eiðinn fremur ósæran en særan „eptir hreinni og

klárri hyggju og samvizku“, „og þetta gerum vér hvorki fyrir vild né vináttu, hatur eður hræðslu við nokkurn mann eður nokkurs konar tilgáng, heldur alleinasta guðs, sannleikans og vorrar eigin samvizku vegna. Segjum hann og ei heldur hér út í sekan framar en æðra yfirvaldi virðist eptir lögmáli“.

Dómsmönnum þótti vorkunn, þótt eiðvættin vildu ekki sanna eiðinn með Þórarni, og dæmdu þau til að sverja hann honum þá ósæran. Þótti ófært að efna til nýs þings, því bæði áttu margir annríkt, og svo hafði málið verið dæmt til alþingis í seinasta Ögurdómnum, en nú var að eins skammur tími til þingreiðar. Sönnunarmennirnir sóru nú eiðinn í heyranda hljóði, og er eiðstafur þeirra svo sem nú skal greina: „Til þess legg eg¹ hönd á helga bók, og það segi eg guði, að þann eið, sem Þórarni Haldórssyni dæmdur var á Ögurbíngi nú í vor á þessu ári, anno 1667 þann 19. aprílís, og eg var til eiðvættis nefndur, hygg eg og segi eptir minni hreinni og klárri hyggju og samvizku honum heldur ósæran en særan, og þetta sver eg og geri hvorki fyrir vild né vináttu, hræðslu eður óttablendni eður nokkurra muna sakir, heldur guðs og sannleikans vegna, og að svo stöfuðum eið sé mér guð hollur, sem eg satt segi, gramur, ef eg lýg“. Eptir eiðatökuna dæmdu dómsmenn mál Þórarins til lögmanna og lögréttumanna, og skyldu þeir kveða á, hverja refsingu Þórarinn skyldi hljóta.

Hér endar brotið, en auðséd er, að það er að eins örstuttur kafli, sem týndur er aptan af dóminum².

29. júní 1667 kemur mál Þórarins enn fyrir á alþingi og var hann sjálfur viðstaddur. Nefndu lögmenn sex sýslumenn og sex lögréttumenn í dóm til að segja álit sitt um málið. Þótti þeim Þórarinn verður refsingar fyrir „rúna rising og brúkun til óleyfilegra lækninga“, en skutu því til lögmanns og annars þingheims, hve refsingin skyldi vera há. Þórarinn var dæmdur til dauða eptir Deuteronomium 18. kap., Exodus 4. og 22. og konungsbréfinu 1617,³ „sem hljóðar um galdrakonstir, signingar, særingar og Caracteres etc., hvað alt vér skiljum, nær til skaða og fordjarfs brúkað er í orðum eða verkum mönnum eða fénaði, réttan fordæðuskap og

¹ Nöfnin.

² Allir héraðsdómarnir um mál Þórarins eru með hendi Magnúsar sýslumanns Magnússonar.

³ 1607, hndr, en það er rángt.

djöfulega dýrkun móti því æðsta og fyrsta guðs boðorði, og þeir (!) eð svoddan brúka guði til vanheiðurs, djöflinum til dýrkunar, náúnganum til skaða, höldum vér sanna óbótamenn í Mannhelgisgreina hljóðun í 2. kapítula. En í málinu er fyrst um róm og rykti á Þórarni, þá hans meðkenníng, að hann með hönd haft hafi þess konar, og á eikarspjald upp ristið og skorið hafi tvo stafi, er hann nefnir ægishjálmi þann meiri og minni, en annars vegar á greindu spjaldi sé signíng, hverja sér kent hafi sín kona, sem nú er sofnuð¹, og þetta sama spjald meðkennir Þórarinn sín handaverk vera, bæði á skurð og smíði, einninn, að hann hafi tvær kýr læknað með þessum stöfum og signíngu, einninn vetrúng, og þessa sömu stafi með signíngu segist hann á spjaldið rist og skorið hafa stúlku nokkurri til læknisdóms að brúka, sem strax þar eptir deyði. En hér eptir er óneydd meðkenníng Þórarins um stúlkuna Hallfríði, að hún muni af sínum völdum dáíð hafa, einninn sig heitt og ilt hjarta til prestsins séra Sigurðar haft hafa með mörgu öðru fleira, sem nú bevisanlegt fram kemur eptir hans lostugri meðkenníngu, sem alt of langt er hér inn að færa. Og er nú bæði lögmanna og lögréttunnar allrar sameiginleg ályktun, eptir fyrr skrifuðu um líflát Þórarins Haldórssonar, að hann í eldi brendur verði. Ilt verk skal hata og elska manninn eptir guðs boði og vorra lands laga hljóðun. Meðkendi nú Þórarinn sig með svo látandi orðum innan vébanda í heyrn allra nær veranda: „Eg meðkenni mig hafa framið galdra í móti guðs heilaga nafni og kristilegri kirkju, í blindleika, svo sem nú er augljóst orðið, og meðkenni mig dauða verðugan“. Hér eptir var hans kroppur í eldi brendur“². Jón Espólin getur þess, að sunnudagskvöld eitt, þegar Þórarinn kom frá messu hjá séra Sigurði, hafi hann sagt, að harðmæltur hafi prestur verið í dag til galdramanna, en óvíst væri, að hann yrði jafn hvatvís næsta dag. Eptir þetta hafi séra Sigurður feingið kynlegan og þúngan sjúkdóm, og hafi hann dáíð úr honum³.

30. júní 1666 lagði sýslumaðurinn í Gullbríngusýslu Daði Jónsson fram blað og eikarspjald, „hvar á að skornir og upp myndaðir vóru Characteris eða óvenjulegra stafa myndir, hvað Jón

¹ Þ. e. dain.

² Núm. 4.

³ Árb. VII bls. 49—50.

Jónsson, vinnumaður séra Jóns Gíslasonar¹ meðkent hafði, og meðkendi nú viljulega í lögréttu, að það blað og eikarspjald hefði hann um hönd haft, en aldrei brúkað, þótt hjá sér legið, og í sínum fórum verið hafi“. Lögmenn og lögréttumenn kváðu svo á, að Jón skyldi fá refsingu, „ei minna en tuttugu vandarhögg fast á lögð“, skyldi sýslumaðurinn í Gullbríngusýslu eða fúgetinn láta leggja þessa refsingu á hann, þar sem blaðið og spjaldið hefði fundizt á Seltjarnarnesi². Jón Jónsson, sem kallaður var landi, hefir eflaust strokið, því á alþingi er honum dæmd „refsing til tíu marka fyrir galdra eða rúnaspjalds meðferð“, og óskar umboðsmaður fúgetans, Jakob Benediktsson, að refsing þessi sé lögð á hann, hvar sem hann komi fram, hvort það sé í Ísafjarðarsýslu, eins og sagt sé, eða annars staðar. Því næst er Jóni landa lýst: „Hans vöxtur: speingilmenni að vexti, dökkur á hár, lítið íjarpt, grannleitur í andliti og á kinninni svo sem ör af bruna eður meini verið hafi“³. Í Bréfabók Brynjólfs biskups 1668⁴ er getið um Jón landa á tveimur stöðum, en þetta hefir ekki orðið notað hér.

Jón Espólin getur þess, að sumarið 1667 hafi verið málastapp mikið í Eyjafjarðarsýslu út úr dauða Jóns Guðmundssonar á Hellu, því Jóni Illugasyni í Skógum á Þelamörk var kent um hann. Ekki kom mál þetta til alþingis⁵.

1667 kemur fyrir á alþingi mál Bjarna nokkurs Hákonarsonar, búðarmanntsonar úr Snæfellsnessýslu, sem hafði orðið ber að því að hafa undir höndum „eitt rúnakver með slæmum stöfum“. Þingmenn vísuðu málinu heim í hérað til frekari rannsóknar, en staðfestu þó refsingu þá, sem hann hafði áður verið dæmdur til heima í héraði: „tuttugu vandarhögg eða frekara“⁶. 28. nóvember 1667 nefndi Haldór Guðmundsson lögsagnari í Snæfellsnessýslu tólf menn í dóm að Íngjaldshóli til að dæma um mál Bjarna Hákonarsonar, sem vísað hafði verið heim í hérað á alþingi „til frekara rannsaks um það rúnakvertetur eður rúnablöð,

¹ Prestur að Miðdal. † 1698.

² Núm. 35.

³ Núm. 36.

⁴ Hndrs. Á. M. 275 fol.

⁵ Árb. VII bls. 48. Þjóðs. J. Árn. I bls. 595—97.

⁶ Núm. 27.

sem nefndur Bjarni Hákonarson segist fundið hafa í Prestabrauni“. Dómsmenn kröfðust þess, að Bjarni sannaði þetta, en hann gat það með engu móti, og ekki hafði hann heldur lýst blöðunum, þegar hann fann þau. Alþingismenn höfðu dæmt Bjarna refsing til 10 marka eða 20 vandarhögg fyrir það, að kverið fannst hjá honum, og að hann hafði borið það á sér. Grennslast var eptir því, hvort Bjarni hefði „meðferðis haft nokkurn rúnalærdóm“, en það hafði hann ekki, svo vitanlegt væri. Dómsmenn dæmdu Bjarna sex vandarhögg fyrir að hafa ekki lýst blöðunum, þegar hann fann þau, „öðrum til nokkurrar viðvörunar“, og skyldi yfirvaldið láta leggja á hann refsingu þessa¹.

Í hndrs. Thotts 2110 4to er niðurlag af dómi frá 1668, og er þetta þar: „En vér allir af hjarta óskum og biðjum þann alls valdanda góða guð og dómara allra hluta í verki og framkvæmd með yður og öllum dómendum að vera, svo í þessu vandasama máli sem öllum öðrum, og síns heilaga anda styrk að veita til sannleika og réttðæmis, guðs heilaga nafni til æru og dýrðar, kristnum söfnuði og voru föðurlandi til friðar og frelsis frá djöfulsins og vondra manna, hans lima, árásum á þessum síðustu heimsins öldum, svo að sú vonda galdralist mætti fyrir guðlega hjálp og aðstoð niður kefjast og dempast með loflegum lagarétti, af skaffast og eyðileggjast, hver, því ver, að í þessu fátæka landi mjög heyrir geysa um þennan tíma“. Dómurinn er frá 1668, því neðan við brotið stendur vottorð nokkurra manna, að eptirritið af dómnum sé rétt, og það er dagsett á Eyri við Eiðisfjörð² 14. júní 1668.

1669 bar Eggert sýslumaður Björnsson það í lögréttu, að Árni Pétursson hefði haft undir höndum „eitt kver slæmt“. Málinu var vísað heim aptur í hérað og þeim sýslumönnum Magnúsi Jónssyni og Eggerti Björnssyni falið á hendur að rannsaka það betur³. 1670 kom Eggert sýslumaður fram á alþingi með kver það, sem Árni Pétursson í Barðastrandarsýslu hafði meðkent, að hann hefði haft undir höndum, „þvílíkt í þrem stöðum helzt, sem guðs orðs vanbrúkun af merkjast megir“. Á hinn bóginn höfðu nokkrir „góðir menn borið vitnisburði „upp á Árna Péturssonar mein-

¹ Hndrs. Thotts 2109 4to.

² Venjulega er bærinn nefndur Eyri í Seyðisfirði.

³ Núm. 9.

lausa kynning“. Var sýslumanni falið á hendur að kveða á um refsingu Árna, „því óviðurkvæmilegt væri, að svoddan óbrúki andi kvera meðferð strafflaust liðist“¹.

„Anno 1669 þann 24. maí að Árnesi í Trékyllisvík settu héraðsþingi nefndu sýslumenn í Strandasýslu, Magnús Jónsson og Vilhjálmur Arnfinnsson, tólf menn til álita og yfirskoðunar um þann vandasama, vafalega framburð, er Sigmundur Valgarðsson auglýsti, og talaði hér í Árnesi á manntalsþingi þann 22. maí þessa árs 1669 með svoddan atkvæði: Hann segist hafa feingið þann veikleika, sem hann haft hafi á kotinu Norðurfirði af völdum Eyjólfssonar, hvern hann heldur fyrir konstra og gjörninga áður nefnds Eyjólfssonar. Kom fyrst fram fyrir oss skrifleg, handskrifuð þingboðun, með hverri sýslumennirnir fullkomlega boðuðu og kröfðust áður nefndra manna, Sigmundar og Eyjólfssonar, ásamt allra þingmanna, nefndum mönnum á heyrandi og við verandi, á næst um liðnu manntalsþingi, sem fyrr er getið, til andsvara um áður sagðan framburð Sigmundar, og eru þeir báðir hér nú komnir, sem og vel flestir sóknarmenn í þessari þinghá, og eptirleitumst vér með sýslumönnum, hver líkindi og kríngumstæður Sigmundur hefir til síns framburðar, og segist hann grunsemdarþánka hafa, að Eyjólfur hafi sér til óvildar tekið, þá hann tók til leigu undan honum kotið Norðurfjörð, og eru nú fjögur ár síðan. Í annan máta, að hann hafi ryktaður verið af gjörningum og kálfs dauða, sem Böðvar Ketilsson hafi haldið Eyjólf af valdan, að hverjum orðum og dróttun Böðvars fram gánga tveir menn, Jón Ísleifsson og Jón Jónsson, er nefndur Böðvar er nú ei hér sjálfur til staðar persónulega. Segjast og nokkrir af sóknarmönnum með prestinum séra Guðmundi Bjarnasyni² ekki neita mega, að þeir ei heyrt hafi slíkan ryktisróm leika á Eyjólf, að hann hafi við galdra kendur verið. Framar eður frekari líkindi vildi ekki Sigmundur til greina eður sínum framburði til styrktar færa, þótt hann væri þess þrálega krafinn. Eptir grennsluðumst vér dómsmennirnir með sýslumönnum um kynning Sigmundar Valgarðssonar, síðan hann kom hingað í Árnesshrepp, og kemur nú upp almennilegt rykti, að hann sé um galdra

¹ Núm. 33.

² Prestur að Árnesi. † 1706 eða 1707.

og gjörninga misþeinktur, fram komandi Helgi Gunnarsson með svoleiðis augljóslegum framburði, að í fyrra vetur eptir jól, þá Helgi vildi ferðast til kirkju frá heimili sínu, Stóra-Felli, var Sigmundur þar staddur eður nokkra tíma til veru, og hefði spurt sig að, hvert hann ætlaði að ferðast, en Helgi segist svarað [hafa]: Til kirkju. Þá hefði Sigmundur anzað, hann mundi heldur hafa kirkju á Krossnesi, en þá Helgi þar kom, og hafði sig upp á pallinn sett, segist hann séð hafa svartan hnött koma í baðstofuna, og óx, svo honum ofbauð, að hann liðið hafi niður með mási, skjálpta og ofboðningu og vatnsfalli út um líkamann, og þar eptir fram í rúm studdur, og síðan sífeldlega veikur nær á hverjum degi og jafnvel í kirkjunni undir guðs orða prédíkun, svo hann hefði tíðum orðið út úr henni að víkja, hvað með honum um veikleikann meðkenna satt vera kirkjusóknarmennirnir, ásamt þingaprestinum.

Í annan máta ber Jón Oddsson á Krossnesi, að eptir það Sigmundur lét fala sér húsavist á nefndu Krossnesi, og hann sjálfur falaði af Jóni að taka af sér kú, sem hann hvorugt fékk, þá hefði þar eptir kona hans og systir hans stórkostlega veikar orðið með mási, skjálpta og ofboðningu mjög líkt því, sem áður er skrifað um Helga, og svo skal sami veikleiki aukizt hafa á allmörgum bæ í sveitinni, hvar af sömu sveitarmenn hneyxlast á Sigmundi, að af hans völdum vera megi.

Í þriðja máta segist Grímur Þórðarson á Munaðarnesi tekið [hafa] til vista þá kvennsnipt, sem hjá Sigmundi verið hafi, og eptir það segir Grímur kalt geð á honum merkt hafa, og um haustið eptir hafi dáið snögglega ein ær og kýr hjá sér, sem hann meinar af glettingum verið hafa óhreins anda.

Í fjórða máta, nær kæla jókst með áður greindum Eyjólfi og Sigmundi og Sigmundur merkti sig misþeinktan vera af áður sögðu ódæði, fyrirbauð hann prestinum að veita Eyjólfi sakramentið, og tók sig líka frá því sjálfviljuglega, og hafa þeir svo báðir fyrir utan kristileg fríheit verið með óvild og kælu nú í hálfð annað ár.

Í fimta lagi býður Sigmundur sig nú til eiðs og undanfæris, ekki að eins fyrir áður sagt rykti, samburði og misþeinkningar, heldur vafalausan fortakseið fyrir allan galdur og fordæðuskap“.

Dómsmenn dæmdu Sigmundi tylftareid í héraði fyrir septem-

bermánaðarlök. Að því, er snertir Eyjólf, kom ýmislegt misjafnt fram um hann, meðal annars, að hann hefði sagt við prestinn bænadag einn veturinn áður, „hann skyldi ekki embætta þann dag, sem hann setti sig út af kirkjunni“, og töldu dómsmenn það hótun. Samt þótti þeim ekki ástæða til að dæma Eyjólf eidd, því síður refsingu, því áburður Sigmundar væri á veikum rökum byggður, og Sigmundur auk þess vandræðamaður sjálfur. Skutu þeir því máli Eyjólfs til alþingis¹.

Málið kom fyrir á alþingi 1669, og þótti þingmönnum litlar sannanir gegn Eyjólf, en þó dæmdu þeir honum tylftareidd, þegar Sigmundur hefði unnið sinn eidd, „en fallist þeir á eiddum, þá undir rannsak, það framast lög út heimta, en erlegir tveir vottar sverji líkindin og ryktið í fyrstu, að svo hafi þeir heyrt, en ei viti þeir, hvað sannast er um Eyjólf“.²

1. október 1669 hafði Magnús sýslumaður Jónsson stefnt Sigmundi og eiðvættum hans á þing að Árnosi, en sum eiðvættin gátu ekki komið þangað. Sigmundur lýsti því yfir, að tvö af eiðvættum sínum hefðu dregið á það við sig, að sanna eiðinn með sér, en ekkert varð úr honum, úr því öll eiðvættin voru ekki við.

20. maí 1670 nefndu sýslumennirnir í Strandasýslu tólf menn í dóm að Árnosi til að dæma um mál Sigmundar og Eyjólfs, og kom fyrst fram, að Sigmundur hefði ekki unnið eidd þann, sem honum var dæmdur vorið 1669. Þá kom fram Helgi Gunnarsson, og herti áburð sinn á Sigmund. Sagði hann, „að hann væri valdur af þeim veikleika, hann hafi og haft hefir, og aldrei hafi sinn hugur þar um skeikað frá þeim fyrsta degi, sami veikleiki á hann kom á Krossnesi“. Dómsmenn spurðu Helga, á hverjum rökum hann bygði áburð sinn, „hvar til hann svaraði, að í fyrstu, áður hann veikleikann fékk, hafi hann átt að fala þá kvennsnipt, er Helgi nú á, af hennar bróður, Jóni Oddssyni, í eitt mál að mjólka fyrir sig kú sína, eptir nefnds Jóns framburði, sem Sigmundur ekki fékk, en þar eptir á sama vetri, nær það í orð kom, að Helgi mundi eignast nefnda kvennpersónu, fékk hún þann óvenjulegan veikleika, sem á hana kom, og menn vita, og síðan, hálfum

¹ Alþ.bók 1669 númer 13.

² Númer 12.

mánuði þar eptir, varð Helgi sjálfur veikur, svo sem í fyrra vor hér að Árnese auglýsti, og í dóminum er getið og enn nú hann hefir, svo sem nú í dag fyrir vorum augum auglýstist, að hann hastarlega niður féll“.

Dómsmenn spurðu nú eiðvætti Sigmundar, hvers vegna þau hneigðust fremur til að sverja móti Sigmundi en með honum, og svöruðu þau, „að þar sé sú orsök til, eptir sem Sigmundur falaði húsavist á Reykjanesi eptir framburði Höskuldar Einarssonar og Jóns Grímssonar, sem Sigmundur ekki fékk, hafi þar eptir veikleiki komið á heimilisfólk þar, karlmenn og kvenmenn“. Auk þess báru þeir fyrir sig líkindi þau, sem getið er um í fyrra dómnum. Eiðvættin sóru nú eiðinn, og var eiðstafur þeirra á þessa leið: „Til þess legg eg¹ hönd á helga bók, og það segjum vér almáttugum guði, að þann eið, sem Sigmundi Valgarðssyni var til-dæmdur í fyrra vor hér að Árnese anno 1669 fyrir galdra og for-dæðuskap, hyggjum [vér] honum heldur ósæran en særan og hann heldur valdan en óvaldan af áburði Helga Gunnarssonar, og að svo stöfuðum eiði sé mér guð hollur, sem eg satt segi, gramur, ef eg lýg“. Eptir eiðatökuna skoruðu sýslumennirnir á alla, sem við voru staddir, að segja, ef þeir vissu nokkuð, sem skýrt gæti mál Sigmundar, hvort sem það væri með honum eða mót, en ekkert nýtt kom fram. Loksins dæmdu dómsmenn málið til lögmanna og lögréttumanna á næsta alþingi.

Að því er snertir Eyjólf, höfðu tveir hreppstjórar svarið á þingi að Árnese 2. október 1669, að þeir hefðu leingi heyrt honum brugðið um galdur, en ekki vissu þeir sannindi á því. Á þessu þingi hafði Magnús sýslumaður nefnt Eyjólf eiðvætti til tylftareiðs. Voru þau nú við, og sóru eið með þessum eiðstaf: „Til þess legg eg² hönd á helga bók, og það segi eg guði almáttugum, að eg hygg Eyjólf Jónsson heldur sekan en ósekan af galdrameðferð, sem hann hefir leingi verið af ryktaður, og það hygg eg, veikleiki á fólkinu aukizt hafi, síðan þeir Eyjólfur og Sigmundur í óvild og hatur féllu sín í milli, svo sem veikleikinn megi af annars hvors eður beggja völdum vera, og þennan eið sver eg hvorki fyrir vild né óvild við nokkurn mann eða annara muna sakir, og

¹ Nöfnin.

² Nöfnin.

að svo stöfuðum eiði sé mér guð hollur, sem eg satt segi, gramur, ef eg lýg“.

Dómsmenn og sýslumenn spurðu nú eiðvættin, hvers vegna þau væru heldur móti Eyjólfvi en með honum, og svöruðu þau til þess:

Í fyrstu, að nú fyrir nokkrum árum og tíma um liðnum heyrta hafi, að opt nefndur Eyjólfur Jónsson hafi fala átt skiprúm af Birni heitnum, sem var á Finnbogastöðum, sem hann ekki fékk. Hafi þá Eyjólfur átt að svara, þó hann Björn smíðaði háa skinnbrókina, þá mundi hann fá skinnbrókafyllina eður sömu [orð] þeirrar meiníngar, og á því sama vori litlum tíma þar eptir drukknaði greindur maður Björn Einarsson með öllum sínum fimm hásetum.

Í öðru lagi ber Þórður Þórðarson, að Eyjólfur hafi fyrir nokkrum árum falað að sér golsótt lamb, sem hann ekki fékk, og þar eptir snarlega, í sömu viku, segist hann hrapað hafa með 1² sauðum úr Fellshlíð fyrir grjótkasti ókennanlegu úr fjallinu, sem ekki sé von á skriðum, og hafi af greindum sauðum dáið nú.

Í þriðja máta segjast sóknarmennirnir heyrta hafa, að Einar s[álugi] Þiðriksson hafi dróttað að Eyjólfvi „um sauða dauða á fé sínu“. Dómsmenn dæmdu málið til Þorleifs lögmanns Korts-sonar, og skyldi hann leggja á það fullnaðardóm, svo fljótt, sem auðið væri¹.

1670 kom málið aptur fyrir á alþingi, og voru þeir Sigmundur og Eyjólfur þar báðir í varðhaldi. Lögmenn nefndu tólf lögréttumenn í dóm til að segja álit sitt um málið, og þóttu þeim rök eiðvættanna, sem færð hafa verið til, fremur veikja en styrkja mál Sigmundar. Samt vildu þeir ekki fella hann að fullu, þar sem hann þverneitaði öllum galdri, og skutu málinu til lögmanna og lögréttu allrar. Var málið nú dæmt, og er dómurinn á þessa leið: „Og að þessu öllu nú innan og utan vébanda svo hið ítrasta sem mögulegt er rannsökuðu, dæmdu og ályktuðu nú í nafni drottins, lögmenn og lögréttumenn í herra fógetans nálægð og með hans vitund og ráði, samt nær verandi sýslumanna meiníngu, að Sigmundi Valgarðssyni sú vægð sýnist að svo komnu, að hann lífi haldi, þar hann hvorki vill neitt um galdra meðferð eður verk

¹ Hndrs. Thotts 2110 4to.

meðkenna, og ei heldur neitt þess konar á honum fundizt, þótt grandvarlega rannsakaður væri í þann máta, sem mönnum frekast til hugar kom. En fyrir undan farið rykti, áburð og eiðfall dæmum vér, að Sigmundur Valgarðsson líði eitt húðlát hér á Öxarárþingi og annað ekki minna, sem næst gangi lífi, heima í héraði á til teknum tíma, sem sýslumönnum hentugt sýnist, og það þó áður hann úr fángelsi sleppur. En sannprófist síðar í orðum, verkum eður nokkrum athöfnum, að hann í galdravaldamálum eða þar að hnígandi sekur fornemist, þá sé hann strax rétt tækur undir lagadóm og lífláts straff. Sú fyrri refsing var á lögð þann 4. júlí að nær verandi lögmönnum og alþingismönnum öðrum¹.

Sama daginn og Sigmundur var hýddur, var kveðinn upp dómur í máli Eyjlfss Jónssonar. Hann hafði ávalt þverneitað því, að hann hefði nokkurn tíma tekið þátt í nokkrum galdri, „og boðið sig til ofan á þann sannleika lífið að leggja“. Dómsmenn sögðust ekki hafa fulla samvizku til að dæma Eyjólf til dauða, og töldu það ekki heldur allskostar löglegt, hvorki eptir Móseslögum né nýrri lögum. Skutu þeir málinu undir „úrlausn og atkvæði kónglegrar majestatis commissarii Jens Rodsteen, hvern vér spyrjum nú til Bessastaða kominn vera, undir hans velbyrðigheita, ásamt herra fógetans, kónglegrar majestatis og herra ríkisins aðmírals vegna, úrlausn og atkvæði, vilji kónglegrar majestatis commissarius hann svo náða, að hann út af landinu færist, en ef ei, þá er fullkomin ályktun til nefndra lögbíngismanna, að Eyjólfur refsist með þremur húðlátum, öllum fast og alvarlega á lögðum með trúlegri tilsjón greindra sýslumanna Magnúsar Jónssonar og Vilhjálms Arnfinnssonar, og að í vöktum sýslumanns sé eptir embættisskyldum þeirra svo leingi, sem hann hefir ekki öll ákveðin húðlát út tekið, nema konúnglegrar majestatis ordre kunni öðruvísi hér til að koma, eða kóngleg majestet til trúí aðra².

1669 hófst galdramál út úr deilu þeirra Jóns yngra Sigurðssonar, sonar Sigurðar lögmanns í Einarsnesi, og Lopts kirkju-prests Jósepssonar í Skálholti um Ragnheiði Torfadóttur, fósturdóttur Brynjúlfs biskups Sveinssonar. Jón var þá enn í skóla, og fékk niðurfallsflog, svo hann varð að hætta um stund við

¹ Núm. 6.

² Núm. 22. Árb. J. Esp. VII bls. 57, 63.

skólanámið, og mun hann þá hafa dvalið hjá foreldrum sínum með sprettum en í hvert skipti, sem hann kom að Skálholti, og sá Ragnheiði, komu flogin jafnharðan. Þetta var eignað galdri, því í deilunni hafði séra Loptur látið sér um munn fara hótunaryrði til Jóns, en Skapti, bróðir Lopts prests, sem var hans önnur hönd í þessu, hafði, segir sagan, komið tveimur galdrastöfum á Jón, öðrum undir hægindið í rekkju hans, en hinum í hálsklút hans. Út úr þessu hófst málið.

9. febrúar 1670 gefur Jón yngri Sigurðsson út yfirlýsingu um sjúkdóm sinn og upptökin til hans, og skorar Sigurður faðir hans á hann að fylgja málinu fram. Yfirlýsingin og áskorun Sigurðar lögmanns eru á þessa leið:

„Hvort sem guði mínum almáttugum þóknast um lítium eða lángan tíma mig vesælan við lífið spara, þá læt eg í ljósi þeim, sem um þetta nokkuð varðar, í trausti við almáttugan guð, fyrir hverjum ekkert kann hyljast, að eg hefi fullkomna og tvílausa samvizku, hyggju, grun og meiníng, að kirkjupresturinn hér í Skálholti, sem nú er, séra Loptur Jósefsson, hafi með göldrum og fjölkynngi gert eður gera látið mér þann kvalarlega kvilla, í hverjum eg í guðs augliti og manna hefi optlega á þessum vetri þjáður verið, vitnandi til guðs, sem er sannleikurinn, að eg auglýsi þetta með hreinni samvizku fyrir hverjum manni, óskandi af hjarta mér, ásamt öðrum, sem með mér þurfandi eru, guðs almáttugs miskunnar og hjálpar og friðþægíngar Jesú Kristí í fulltíngi heilags anda. Þessu til merkis skrifa eg með eigin hendi, nú fyrir guðs náð með óbrjálaðri rænu hér undir. Skálholti anno 1670, þann 9. febrúarii.

Jón Sigurðsson.

Upp á þetta fyrir ofan skrifað, auglýst af syni mínum, Jóni Sigurðssyni yngra, hefi eg ófæða samvizku, hyggju og meining, að kirkjupresturinn séra Loptur Jósefsson hafi með göldrum og fjölkynngi gert eður látið gera áður nefndum Jóni Sigurðssyni þann veikleika, að hverjum hann í vetur þjáðst hefir, og befala eg Jóni yngra Sigurðssyni, syni mínum, sitt hér fyrr skrifað hugboð í trausti drottins, eptir samvizku sinni, séra Lopti Jósefssyni auglýsa með leyfi biskups og skólameistara¹.

¹ Hndrs. Thotts 2110, 4to.

10. marz 1670 setti Jón sýslumaður eldri Vigfússon þing að Vatnsleysu eptir ósk Sigurðar lögmanns Jónssonar, og vildi lögmaður komast þar fyrir, hvort orð léki á, að nokkur væri valdur að veikindum sonar síns. Bað þann þingmenn bréflega að lýsa því yfir, ef þeir hefðu heyrt í héraði, „að nokkur maður, úngur eður gamall, einn eða fleiri, muni syni sínum, Jóni Sigurðssyni yngra, þá óvenjulega þjáning, kvöl og þínu gert hafa, sem hann liðið og með plágast hefir“. Lét lögmaðurinn heyra á sér, að hann væri neyddur til að stofna til þessa þings á óvenjulegum tíma „þess vegna, að honum þykir nýmæli í vera, og kristindóms rétti til viðhalds, en ekki til niðurdreps“. Tólf menn lýstu því yfir á þinginu, að þeir hefðu heyrt séra Lopti Jósepssyni brugðið við sjúkdóm Jóns, en ekki vissu þeir, hvort það væri satt.

Í annan stað krafðist Sigurður lögmaður þess, „að opinberað væri, hvort við staddir menn heyrt hefði með göldrum og gjörningum þau kvala og bana tilræði gerð verið hafa sínum syni, Jóni Sigurðssyni yngra, af kirkjuprestinum áður nefndum í Skálholti, séra Lopti Jósepssyni, eður að hans ráðum, verki, vilja eður vitund, orðum eður athöfnum fólkskulega framkvæmt til nokkurs heilsubrests, skaða eður hindrunar“, og svöruðu menn til þess því, sem þeir höfðu borið áður, en fjórir menn tóku fram, að þeir hefðu heyrt, að veikleiki Jóns Sigurðssonar yngra „mundi af óleyfilegum göldrum eður gjörningum vera, en hver í sannleika af valdur væri, mætti guð vita“.

Í þriðja lagi krafðist Sigurður lögmaður þess, að sér væri sagt, ef „nokkur vissi, heyrt eður fornumið hefði af nokkurs manns hótunar eður heitingar orðum eður yfirhlökkun síns sonar meins eður og hólsmunum við, um eður yfir honum, hvort fjarlægur verið hefir eður ekki“, en þingmenn kváðust ekki heyrt hafa neitt slíkt.

Lögmaður fór nú fram á, að Jón sýslumaður Vigfússon tæki eiða „til undirbúnings bevisínga fullkomins ryktis“, en hann kváðst ekki geta það að svo stöddu, því séra Loptur væri ekki við staddur. Auk þess þótti mönnum ekki þörf á að taka eiða, þar sem sumir, er borið höfðu galdrakvitt á séra Lopt, voru svarnar loftréttumenn.

Að síðustu bað lögmaður sýslumann að sjá svo til, að séra Loptur Jósepsson gegndi illmæli þessu svo fljótt, sem auðið væri,

og kvaðst sýslumaður skyldu gegna málinu, jafnskjótt og það kæmi fyrir sig á löglegan hátt, en þar sem lögmaðurinn viti til, að hann vildi fá séra Lopt til að gegna málinu, þá vonaði hann, að hann sneri sér um það til yfirvalds prestsins¹.

Eftir þetta bar Jón Sigurðsson áburð þann á Lopt prest, sem nú skal greina: „Eftir því eg Jón Sigurðsson yngri hefi um nokkra umliðna tíma, nefnilega á þessum vetri, af kvalarlegum veikleiki plágaður verið, sem guði almáttugum er gjörst kunnugast og þar með frómum mönnum mörgum, sem til vitað hafa bæði að heyrn og sjón, þá hefi eg mína samvizku grandvarlega rannsakað, og í henni fundið, að þessi minn áður sagður veikleiki væri af manna völdum. Þar fyrir í trausti almáttugs guðs segi eg fyllilega þig, séra Loptur Jóseppsson, af mínum áður sögðum veikleika valdan, annað hvort með ráði eða dáð. Þessu ber eg þig, það framast lög og mín samvizka leyfa, að vitni allra þeirra, er orð mín heyra.

Jón Sigurðsson yngri, meh“.

30. júní nefna þeir Jóhann Pétursson Klein, umboðsmaður höfuðsmannsins, og Brynjúlfur Biskup 31 prest í dóm að presta-stefnu að Þingvöllum um mál séra Lopts Jóseppssonar. Líkindin, sem bárust á séra Lopt, voru:

Fyrst og fremst orðrómur sá, sem sannaður var á Vatnsleysu-þingi.

2. „Harðkvæla veikindi Jóns Sigurðssonar, er hann þoldi í Skálholti 1669 og 1670 með stórhljóðum og aungvitum, en var óhindraður, nær annars staðar dvaldi.

3. Fram ber Jón, að fundið hafi í svæfli eða koddá sínum eftir næstu fráför Skapta Jóseppssonar, bróður séra Lopts, blað með tveimur óvenjulegum characteribus. Ítem, að séra Loptur hafi sér feingið blað með tveimur characteribus að leggja við sína síðu“.

Séra Loptur lagði fram um sig góða vitnisburði, og eins voru lögð fram vottorð um, að Jón Sigurðsson væri ráðvandur piltur. Dómsmenn dæmdu séra Lopti tylftareið fyrir áburðinn, og voru honum nefnd tólf eiðvætti, alt prestar. Skyldu þeir sverja fyrir biskupi eða prófasti „að séra Loptur Jóseppsson sé ekki né verið

¹ Hndrs. Thotts 2110 4to.

hafi með vitandi, viljandi, valdandi né verkandi harðkvæla veikleika Jóns Sigurðssonar ýngra frá Einarsnesi, er hann þolað hefir í Skálholti og þar nálægt anno 1669 og 1670, með fordæðuskap, göldrum eða galdragjörningum, með ráði eða dáð, gert eða gera látið, og aldrei hafi hann meðferðis haft, feingið né afhent Jóni Sigurðssyni þá characteres, fá né afhenda látið, er Jón Sigurðsson ber sig í sínum kodda fundið hafa, ei heldur þá characteres honum feingið, er Jón Sigurðsson ber hann sér feingið hafa, og svo sannarlega, sem hann þetta satt sver, þá hjálpi honum guð, en refsí, ef hann lýgur“. Skyldi séra Loptur hafa unnið eiðinn innan Mikaelsmessu, og áttu Sigurður lögmaður og Jónson hans að eiga kost á að vera við eiðatökuna. Ef Loptur prestur félli á eiðnum, skyldi hann verða af embætti sínu, og dæmdu þá dómsmenn mál hans til náðar konungs og höfuðsmanns, eða Jóhanns Péturssonar Kleins, úr því höfuðsmaður væri ekki við.

27. september kom mál Lopts prests aptur fyrir á prestastefnu á Þíngvöllum, og voru eiðvætti Lopts þar við. Brynjúlfur biskup spurði Lopt, hvort hann vildi nú vinna eiðinn, og kvaðst hann alþúinn til þess, en þegar til kom, lýstu eiðvættin því yfir, að úr því málinu hefði verið skotið til úrskurðar fógetans, þá þyrðu þeir hvorki né vildu eiga neitt við það, fyrr en þeir vissu úrskurðans. Biskupinn spurði þá eiðvættin, hvort þau teldu séra Lopti eiðinn særan, en þau báðu hann flest auðmjúklega að neyða sig ekki til að segja álit sitt um málið, fyrr en þau hefðu heyrt hverninn fógeti tæki í það, en að því búnu kváðust þau mundu sverja í málinu, hvenær sem vildi. Sum eiðvættin lýstu því aptur yfir, að þau hygðu, að séra Loptur hefði ekki sjálfur valdið veikindum Jóns Sigurðssonar með göldrum, en þau þyrðu ekki að bera af honum, að hann kynni að vera í vitorði með þeim, sem valdur væri að þeim, og að hann hefði feingið Jóni Sigurðssyni „þá ókennilegu characteres“.

Jóhann Klein fógeti samþykkti fyrra prestastefnudóminn að Bessastöðum 24. október 1670.

30. júní 1671 kom mál séra Lopts enn fyrir á prestastefnu að Þíngvöllum, og nefndi Brynjúlfur biskup þar 15 presta eptir undirlagi Jóhanns Kleins til að ráða því til lykta. Bauðst biskup til að taka tylftareiðinn af séra Lopti, og voru öll eiðvætti hans við, nema einn prestur, sem hafði löglegar afbatanir. Það var

séra Helgi Grímsson að Húsafelli, og er til „Resolutio hans um séra Lopt Jósepsson“, dagsett 18. júlí 1671¹. Loptur prestur var enn fús til þess að vinna eiðinn og tveir prestar með honum, en hinir stóðu við framburð sinn, að þeir hygðu, að séra Loptur væri ekki sjálfur valdur að veikindum Jóns Sigurðssonar, en þeir gætu samt ekki svarið með honum, því þeim þætti líklegt, að hann hefði verið í vitorði með þeim, er gerði Jóni galdra-veikina. Séra Helgi Grímsson lýsti því seinna yfir, að hann væri fremur með séra Lopti en hitt, og níu prestar úr Skaptafellssýslu gáfu honum vottorð um, að þeir væru honum hlyntir í þessu máli. Eingu síður dæmdu prestarnir séra Lopti eiðfall og mál hans alt á náð „háyfirvaldsins“, eins og ályktað hafði verið sumrinu áður².

Ekki er mér ljóst, hvað „háyfirvaldið“ hefir gert við mál séra Lopts, en víst er um það, að hann varð að fara af landi burt. Svo er sagt, að Brynjúlfur biskup hafi skrifað konungi meðmælingarbréf með Lopti presti, þegar hann fór utan, en ekki veit eg sönnur á því. Loptur kom aptur til Íslands laungu seinna, og varð kirkjuprestur í Skálholti eins og áður³.

Í Bréfabók Brynjúlfs biskups hafa verið ýms skjöl um mál þetta, en þau hafa flest verið skorin upp úr bókinni. Á registrinu við bindi það af Bréfabók Brynjúlfs biskups, sem hér er um að ræða⁴ sést, að þar hefir verið „Galdravaldsmálsundirbúningur Jóns Sigurðssonar ýngra upp á séra Lopt Jósepson⁵“ og „Dómur um mál séra Lopts Jósepssonar við Jón Sigurðsson ýngra frá Einarnesi upp á galdraverkaáburð Jóns upp á séra Lopt og fleiri þess máls circiunstantiæ“, en bæði þessi skjöl eru týnd og tröllum gefin fyrir laungu, eflaust áður en Árni Magnússon komst yfir handritið. Aptur er þar enn til eitt skjal, sem snertir mál þetta: „Formúla sú, sem biskupinn m[agister] Brynjúlfur Sveinsson fyrir skrifar kirkjuprestinum séra Lopti Jósepssyni að lesa af prédikunarstólnum í bænahaldi fyrir Jóni Sigurðssyni ýngra

¹ Hndrs. Lbs. C 19, bls. 141. Eg hefi ekki séð skjal þetta.

² Hndrs. Lbs. 101, 4to 133.—38. bls.

³ Árb. J. Esp. VII, bls. 60—61. Norðanfari XXIII, bls. 50.

⁴ Hndrs. Á. M. 279 fol.

⁵ bls. 233 o. s. frv.

⁶ bls. 247 o. s. frv.

frá Einarsnesi, hver af undarlegum og óvenjulegum veikleika þykir um stundir þúnglega þjáður og haldinn verið hafa“. „Formúlan er á þessa leið: Hér með tökum vér allir til vorra bæna allar veikar, þjáðar og þvíngaðar manneskjur á sál eða líkama etc., meðal hverra vér nú sérlega til nefnum þá erlegu úngu skólapersónu Jón Sigurðsson yngra frá Einarsnesi, hver af undarlegum og óvenjulegum, en þó þúngum og hörðum veikleika einatt í vetur þjáður og þvíngaður harðlega verið hefir, óskandi og biðjandi af öllum hug og hjarta, að vor góður miskunnsamur guð vilji í Jesú nafni hins krossfesta hans eynd og neyð náðarsamlega á líta og honum líkn og lækning á öllum þessum sínum meinsemdum af hæðum himnanna senda, og ef svo mætti ske, að þessi hans kvöl og neyð væri af nokkurs manns eða manna vild, völdum eða verkum fyrir sending vundra anda, eins eða fleiri, til fallin, hvað einum guði er enn nú kunnugt, en mönnum ekki, þá óskum vér af öllu hjarta, að sá almáttugi guð, sem hjörtun og nýrun rannsakar, vildi í Jesú Kristí nafni, síns eingetna sonar, það opinbera, svo sá eða þeir, sem því mættu valda eða valdið hafa, mættu fyrir lögleg og kristileg meðöl líkamlega straffaðir verða, sjálfum guði til dýrðar, en andskotanum og hans limum til niðurlægingar og öðrum til viðvörunar, ellegar í öðru lagi, að guð sjálfur vilji hann eða þá líkamlega straffa til holdsins deydíngar, svo andinn mætti hjálplegur verða á degi vors herra Jesú Kristí. Heyri oss þar um og bænheyri vor góður guð í nafni hans eingetna sonar Jesú Kristí. Amen.

Þetta næst fyrir farandi bænarform fyrir Jóni Sigurðssyni frá Einarsnesi sendi biskupinn m[agister] Brynjúlfur Sveinsson kirkjuprestinum séra Lópti Jósepssyni, til segjandi og befallandi, það honum opinberlega upp að lesa af prédikunarstólnum í bænni eptir prédikunina, þar sem heima ætti, upp hefjandi nú á morgun, föstudaginn fyrstan í þorra, sem ber nú á þann 14. januaríi anno 1670, og því framhaldandi á hverjum embættisdegi hér í dómkirkjunni, svo leingi sem með þyrfti, og ei gerðist annað ráð fyrir, hverju til merkis að er biskupsins undir skrifað nafn og nær verandi votta eigin handskriftir. Skálholti, Anno 1670, 14. januaríi.

Brynjúlfur S.s. R. E.h.

Ólafur Gíslason, Eg.h. Jón Ólafsson, Eg.h.“

Ólafur og Jón feingu séra Lopti samstundis eptirrit af bæninni, og votta þeir þar með nöfnum sínum í Bréfabókinni. Enn votta þeir Ólafur, Jón og Ólafur Jónsson, að séra Loptur hafi lesið bænina þrisvar sinnum af stólnum, fyrst föstudaginn fyrstan í þorra 14. janúar 1670, þá sunnudaginn 16. janúar og seinast 23. janúar¹.

Í Alþingisbókinni 1669 er greinileg skýrsla um mál Jóns Leifssonar, sem talinn var valdur að veikindum Helgu Haldórsdóttur, konu Páls prófests Björnssonar í Selárdal. Jón hafði þegar verið brendur fyrir alþingi, en lýst yfir því fyrir andlátið, að Erlendur Eyjólfsson hefði kent sér galdra. Erlendur var brendur um haustið nyrðra. Mál þetta er sérstaklega merkilegt vegna ákærubréfs séra Páls, sem hann sendi báðum lögmönnum, en það þykir þó ekki svara kostnaði að taka hér upp skýrsluna um málið, því hún er prentuð orðrétt í Eptirmælum 18. aldar og hér um bil orðrétt í Árbókum Jóns Espólíns, en þó nokkru fyllri þar að sumu leyti. Auk þess er hún þýdd á dönsku í Island i det 18. Aarhundrede².

8. maí 1671 nefndu þeir Magnús Jónsson og Eggert Björnsson sýslumenn í Barðastrandarsýslu tólf menn í dóm að Túngu í Örlygshöfn til að kveða á um stórmæli það, er Jón bóndi Jónsson í Túngu bar þar fram, „hverju svo er háttað, að sami Jón Jónsson og hans dóttir Sigríður Jónsdóttir bera Jón Úlfsson með fullnaðaráburði, það hann með göldrum og gjörningum hafi gert henni þann veikleika, sem hún kyndilmessu um veturinn anno 1668 með fyrstu feingið hafi, hver óvanalegur veikleiki hana hafði opt og tíðum heim sótt og alt til þess fyrir næstu fimm vikum, en þar fyrir sífelt þrjá föstudaga. Veikleikanum segir Jón svo háttað vera, að djöfullinn hafi tekið fyrir hennar kverkar, eptir sinni staðfastri hyggju, svo hún hafi af því ofboð og andarteppu feingið, blánað og bólгнаð, svo ei hafi lífsmark með henni fundizt“. Dómsmennirnir kröfðust þess af feðginunum, að þau legðu fram rök og líkindi til framburðar síns, „hvar til Sigríður svo svarar, að á á liðnu sumri, áður en hún fékk sinn veikleika, hafi hún send verið til Geitagils, og þótti Jóni, segir hún,

¹ Hndrs. Á. M. 279 fol. bls. 176—178.

² Alþb. 1669 núm. 8, 10. Alþb. 1670 núm. 5. Eptirmæli bls. 425—30. Island bls. 247—11. Árb. VII bls. 55—57. Landfr. Þorv. Thor. II bls. 31—32, en þar er sumt ranghermt.

hún riðið hafi tún sitt, og hafi honum miður líkað, svo þau hafi orðum á kastast, hvað Jón og meðmennir. Það annað færir Jón til líkinda, að í sérhvert sinn, sem stúlkan hafi önd náð, og orð talað, þá hafi hún sagt, að þetta hafi sér Jón Úlfsson gert“. Dómsmenn skorðu á Jón að sanna framburð dóttur sinnar, en hann kvað það vera ómögulegt, því ekki hefðu aðrir verið vitni að veikindum Sigríðar en systkini hennar. „Hér til svarar Jón Úlfsson, að hann viti ei annað sannara fyrir guði, en veikleiki Sigríðar sé ekki af sínum völdum, og þar upp á býður Jón þann eið, og biðst, hann megi hann framkvæma, að hann viti sig ekki um alla sína lífdaga hafa tekið líf eður heilsu af nokk[ur]ri lífandi skepnu með göldrum eður gjörningum, signíngum eður særíngum“.

Í annan stað kom fram framburður Jóns Guðmundssonar, sem hann hafði borið fram 18. ágúst á leiðarþingi að Gjögnum í Patreksfirði, og var á þá leið, „að það áfelli, sem sé á sínum peníngum, sé að sinni hyggju af völdum Jóns Úlfssonar. Líkindi til þessara grunsemdar segir hann, þau séu, að eftir þeirra orðasinníngar hafi hrútur sinn veturgamall dauður legið með óvenjulegri bólgu. Síðan á Þíng-Maríumessu hafi þeir aptur við talast, og hafi hann sig beðið um þvestislykkju. Segist hann sagt hafa, að hrútur sinn skuli gefa honum hana, en að morgni hafi kýr sín feingið æði svo mikið, að hvorki karlmenn né konur hafi við hana ráðið, þar eftir hvergi úr stað komist, og nytlaus verið. Önnur þar eftir í sömu viku hafi hökt bæklud, og nytlaus orðið tilefnalaust, sér vitandi, hvar um hann vitnar til síns heimilisfólks“. Jón Guðmundsson var á þínginu, og lýsti hann því yfir skýrt og skilmerkilega, að Jón Úlfsson hefði gert gripum sínum þessi áfelli með göldrum. Var hann spurður, hver rök eða líkindi hann hefði til áburðar síns, en hann sagði, að alt heimilisfólk sitt væri skylt sér, nema hjón ein, og var vitnisburður þeirra ekki tekinn gildur.

Í þriðja lagi las Þorleifur Magnússon áburð þennan: „Eg Þorleifur Magnússon í trausti guðs og leyfi laganna segi til þín, og ber þig, Jón Úlfsson, í heyrn þessa saman komins þíngsafnaðar, að þú hefir með göldrum og gjörningum sent djöfulinn til heimilis míns að drepa þar kú, ær og veturgamla sauði í minni landeign, og þetta hefir þú drepið með djöfuls og fýtonsanda konst“.

Dómsmenn heintuðu af Þorleifi rök þau og líkindi, sem hann hefði fyrir framburði sínum, „hvar til hann svaraði, að eptir það Jóni Úlfssyni og honum hefði sinnast á Vatneyri um haustið, hafi kýr sín, ær og sauðir óvenjulega drepizt, hvar um hann fram lagði svo látandi vitnisburði, að það beri Jón Jónsson, Margrét Hafliðadóttir og Guðrún Tumásdóttir, að þau hefði fundið kú Þorleifs dauða um vorið fyrir hvítasunnunni anno 1669, og hafi þeim öllum þótt viðbjóðlegt nærri koma. Hafi hún dauð legið á harðri grundu, hverjum téðst hefði, hún hvorki af megurð né aðgæzlu-leysi dáið hafi, og þegar hún hafi flegin verið, hafi ketið verið helblátt, en mjólkinn bæði græn og rauð, en ekkert hvítt, hvar af öllum hafi ofboðið, en innan um hana dauða og flegna hafi verið að heyra sem malahristingur, frá því höfuðið hafi verið af tekið, til þess hún var krufin, en önnur af þeim kvenpersónum, sem nærstödd hafi verið, hafi þótt sjá vandan anda í mannslíki hjá kúnni, og hafi þeim virzt hún af djöflinum drepin hafa verið“. Hinn vitnisburðurinn var á þá leið, að Guðrún Jónsdóttir og Margrét Hafliðadóttir báru, „að eptir það áður sögð kýr var dauð fundin, hafi vondur snertur komið á veturgamlan sauð Þorleifs Magnússonar, svo hann hafi dottið upp í lopt og spriklað fótunum, þess á milli legið, sem dauður væri, og með því móti hafi hann drepizt, ásamt þremur öðrum veturgömlum sauðum, sem og nokkrum fleirum, er síðar sáust með sama snert, ítem tveimur ám, sem af sama slags áhlaupum drepizt hefðu“. „Hér til svarar Jón Úlfsson, að hann blífi við sinn áður boðinn eiðstaf, og vilji konum gjarnan fram koma“.

Í fjórðu grein kom fram framburður Helga Jónssonar, á þá leið, „að nær þeir bjuggu saman á Geitagili, hafi sig og Jón Úlfsson á greint um slægju, svo þeim hafi þar af sinnast, og sama dags kvöld, er Helgi Jónsson stóð í kvíadyrum, hafi sú næsta ærin hjá sér, hverja Jón Úlfsson hafi sjálfur átt, feingið froðufall og kátlegan kránkleika, en að næsta morgni eftir hafi hann feingið máttleysi og þýngsl, svohann hafi legið allan þann dag til sólarlags. Þá hafi hann þann verk fengið yfir um sig, að sér hefði ei getað snúið í viku, hver verkur sér hefði sem önnur gjörð yfir um sig haldið í níu vikur fyrir neðan bríngspalirnar. Segist þó hafa verið á daginn matheill með öllu, þótt hann hafi ei á sér hrinið, en upp í þær allar níu vikur hafi hann á næturnar af

ofurverkjum einga ró haft, en svo máttlaus eptir, að hann hafi hlotið við staf að gánga langt fram á vetur. Kvaðst [hann] fulla grunsemd hafa, að þessi sín veiki hafi hlotizt af völdum Jóns Úlfssonar sökum þess ryktis, sem á honum hafi legið og viðbrigð-anna eptir þeirra viðskipti“.

Í fimta máta fram bar Bjarni Pálsson, að í hitt ið fyrra, er Jón Úlfsson reri hjá sér um vorið, hafi hann lofað honum að skilnaði á vertíðarlokum að færa honum 40 steinbíta og 26 fiska, af hverju sínu loforði hann hafi brugðið. En um haustið næsta, er Jón Jónsson í Túngu hafi komið eptir þessum dráttum, hafi sömu nótt titrun í fæturnar á sér komið, en skjálpti í kroppinn og sem brunasviði um hann allan, en lendi þó helzt innan í lífinu. Kveðst [hann] fulla grunsemd á hafa, að skeð hafi af völdum Jóns Úlfssonar“.

Áburðarmennirnir buðust nú til að staðfesta framburði sína með eiðum, og var eiðstafurinn á þessa leið: „Til þess legg eg¹ hönd á helga bók, og það segi eg guði almáttugum, að hvað eg hefi fram borið og í þennan dóm er inn fært, veit eg ei annað sannara fyrir guði eptir minni hyggju og samvizku, en Jón Úlfsson sé af því valdur, og þessir viðburðir, sem eg fram sett hefi, eru sannir. Og að svo stöfuðum eiði sé mér guð hollur, sem eg satt segi, gramur, ef eg lýg“. Þegar eiðarnir höfðu verið teknir, spurðu sýslumennirnir þingmenn, hvort þeir hefðu heyrt Jóni Úlfssyni brugðið við galdra, „og vildi einginn í ljósi láta, að það ei heyrt hefði, heldur meðkenna allmargir sig það rykti heyrt hafa, hvað Jón Úlfsson einninn meðkennir satt vera“.

Dómsmenn dæmdu Jóni Úlfssyni tylftareid með þeim eiðstaf, „að til þess leggi Jón Úlfsson hönd á helga bók, og það segi hann almáttugum guði, að hann hafi aldrei á sinni æfi, hvorki með göldrum né gjörningum, rúnum, ristíngum, saringum eður kveðskap veitt neinum manni á sál né samvizku, líkama eður limum, gózi eður auðæfum, tjón, skaða eður meinsemd, ekki heldur af öðrum feingið eður í vitund verið nokkrum í viðlíkan máta mein að gera eður neinni skepnu“. Skyldi Jón vinna þennan eið innan tíu vikna særra daga, og nefndu sýslumennirnir honum þegar tólf menn til eiðvættis, en þeir afsögðu allir að sanna eiðinn með Jóni. Sýslumenn skutu því nú til dómsmanna, hvort Jón

¹ Nöfnin.

Úlfsson mætti vera laus, þángað til eiðsfresturinn væri liðinn, eða hvort þeir skyldu taka hann fastan, og lögðu þeir þann úrskurð á, að sýslumennirnir skyldu taka hann til varðveislu og varðhalds, og feingi hann ekki komið fram undanfærinu, áður en riðið væri til alþingis, þá skutu þeir dómi sínum til lögmanna, Þorleifs Kortssonar og Sigurðar Jónssonar, og lögréttunnar á næsta þingi. Sýslumennirnir samþykktu dóm þennan¹.

Eggert sýslumaður Björnsson lét lesa dóm þennan upp á alþingi 1671, og er þess jafnframt getið, að Jón hafi á eingan hátt viljað jata á sig galdur, þótt fast væri geingið að honum. Dómsmenn voru nefndir í málið, og var dómurinn svo feldur, „að fyrir boðins og dæmds eiðs fall. sem undan farið galdra rykti og illa kynning heri Jóni Úlfssyni að líða húðlátsrefsing, sem næst gangi lífi með trúlegri tilhlutun sýslumannsins í Barðasirandarsýslu“. Jón var hýddur 5. júlí².

Bréf er til frá séra Páli Björnssyni í Selárdal til Jóns Úlfssonar, og er það dagsett 24. nóvember 1671. Séra Páll segir, að biskupinn hafi hvatt sig til að áminna Jón, og auk þess hafi hann og móðir hans verið í vist hjá sér, svo árum skipti. Bréfið er mælskt, en fremur ómerkilegt, og er það mark og mið þess að hvetja Jón til að iðrast alvarlega synda sinna, hvort sem þær séu stórar eða litlar, og skuli hann þá „fá friðheit“, þ. e. verða tekinn til altaris, eins og hann hafði æskt eptir. Bréf þetta er víðar til í handritum³.

1. júlí 1671 nefndu lögmenn og fógeti tíu sýslumenn og tvo lögréttumenn í dóm á alþingi til að rannsaka dóma þá, sem sýslumennirnir í Ísafjarðarsýslu, Magnús Magnússon og Páll Torfason, höfðu kveðið upp um galdraáburð Guðmundar Magnússonar á Sigurð Jónsson. Sigurður var sjálfur á þingi. Málsgögnin voru svo laung, að ekki þótti fært að færa þau inn í lögbíngsbókina í heild sinni, „en helzt eptirtakanlegt er það í þessu máli, sem Sigurður meðkent hefir í héraði, sig brúkað hafa gras eitt, sem hann kallar gráurt⁴, hvað ei hafi hrifið. Síðan segist hann annað

¹ Hndrs. Thotts, 2110 4to.

² Núm. 6. Árb. J. Esp. VII bls. 68.

³ Hér er farið eptir handrs. Rasks 108. Þar er bréfið 31 síða í attablaðabroti með mjög smárri hendi.

⁴ Þ. e. Gnaphalium.

gras mellifolium¹ með kvikasilfri úr fjöðurstaf brúkað hafa með sínu eigin sæði, að til lögðum nokkrum staf þar með, á eik ristnum, með fylgjandi nokkurs konar versí eður vísuorðum, er hann sjálfur segist diktað hafa, hvað hann í ljósi látið hafi sýslumönnum og öllum þingsóknarmönnum á heyrandi. Í öðrum parti sé meðkenning Sigurðar um sending undan Álfhól, sem stendur í síðustu meðkenningu Sigurðar, að hann ásamt særingum og hölfunarorðum, sem hann segist haft hafa, hafi hann sig niður lagt, og tekið græðisvepp, og látið blæða þar í tvo blóðdropa úr nösnum sér, og segist þar eptir hafa snarað honum í kjaptinn á djöflinum. Þetta er í héraði handskrifað af sex mönnum, en fyrir vorum dómi segir hann, að í draumi hafi hann látið sæðið svo sem við kvennmannspersónu. Það annað, að sveppnum hafi hann frá sér kastað, en ekki viti hann; í kjaptinn á djöflinum. Nú að nýju, að sunnudeginum liðnum og á mánudaginn, sem er 3. júlí, meðkendi hann svo látandi fyrir fimm sýslumönnum, sig fyrir vanbrúkun guðs orða dauða verðan. Sú vanbrúkun guðs orða segir hann verið hafi galdrar á blöðum. Auk þessa lýsti hann fyrir sömu fimm mönnum þessu: „Alt er það satt, sem hann Magnús Magnússon hefir upp á mig skrifað í héraði, og nú var upp lesið á alþingi“, en úr hraunversi segist hann ei meira kunna en þetta: „Leystu svo færi mitt úr grunni, sem þú leystir ræningjann á krossinum“. Nú þótt oss þætti eiða vanta í þessu máli, þá sjáum vér þar ekki nauðsyn til, þar ljúf og lostug meðkenn-ing nauðalaust er fram komin þar með, að hann fyrir vorum dómi dró upp staf með krít, hvað vér töldum óvenjulegan characterem, hvers mynd einninn í héraðsdóminn inn færð er, þótt ei allshendis saman beri“. Nú eru færðar til greinar úr Exodus 22. kap., Jónsbók og resessi Kristjáns fjórða. „Fyrir þessar greinir laganna, líkindi öll og lostuga meðkenningu Sigurðar, dæmum vér í herrans nafni, að ofan nefndur Sigurður Jónsson, sem þetta mál snertir, straffist á lífinu svo sem sannur galdramaður, og hans kroppur brennist í eldi. Skal fyrir hans andlát honum prestur fást, sem fortölur fyrir honum hafi, ef ske mætti, guð upp veki hans hjarta til enn frekari meðkenníngar í þessu máli. En vér fyrir vora persónu óskum honum apturhvarfs syndanna og sannr-

¹ P. e. Achillea millefolium = vallhumall.

ar iðrunar, guðs miskunnar og eilífs lífs í himnaríki“. Dómsmenn skutu nú dóminum til fógeta, lögmanna og lögréttumanna. „Vorur þeir honum í allan máta samdóma og samþykkir, og kunnu þeir einga löglega málsbót sjá, að Sigurður fyrr greindur kunni frá líkamlegum dauða fríast, að svo prófuðu fyrir heilags anda náð, sem fyrr skrifað er“. Sigurður var tekinn af lífi 5. júlí¹.

Jón sýslumaður Vigfússon yngri var borinn galdri á alþingi 1671, og var því svo farið, að Straumfjarðarskipi hafði hlekt á sumarið áður. Kendi skipstjóri Jóni sýslumanni um, að hann hefði valdið óförum þessum með fjölkynngi, og skrifaði höfuðsmanni eða umboðsmanni hans bréf það, sem nú skal greina: „Efter som jeg haver hoyligen at foregive og at anklage, jeg Skipper Thor Gundarsen — — —, saa haver en Mand paa Island den 15. Augusti mig og min Styrmand skammeligt overfaldet, baade med Hug og Slag, som godt Folk set haver, baade islandske og danske Folk, og sagt og belovet baade til mig og til min Styrmand, det vi skulde faa Ulykke og aldrig at vi skulde komme vel til vores Land. Den samme Mand er ved Navn Jon Vigfussen, som nu er Sysselmand paa Borgefiord, som samme Ord sagt haver. Der for er jeg venligen ombedende den gunstige Övrighed her paa Island, som Landet forestaar og skal forsvare, at samme Mand maatte stille Borge[n] for bemeldte mit Skip för end jeg gaar herfra. Ellers nödis jeg til det at opplægge paa mine Principalers Vegne, efterdi som han haver i saaledis Fald som forskrevet staar“. Bréfið er dagsett að Straumfirði 15. ágúst 1670. Jón sýslumaður bauðst til að vinna eið fyrir áburð þennan, og að hann hefði aldrei feingizt við fjölkynngi. Töldu þingmenn honum eiðinn vel særan. Eptir tilmælum lögmanna og sýslumanna var eiðnum skotið á frest í nokkra daga, og fór hann fram á Smiðjuhóli í Þverárþingi 8. júlí. Eiðstafur sýslumanns var á þessa leið: „Til þess legg eg, Jón Vigfússon yngri, hönd á helga bók, og það segi eg guði almáttugum, að eg hefi aldrei á æfi minni galdur eður fordæðu lært né um hönd haft til brúkunar, og aldrei í ráði, vitorði né samsinníng verið með nokkurri karlmanns eður kvennmanns persónu í galdurs eður fordæðuskapar gjörningi, og ei er eg

¹ Nám. 7. Árb. J. Esp. VII, bls. 68.

Jón Vigfússon yngri valdur töpunar skips eður góz, ógæfu né ófara neinna þeirra manna, sem voru að Straumfirði eða í á næst um liðna sumri 1670, hverir sitt skipbrot liðu á Kotafjöru í vestari Landeyjum á Íslandi, og að svo stöfuðum eiði etc.“ Ekki var Jón Vigfússon laus allra mála, þótt hann ynni eið þennan, því opt var honum brugðið um, eptir að hann var orðinn biskup, að hann hefði verið borinn galdri, og notuðu mótstöðumenn hans sér það meðal annars, til þess að fá færi á honum. Þegar Jón biskup tók við biskupsembætti á Hólum 1684, tóku norðlenzkir prestar honum illa, og eru til skýrslur um tvær presta-stefnur, sem haldnar voru í Viðvík um mál þeirra, en ekki hefi eg séð þær. Enn kærðu klerkarnir Jón biskup fyrir konungi, og skipaði hann Þórði biskupi Þorlákssyni í Skálholti og Kristófer Heidemann, landfógeta yfir Íslandi, að rannsaka málið og senda sér skýrslu um rannsóknina sem allra fyrst. Bréf konungs er dagsett 22. nóvember 1684.

Þórður biskup nefndi 7 sunnlenzka presta til að rannsaka málið með sér á alþingi 3. júlí 1685, og var Jón biskup þar við, og 5 norðlenzkir prestar til þess að standa fyrir ákærum sínum. Skýrslan um rannsóknina er mjög laung, en hér skal að eins getið um fyrstu grein í ákæru norðlenzku klerkanna, því hún snertir galdraorð það, sem fór af Jóni biskupi. Klerkarnir báru það á biskup, að hann hefði „fyrir trölldóm og galdur siktaður verið og fyrir þá sömu trölldóms suspiciónum hefir hann eið af lagt, þar þó einum biskupi byrjar að hafa góðar vitnisburð af þeim, sem þar fyrir utan eru, upp á það hann hrapir ekki í forsmán og snöru lastarans“ eptir fyrri Tímóteusarbréfinu 3. kap. 7. v. Kváðu klerkar það bert af Alþingisbókinni 1671, að Jón biskup hefði verið borinn galdri. Jón biskup bar ekki heldur á móti því, en kvaðst hafa unnið eiðinn fyrir galdraróminn sjálfkrafa, „en ekki fyrir nokkurn fullkominn áburð sér auglýstan“, og bar hann líka fyrir sig Alþingisbókina 1671 máli sínu til sönnunar. Eins og kunnugt er, feingu prestarnir litlu til vegar komið með ákærum sínum, því Jón Vigfússon varð biskup á Hólum, þrátt fyrir þær¹.

¹ Hndrs. Lbs. 101, 4to. 176.—91. bls. Alþbók 1671 nóm 11. Hist.

1672 höfðu feðgar tveir í Ísafjarðarsýslu verið bornir galdri, Þórður Jónsson og Jón Þórðarson. Páll sýslumaður Torfason lafði dæmt þeim tylftareid í héraði, og höfðu þeir fallið á eiðnum. Málinu var skotið til alþingis, og nefndu lögmenn tólf sýslumenn í dóm til þess að ráða því til lykta. Jóni Þórðarsyni var gefið það að sök, að fyrir fjórum árum hefði hann sagt, þegar til rætt varð um sjúkdóm stúlku einnar: „Eg skal flóa henni betur heitt“, og var hann þá únglingur. Ekki hafði stúlkunni þó elnað sóttin eptir þetta. Annars bar sakaráberinn, Jón Jónsson, að Jón hefði goldið föður síns, því öll þessi ógæfa stafaði frá honum. Þórði var aptur gefið það að sök, að hann hefði sagt við Jón Jónsson: „Hafðu skömm fyrir það. Hún hefir það, sem hún hefir feingið. Þér og þínum mun ekki fram fara úr þessu“. Þórður þverneitaði, að hann hefði sagt þetta, en aptur virtist dómsmönnum hann „næsta forherzlulegur“. Þeir feðgar skutu málinu til lögmanna og lögréttu. Jón Þórðarson var dæmdur „til að líða húðlátsrefsing hart á lagða“, mest fyrir eiðfallið í héraði, en Þórður Jónsson átti að „líða hæstu húðlátsrefsing hér á Öxarárþingi og aðra í héraði undir sýslumanns mati forsvaranlegu“. Báðir voru þeir feðgar húðstrýktir á þinginu.¹

10. september 1672 nefndi Guðbrandur Arngrímsson sýslumaður í Húnavatnssýslu sex menn í dóm að Kirkjuhvammi á Vatnsnesi til að dæma um mál það, sem séra Þorvarður Ólafsson² hafði óskað, að rætt væri og rannsakað á þingi, en það var áburður hans á Pál Oddsson fyrir fjölkynngi. Hafði prestur lýst því yfir skriflega, „að Páll Oddsson væri heldur ryktaður en aðrir menn að forneskju og heimulegum illum konstrum. Páll hafði verið boðaður á þingið, og hafði hann lofað að koma þangað, en þegar til kom, sveikst Páll um loforð sitt. Hann hafði reyndar komið að Kirkjuhvammi snemma um morguninn, en var allur á burt, þegar þingið var sett. Guðbrandur sýslumaður bauð samt Þorleifi lögmanni Kortssyni, sem staddur var á þinginu, að taka málið fyrir, „svo forsvaranlegt mætti vera fyrir voru náðugu yfirvaldi, lög og réttur ekki niður dempaðist, frómir frelsist, hinir ill-

eccl. III bls. 732. Ársb. J. Esp. VII bls. 64, 113 VIII bls. 10. Landfrs. Jón. Thor. II bls. 35.

¹ Núm. 6. Árb. J. Esp. VII bls. 72.

² Prestur að Breiðabólstað í Vesturhópi. † 1686.

gjörnu, einkum galdraryktis menn eður gjörninga, eður hverninn sem kveða á, að forneskju, sem tímgastrég í þessu Íslandi, straffist“, og varð það úr, að leitað var að Páli bæði heima hjá honum og annars staðar, en hann kom ekki í leitirnar, og þótti dómsmönnum það vottur þess, að hann mundi ekki með öllu saklaus. Sýslumaðurinn heimsaði nú, að Þorvarður prestur sannaði framburð sinn á Pál, og lagði hann fram nokkur vottorð um, að hann væri sannur. Sýslumaður grennslaðist nú eptir kynningu Páls, og sögðu þingmenn, að hann hefði verið alt að 20 árum þar í sveitinni, en ekki væri þeim kunnugt, að rómur hefði legið á honum fyrir galdra, fyrr en séra Þorvarður hefði kent honum um veikindi konu sinnar, Valgerðar Ísleifsdóttur. Dómsmenn dæmdu, að séra Þorvarður Ólafsson skyldi sjá um, að Páll væri heptur og fluttur til Guðbrands sýslumanns, svo hann gæti ekki hlaupizt á burt. Loksins skutu þeir máli sínu til Þorleifs lögmanns, og það því fremur, sem þeim kom ekki alls kostar saman¹.

14. júní 1673 kom mál Páls aptur fyrir á þingi að Kirkjuhvammi, og báru þær Sigríður Árnadóttir og Oddný Haldórsdóttir Pál þar galdri. Ekki hefi eg séð dóm þennan, en víst er, að málinu var vísað til alþingis. Kom málið þar fyrir sumarið 1673 og dæmdu þingmenn Páli tylftareid í héraði².

17. október 1673 nefnir Guðbrandur sýslumaður Arngrímsson sex menn til þingvættis að Kirkjuhvammi til að bera vitni um það, sem fram kynni að fara í máli Páls Oddssonar. Höfðu sýslumennirnir Guðbrandur Arngrímsson og Guðbrandur Þorláksson nefnt Páli eiðvætti 28. júlí, og grennslaðist Guðbrandur Arngrímsson eptir því, hvort þau væru Páli með mælt eða ekki. Voru fimm eiðvættin með mælt honum, tvö vildu ekki láta skoðun sína í ljósi að sinni, en fimm voru ekki við. Eiðtakan gat ekki farið fram, úr því öll eiðvættin voru ekki við, og var málinu að lokum vísað undir úrskurð Þorleifs lögmanns Kortssonar.

12. nóvember 1673 skrifa fjögur af eiðvættum Páls Þorleifi lögmanni bréf, og segja þar, að þau muni ekki vera skyldug til að sverja með Páli. Bera þau það fyrir sig, meðal annars, að þau þekki lítið til Páls, og hefði legið nær að kjósa eiðvættin

¹ Hndrs. Thotts 2110. 4to.

² Núm. 3.

úr Vatnsnesshrepp. Bréfið er ritað á Urriðaá í Torfalækjarhreppi.

21. nóvember 1673 nefna báðir sýslumennirnir tólf menn í dóm að Kirkjuhvammi „um það slæma, vandasama galdra áburðar málefni“ Páls Oddssonar, og lýsa því yfir, að Þorleifur lögmaður hafi boðið þeim bréflega að stefna öllum eiðvættunum til þings að Kirkjuhvammi, og skyldi ráða málinu þar til lykta. Eiðvættin voru nú öll við, nema eitt, sem var veikt, og lýstu sjö yfir því, að þau teldu Páli eiðinn fremur ósæran en særan, en fjögur vildu sverja hann saklausan, og auk þess fjórir fángavottar. Sýslumenn vissu ekki, hverninn þeir ættu að snúa sér í þessu vandamáli, og vísuðu því enn einu sinni til Þorleifs lögmanns.

19. marz 1674 er enn haldið þing um málið að Kirkjuhvammi, og var lesinn þar upp dómur sá, sem „vís, virðulegur og vel aktaður herra Þorleifur Kortsson lögmann“ hafði látið ganga um mál Páls Oddssonar. Hafði lögmaður dæmt 4. febrúar 1674, að Sveinsstöðum, að eiðurinn skyldi fara fram, þótt svo liti út, sem hann mundi ganga á móti Páli, og voru eiðvættin við stödd. Eiðstafur Páls var á þessa leið: „Til þess legg eg, Páll Oddsson, hönd á helga bók og það segi eg guði almáttugum, að eg hefi aldrei á minni æfi galdur lært, ekki heldur með signíngum, særingum, rúnum eður ristíngum mein, skaða eður tjón gert nokkrum Earlmanni eður kvennmanni, úngum eður gömlum, ei heldur gripum, fénaði eður fjárhlutum nokkurs manns, og ekki hefi eg feingið það af neinum að gera. Og að svo stöfuðum eiði etc.“. Sjö af eiðvættum Páls sóru svo feldan eið: „Til þess legg eg¹ hönd á helga bók, og það segi eg guði almáttugum, að eg hygg Páli Oddssyni, sem borinn hefir verið galdraverkum af Sigríði Árnadóttur og Oddnýju Haldórsdóttur, ofan skrifaðan, stílaðan og dæmdu eið heldur ósæran en særan, og þennan eið sver eg hvorki fyrir vild né óvild við nokkurn mann, heldur alleinasta laganna vegna, yfirvaldsins skikkunar og minnar einlægrar samvizku. Og að svo stöfuðum eiði sé mér guð hollur, sem eg satt segi, gramur, ef ég lýg“.

Eftir eiðatökuna nefndu sýslumenn tólf menn í dóm „um það slæma og vandasama málefni, er við víkur Páli Oddssyni“, og

¹ Nöfnin.

grennsluðust bæði þeir og dómsmenn eptir, hvers vegna eiðvættin hefðu svarið á móti Páli. Sögðu þau í einu hljóði, að „piltur á Kárástöðum væri nú óvenjulega veikur, og það sama sveigt að ofan skrifuðum, títt nefndum Páli, með því sami piltur hans vinnuhjú var, áður veikur varð“. Brandur Gíslason, faðir piltins, var fyrir dóminum, og kvaðst hann hafa grun á Páli heldur en hitt, en dómsmönnum þótti framburður hans óskýr, og hleyptu honum fram af sér að svo stöddu, og það því fremur sem Brandur gat ekki fært nein líkindi fyrir grun sínum.

Páll lagði nú fram „góðra manna vitnisburði, að til máls og gjörða sér erlega og meinlauslega hegðað og breytt hafi, og sér vel komið við alla menn, það framast þeim sé vitanlegt“, og auk þess af sakaði Páll sig af öllum göldrum og fjölkynngi, „vitnandi það til heilagrar þrenningar“. Dómsmönnum þótti málið „vafið og vandasamt, og þóttust ekki sjá, hver refsing Páli bæri að lögum; dæmdu þeir því málið enn þá einu sinni fyrir „erugöfugan, hátt aktaðan herra Þorleif Kortsson, lögmann norðan og austan þessa lands, svo það mætti út kljást og enda taka“. Enn dæmdu þeir Pál „rétt tækan til vöktunar og varðveizlu sýslumanni þessa þings, svo leingi þetta hans mál er ekki til lykta leitt“. Sýslumennirnir samþykktu dóm þennan.

28. apríl 1674 spurði Guðbrandur sýslumaður Þorláksson tvö af eiðvættum Páls að því á Kirkjuhvammsþingi, hvort þau vildu standa við, að þau teldu hann saklausan. Eiðvættin svöruðu bæði, að þau teldu hann saklausan að galdri þeim, sem honum væri *nú* borinn á brún, „en af sögðu þann eið með Páli sanna, sem honum hefir stílaður verið fyrir *allan* galdur, hvar upp á þeir höfðu bandsöl við valdsmanninn“.

1674 kom málið aptur fyrir á alþingi, og hafði þá breytt nokkuð, því Páll hafði kent Árna Daðasyni um alt saman á Sveinstaðarþingi 15. júní 1674. Þorleifur lögmaður Kortsson var þar við, og rannsakaði málið. Árni átti að hafa látið rista eða rist sjálfur spjöld þau, sem málið hafði risið út af, og lagt þau eða látið leggja þau þar, sem þau fundust, Páli til falls. Árni bauðst til að sverja eið fyrir áburð Páls. Þingmönnum þótti það ekki lagaskylda, en leyfðu þó eiðinn, og lýstu yfir því, að þeir teldu Árna hann vel særan. Eiðstafur Árna var á þessa leið: „Til þess legg eg Árni Daðason hönd á helga bók, og því skýt eg til guðs,

að eg hefi aldrei, úngur né gamall, á allri æfi minni galdur lært, ekki heldur með galdri eður fordæðuskap mein gert eða gera látið nokkrum manni, karli eður kvennu, úngum né gömlum, ekki heldur gripum, fénaði eður fjárhlutum nokkurs manns, né það af neinum feingið að gera, og í eingum ráðum eður vitund þar um verið, hvort það á hrærir þau spjöld, sem á Öxarárþingi fram komu í lögréttu anno 1673, á fyrir faranda sumri, og Páll Oddsson sagði fyrir dómi, að eg hefða þau rist eður rista látið, sem og í húsið lagt eður leggja látið, þar þau fundust, sér til falls, hvað Páls áburður er upp á mig fyrir lögmanni á Sveinsstöðum, að eg hefi aldrei það gert eður gera látið, spjöldin í húsin inn leggja, eður þau rist, eður rista látið, og ekki í ráðum eður vitund þar um verið. Og að svo stöfuðum eiði etc.¹.

Nú tók mál Páls að óvænkast, og þeim mun fremur sem hann var fremur illa kyntur orðinn, og hafði fallið á tylftareiðnum heima í héraði. Dómsmenn á alþingi dæmdu „í herrans nafni, og að heilags anda náð til kallaðri, bæði eptir guðs lögum og kónglegum mandatum og venjulegum landslagaprósess með góðri samvizku, að Páll Oddsson straffist á lífinu, sem sannprófaður galdramaður eptir forsvaranlegri tilhlutun valdsmannsins Guðbrands Árngrímssonar, hver honum og kennimann fái eptir laganna ávísun“. Páll var líflátinn 3. júlí².

Páll bjó í Ánastaðakoti á Vatnsnesi. Jón Ólafsson frá Grunnavík minnist á galdramál Páls á þessa leið: „Páll Jónsson móðurfaðir minn, þá búandi í Kirkjuhvammi, átti mál við Galdra-Pál, að gert hefði sjer galdraveiki, og glettingar mörgum. Tók þá Guðbrandur hann sem annan fanga heim til sín að Ási³, en þá hann færði hann heiman til Alþingis, skyldi Ragnheiður⁴ hafa skipað honum að muna sig um að færa Pál heim aftur jafn góðan. Páll var dæmdur til eldsins, og er sagt, hann hafi beðið að heilsa heim konunni og barninu⁵. Hann skyldi hafa rétt sitt skeggjaða höfuð út úr eldinum, og sagt: „Sjáið þar mitt sakleysi“.

¹ Núm. 3.

² Núm. 4. Árb. J. Esp. VII bls. 72, 73. Sýslumannaæfir I, bls. 583.

³ í Vatnsdal.

⁴ kona Guðbrands sýslumanns.

⁵ Þ. e. Ragnheiði og Þorláki syni þeirra sýslumanns hjónanna. Sá orðrómur lék á, að Páll væri faðir Þorláks að réttu lagi.

Tókst samt, þótt tregt veitti, að brenna hann, og eigi fyrr en skórnir voru af honum leystir, en í öskunni fannst hjartað óbrunn-
ið. Bað böðullinn, er Hafliði hét, Guðbrand að ljá sér hníf að
saxa það, en þá hraut ögn eður slindra upp úr því í auga böðlin-
um, og varð hann einsýnn síðan, en Guðbrandur vildi ei aptur
hafa hnífana, er silfurskeptir voru¹.

Jón Árnason minnst á galdramann einn, sem Páll hét, og bjó
á koti nálægt Stóru-Borg í Húnavatnssýslu. Hann var seinast
brendur á Nesbjörgum. Páll hafði drepð konu sína með göldrum,
rist henni helrúnir á ostsneið, drepð sméri yfir, og látið hana
svo borða alt saman². Ekki er getið um brennu þessa í Alþingis-
bókum, en því var vant, þótt brent væri í héraði, og þykir mér
því líklegt, að hér hafi verið blandað saman málum, og alt sé sama
brennan, brennan í Nesbjörgum hjá Jóni Árnasyni og brenna
Páls Oddssonar á Alþingi.

1673 kom fyrir á Alþingi dómur úr Ísafjarðarsýslu, sem þeir
sýslumennirnir Magnús Magnússon og Páll Torfason höfðu dæmt
12. apríl um galdraáburð þann, sem feðgarnir Lénharður Jóns-
son og Sveinn Lénharðsson höfðu borið á Guðmund Þórðarson.
Sveinn var þá dáinn.³ Málið kom aptur fyrri á alþingi 1674. Páll
sýslumaður Torfason lýsti þá yfir því, að hann hefði optar en
einu sinni leitast við að nefna Guðmundi eiðvætti í þremur
næstu sveitum, en ekki hefði feingist nema eitt vegna mægða og
skyldleika. Þíngmenn kváðu svo á, að þegar svona væri ástatt,
mætti taka upp málið í þeirri sveit innan sýslu, sem hentugast
væri.⁴ 1675 kemur málið enn fyrir á alþingi, og hafði það hvorki
geingið né rekið. Skoruðu nú þíngmenn alvarlega á sýslumenn
í Ísafjarðarsýslu að búa málið svo undir í héraði, að hægt væri
að ráða því til lykta⁵. 1676 kemur málið fyrir á Alþingi í fjórða
skipti. Guðmundur hafði þá unnið eið fyrir galdraáburðinn 5.
febrúar 1676, því tylftareiðsvættin höfðu dæmt honum hann

¹ Handrs. Á. M. 437 fol. 19.—20. bls. Kaflinn er strikaður út í handritinu. Landfræðisaga Þorvalds Thoroddsen I bls. 227.

² Þjóðs. J. Árn. I bls. 594.

³ Núm. 8.

⁴ Núm. 26.

⁵ Núm. 12.

særan. Voru Guðmundi nú dæmd 6 hundruð af fé þeirra feðga í bætur fyrir óröð og ómak, en konungi voru dæmdar 8 merkur.¹

„1. júlí 1673 var rætt á prestastefnu á Alþingi „um aflausn tveggja manna, um hverja ályktað var í lögréttu, að þeim bæri að líða húðlátsrefsing fyrir galdraverk eður áburð, en þeir hafa ekkert meðgengið. Var atkvæði synodi, að þeir taki opinbera aflausn og játi sig lögfalna, og skal aflausnin ske af prófasti.“² Í Alþingisbókinni 1673 er þess ekki getið, að neinum galdramanni hafi verið dæmd hýðing, en ekkert er því til fyrirstöðu, að þessum galdramönnum hafi verið dæmt húðlát á fyrri þingum. Ef til vill er átt hér við ísfirsku feðgana, sem dæmdir voru til hýðingar sumarið 1672.

„3. júlí 1674 var upplesinn dómur virðulegs Eggerts Björnssonar, geinginn í héraði á þessu ári 4 maí, viðvíkjandi þeim eikarspjöldum og beinstykki með óvenjulegum characteribus, er fundizt hafi í buxnapoka Bjarna Ólafssonar. Sömuleiðis var upplesin supplikatia með undir settu nafni Bjarna Ólafssonar, þó ei með eigin hendi og ekki dateruð upp á ár og dag, er hann sendi háaktanda landfógetanum Johan Klein, biðjandi af honum vægðar á líkamlegu straffi fyrir þeirra spjalda geymslu af sinni fávizku, og láta lögmenn og lögréttumenn það, að svo komnu, standa til herra landfógetans andsvars, eptir því honum loflegt og forsvaranlegt sýnist. En lögmenn og lögréttumenn álykta, að svoddan megi ei umvöndunarlaust eður strafflaust líðast sökum guðs dýrðar og náúngans velferðar.“³

„3. júlí 1674 sýndi virðulegur Eggert Björnsson [á Alþingi] eitt kver lítið, hvar innskrifaðar eru með ókennilegum characteribus margháttaðar ókristilegar særíngar og fordæðulegar formælingar, sem fundizt hefir í Barðastrandasýslu í Reykjarfirði anno 1673, 23. júlí. Óska og beiðast alvarlega lögmenn og lögréttumenn, að vel nefndur Eggert Björnsson hið frekasta eptir gáangi og rannsaki, það mögulegt er, ef ske mætti, að eigandi eður óleyfilegur geymslumaður þess kvers uppgötvast kynni og í ljós leiðast, svo að þvílík ótilheyrileg guðs nafns vanbrúkun verði ei óströffuð, og hér um til hlutist alvarlega valdsmenn í grendri

¹ Núm. 5.

² Handrs. Lbs. 101. 4to 72 bls.

³ Núm. 12.

sýslu hið ýtrasta og fyrsta, sem þeim forsvaranlegt sé, bæði fyrir guði og mönnum.¹ Eggert Björnsson og Björn Gíslason sýslumenn rannsökuðu nú málið á Vaðalsþingi á Barðaströnd 22. maí 1675, og er svo að sjá, sem grunur hafi fallið á Jón Bjarnason ýngra, því 1675 dæma alþingismenn, „að hann sé, að svo komnu, afsakaður um meðhöndlun þess kvers“.²

29. júní 1674 var dæmt á alþingi galdramál Böðvars nokkurs Þorsteinssonar undan Jökli. Jakob sýslumaður Benidiktsson hafði áður látið ganga um það tólf manna dóm að Íngjaldshóli í Neshreppi 1. maí sama ár. Böðvari var gefið það að sök, að hann hefði hindrað aflabrögð fyrir séra Birni Snæbjarnarsyni að Staðastað, og hafði hann játað á sig sökina í Gufuskálum í Neshreppi 2. marz 1674. Árni Ámundason spurði Böðvar þar í umboði prests: „Viltu ekki meðkenna, að þú hafir með fjölkynngi og óleyfilegum meðulum hindrað afla og fiskibrögð á skipi hans séra Björns Snæbjörnssonar, sem hann Þorvaldur Gíslason hefir verið formaður fyrir nú í vetur?“, hvar til Böðvar Þorsteinsson svaraði: „Eg er búinn að segja það“. Þá sagði Árni Ámundason: „Seg þú annað hvort já eður nei, en ljúgðu þó ekki“. Þá svaraði Böðvar: „Eg er búinn að segja það, og eg segi já til þess“, „að þú hafir“, sagði Árni, „hindrað afla og fiski á skipi hans séra Björns“. Þá sagði Böðvar Þorsteinsson: „Já“. Böðvar skrifaði sjálfur undir játningu sína. Eftir þetta játaði Böðvar hvað eptir annað járnalaus og bandalaus, óneyddur og ópyndaður, í votta viðurvist, að hann væri sannur að sök, meðal annars á Arnarstapa 29. marz, en á hinn bóginn sagðist hann hafa „þessu máli í veikleika játað, og jafnvel á sig logið hafa, hvað hann óskaði, að vel mætti lagfærast“. Á þingi því, sem haldið var í héraði um mál þetta, báru ellefu menn, „að þeir hefðu samvizku til að sverja Böðvar heldur sekan en saklausan í þessu galdramáli um ókennilegar skiparistíngar og fiskibragða hindrun“. Sögðu þeir líka, að galdrarómur hefði legið á honum í nokkur ár, og Böðvar bar það sjálfur, að hann hefði leingi heyrt sér brugðið við galdur. Aptur var einginn á þinginu, sem mælti honum nokkra bót. Böðvar var dæmdur sekur í „óhæfuverknaði og afguðadýrkun“ í héraði,

1 Núm. 13.

2 Núm. 9. Árb. J. Esp. VII bls. 77.

og kom dómsmönnum saman um, að hann hefði „syndgað í móti guðs lögmáli, einninn kónglegu lögmáli, bréfum og mandatis“, en vísuðu málinu til alþingis, að því er refsingarhæðina snerti. Á alþingi bar Böðvar alveg það sama sem áður. Þíngmenn dæmdu, að Böðvar „straffist á lífinu sem galdra og fjölkynngis mönnum hæfir, og venjulegt er“, og skoruðu á sýslumann hans, Jakob Benidiktsson, „að hann eptir laganna ávísun honum prest fái, sem hann eptir guðs orði alvarlega áminni til sannrar yfirbótar og apturhvarfs, því illt verk skal hata, en elska manninn, en sálina allra helzt, sem sinn jafnkristinn“. Böðvar var líflátinn 3. júlí.¹

Veturinn 1675 lenti Helgi nokkur Vigfússon úr Fljótum í Skagafjarðarsýslu í þjófnaðarmáli, og var fluttur til Benidikts sýslumanns Halldórssonar. Um sama leyti sendi Jón Eyjólfsen á Hraunum sýslumanni „blöð með óvenjulegum characteribus og málverki, ásamt einu kveri með nokkrum ókennilegum myndum, þar framan fyrir upp dregnum, einninn lítið spássíukver með sama hætti“, og hafði alt þetta fundizt á heimili Helga Vigfússonar.

25. febrúar spyr sýslumaður Helga í votta viðurvist að Seylu á Lángholti, hverninn stæði á blöðum þessum, og hvort hann jataði að hafa haft þau í vörzlum sínum, „hvar til Helgi svo svaraði með sinn óneyddan og lostugan vilja, að hann meðkenndi sig þessi blöð og kver af öðrum við tekið hafa, og svo hjá sér verið, og það fyrir heimsku sakir, en til eingrar óleyfilegrar brúkunar við nokkurn mann eður skepnu til góðs né ills, hvað hann undir heilaga þrenning vottaði, hver flest öll blöð Helgi segir, að Jón Jónsson nokkur lausamaður, ættaður úr Fljótum, við hvern vér könnumst, sér feingið hafa. Einninn hafi sami Jón þær óvenjulegar stafamyndir, sem á kverunum eru, myndað og upp dregið“.

15. apríl þíngar Benidikt sýslumaður að Felli í Sléttuhlíð, og segir sveitarmönnum frá galdraskræðum þeim, sem honum höfðu borizt frá Helga. Er því bætt hér við, að nokkur orð, „sem sýnast að horfa til guðs heilaga nafns vanbrúkunar“, hafi fylgt stöfunum. Helgi hafði verið mest allan aldur sinn í Sléttuhlíð, og krefst sýslumaður því af þíngheiminum, að menn láti í ljósi, ef þeir viti til þess eða hafi grun á því, „það nefndur Helgi hafi nokkra brúkun,

1 Núm. 1. Árb. J. Esp. VII bls. 77. Eptirmæli 18. aldar bls. 430.

framkvæmd eður verknað framið og gert með þess konar óleyfilegri stafaristíngu eður það annað, því fylgir, sem guðs h(eilaga) nafni hafi mátt til vanbrúkunar vera eður náúnganum til skaða, nokkrum manni, fénaði eður fjárhlutum manna til tjóns og meinsemdar, hvort heldur vera kann af hans sjálfs eiginlegum orðum eður annara manna grunsemi eður veikindum í yðar heyrn á lopt komið, og yður alla, einn og sérhvern áminnandi og fullkomlega við varandi, það þér upp á guðs h(eilaga) nafns vegna og yðar sjálfs samvizku friunar ekkert undan dragið, það þér í þessu efni fyrir guði og mönnum sannast vitið, hyljið eður dyljið í nokkurn máta upp á það sannleikurinn auglýsist á aðra hvora síðu, til frelsis eður straffs, eptir guðs og manna lögum“.

Sóknarmenn svara, að Helgi hafi alizt upp í Sléttuhlíð og hafzt þar við í fjörutíu og fjögur ár, en aldrei hafi þeir vitað til, og aldrei hafi hann verið grunaður um, að hann færi með fjölkynngi eða annað þess konar.

16. apríl þíngar Benidikt sýslumaður að Holti í Austur-Fljótum, og nefnir 12 menn í dóm til að ráða máli Helga til lykta. Hann var sjálfur á þínginu, og kannaðist við, eins og áður, að hann hefði haft skráðurnar undir höndum, en vildi annars ekki játa upp á sig neinn galdur, þótt fast væri geingið að honum. Sýslumaður spurði nú Fljótamenn, hvort þeir vissu til, að Helgi hefði gert nokkrum manni eða fénaði mein með „óleyfilegri kunnáttu“ í þessi tvö ár, sem hann hefði verið í Fljótum, og neituðu þeir því. Sýslumaður lagði nú fram áburði þriggja manna á Helga. Guðrún Jónsdóttir sagðist hafa grun á því, að Helgi hefði drepíð fyrir sér kú „með óleyfilegri kunst“, og var hún á þínginu, en dómsmönnum þótti hún svo vitgrönn, að þeir tóku ekkert tillit til framburðar hennar, og auk þess færði hún eingin rök eða líkindi fyrir honum. Í annan stað hafði Þorsteinn Magnússon lýst því undir votta, að sig grunaði, að Helgi væri valdur að veikindum barna sinna, en nú vildi hann ekki standa við framburð sinn, og gat hann því ekki komið til greina. Í þriðja lagi hafði Steingrímur Nikulásson borið á Helga „um afla-bágindi á skipi sínu“, en hann var ekki við, „á hverju skipi Steingríms Helgi þó jafnlega með pilti sínum róíð hefir, og hluti á átt, — — — — og oss virðist ónáttúrlegt vera, að hann sér sjálfum бага viljað hafi“. Dómsmenn tóku nú til að athuga mál Helga eptir

lögum, og þótti þeim hann vera verður refsingar fyrir að hafa tekið við galdraskræðunum, og haft þær undir höndum, en skutu því til Þorleifs lögmanns Kortssonar, hve há refsingin skyldi vera. Jafnframt lýstu þeir því yfir, að þar sem Helgi segði, að Jón Jónsson hefði feingið sér galdrakverin, þá virtist þeim nauðsyn bera til, að mál hans væri rannsakað, hvar sem hann væri, en það mundi vera í Vaðlasýslu, og það því fremur sem hann væri illa ræmdur. Að því er snertir Helga, þá skyldi hann sitja í varðhaldi hjá Benidikt sýslumanni, þangað til málið væri á enda kljáð. Sýslumaður samþykkti dóm þennan.¹

1675 lýsa sýslumennirnir í Barðastrandarsýslu, Eggert Björnsson og Björn Gíslason, yfir því, að um vorið hefði Sæmundur Sigurðsson feingið þeim í hendur á Berufjarðarþingi „pappírsblað með tveimur upp dregnum, óvenjulegum caracteribus, sem hann segir, dóttir sín Guðrún meðtekið hafi að afhendingu Sigurðar Ólafssonar.“² Sama háttar characterismynd var hér í gær auglýst, inn færð í dóm geinginn um Magnús Bjarnason eldra, sem fyrir galdramál brenndur var, og hann sagði, sami Sigurður Ólafsson sér afhent hefði í fyrra vetur í Bjarneyjum“. Kváðu þingmenn svo á, að sýslumennirnir skyldu láta „téða stafa meðhöndlun, þá sannprófuð er í forsvaranlegan máta, tilbærilega straffast til alvarlegrar viðvörunar, eftir því sem loflega og venjulega við geingizt hefir“.³ 1676 kemur málið aftur fyrir á alþingi, og lýsir þingheimur yfir því, „að þar nefndur Sigurður meðkent hefir meðferð á galdrastafablaði og öðrum feingið, þá skuli hann húðlátsrefsing fá, nema frekar sannprófist upp á hann, svo til þýngra strauffs horfa mætti, en sú húðlátsrefsing sé undir valdsmannsins mati í héraði“.⁴

1675 samþykkti Sigurður lögmaður og lögréttumenn dauðadóm þann, sem Þorleifur lögmaður Kortsson hafði dæmt á Þingeyrum 26. maí 1675 um Magnús Bjarnason eldra, galdramann.⁵

29. júní 1675 var lesinn upp á alþingi dómur sá, sem sýslumenn-

1 Hndrs. Thotts 2110, 4to.

2 Úr Barðastrandarsýslu.

3 Núm. 10.

4 Núm. 30.

5 Núm. 4. Sbr. nr. 10. Árb. J. Esp. VII bls. 83. Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 32.

irnir í Barðastrandarsýslu, Eggert Björnsson og Björn Gíslason, höfðu dæmt á Fífustöðum í Arnarfjarðardölum 27. apríl 1675 um galdramál Lassa Diðrikssonar. Fimm menn höfðu borið sakir á Lassa, og þeir þeirra staðfest framburð sinn með eiði. Lassa var dæmdur tylftareidur í héraði, en eiðvættin sóru honum eiðinn öld-úngis ósæran. Sýslumenn skutu málinu til Þorleifs lögmanns Kortssonar, en hann aftur til alþingis. Aldrei hafði Lassi játað, að hann væri sekur, en „þar sem hann hefir áður bevisanlega ryktaður verið um galdra og fordæðu, og á boðnum og dæmdum tylftareid lögfallið“, þá er það dómsályktun lögmanna og lögréttumanna „í herrans nafni og að heilags anda náð til kallaðri, að Lassi Diðriksson straffist á lífinu sem galdra og fjölkynngismaður eptir forsvaranlegri tilsjón vel nefndra kóns valdsmanna í Barðastrandarsýslu, hverir honum eptir landslaganna tilsögn prest fáí, ef ske mætti, að fyrir heilags anda verkun og kennimannsins alvarlegar fortölur af guðs orði þessa vesala manns hugur og hjarta til sannrarr viðurkenníngar klökkna kynni, svo sál og líkami frá eilíflegum helvítis eldi fyrir Jesúm Kristum frelsuð verði. Um eptir látna fémuni Lassa Diðrikssonar álykta lögmenn og lögréttumenn, að þar um gángi eptir landslögum og lögsömdum dómi 1656 í viðlíku máli“.¹ Lassi var tekinn af lífi 4. júlí.²

Margir ætluðu, að Lassi hefði verið alveg saklaus. Það er í frásögur fært, að þegar hann var brenndur, hafi komið regn mikið, og hafði bálið slokknar þrisvar, en Eggert sýslumaður fótbrotnaði, þegar hann reið af þingi, og var það talin hefnd fyrir það, hve hann hefði geingið fast að lífláti Lassa.³

1675 kemur fyrir á Alþingi mál þeirra Hallgríms Halldórssonar og Markúsar Ólafssonar úr Skagafirði, og hafði Benidikt sýslumaður Halldórsson dæmt það áður á Lýtingsstöðum í Túngusveit 24. apríl. Markús hafði sagt við Hallgrím: „Eg hefi fulla og alla grunsemd á, þú hafir með óleyfilegri kunst gert mér og mínum mein“. Hallgrímur hafði unnið eið fyrir ákærana. Málinu var vísað til Þorleifs lögmanns Kortssonar, en hann vísaði til alþingis. Þingmenn lögðu þann úrskurð á, „að hér inn færð grunsemdarorð

1 Hér er átt við alþingisúrskurðinn eptir brennu Kirkjubólssfeðga.

2 Núm. 5.

3 Árb. J. Esp. VII bls. 83.

Markúsar Ólafssonar heiti ei né séu fyllilegur og efalaus áburður, svo að æra og virðing verjanda og sækjanda skuli þar fyrir skerðast að lögum, og ei meiri sektir á þeim segjast en einfalt fullrétti Hallgríms Haldórssonar, og kóngi fjórar merkur, og sú sekt sé til varygðar, svo einginn dirfist í venju leiða með ósæmilegum grunsemdar svigurmælum að ófrægja sinn sannkristinn náúnga. 1676 var úrskurður þessi enn samþykktur á þingi.¹

Guðrún nokkur Vigfúsdóttir úr Barðastrandarsýslu hafði lýst yfir því á banasænginni, að hún hefði Jón Ástuson, „kenníngarson“ Jóns Jónssonar svonefndan, og Guðnýju Jónsdóttur helzt grunsöm um sinn óvenjulega veikleika, og höfðu þrír heyrnarvottar svarið, að það væri rétt hermt eptir henni. Sýslumennirnir í Barðastrandarsýslu höfðu látið dóm gánga um málið í Svefneyjum 26. maí 1675, og skutu því til alþingis um sumarið, hvort Jón skyldi sverja eið og hve háan. Þingmönnum þótti ekki ástæða til þess, að Jón þyrfti að sverja eið, að svo komnu, og er svo að sjá, að hann hafi ekki verið riðinn við málið eptir þetta.² Guðnýju hefir aptur verið dæmdur tylftareiður, þótt það sé ekki beinlínis tekið fram í Alþingisbókinni, því þess er getið þar,³ að eiðvætti Guðnýjar skuli sæta sömu refsingum og lagasektum og karlmenn, ef þeir vilji ekki sverja. 1676 kemur málið aptur fyrir á alþingi. Tylftareiðurinn var þá farinn fram. „Höfðu sjö nefndarvitnin einúngis fyrir áburðinn með henni svarið, en tvö nefndarvitni og tveir af fángavottunum höfðu aldeilis fyrir allan galdur með henni sannað“. Dæmdu því þingmenn, „að tilbærilegt sé, að Guðný nokkra refsing fái eptir góðri temprun og tilhlutun“ Eggerts sýslumanns Björnssonar, „þar hún hefir ei til dæmdum eiði að lögfullu fram komið“.⁴

12. október 1675 dæmdi Bjarni sýslumaður Pétursson í Dalasýslu í galdramáli Sigurðar Ólafssonar að Felli á Fellsströnd. Mál þetta hafði líka komið til greina að Hjarðarholti í Laxárdal 15. október. 1676 kom það fyrir á alþingi, og var Sigurði dæmdur eiður fyrir galdraróminn.⁵ Þar kom líka fyrir mál um galdraáburð Bjarna

1 Núm. 14. Árb. J. Esp. VII bls. 83. Hndrs. Lbs. C8, 39 bls.

2 Núm. 7.

3 Núm. 8.

4 Núm. 29.

5 Núm. 20.

nokkurs Hákonarsonar á börn Sigurðar, Ólaf og Íngibjörgu. Áburður Bjarna hafði verið linur, en þó var þeim systkinum dæmdur tylftareidur.¹ Mál þetta var enn tekið fyrir á alþingi 5. júlí 1677, og varð til rætt þar um menn þá úr Dalasýslu, sem borið höfðu um galdraáburð þann, sem þau feðginin höfðu orðið fyrir. Hafði því verið skotið til alþingis úr héraði, „hvort svoddan vitnisburður skuli sektalaus vera eður ei“. Þíngmenn skáru svo úr, að þeir Þórður Jónsson og Þorbjörn Einarsson skyldu eiga kost á „sér og hinum, sem greinda ryktisvitnisburði hafa gefið, til fullrar fríunar að sanna sína sögu með eiði, með því góðir menn auglýsa fráma kynning þessara tveggja manna nú hér fyrir dómi“. Þórður og Þorbjörn sóru svo látandi eið: „Til þess legg eg Þórður Jónsson og Þorbjörn Einarsson hönd á helga bók og það segi eg guði almáttugum, að það galdrarykti, sem við, ásamt öðrum mönnum, borið höfum á því ári 1675 við víkjandi Sigurði Ólafssyni og hans tveimur börnum, Ólafi og Íngibjörgu, höfum við heyrt, en ei vitum við, hvað satt er, og að svo stöfuðum eiði sé mér guð hollur, sem eg satt segi, gramur, ef eg lýg“. Þíngmenn kváðu svo á, að þeir Þórður og Þorbjörn og hinir, sem um var að ræða, „skyldu álitast óhindraðir upp á sína æru, að svo prófuðu máli“.²

Bogi Benidiktsson segir, að 1676 hafi Björn sýslumaður Magnússon í Eyjafjarðarsýslu stefnt til alþingis Ara Þorkelssyni sýslumanni í Barðastrandarsýslu fyrir galdur, en lítið hafi orðið úr málinu, enda hafi það ekki verið prófað í héraði.³

1676 lögðu lögmenn og lögréttumenn úrskurð á dóm Magnúsar sýslumanns Jónssonar í Strandasýslu, sem hann hafði látið ganga að Kaldaðarnesi 8. maí sama ár um pappírsblöð nokkur, sem fundizt höfðu í hirzlu Jóns Pálssonar. Blöðin voru alls níu. Jón játaði, að hann hefði sjálfur skrifað sumt af blöðunum og sagði, að þau hefðu ekki verið leingur í vörzlum sínum en tvö ár. „Sum (blöðin voru) með upp á dregnum marg slags óvenjulegum characteribus með tveimur tóustefnum, einninn með margháttaðri og óviðurkvæmlegri vanbrúkun guðs heilaga nafns“. Sveitúngar Jóns höfðu borið

1 Núm. 21. Sbr. Árb. J. Esp. VII bls. 83.

2 Núm. 38.

3 Sýslumannævir I bls. 248 II bls. 121. Árb. J. Esp. VII bls. 86.

honum gott orð og sagt, að þeir vissu ekki til, að „hann þess háttar brúkað hafi neinum til meins“, en þíngheimur dæmdi samt, að Jón skyldi hljóta „húðlátsrefsíng, sem næst gáangi lífi, og að fyrr nefnd blöð öll níu séu brend fyrir nösnum þess dreings Jóns Pálssonar, undir eins og hann skal straffið út taka, hver blöð sýslumaðurinn í lögréttu nú aptur með tók“.¹

1677 er dæmt á alþingi um þjófnaðarmál og húsbrot Bjarna Arasonar úr Ísafjarðarsýslu. Auk þess hafði sannast á Bjarna, „það hann hafði geymt í sinni hirzlu eitt blað, á hverju sýslumönnum virtist með nálægum héraðsmönnum stór vanbrúkun guðs heilaga nafns, sem og öðru megin galdralegar ristíngar“. Þíngmenn dæmdu Bjarna „alvarlega húðlátsrefsíngu“ í héraði fyrir blaðgeymsluna „til fullkomlegrar viðvörunar, svo þess háttar vanbrúkun guðs heilaga nafns sé ekki án vandlætíngar né refsíngarlaus“.²

6. júní 1677 dæmdu tólf menn í Óskholti í Borgarfirði um galdrarmál „þess óráðvanda og illa kynta dreings“ Þorbjarnar Sveinssonar. „Virðulegur valdsmann“ Jón Sigurðsson yngri skaut málinu til alþingis sama ár. Sýslumaður hafði, „öllum þíngsóknarmönnum á sjáandi, fundið á nefndum Þorbirni Sveinssyni eina skinnbuddu, í hverri að geymd voru þrjú kver, ásamt skinnleingju, þetta alt með óvenjulegum characteribus. Í einu kverinu var ogsvo blýplata út krössuð með þess háttar ljótum stafamyndum“. Sýslumaður lagði öll þessi galdratæki fram á þínginu. „Þá enn síðar hafði sýslumaðurinn í góðra manna nálægð fundið í læstri hirzlu Þorbjörns Sveinssonar að Stóru-Skógum eitt tálnkstykki út párað og upp á dregið öðru megin með óvenjulegum characteribus fjórum“. Þorbjörn meðkendi „sig sjálfan skrifað hafa tvö af þessum kverum, ítem á skinnleingjurnar, og svo til reynslu brúkað fyrst einn staf, að vita, hver frá sér stæli, með þeirri forskrift, sem hann í kverinu tilvísað hafði, sömuleiðis nokkra af þeim stöfum til að spekja fénað með, hann sjálfur og þessa stafi upp dregið að nýju. Framar fæst ei af honum, né feingizt hefir að meðkenna“. Lögmenn og lögréttumenn báru ráð sín saman um „þau óheyrrilegu galdrastörf, sem í kverunum auðsén eru af fyrirsögnunum, hverjar á allan hátt virðast

1 Núm. 1.

2 Núm. 13.

óviðurkvæmilegar og andstyggilegar með stórkostlegri misbrúkun og vanvirðingu guðs heilaga nafns“. Dómsmenn dæmdu „eptir guðs lögmáli og háloflegra kónga mandatis í herrans nafni, og að heilags anda náð til kallaðri, að Þorbjörn Sveinsson sé sannreyndur galdramaður, og því skuli hann svo sem galdramaður á lífinu straffast, með forsaranlegri tilsjón vel nefnds valdsmanns Jóns Sigurðssonar ýngra, hver og eptir landslaganna tilvísun þessari manneskju prest fái fyrir hans líflát, sem með guðs orði og alvarlegum fortölum fyrir guðs náð hann leiðrétta kynni til sannrar viðurkennningar og staðfastlegs trúnaðartrausts til guðs náðar og miskunnar, svo sálin mætti verða hlut takandi með guðs börnum eilífs fagnaðar í Jesú nafni. Straffið var á lagt þann 4. júlí, mörgum góðum manni nær stöddum og við verandi“.¹

1677 las Páll sýslumaður Torfason upp á alþingi tvo héraðsdóma, sem geingið höfðu sama árið á Mosvöllum í Önundarfirði 5. febrúar og 23. apríl um galdramál „þess auma manns“ Bjarna Bjarnasonar eldra í Berjadal. Bjarni Jónsson undir Hesti og „hans sáluga kvinna“, Íngibjörg Jónsdóttir, höfðu borið hann galdrinum. Íngibjörg hafði lýst Bjarna „valdan að þeim galdraverks kránkleika, sem hún borið hafi í sjö ár, hvað hún segist ei betur vita en satt sé fyrir guði og sinni samvizku, og einginn maður annar sé þar af valdur“. Tveir heyrnarvottar höfðu svarið áburð þennan. Bjarni bóndi bar það, að nafni sinn væri valdur að dauða konu sinnar, „og þetta líftjón hafi hann henni veitt með fullkomlegri galdrabrukun og óleyfilegum djöfuls meðulum, hvað Bjarni Jónsson vitnar undir guð og sína samvizku, að ei betur viti“. Bjarni staðfesti framburð sinn með eiði. Auk þess höfðu tvær konur, Guðrún Guðmundsdóttir og Bríet Arnþórsdóttir, borið á Bjarna, að þær héldu, að hann hefði valdið veikindum þeim, sem þær höfðu haft, með óleyfilegum meðulum. Enn fremur hafði heimafélkið undir Hesti borið, að Íngibjörgu heitinni „hafi aukizt og vaxið sú kvöl, sem hún hafði, þá undirbún-ingur þessa máls byrjaðist í vetur, og ávalt síðan aukizt meir og meir, helzt og mest um þann tíma, sem sýslumaðurinn las áburð Bjarna Jónssonar yfir Bjarna Bjarnasyni“. Vitnisburð þennan hafði fólkið staðfest með eiði. Ofan á alt þetta höfðu fjórir menn svarið

1 Núm. 4. Árb. J. Esp. VII bls. 88.

ýms líkindi til styrktar því, sem áður er sagt. Loksins stóð í héraðs-dómnum, „að Bjarni Bjarnason eldri sé lángryktaður af galdra-meðferð, hvað hann þá sjálfur meðkendi, fyrir sín eyru komið hefði, sem og það hann um hönd haft hafi óleyfilega caracteres eður stafi, svo sem dómar fyrr um geingnir í héraði og á alþingi út vísa“. Bjarna hafði verið dæmdur tylftareiður í héraði, en hafði fallið á honum, og eiðsvættin höfðu jafnvel öll svarið honum eiðinn ósæran. Dómsmenn í héraði skutu málinu til Þorleifs lögmanns Kortssonar, en hann skaut því aftur til alþingis. Þegar þingmenn höfðu rannsakað málið, spurði Páll sýslumaður Torfason Bjarna Bjarnason í viðurvist lögmanna og lögréttumanna, hvort hann gæti fundið nokkuð að eiðvættunum eða vottunum í málinu yfirleitt, „hvað hann sig auglýsti í eingan máta gera kunna“. Loksins lýstu lögmenn og lögréttumenn því yfir „í herrans trausti og hans náðar nafni, að Bjarni Bjarnason eldri straffist á lífinu sem svarinn og sannprófaður galdra og fjölkynngismaður með forsvaranlegri tilsjón sýslumanns á hentugum tíma“. Auk þess átti sýslumaður að fá honum prest fyrir líflátið, „því ilt verk skal hata, en manninn elska af náttúrlegu eðli, sálina þó allrahelzt sem sinn jafnkristinn“. Bjarni var líflátinn 4. júlí í margra manna viðurvist.¹

Bogi Benidiktsson segir, að sagt hafi verið, að Bjarni Jónsson undir Hafurshesti í Önundarfirði hafi dáðið af göldrum, og hafi maður verið brendur fyrir það á alþingi.² Hér blandar Bogi eflaust saman málum, því, eins og sést á málsögunni sjálfri, var það kona Bjarna, sem dó, en ekki sjálfur hann. Eins skjátlást Jóni Espólin mjög, þar sem hann minnst á mál þetta.³ Hann segir, að Bjarni Bjarnason hafi verið úr Breiðadal, og að konan, sem hann banaði með göldrum, hafi heitið Íngibjörg Pálsdóttir.

5. júlí 1677 „ályktuðu lögmenn og lögréttumenn, að það rykti, sem sýslumaðurinn Páll Torfason fram bar úr Sandakirkjusókn í Ísafjarðarsýslu um fund á nokkrum óvenjulegum stafablöðum sýnist ei svo fullkomið enn nú, að vítalaust sé eptir því þetta mál að upp bera, og sýslumaðurinn afsakaður, þótt hann það svo leingi í hlé láti liggja, en kunni hann síðar lögfullu rykti hér um ná, þá er

1 Núm. 6.

2 Sýslumannaæfir II bls. 48.

3 Árb. VII bls. 88.

honum af yfirvaldinu til sagt, að hann sökum síns embættis, vegna guðs dýrðar og náungans velferðar, fullkomlega þar eptir gángi“.¹

1677 biður Magnús prófastur Pétursson í Skaptafellssýslu Þórð biskup Þorláksson „að taka fríunareið fyrir galdraáburð af séra Þorleifi Árnasyni á Kálfafelli á prestastefnu að Kirkjubæjar-klaustri, sem biskupinn hélt 24. september sama ár, en með því of fáir presta þóttu komnir til eiðtökunnar, og séra Þorleifur fékk góða vitnisburði hvaðanæfa og eins hjá Magnúsi prófasti, var eiðtökunni slept“ að sinni.² 1678 bar séra Þorleifur það fram að prestastefnu á alþingi, „að hann hefði orðið fyrir illu umtali og óhróðri upp á galdrameðferð“. Einginn sakaráberi var móti séra Þorleifi, og margir góðir menn höfðu borið hann undan þessu máli, en klerkarnir töldu þó, að hann þyrfti að færa sig undan galdraorðrómnnum með eiði, og var séra Þorleifur fús til þess. Sór hann lýrittareið hinn meira á prestastefnunni „með þessum eiðstaf, að hann hafi aldrei á sinni æfi galdur eða fjölkynngi lært, brúkað eður framið, hvorki mönnum eður fénaði til tjóns, skaða né lækn-ingar, leynt eður ljóst, og aldrei hafi hann þessa neins samvitandi verið fyrir sína persónu eður annara í nokkurn máta etc.“, „og hér með var séra Þorleifur ályktaður öldúngis óhindraður upp á sína æru og embætti vegna þess illmælis“³

5. júlí 1677 leitaði Páll sýslumaður Torfason í Ísafjarðarsýslu úrskurðar lögþingismanna um það, hvar dæma skyldi mál Ara Pálssonar. Hann hafði verið borinn galdri í Ísafjarðarsýslu, en hafði flutt búferlum til Barðastrandarsýslu. Þingmenn skáru svo úr, að sækja skyldi málið á löglegu varnarþingi Ara.⁴ 1678 kemur málið aptur fyrir á alþingi, og er enn leitað úrskurðar um það, hvar sækja skuli málið. Þingmenn dæmdu, „að Ari Pálsson skuli af sínum ákærendum sóttur vera til eiða og undanfærslu fyrir valdsmanninum í Barðastrandarsýslu, þó svo undir búið, að sýslumaðurinn í Ísafirði styrki sakarábera þess máls að ná skjallegu lagaprófi og bevisíngum úr því héraði, sem málið í fyrstu byrjaðist“.⁵ 1679 er

1 Núm. 40.

2 Blað frá Jóni Árnasyni bókaverði með hendi hans sjálfs.

3 Hndrs. Lbs. 101, 4to 312—320 bls.

4 Núm. 41.

5 Núm. 36.

enn spurt á alþingi, hvar Ari eigi að eiga kost á að færa sig undan áburðinum, og „hvað háan eið, hann skyldist af að leggja“. Þíngmenn kváðu svo á, að hann skyldi vinna eiðinn í Barðastrandar-sýslu, og skyldu þíngmenn þar „honum forsvaranlega til nefna sín tylftareidvætti, að áður svörnu og sannbevisuðu prófi, sem héraðs-dómurinn eptirtakanlega inni heldur“.¹ 1680 er að eins minzt á mál Ara á alþingi,² en 1681 er því ráðið til lykta. Málið var athugað og rannsakað bæði utan lögréttu og innan, og bárust þúngar sakir á Ara. Þessar eru færðar til í Alþingisbókinni:

„1. Af Rafnseyrardómi, geingnum 5. febrúar anno 1679, um galdraáburð Þorkötu Snæbjörnsdóttur upp á Ara Pálsson, hvern hún með eiði staðfesti.

2. Líkindavitnisburðir með eiði sannaðir af sjö persónum, karla og kvenna, til styrkingar um áburð Þórkötu.

3. Framburður Guðmundar Bjarnasonar um galdraspjald, er hann segir og sver sig fundið hafa á Lokinhömrum næsta dag eptir burtför Ara þaðan. Ítem er í sama eið inn tekið um veikleika Guðmundar og hvatskeytlegan peningamissi með undarlegum viðburðum.

4. Svarin frásaga Borgars Sigurðssonar um óhreinan anda í hundslíki, er hann segir við sig talað hafi, og sagzt vera sendur frá Ara Pálssyni, og ætti sig eður eitthvað sitt að drepa.

5. Áburður Sigurðar Bjarnasonar um síns barns veikleika, ósvarinn og ekki gildur af héraðsmönnum meðtekinn.

6. Áburður Indriða Narfasonar og hans kvinnu, Þuríðar Jónsdóttur, svarinn um hennar veikleika, að Ari Pálsson þar af með galdrabrukun valdur væri.

7. Framburður Bjarna Guðmundsonar fyrir Fífustaðadómi nú í vor 3. maí, að hann hafi þar á staðfasta grunsemi, að bæði sjálfs síns veikleiki og síns bróðurbarns, sem deyði, sé af völdum Ara Pálssonar.

8. Fram kemur í Fífustaðadómi svarinn vitnisburður Páls Bjarnasonar 9. aprílís nú í vor um veikleika Jóns Guðmundssonar og Margrétar Bergþórsdóttur, sem voru vinnuhjú Ara Pálssonar, og eptir hans vistarfölun skuli veik orðið hafa, hvað allmargir þíngsóknar-

1 Núm. 27.

2 Núm. 33.

menn segjast vita fyrir guði satt að vera. Eru nú í ofan skrifuðu máli um galdraáburði og líkindi upp á Ara Pálsson tólf eiðar fram farnir.

9. máta eru í Fífustaðadóm inn færðar málsbætur Ara Pálssonar, sem eru 15 manna vitnisburðir, hverjar héraðsmenn svo meðtaka, að þær heldur styrki en veiki framburð Indriða um veikleika sinnar kvinnu, en Ara innlegg, sem upp var lesið fyrir Fífustaðadómi, segjast þeir láta í sínu gildi vera og dóminum fylgja.

10. máta kemur fram til málsendingar í þessum Fífustaðadómi tólf nefndarvætta og þriggja fangavotta eiður Ara Pálssyni á móti, þess innihalds, að þann eið, sem honum var dæmdur á Fífustöðum 4. júní 1680, hyggi þeir honum eptir þeirra hreinni samvizku ósæran vera“.

Héraðsmenn vísuðu „þessu stórmæli um Ara Pálsson“ til Magnúsar lögmanns Jónssonar, en hann skaut aptur til alþingis. Dómsmönnum á alþingi kom saman um, að Ari væri lögfallinn á eiði þeim, sem honum hafði verið dæmdur, og dæmdu því „í herrans trausti, og (að) heilags anda náð til kallaðri, að yfirveguðu guðs heilaga orði, sem og konúnglegu lögmáli, er hljóðar um galdra og fordæðugjörninga, að opt nefndur Ari Pálsson straffist á lífinu sem svarinn og sannprófaður galdramaður“. Höfðingjar áttu að fá Ara prest „eptir landslögnum kristilegar fortölur að veita til yfirbótar og trúarstyrkingar um sína sálhjálp. Þessi var meðkenning Ara Pálssonar undir meðtekníng aflausnar og heilags sakramentis fyrir heiðurlegum kennimanni séra Hannesi Björnssyni,¹ Haldóri Þorbergssyni og Sigurði Jónssyni lögréttumönnum.

1. Að hann haft og meðhöndlað hafi óleyfilega fjölkynngiskonst.
2. Að til reynt hafi með sömu konst um kotruvers.
3. Að vita, hvort ein kvennpersóna væri óspilt mey eður ekki.
4. Að hann fyrir sömu fjölkynngiskonstar meðferð forskuldað hafi eptir guðs réttferðugum dómi tímanlegt straff, hvert hann og meðtók þann 6. júlí“.²

1677 eða 1678 bar danskur maður, Adrian Munck, Örnólf Jónsson í Hnífsdal galdri, en Örnólfur sór tylftareið með fangavottum fyrir

1 Prestur að Saurbæ á Hvalfjarðarströnd †1704.

2 Núm. 14. Árb. J. Esp. VII bls. 91, 101.

áburðinn. Málið kom fyrir prestastefnu á alþingi 1678, og var kveðið svo á, að Adrian skyldi taka opinbera aflausn „fyrir bráðan stórmælis áburð og biðja sérdeilis Örnólf fyrirgefningar hér fyrir undir aflausnina“.¹ Adrian þessi var eptirlegumaður um nokkur ár á Ísafirði. Það urðu æfilok hans, að Jón nokkur Þorsteinsson kyrkti hann til bana veturinn 1681, og var hann hálshöggvinn fyrir það á alþingi 1682.²

1. júlí 1678 komu fyrir á alþingi tveir héraðsdómar frá Vindhæli í Húnavatnssýslu, 22. apríl og 7. júní sama ár, um galdur þann, sem borinn hafði verið á þá Magnús Benidiktsson og Klemens Úlfs-son. Þeir voru báðir á alþingi í jörnum. Að því, er snertir mál Klemensar, þótti lögbíngismönnum hann ekki sannur að galdri, og dæmdu því, að Klemens „skuli ei á lífinu straffast, heldur með stórri húðlátsrefsingu nú strax hér á Öxarárþingi, og hafi svo aðra minni refsing, þó alvarlega, heima í héraði eptir forsvaranlegri tilhlutun valdsmanna í Húnavatnsþingi, og hann í þeirra vöktun, svo leingi straffið ei út tekið hefir“. Mál Magnúsar Benidiktssonar fékk svipuð úrslit. Þíngmönnum virtist það ekki standa „á svo lögfullum fótum, að hann skyldi þar eptir bevísanlega sakaður í galdra-verkum heita“, og dæmdu honum því „alvarlega húðlátsrefsing hér á Öxarárþingi eptir temprun og mati lögmanna þeggja á hentugum tíma“. Þeir Klemens og Magnús voru hýddir 4. júlí „í almennilegri lögbíngismanna nærvist“.³

1. júlí 1678 nefna lögmenn fjóra sýslumenn og átta lögréttumenn í dóm til að athuga mál Þórðar Guðmundssonar, sem komið hafði fyrir á Vatnsleysuþingi í Biskupstúngum 13. maí sama árið. Þórður hafði meðkent „um skript á nokkrum characteribus með sýnilegum forsögnum á átta smáblöðum“. Blöðin voru lögð fyrir dóminn. Þau voru með „óvenjulegum characteribus sem og forskriptum óviðurkvæmilegum“. Þórður var sjálfur á þingi, og játaði enn, að hann hefði skrifað blöðin, en kvaðst hafa gert það fyrir Björn Þorleifsson. Þórður hafði annars feingið góðan vitnisburð á Vatnsleysuþingi, og dæmdu því dómsmenn honum ekki harðari refsing en „ann-

1 Hndrs. Lbs. 101, 4to 321. bls.

2 Núm. 7.

3 Núm. 4. Árb. J. Ep. VII bls. 90. Sýslumannaæfir I bls. 583.

aðhvort húðlátsrefsingu eður og landsútlegð“ eptir recess Kristjáns fjórða. Loksins fólu dómsmenn lögmönnum og lögréttumönnum að skera úr, hvora refsinguna Þórður skyldi hljóta, en þeir urðu ásáttir um „gilda og alvarlega húðlátsrefsingu“ sem allra fyrst. Jón Vigfússon eldri sýslumaður átti „sinnar embættisskyldu vegna þá refsing á leggja láta, án alls yfirdrepskapar, svo sem hann vill með góðri samvitzku fyrri guði og yfirvaldinu bekendur vera, athugandi það óviðurkvæmilegt, að guðs dýrð fari réttláus af fundi dómars, svo sjálfur drottinn til neyðast þurfi í sinni reiði lönd og lýði að straffa sökum hirðu og umvöndunarleysis þeirra, sem hans erindum eiga fram að fylgja“.¹

1678 lét Jakob sýslumaður Benidiktsson lesa upp í lögréttu vitnisburð þingsóknarmanna að Íngjaldshóli 24. apríl 1678, „að þeir heyrt hefðu Bjarna Magnússon ryktaðan við óleyfilega galdrameðferð og fjölkynngi, en ei vissu þeir, hvað satt væri“.²

1678 voru lesnir upp á alþingi tveir lögmannsúrskurðir um galdramál og „lífsstraff“ Stefáns Guðmundssonar-úr Húnavatnssýslu og mæðginanna úr Barðastrandarsýslu. Þingmenn lýstu því yfir, að „vel nefndur lögmaðurinn Þorleifur Kortsson hafi hér út í gert og ályktað forsvaranlega eptir sinni góðri samvitzku og lögmálinu“.³ Mæðgin þessi hétu Þuríður og Jón Þórðarson, og áttu þau að hafa verið völd að heilsuleysi Helgu húsfreyju í Selárdal.⁴ Jón Espólín segir, að Stefán hafi verið borgfirzkur.⁵

1679 er minzt á alþingi á galdraáburð þann, sem Þórunn Árna-dóttir hafði borið á Bjarna Þorgeirsson í Ísafjarðarsýslu. Þingmenn kváðu svo á, að sýslumönnum skyldi heimilt að nefna Bjarna tylft-areidsvætti úr tveimur næstu sveitum á báða bóga, þar sem hreppsmenn væru ekki nógu margir, þegar „ryktisvottarnir“ væru skildir frá. Skyldi alþýða manna í þessum tveimur sveitum skyld að hlýða vættiskvöðinni“.⁶

1679 er lýst á alþingi Einari Þorbjörnssyni, sem Erlendur Ein-

1 Núm. 5. Árb. J. Esp. VII bls. 90.

2 Núm. 34.

3 Núm. 3.

4 Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 32.

5 Árb. VII bls. 91.

6 Núm. 6.

arson hafði borið galdri, en séra Jón Bjarnason¹ galdragrunsemd. Hann hafði strokið burt veturinn áður úr Miðfirði í Húnavatns-sýslu. Einar var „í hærra lagi að vexti, riðvaxinn, lotinn, breiður á herðar, niðursloppinn, dökkjarpur á hár, fölleitur, dökkur á auga-brúnir, mjóeygður, neflángur, skútir nokkuð framan, grannhentur, fótamjór, í gángi innskeifur“.²

4. júlí 1679 las Daði sýslumaður Jónsson bréf á alþingi skrifað að Útskálum 22. júní „viðvíkjandi galdrarykti um Hallvarð Stefáns-son á Meðalfelli í Kjós, að honum eignaður sé veikleiki Gísla Jóns-sonar á Hurðarbaki“. Þíngmönnum þótti „rykti þetta ei standa á þeim lagagrundvelli, að Hallvarður þar fyrir til andsvara lögskyld-ist, þótt af tíu mönnum tekið sé í svo fjarlægri sveit“. Fólu þeir því Daða sýslumanni á hendur að grennslast eptir því, hvert orð færi af Hallvarði í sveit hans og næstu sveitum, og hvort nágrann- ar hans hefðu heyrt honum brugðið um fjölkynngi. Ef „skjallegir menn, ei færri en tíu“, staðfestu galdraróminn, „svo að lagarykti heita meg“³, þá skyldi sýslumaður „Hallvarði Stefánssyni löglega við vöruðum til undanfæris halda“.³

5. maí 1679 hélt Gísli biskup Þorláksson prestastefnu að Spá- konufelli um galdramál séra Árna Jónssonar að Hofi á Skaga- strönd, og nefndi tólf presta í dóm til þess að rannsaka það. Höfðu þeir lögréttumenn borið prest galdri: Jón Egilsson, Haldór Jónsson, Sigurður Jónsson og Ívar Ormsson hinn fjórði. Allir þessir menn voru á pretastefnunni og svo séra Árni Jónsson sjálfur.

Jón Egilsson bar það á séra Árna, að hann og Stefán Grímsson „skemt hefði með fjölkynngi kýr á sínu heimili“. Ástæður Jóns fyrir framburði þessum voru: „Það fyrst, að skemd á kúnum væri sönn og svarin, og hann þar af skaðann feingið hefði. Þar næst fram bar hann óeiníng á millum sín og séra Árna, og eptir þá óein- íng hefði skaðinn á kúnum fram komið“. Í þriðja lagi lagði Jón fram vottorð tólf manna, að þeir væri alveg á sama máli og hann. Í fjórða lagi bar Jón, að séra Árni væri bendlaður við galdur, og lagði fram eið tveggja manna um það. Séra Árni var nú spurður, hverjar varnir hann hefði gegn áburði Jóns, og kvaðst hann eingar hafa.

1 Prestur að Staðarbakka †1705.

2 Núm. 52. Sýslumannaæfir I bls. 583.

3 Núm. 20.

Haldór Jónsson bar, „að djöfuls ásókn og ónáðun hafi á sitt heimili komið með ógn og ofboði á sér og sínu heimilisfólki að Gunnsteinsstöðum í Lángadal, og grunsemd feingið slíkan djöful sér og sínu heimili sendan af Árna Jónssyni presti til ótta, ógnunar, tjóns og fordjörfunar, þar til hann með fullum lagaeiði sig frá því frelsar, hvar upp á hann frekari áburð fram bar svo látandi: Eg held og segi eptir minni fremstu hyggju og vitund fyrr téða ónáðan á mitt heimili komið hafa af fjölkyngis völdum og verkum Árna Jónssonar prests“. Lagði Haldór fram vottorð frá 21 manni um, að þeir teldu hann hafa fullkomlega rétt að mæla, og höfðu tólf þeirra staðfest framburð sinn með eiði. Árni prestur kvaðst ekki hafa neinarn varnir gegn áburði þessum.

Ívar Ormsson bar, að séra Árni „valdur væri af kvinnu sinnar, Ólufar Jónsdóttur ósjálfræði, veikleika og vitfírríngi“, og hafði Árni prestur eingar afbatanir gegn áburði hans.

Sigurður Jónsson bar enn sakir á séra Árna: „Eg Sigurður Jónsson eptir minni fremstu hyggju lýsi því, að þú, Árni prestur Jónsson, sért valdur af þeirri neyð, kvöl og pínu, sem sonur minn, Jón, nú tíu vetra að aldri, hefir af þjáður verið síðan fyrir næstu um liðin jól anno 1678 og inn til þessa tíma. Sömuleiðis lýsi eg þig valdan af vera veiki, kvöl og pínu, er dóttir mín, Þuríður, hefir af þjáðst síðan fimtudaginn í þriðju viku góe mánaðar, sem var sá 27. febrúarii þessa árs 1679; held eg og hygg, þú hafir þá neyð, kvöl og pínu mínum báðum áður nefndum börnum gert eður gera látið með fullkominni galdrabrukun eður öðrum óleyfilegum djöfuls meðölum. Segi eg og ber þig, Árni prestur Jónsson, af ofan skrifaðri minna hér nefndra barna kvöl valdan“. Líkindi Sigurðar fyrir áburðinum voru þessi: „Fyrst handsalaðir vitnisburðir, vottum við verandi, fjöggra erlegra persóna, hans heimilismanna, að séra Árna Jónssyni hafi þrem sinnum synjað verið sinna bóna af Sigurði og hans kvinnu, og þar eptir pilturinn veikzt og sú kvöl og pína við haldizt, en aukizt og endurnýjast þann sama þriðjudag, sem Sigurður reið heim til Hóla til fundar við séra Árna, og á þriðja degi eptir þeirra samfund hafi dóttir Sigurðar, Þuríður, veikzt og þar eptir jafnan veikindin á þeim báðum börnum Sigurðar aukizt og um breytzt með kvalningu og ofboði í ýmislegan máta, einkum þegar guðs orð var lesið eður um hönd haft. Einninn, að Sigurður hafi

með sínum skipverjum hrakning feingið í landtöku til skipslöskunar frammar öðrum þann sama dag, er séra Árna var einnar bónarinnar synjað af konu Sigurðar“. „Benidikt sýslumaður Haldórsson og fimm lögréttumenn vottuðu, að vegna vel reyndrar dánუმေးးးးး og guðhræðslu Sigurðar viti þeir og haldi, hann hvorki fyrir hatur, óvild eður illan vilja upp ljósti eður á beri nokkurn mann til hneyxla eður vansæmdar þann áburð eður uppteikt nokkurs máls, sem hann hefir ei góða samvizku til, að satt segi. Því hyggi þeir, að téður Sigurður þar helzt á leiti áður sagt mál að upp bera sem hann hafi hyggu til eptir góðri og einfaldri samvizku“. Biskup og dómsmenn skoruðu á séra Árna að leggja fram einhverjar málsbætur, en hann kvaðst eingar hafa.

Dómsmenn dæmdu Árna presti tylftareid fyrir Þorláki prófasti Haldórssyni að Bólstaðarhlíð, og skyldi hann hafa unnið eiðinn fyrir 4. ágúst. Þessi var eiðstafur séra Árna: „Til þess legg eg Árni prestur Jónsson hönd á helga bók, og það segi eg guði al máttugum, að eg hefi aldrei um alla mína æfi galdur eður fjölkynngi lært, brúkað eður framið mönnum eður fénaði til tjóns, skaða eða lækninga, leynt eður ljóst, og aldrei hefi eg nokkurs konar djöfulleg meðöl brúkað eður brúka látið vitandi, viljandi eður verkandi með ráð eður dáð, og ei er eg í nokkurn máta valdur né sekur í þeim fjölkynngis áburðum, er eg borinn verið hefi, og að svo stöfuðum eiði etc.“. Ef Árni prestur félli á eiðnum, vísa klerkarnir málinu frá sér til veraldlegra yfirvalda. Biskupinn samþykkti dóminn og klerkarnir allir.

7. maí grennslast Gísli biskup eptir því á sömu prestastefnunni, hverninn víki við með eiðvætti handa séra Árna, og kom þá upp úr kafinu, að ekki gætu nema fimm prestar í Húnavatnssýslu og Skagafjarðarsýslu svarið í málinu vegna skyldleika og mægða við séra Árna og áburðarmenn hans. Voru hin eiðvættin tekin úr Eyjafjarðarsýslu og Þingeyjarsýslu.¹ Eflaust hefir séra Árni fallið á eiðnum, því sýslumennirnir í Húnavatnssýslu héldu tvö þing um málið eptir þetta, en ekki hefi eg fundið skýrslur um þau. Seinast strauk Árni prestur í enskt skip, og kom aldrei aptur til Íslands. Honum var lýst á alþingi 1690. Árni var „lágur maður, herðamikill,

1 Prestastefnubók Gísla biskups. Ný Kgl. Saml. 2129, 4to.

dökkhærður, brúnsíður, dapureygður, svo sem teprandi augun með óðjarflegt yfirbragð, hraustlega útlími; mundi vera um fimtugsaldur“.¹

Íngibjörg kona séra Árna, sem kölluð hefir verið Galdra-Imba, var og mjög flækt við galdur, og er til allmikil saga um fjölkyngi hennar, þótt hún sé ekki prentuð ennþá.²

1680 kemur fyrir á alþingi mál Höskuldar Sveinssonar úr Ísafjarðarsýslu. Hann hafði farið með galdrastafi. Þingmenn lögðu á þann dóm, „að hann skyldi straffast með stórkostlegri húðlátsrefsingu, sem næst gángi lífi, og ábyrgjast sig sjálfur“. Refsinguna átti að leggja á „hið fyrsta, án alls yfirdrepskapar, á hentugum tíma“. Höskuldur átti að vera í varðhaldi, þangað til hann hefði mist húðina.³

1680 er drepíð á alþingi á galdraáburð Vilborgar Ísleifsdóttur á Gísla Árnason í Ísafjarðarsýslu. Þingmenn kváðu svo á, að Gísli skyldi vinna tylftareið fyrir skilvísunum fangavottum innan hrepps eða þá úr tveimur næstu sveitum, ef þess þyrfti við skyldleika vegna. Sýslumanninum var falið á hendur að rannsaka málið vandlega í héraði, áður en Gísli ynni eiðinn.⁴ 1682 kemur mál þetta aptur til tals á alþingi, og hafði Bjarni sýslumaður Þorleifsson látið dóm gánga um það á Hrafnseyri 1. júní sama ár. Eiður sá, sem Gísli hafði átt að vinna í héraði, hafði ráðið á þá leið, að fjögur eiðvættin höfðu svarið honum eiðinn ósæran, en fimm særan. Auk þess höfðu fjórir fangavottar tekið í sama streinginn. Þingmenn dæmdu Gísla „alvarlega húðlátsrefsingu, sem næst gángi lífi“.⁵

„Á alþingi 1680 fram lagði sýslumaðurinn Björn Magnússon svo orðað bréf í lögréttu, landfógetanum og lögmönnum við verandi: Það gerum vér undirskrifaðir góðum mönnum kunnugt, að ærusamur Björn Pálsson hefir fram fyrir sjónir lagt eitt blað sem fjórða part úr arki með þeim fyrirsögnum, sem eptir fylgja: 1. Að vita, hver stelur. 2. Ef þú vilt, þjófur afsaki sig ekki. 3. Að vita, hver stelur. 4. Að spilla geðsmunum ríkra manna. 5. Viljir þú óvildar-

1 Núm. 23.

2 Árb. J. Esp. VII bls. 95. Sýslumannaæfir I bls. 584.

3 Núm. 14. Árb. J. Esp. VII bls. 97.

4 Núm. 13.

5 Núm. 5. Árb. J. Esp. VII bls. 104.

manni þínum nokkru launa. 6. Viljir þú gera þér hulinhjálms, sem það blað sér líkast hermir. Þetta áður nefnt blað höfum vér skoðað og athugað, og virðist oss með góðri samvizku, sem og fullkomlega hyggjum þess fyrirsagnir, sem sama blað út vísar, vera skrifaðar með eigin hendi Jóns Eggertssonar að Ökrum í Skagafirði. Þessa vora hyggju megum vér með góðri samvizku eiðsetja, ef þurfa þyk-ir. Skrifað á Espihóli í Eyjafirði anno 1680. Undirskrifaðir Bjarni Hallsson,¹ Sigurður Gunnlaugsson² prestur, Björn Hákonarson, Jón Illugason, Jón Jónsson, Guðmundur Guðmundsson lögréttumenn, Jón Hallgrímsson, Pétur Bjarnason, Jón Eyjólfsson, Sigfús Þórðarson, Jón Jónsson og Einar Einarsson“. Sumir þeirra, sem skrifað höfðu undir bréfið, voru staddir á alþingi. Þeir könnuðust ekki einungis við undirskriptir sínar, heldur buðust þeir og til að staðfesta vitnisburð sinn með eiði. „Svo var og hér í lögréttu eitt blað í fjöggra blaða formi og annað minna auglýst með mörgum upp á dregnum óvenjulegum characteribus, annað þeirra með sömu fyrirsögn og vitnisburðirnir um geta“. Þingmenn lögðu á þann úrskurð „að sök-um guðs dýrðar og náungans velferðar sé vel nefndum lögmannin-um Magnúsi Jónssyni nauðsynlegt, leyfilegt og skyldugt vegna síns embættis hér alvarlega eptir gánga“ og láta vottana staðfesta vitnisburð sinn með eiði í héraði. Björn sýslumaður Magnússon átti að stefna Jóni Eggertssyni til andsvara um málið og leggja fram á þingi í héraði alt, sem hann kynni að hafa „téðu fordæðulega efni til auglýsingar og bevissu“, þar á meðal galdrablöðin sjálf, því hann átti að geyma þau þángað til.³ 1681 kemur galdramál Jóns Eggertssonar aptur fyrir á alþingi. Sjö menn höfðu svarið það á héraðsþingi að Hvammi á Galmansströnd 31. ágúst 1680, að þeir teldu hann hafa skrifað galdrablöðin. Málinu hafði verið vísað til alþingis „fyrir lénsherrann eður hans fullmektugan landfógeta“. Nú var hvorugur þeirra á þinginu, og feingust þingmenn því ekki við málið að sinni.⁴

Jón Eggertsson losaðist alveg við galdramál þetta, því hann strauk af landi burt með Hollendingum í ágúst 1683. Seinast lenti

1 Prestur að Grund. †1696.

2 Prestur að Þaunglabakka.

3 Núm. 44.

4 Núm. 19.

hann í Svíþjóð, og dó þar 1689. Jón Eggertsson var talinn mjög fjölkunnugur, þótt þess sé ekki getið í skýrslunum um málastapp hans á alþingi. Eins var kona hans, Sigríður stórráða, flækt við fjölkynngi. Að minnsta kosti var sagt, að hún feingi aðra til þess að vinna óvinum sínum mein með göldrum. Svo er sagt, að Jón Þorláksson, biskups Skúlasonar, hafi stokkið frá Möðruvöllum undan fjölkynngi Jóns Eggertssonar, og fékk hann Múlasýslu í skiptum við Þorstein Þorleifsson, en hann fór aptur að Möðruvöllum. Ekki kvartaði Þorsteinn undan göldrum Jóns og var hann því talinn fjölkunnugur sjálfur.¹

1681 kemur fyrir á alþingi galdramál úr Fáskrúðsfirði í Múlasýslu, og hafði Jón sýslumaður Þorláksson dæmt það á Kolfreyjustað 9. apríl sama ár. Marteinn kaupmaður Níelsson hafði fundið „buddu með galdrablöðum og vondri fyrirsögn“ eptir Einar nokkurn Kollason. Einar bar það fram í votta viðurvist, að hann hefði feingið budduna hjá Snjólfí Eiríkssyni. Snjólfur var dæmdur til þess í héraði að sverja fyrir afhendinguna á buddunni, en hafði ekki gert það. Dæmdu þíngmenn því, að sýslumaður skyldi enn leggja að honum að vinna eiðinn. Ef hann ynni eiðinn „að lögfullu“, þá skyldi Einar sæta refsingu, og auk þess skyldi sýslumaður grennslast eptir, hver hefði skrifað blöðin í upphafi, en að öðrum kosti skyldi sýslumaður „halda honum“ undir alvarlega refsingu, sem fyrir guði og góðri samvizku vel forsvaranlegt verða kann.²

1681 kemur fyrir á alþingi galdra mál úr Kjalarnessþingi, og hafði Daði sýslumaður Jónsson dæmt það áður að Esjubergi 17. júní sama ár. Hákon Þorkelsson í Saltvík á Kjalarnesi hafði fundið galdrablöð og spjöld í hirzlu vinnumanns síns, Guðbrandar Bjarnasonar, og hafði hann brent hvort tveggja, án þess að leita leyfis til sýslumannsins. Daði bar fram, að Hákon mundi hafa gert þetta af heimsku og grannvizku, enda færi gott orð af honum. Þíngmenn dæmdu Guðbrandi „alvarlega húðlátsrefsing — — —, og sé vel tilheyrilegt, að nefndur Hákon Þorkelsson til nokkurrar kinnroða

1 Árb. J. Esp. VII bls. 65, 97, 101, 106, VIII bls. 95. Sýslumanna-æfir I bls. 249, 389—90, 392, 537, 539.

2 Þ. e. Snjólfí.

3 Núm. 5.

minningar þá refsing á leggi, það framast orkað fær, því ólíðandi sé, hvar sem svoddan djöfulskonstar tegund kann upp spyrjast, að henni sé svo heimulega eður heimskulega án yfirvaldsins vitundar undir stól stúngið“. Guðbrandur hafði borið, að hann hefði keypt galdrablöðin fyrir fimm merkur smérs af Sigurði nokkrum Jannes-syni, skagfirzkum útróðramanni í Eingey. Fálu því þingmenn sýslumanninum í Skagafjarðarsýslu, Þorsteini Þorleifssyni, að grennslast eptir, hvort Sigurður sannaði framburð Guðbrands, og skyldi Magnús lögmaður Jónsson birta svör Sigurðar við fyrsta tækifæri.¹

1682 kveða lögmenn báðir tvo sýslumenn og tíu lögréttumenn í dóm um galdraáburði þá, sem bornir höfðu verið á Þorstein Högnason úr Húnavatnssýslu. Málið hafði verið dæmt í héraði að Kirkjuhvammi á Vatnsnesi 23. maí, og höfðu þrír menn orðið þar til að bera galdur á Þorstein. Áburður Páls Jónssonar var á þessa leið: „Eg, Páll Jónsson, ber þig, Þorsteinn Högnason, fullkomlegum galdraáburði, vafalaust í allan máta, svo leiðis, að þú sért fullkomlega valdur í sérhverjum þeim póst og atriði, sem í þeim áburði inn fært er, hvern eg sýslumönnum þessarar sýslu, Þorsteini Benidiktssyni og Guðbrandi Arngrímssyni, sent og afhent hefi, og að þú hafir með djöfuls verkum, fulltingi og fordæðuskap minni kú á Reykjum í Miðfirði mein gert eptir á nefndum áburði, ásamt mér árásir veitt fyrir djöfulsins tilstilli með galdri og fordæðu“. Bergljót Guðmundsdóttir bar fullkomlega, að Þorsteinn „sér veikleika með göldrum og fjölkynngi gert hafi, hvað hún með eiði staðfesti. Hafði Bergljót fyrir dómendur í héraði fram komið með óvenjulegum hljóðum, veikleika, kvíða og skjálfta“. Hallkell Sigurðsson lagði fram skriflegan áburð móður sinnar, Guðlaugar Jónsdóttur, „að hún ber Þorstein Högnason fullkomnum og vafalausum áburði, að hann sé valdur að þeim óvenjulega veikleika og djöfuls árás, sem hún hafi feingið að sínu heimili, Syðri-Völlum, í fyrra sumar, og til þess nú er komið, og það með djöfuls verkum, galdri og fordæðu gert eður gera látið“. Líkindi höfðu komið fram í héraði upp á fyrsta og seinasta áburðinn. Þar á meðal höfðu tveir menn, Jón Gunnlaugsson og Jón Jónsson, lýst yfir þeirri sannfæringu sinni, „að sú kýr, sem Páll Jónsson átti, hafi af óhreinum anda óvenjulegan snert og

1 Núm. 10.

faraldur feingið“. Þorsteinn gat ekkert fært sér til afbötunar á þínginu. Reyndar höfðu sýslumenn leitað bæði á honum, þegar hann var tekinn fastur, og svo heima hjá honum, og ekki fundið neitt, sem vitni bar um galdur né fjölkynngi, en aptur höfðu sveitúngar hans lýst því yfir á þíngi í héraði, að þeir þyrðu ekki að bera hann undan áburðunum, og staðfest yfirlýsingu sína með handsölum. Auk þess höfðu tólf menn svarið þess sérstaklegan eið í héraði, „að ei samvizku til hefðu Þorstein Högnason móti hér inn færðum galdra-áburðum að afsaka“. Dómsmenn á alþíngi lögðu á þann úrskurð, „að Þorsteini Högnasyni húðlátsrefsing til hlýði fyrir svo stórfelda áburði, þótt líkindaveikir sýnist, hvar til og svo þeir færa Þorsteins ljósa kynning“. Þeir skutu nú málinu fyrir lögmenn og lög-réttumenn, og samþykta þeir, að Þorsteinn skuli „straffast með stórfeldri húðlátsrefsingu“ á alþíngi. Þorsteinn var afhýddur 5. júlí.¹

1683 les Páll Jónsson upp á alþíngi nýjan galdraáburð á Þorstein Högnason, „að hann sé enn sem fyrr valdur af þeim veikleika, sem Páll Jónsson og hans ektakvinna síðan í fyrra haft hafi, að Þorsteinn var hér á þíngi, eptir refsing út tekna laus látinn. Óskar því laga og réttar í greindu máli“. Tveir menn, Gísli Bjarnarson og Hallur Jónsson, höfðu borið um „þau lausu blöð með óvenjulegum stöfum, er þeir svo kalla“, og hafa þau eflaust staðið í einhverju sambandi við Þorstein. Nú var Þorsteinn strokinn úr Húnavatns-sýslu, og skorar því Magnús lögmaður Jónsson á hvern, sem kunni að hitta hann, að koma honum þángað aptur „undir réttvíslegt próf og rannsak“. Þorsteinn var „vel meðalmaður á hæð og gildleika, dökkur á hár, nokkuð hrokkið, en ljósari á skegg, með litlum hærum, brúnasiður, nefstór, seinlegur í málfæri, meinast á milli fimtugs og sextugs“.¹

4. júlí 1683 kemur fyrir á alþíngi galdramál Helgu Höskuldsdóttur úr Ísafjarðarsýslu. Hafði Sæmundur sýslumaður Magnússon dæmt um það að Hóli í Bolúngarvík 16. júní um sumarið. Hjón ein, Bjarni Sturluson og Sigríður Þorsteinsdóttir, höfðu gefið Helgu að sök, að hún hefði bakað barni þeirra óvenjuleg veikindi og dauða. Helgu hafði verið dæmdur tylftareidur í héraði. Fjórar

1 Núm. 12.

2 Núm. 14. Árb. J. Esp. VII bls. 104.

konur höfðu sannað með henni, en fimm voru á móti. Þrjár voru „forfallaðar“. Þingmenn kváðu á nýjan tylftareid. Ef Helga félli á honum, skyldi hún fá „líkamlega refsing“ svo háa, sem sýslumaður dæmdi, en skjóta skyldi hann dómi sínum til „herra lögmannsins“.¹

Jón Espólin segir,² að 1683 hafi maður verið brendur á Vestfjörðum fyrir galdur, en ekki er þess getið með skýrum orðum í Alþingisbókunum 1683 og 1684. Þess er reyndar getið í Alþingisbókinni 1683, að Magnús lögmaður Jónsson hafi kveðið upp dauðadóm yfir Sveini Árnasyni úr Ísafjarðarsýslu,³ og er það eflaust hann, sem Jón Espólin á við.

Á alþingi 1685 leggur Lars Kristjánsson sýslumaður í Húnavatnssýslu fram grenifjöl, „sem upp skyldi hafa tekin verið úr altarisgráðunni á Mel í Miðfirði“. Lögmenn og lögréttumenn „þóttust á eingan hátt ristíng eða rúnar óvenjulegar á henni sjá kunna á nokkurn veg“, og þyrfti því einginn að hafa ófrægð né ámæli af þessu máli.⁴

30. júní 1685 kemur fyrir á alþingi mál „þess auma manns“ Haldórs Finnbogasonar. Málið var úr Þverárþingi vestan Hvítár, og hafði bæði andlegt og veraldlegt yfirvald dæmt um það í héraði. Haldór hafði margkannazt við það, fyrst í votta viðurvist, svo á tveimur prestastefnum að Hjarðarholti 15. janúar 1684 og að Svignaskarði 18. janúar 1685 og seinast fyrir Jóni sýslumanni Sigurðssyni í viðurvist tveggja votta á héraðsþingi að Smiðjuhóli í Álptaneshreppi 12. maí, „að hann snúið hafi þeirri ágætu bæn Faðir vor upp á andskotann með þessu móti: Skratti vor! Þú, sem ert í Víti, bölfað veri þitt nafn, til komi þitt ríki, verði þinn vilji, svo á jörðu sem í Víti, gef oss í dag vort daglegt brauð, fyrirgef oss vorar skuldir, svo sem vér fyrirgefum vorum skuldunautum. Sömuleiðis, að Haldór hafi snúið skriptargánginum upp á andskotann, og hans upphaf svo lesið: Minn kæri og verðugi skratti! Eg bið þig gjarna að heyra mína játníng og hugga mig með satans

1 Núm. 8.

2 Árb. VII bls. 107.

3 Núm. 6.

4 Núm. 27.

orði og segja mér minna synda fyrirgefning í djöfuls nafni. Í þröja lagi, að hann hefði svo óvirðingarlega talað um Kristí blessaða kvöldmáltíð, að sér smakkaði betur lýs og þeirra blóð en berging brauðs og víns í sakramentinu. Í fjórða máta fram kemur, að Haldór hafi snúið þeim góða sálmi: Eilífur guð og faðir kær á þann hátt:

Eilífur skratti' og faðir kær
 án upphafs alls og enda,
 á þig alleina trúum vær,
 sem helvítsk skript oss kenda,
 að hafir þú fyrir þinn hæsta krapt
 himin og jörð af eingu skapt
 og skepnur allra handa.

Eg trúi og svo á satan víst etc.“.

Sæmundur prófastur Oddsson¹ og prestar hans „ályktuðu“ 18. febrúar „um rángfæring þess auma manns á drottinlegri bæn, að það sé opinber afguðadýrkun og guðlöstun“. Sama máli þótti þeim vera að gegna um skriptargánginn. Að því, er snerti ummæli Haldórs um brauðið og vínið, benti prófasturinn til orða Páls postula í Hebreabréfinu 10. kap. „um þann, sem guðs son með fótum treðum og testamentisblóðið saurugt reiknar“. Fjórðu greinina töldu klerkarnir „fulla af afguðadýrkun, kristilegrar trúar afneitun og frekustu guðlöstun“. Þórður biskup Þorláksson samþykkti alveg úrskurð þennan í Skálholti 11. apríl. Nú var málinu vísað til alþingis. Haldór játaði sig „ljúflega“ sannan að sök í öllum þessum fjórum greinum, sem taldar hafa verið, og gaf í skyn, að hann mundi ganga aptur, ef hann væri líflátinn. Enn fremur sagðist hann hafa talað við djöfulinn í svefni, og gert þá við hann nokkurs konar sáttmála. Þingmenn dæmdu eptir guðs heilaga orði, einkum ritnínargrein þeirri, sem þegar hefir verið færð til, og Leviticus 24. kap., „samt kónglegrar majestatis rétti og landsins lögum, að heilags anda náð til kallaðri, að fyr téður aumur mann, Haldór Finnbogason, skuli sem opinber guðlastari og helgidómsins forsmánari á lífinu straffast með svoddan aðferð, að kroppurinn í eldi brennist,

¹ Prestur í Hítardal (†1687) og prófastur í Mýrasýslu.

líka sem galdramanna, sem rángfært hafa guðs orð, og hans heilaga nafn vanbrúkað, eða nokkurt ókristilegt samband hafa við djöfulinn bundið“. Sýslumaður átti að fá „þessum vesala manni góðan prest, sem honum til viðurkenningar sinna illverka og sannrar trúar, af guðs orði kristilegar fortölur veiti“. Haldór var líflátinn 4. júlí.¹

1686 kemur fyrir á alþingi galdramál Sigurðar Torfasonar úr Barðastrandarsýslu. Í Alþingsbókinni er sagt, að það hafi komið fyrir á þingi 1685, en eg get ekki fundið neitt um það í Alþingisbókinni það ár. Þrír menn úr Sandshrepp höfðu borið hann galdragrunsemd, og hafði málið verið dæmt í héraði. „Hefir nú síðan vond kynning Sigurðar við málið aukizt með ljótum kríngumstæðum, einninn vitnisburðir fram komnir upp á hans orð, að um dysjaðan dauðs manns líkama eingelskan forvitnast hafi, þar af bein og tennur burt tekið“. Þingmenn skáru svo úr, að sýslumaður í vestara hluta Barðastrandarsýslu skyldi nefna Sigurði tylftareið með nefndarvættum, en áður skyldi þó eiðfesta vitnisburðinn um hann úr héraði.² Sigurður strauk um sumarið, og er honum lýst á alþingi 1687. „Minni en meðalmaður á hæð, nokkuð bjartari en jarpur á hár, óhrokkið, að meðallagi sítt, lítt burðugur í framgaungu, fóta og handa grannur, jafn rauðleitur í andliti, ljóseygður, bólugrafinn, með langt nef, nokkuð frammyntur, með lítið skegg, nýspröttið, nokkuð lintalaður, lesandi, en lítt skrifandi“.³

1687 er lýst á alþingi Ásmundi Grímssyni úr Eyjafirði. Hafði hann stokkið þaðan fyrir galdragrunsemd, eptir því sem sýslumaðurinn sagði, Björn Magnússon, og bað hann alla sýslumenn á landinu að hlutast svo til, að hann væri fluttur til Eyjafjarðar, ef hann kæmi fram í sýslum þeirra. Ásmundur var „í lægra lagi að vexti, bjartleitur og djarfmannlegur að ásýnd, ekki grannvaxinn; meinast að aldri milli fertugs og fimtugs“.⁴

1687 eru lesnir upp á alþingi góðir vitnisburðir, sem ýmsir höfðu gefið „þeirri frómu og guðhræddu dándiskvinnu Íngibjörgu Jóns-

1 Núm. 1. Árb. J. Esp. VIII bls. 10. Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 34.

2 Núm. 42.

3 Núm. 40.

4 Núm. 5.

dóttur úr Múlasýslu. Sýslumaðurinn, Bessi Guðmundsson, skýrði frá því, að henni félli mjög þungt, að hún hefði ekki feingið leyfi til að vinna frelsiseið fyrir galdraorð það, sem henni hafði verið borið, og samþykktu því þíngmenn, að henni skyldi vera heimilt að vinna eiðinn.¹

1687 kemur fyrir á alþingi galdramál Péturs Ólafssonar, og hafði það verið dæmt áður í héraði að Hóli í Bolúngarvík 10. maí. Sæmundur Magnússon lögsagnari í Ísafjarðarsýslu hafði borið á Pétur, að hann væri valdur að veikindum þem, sem Sesselja dóttir sín hefði haft í nærri þrjú ár. Pétri var dæmdur tylftareiður fyrir áburð þennan, en gat ekki komið honum fram, því sex af eiðvættunum höfðu sannað með honum, en fjögur á móti. Fángavottarnir höfðu líka verið á móti honum. Ennfremur játaði Pétur „geymslu og meðferð á einu galdrablaði, einninn bevísanlega hjá honum sézt tvö spjöld með óvenjulegum ristíngum, en hvorki fæst af honum né feingizt hefir veikleika barnsins né brúkun spjaldanna að meðkenna“. Þíngmenn dæmdu Pétri „fulla og fast á lagða húðlátsrefsíngu“ á alþingi fyrir eiðfallið „og annað alvarlegt húðlátsstraff heima í héraði fyrir meðferð og geymslu á ofan nefndum spjöldum“. Pétur var hýddur 6. júlí.²

1687 er lýst á alþingi Þorsteini Helgasyni. Hann hafði reynzt sannur að því, að hafa skrifað og haft undir höndum galdrakver, sem fundizt hafði í Selárdal í Barðastrandarsýslu 1686. Eptir það hafði hann strokið 4. ágúst. Þorsteinn var „hár og grannvaxinn, dökkur á hár, hrokkinhærður, grannleitur, gullitaður, með vörtu eða bólu vinstra megin á nefinu, lesandi, skrifandi og vel skáldmæltur“.³ Torfi sýslumaður Jónsson las upp á alþingi 1688 skriflega játníngu „þess illa kynta dreings“ Þorsteins Helgasonar, þar sem hann kannast við, að hann hafi haft undir höndum galdrateki þau, sem þegar er getið um. Þorsteinn hafði ekki náðst enn þá, og dæmdu því þíngmenn, að hann væri rétt tækur, hvar sem hann næðist; skyldi hann þola „líkamlega refsíngu sem valdsmanninum sýndist hann að óhættu lífinu útstanda kynni, svo framt sem ei auglýstist

1 Núm. 9. Árb. J. Esp. VIII bls. 16.

2 Núm. 20.

3 Núm. 40.

fyrir sjálfs viðgaungu eður sannferðuga bevisíng, að hann hafi nefnda galdra skript til skaða brúkað, sem stærra straff við liggja mætti“.¹

1688 hafði Ólafur Árnason lögréttumaður borið Sigurð Guðmundsson galdri, og vísað málinu til alþingis. Þíngmenn vísuðu málinu aptur heim í hérað, því það var hvort tveggja, að eingar sannanir fylgdu áburðinum, og svo var hvorugur málsaðilinn við“.²

1689 kemur fyrir á alþingi galdramál Magnúsar Markússonar að Syðra-Reykjadals-Reykjum og Sigríðar Styrsdóttur, konu hans. Málið hafði borið á góma á héraðsþingi að Lundi 6. júní, og höfðu þíngsóknarmenn lýst yfir því, að þeir hefðu heyrt, að þau Magnús og Sigríður væru „framar öðrum dreifð og ryktuð við óvenjulegs kvilla grunsemi, er á legið hafi dætrum Gísla Böðvarssonar“. Þíngmenn dæmdu, að þau hjónin skyldu hvort fyrir sig færa sig undan áburði þessum með lýrittareiði hinum meira, en þótt þau kæmu eiðnum fram, skyldi það ekki vera „til ærukreinkíngar téðum Gísla Böðvarssyni, þar sýnist, að undirlag þessa máls á nokkrum gögnum og þíngmanna rykti standa“.³ 21. maí 1690 gekk dómur að Lundi um eiðfall Sigríðar Styrsdóttur að Syðri-Reykjum í Lundarreykjadal. Jón sýslumaður Sigurðsson samþykkti dóminn og vísaði honum til alþingis. Málið kom þar fyrir 8. júlí 1690. Þíngmenn dæmdu, „að téðri Sigríði Styrsdóttur fyrir áður greint fram komið eiðfall til heyri að líða líkamlega refsíng án fjárlausnar til fjögra marka, hvar að til styður, að ei hefir nokkur hennar sæmdarleg kynning fram komið, og þetta sé undir tilhlutun vel nefnds sýslumannsins Jóns Sigurðssonar á tækilegum tíma“.⁴

1690 kom fyrir á alþingi galdramál Klemensar Bjarnasonar úr Strandasýslu. Kolbeinn Jónsson og Jón Bjarnason höfðu borið hann galdri og svarið framburð sinn. Rögnvaldur sýslumaður Sigmundsson hafði dæmt um málið að Hróbergi 16. apríl, og var dómur hans lagður fram á þínginu. Lögmennirnir Magnús Jónsson og Sigurður Björnsson nefndu tólf menn, tvo sýslumenn og tíu lögréttumenn,

1 Núm. 10.

2 Núm. 31.

3 Núm. 11. Árb. J. Esp. VIII bls. 22.

4 Núm. 14.

í dóm til að skera úr málinu. Mál Klemensar var mjög í óefni. Sveitúngar hans höfðu svarið í héraði, að galdraorð hefði farið af honum, og tólf nefndarvætti höfðu unnið eið á móti honum. Enn hafði Rögnvaldur sýslumaður grennslazt eptir því á þriggja hreppa þingi, hvert orð færi af Klemensi, og hafði einginn afsakað hann í galdramálinu; auglýstist og svo í fjórða máta heitíng Klemensar með eiðum staðfest og hans meðkenning um tóuvers, sem hann játaði sig lært og lesið hafa yfir kindum sínum. Álykta því dómsmenn „áður téðan Klemens Bjarnason fyrir allar hér inn færðar sakir lögfallinn, sem þeir eptir guðs lögum og landsins rétti sjái og skilji, upp á lífið standa muni“. Því næst vísuðu dómsmenn málinu til lögmanna og lögréttumanna. 9. júlí kom málið fyrir í lögrétu, og þótti „þetta eptir skrifað athugavert, sem við eiðfallið og ofan skrifaða áburði bætist: 1. Hans vond kynning frá barndómi við galdra kend. 2. Hans meðkend brúkun á tóuversi yfir sínum fénaði með stórri vanbrúkun guðs heilaga nafns. 3. Hans meðkenning um galdur optlega sénan. 4. Um guðs orða foröktun á um liðnum vetri. 5. Hans skaðvænlegar heitíngar, bæði upp á hann svarnar og sannbevísaðar, að hann skyldi þess manns líf hafa, sem frekast fyrir því geingi, ef hann undir refsíng kæmi, svo lögbíngismenn álíta þennan Klemens þann vandræðamann, sem kóngleg mejestet skipar að láta refsa til landhreisunar, hvers vegna margur maður er um sitt líf uggrandi. Er því í herrans nafni lögmanna og lögréttunnar samþykkilegur og fullkominn dómur, að opt nefndur Klemens Bjarnason skuli á lífinu straffast og í eldi brennast sem svarinn og sannprófaður ódádamaður eptir forsvaranlegri tilhlutun valdsmannsins, Rögnvalds Sigmundssonar, hver nefndum Klemensi Bjarnasyni góðan kennimann útvegi, sem honum guðlegar og kristilegar fortölur veiti til sáluhjálplegrar iðrunar og apturhvarfs frá sínu óguðlega háttalagi og trázugheitum, en um straffsins exekution og tíma skuli valdsmaðurinn leita herra amtmannsins atkvæða“.¹

Heidemann landfógeti skarst nú í málið, og var það honum að þakka, að Klemens var ekki brendur, heldur skipaði Müller amtmannur sýslumanni að geyma hann til næsta árs. Þá kom konungs skipun, að hann mætti halda lífi, en útlægur skyldi hann vera af

Íslandi og eiga aldrei apturkvæmt þángað; skyldi hann fara utan svo fljótt, sem auðið væri. Kónigsbréfið er dagsett 5. maí 1691.¹ Klemens fór utan og dó úr sótt í Kaupmannahöfn um veturinn. Tók séra Einar Þorsteinsson, sem þá var staddur í Kaupmannahöfn í því skyni að taka biskupsvígslu að Hólum, hann til altaris, áður en hann dó, og þótti honum Klemens skilja guðrækilega við þetta líf.²

Þess er getið í Alþingisbókinni 1690, að dómur hafi verið lesinn þar upp, sem Páll sýslumaður Torfason hafði látið gánga á Mýrum í Dýrafirði 16. júní sama ár „við víkjandi grunsemdaráburði séra Bjarna Brynjólfssonar“ á hendur þeim mönnum Guðmundi Jónssyni og Katli Brandssyni með lítilfjörlegum líkindum“. Þingmenn dæmdu, að Guðmundur skyldi færa sig undan þessum áburði með lýrítar-eiði hinum meira og nefndarvættum, og skyldi séra Bjarni vera við, er eiðarnir færu fram, en sýslumanninum var falið á hendur að skera úr, hvort Ketill skyldi sverja frelsiseið í héraði.⁴ Ekki er beinlínis tekið fram, að grunur séra Bjarna hafi verið galdragrunur, en líklegt er það.

1691 var auglýstur í lögréttu dómur Magnúsar lögsagnara Þórðarsonar, geinginn í Túngu í Örylgshöfn⁵ 21. apríl, „í hverjum hingað er sett um straffs hæð hér nefnds Gizurar Brandssonar fyrir þau herfileg orð, er hann talað hefði, og svo hljóða: „Djöfullinn, hjálpa þú mér, og ef þú ert í helvíti, þá hjálpa þú mér, hver orð hann hafi á nefndu héraðspingi aptur tekið, og enn nú hér í lögréttu persónulega vill oftalað hafa, með ásjáanlegu iðrunarmerki. Svo er og líka í héraðsdómnum á vikið, að hermdur dreingur hafi, áður en þetta skeði, að slæmum og vondum munnsöfnuði kyntur verið“. Þingmenn dæmdu „í herrans nafni“ Gizuri Brandssyni „tvær stórar og alvarlegar húðlátsrefsingar, þá fyrri hér á Öxarárþingi,

1 Alþbók 1691 núm. 15. Magnús Ketilsson, Forordninger III bls. 250—51.

2 Hist. eccl. III bls. 520. Árb. J. Esp. VIII bls. 27, 31. Eptirmæli 18. aldar bls. 431. Island i det 18. Aarhundrede bls. 253. Safn til sögu Ísl. II bls. 141, 763—64. Þjóðs. J. Árn. I bls. 484. Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 32—33.

3 Prestur til Dýrafjarðarþinga †1727 eða 1728.

4 Núm. 36.

5 Í Barðastrandarsýslu.

en þá síðari heima í héraði, báðar sem næst lífi gáangi, eptir tilhlutun sýslumannsins Magnúsar Þórðarsonar, svo og skuli þessi Gizur Brandsson slá sig þrisvar upp á munninn stór högg með hendinni í sérhvert sinn, sem hann nefndar refsingar með tekur, svo honum og hans líkum, óguðlegum orðvörgum, mætti til nokkurrar minningar og viðvörunar verða“. Gizur var hýddur 6. júlí.¹

1695 kemur mál Gizurar aptur fyrir á þingi. Torfi sýslumaður Jónsson lýsti því yfir, að Gizuri hefði ekki verið refsað enn þá í héraði, eins og kveðið hefði verið á 1691. Þingmenn dæmdu, að Ari sýslumaður Þorkelsson skyldi kalla Gizur fyrir rétt sem allra fyrst og láta refsa honum, en Magnús Þórðarson skyldi annast allan kostnað, sem leiddi af málinu, þar sem hann hefði trassað hýðinguna.²

27. apríl 1691 dæmdi Magnús sýslumaður Þórðarson dóm á Fífu-stöðum um eiðshæð Haldórs Jónssonar, sem Sigríður Magnúsdóttir hafði borið galdri. Auk þess hafði verið svarið, að galdraorð léki á Haldóri. Málinu var vísað til alþingis. Þingmenn dæmdu, að Haldór skyldi færa sig undan áburðinum með tylftareidi og nefndarvættum úr tveimur eða þremur næstu hreppum, ef þurfa þætti. Haldór skyldi vinna eiðinn innan tíu vikna særra daga, að heyrðum dóminum, en sýslumaður skyldi nefna honum eiðvættin á löglegan hátt.³

Á alþingi 1691 afhenti lögréttumaðurinn Ólafur Árnason í umboði Páls sýslumanns Torfasonar Magnúsi lögmanni Jónssyni kver í sextán eða átján blaða broti, „sem lögbíngismönnum virðist að vera ein vond galdra og fjölkynngis fyrirsögn“. Sigurður Hákonarson sagðist hafa fundið kverið á Skutilsfjarðareyri, og geymt það ekki leingur en klukkustund, þá hafi hann feingið það í hendur Hans kaupmanni Munch. Sigurður lofaði að sverja framburð sinn, ef þurfa þætti. Skýrsla hans var skrifleg og dagsett á Eyri við Skutilsfjörð 29. júlí 1690. Þingmenn skoðuðu kverið í krók og kríng, „í hverju að finnast mjög margar galdrastafamyndir með fordæm-

1 Núm. 1. Árb. J. Esp. VIII bls. 32. Landfrs. Þorv. Thor. II bls. 34—35.

2 Núm. 27.

3 Núm. 2.

anlegri fyrir sögn og straffsverðri guðs heilaga nafns vanbrúkun“. Sigurði var dæmdur tylftareidur með valinkunnum fángavottum „ei minni að réttarfari en skattbændur innan sýslu, með svoddan eiðs-inntaki, að hann hafi hér nefnt kver fundið á Skutilsfjarðareyri, og það ei leingur geymt en um klukkustundartíma eptir sínum framburði, og hvorki hafi hann verið þess eignarmaður, brúkað né öðrum með vitandi verið, skrifað né skrifa látið eður að láni haft, og þennan eið hafi fyr nefndur Sigurður Hákonarson unnið innan tíu vikna særra daga, að heyrðum þessum dómi“. Magnús lögmaður sendi kverið til baka með Ólafi Árnasyni, „svo skilvíslega aptur skilast megi valdsmanninum Páli Torfasyni til handa, til þeirra úr-ræða og aðgjörða, sem í héraði gerast kunna þessu máli til frekari lagaskýrslu“.¹ Dómur gekk um málið að Túngu við Skutilsfjörð 3. nóvember 1691. Eiður Sigurðar var þá ekki kominn fram, og hann hafði jafnvel hvorki hrært hönd né fót til þess að vinna hann, svo hann var dæmdur lögfallinn á eiðnum. Málinu var vísað til alþingis aptur, og samþykktu þingmenn héraðsdóminn. Auk þess dæmdu þeir, að þar sem Sigurður „hafi í þessu efni sýnt ótilhlýðilegan undan-drátt og óhlýðni móti lagaréttinum“, þá væri hann skyldur að koma til næsta alþingis með sitt „lagaforsvar“.² 1698 er þess getið, að Sigurður Hákonarson hafi farið af landi burt í leyfisleysi með ófrí-höndlurum, en sé kominn aptur. Var Ara sýslumanni Þorkelssyni skipað að lögsökja hann fyrir utanförina.³

1692 leggur Torfi sýslumaður Jónsson í Barðastrandarsýslu fram á alþingi tvo dóma, sem geingið höfðu í héraði um galdraáburð þann, sem Þórunn Einarsdóttir, Arnbjörg Vigfúsdóttir og séra Einar Torfason⁴ „vegna sinnar dóttur og sóknarbarna“ höfðu borið á Bárð Bjarnason. Fyrri dómurinn hafði geingið að Berufirði í Barðastrandarsýslu 30. marz, en sá seinni 12. júní. Bárði hafði verið dæmdur tylftareidur í héraði, og hafði hann fallið á honum. Lög-menn nefndu tólf menn í dóm til þess að ráða málinu til lykta,

1 Núm. 7. Árb. J. Esp. VIII bls. 32, en Jón Espólin kallar Sigurð Hannesson.

2 Núm. 16.

3 Núm. 11.

4 Prestur á Stað á Reykjanesi †1698.

og dæmdu þeir, að rétt hefði verið að dæma Bárði tylftareid. Bárður hafði kannast við: „1. Að hann hafi til Staðar á Reykjanesi komið samtíða sýslumanninum Magnúsi Þórðarsyni, og þar nótt verið eftir þann 4. nóvemberis. 2. Að hann hafi eftir orðið af þeim Magnúsi og Sveini þann 18. dag sama mánaðar, svo þar um saman ber skript prestsins og játun Bárðar. 3. Það við vikur framburði Þórunnar Einarsdóttur, þar hún segir, Bárður sér óvirðingar leitað hafi, hverri hennar lýsing hann fyrir þeim síðari héraðsdómi fullkomlega játaði. 4. Játar Bárður sig Arnbjörgu hvannarætur gefið hafa, sem í þeim fyrra dómi um getur, við hverjar svo brá, eftir hennar framburði, að hún fékk óglaðleika, uppsölu og umbreyting á sínum geðsmunum. 5. Meðkennir hann sig í rúminu legið hafa eftir Arnbjargar framburði, hvar af hún vænist sig feingið hafa verk fyrir brjóstið og ástríðu sig sjálfa í Staðará að deyða. 6. Játar hann sig Arnbjörgu hnífa sent hafa, sem dómurinn um getur, hverja þá hún meðtekið hafði, hefði hún feingið stóra ástríðu sig á þeim að deyða, en eingum öðrum voða, svo leingi sem hjá henni voru. Sömu leiðis, að hann hafi fyrr nefndri Arnbjörgu brennivín gefið, við hvert hún segir, sér hafi svo brugðið sem fyr við hvannaræturnar. 7. Er viðtal Bárðar við Steinunni Vigfúsdóttur á Hamarslandi, sem dómurinn á vikur, hvar hann játar sig komið hafa með Haldóri á Miðhúsum, svo það sýnist við hennar vitnisburð samhljóða. 8. Fram kemur lýsing séra Einars Torfasonar eftir ávísun valdsmannsins Magnúsar Þórðarsonar, að laugardagskvöldið eftir öskudaginn hafi kona Bárðar komið heim til Reykhóla og eftir honum leitað, og það sama kvöld hafi fyrst fásinna komið á optnefnda Arnbjörgu, svo hún hafi óvirk talað, en Þórunn feingið það stóra áfall með ofboði, sem verið hafi 14. febrúarii með því fleira, sem héraðsdómarnir um geta. Fram kemur í 9. máta lýsing valdsmannsins Magnúsar Þórðarsonar um samtal sitt við Bárð í smiðjunni á Reykhólum áhrærandi galdralærdóm, þá hafi Bárður til svarað því, um annan skyldi hafa verið talað: Nokkuð skildi hann þá eftir. Þeir verða þrisvar áður að spýta niður brauði og víni og stíga ofan á það, þá þeir standa upp, en það sé ekki til vinnandi. Til þessarar lýsingar svaraði Bárður, að hann afsegði um brauð og vínið að þræta. Einninn játar hann fyrir héraðsdómi sig meðferðis haft hafa Karlamagnúsarskrif og Buslubæn, ítem sig í frekasta máta

eptir lagt hefði galdur að læra, þá undir Jökli var, þótt sér hefði ei til neinnar framkvæmdar hrokkið. Fram kom nú Bárður persónulega hér í lögréttu og skírlega játar sig sekan vera í fyrrtéðum galdraverkum“. Þíngmenn dæmdu, „að fyrir ofan skrifaða áburði og fram komið eiðfall skuli téðum Bárði Bjarnasyni til heyra alvarleg húðlátsrefsing, sem hann kann frekast bera og af standa eptir temprun og mati vel nefnds valdsmannsins Torfa Jónssonar hér á Öxarárbíngi að fyrstu hentugleikum. Hér með skyldi þessi dreingur, Bárður Bjarnason burt víkja úr syðra parti Barðastrandarsýslu og þar ekki framvegis vera né sér til heimilis halda, svo ei stærri vandræði né ófriður af hljótist. Refsingin var á lögð þann 6. júlí, lögbíngismönnum á sjáandi“.¹ Árið 1693 ítrekar séra Einar áburð sinn og sendir til alþingis bréf, sem dagsett er á Stað á Reykjanesi 7. júní um sumarið. Bréfið er á þessa leið: „Eg Einar p(restur) Torfason auglýsi fyrir öllum mínum yfirvöldum, æðri og lægri stéttar, að eg enn að nýju ber Bárð Bjarnason fullum áburði eptir þeim gögnum og líkindum, eg býðst fyrir réttinn fram leggja, að hér nefndur Bárður er valdur af þeim veikleika nú sem fyrri, er minn eldri sonur, Einar, og mín tvö vinnuhjú, Arnbjörg Vigfúsdóttir optast nær alt til þess 5. martíí, en Ólafur Sigurðsson í tvær reisir mjög þunglega á þessum vetri undir pressazt hafa, og Bárður hefir greindri veiki á mitt heimili með galdra konst og brúkun stefnt og hleypt, hvar á eg gef honum fullar og allar sakir, sem eg á og má að lögum, en krefst og beiðist, að greindur Bárður verðugt straff út standa fáí, svo eg og mitt fólk óhult vera megi fyrir honum og hans árásum“.²

8. apríl 1692 gekk dómur að Mýrum við Dýrafjörð um eiðfall Guðmundar Jónssonar „fyrir grunsemdaráburð séra Bjarna Brynjólfssonar“. Þíngmenn dæmdu, „að sá eiður skyldi til fjöggra marka fallinn“.³

1. júlí 1693 lýsir Magnús lögmaður Jónsson á alþíngi Sumarliða Jónssyni, sem strokið hafði úr Ísafjarðarsýslu, „en dæmdur í járn á Bremerholm, hjá hverjum og svo hafi fordæðulegur galdur fund-

1 Núm. 9. Árb. J. Esp. VIII bls. 37.

2 Núm. 16.

3 Núm. 17.

izt: Um meðalmanns hæð, fölleitur, grannleitur með meinlauslegan svip“. Lögmaður biður, að fyrr téður Sumarliði Jónsson sé til járna og fanga tekinn, hvar sem hér á landi hittast kann, og til síns heimilis færður hið fyrsta, án forsómunar“.¹

1696 var lesið upp í lögréttu eiðstilboð Jóns sýslumanns Þorláks-sonar gegn galdraáburði Höskuldar heitins Haldórssonar. Prettán menn höfðu lýst því yfir 18. apríl um vorið, að þeir teldu Jóni sýslumanni eiðinn vel særan. Auk þess höfðu margir menn úr Múla-sýslu, bæði lærðir menn og leikir, borið Jóni sýslumanni hið bezta orð, og voru vottorð þessi lesin upp á alþingi. Þíngmenn dæmdu, að Jón sýslumaður þyrfti ekki að vinna eiðinn að lögum, fremur en hann vildi sjálfur, því bæði hefði hann feingið góð vottorð margra góðra manna, og svo hefði áburðurinn á hann við mjög veik eða eingin rök að styðjast, en „sá sem sakir eður sök gefur, skal hafa prófun síns máls“.²

1698 lét Jón sýslumaður Eyjólffsson dóm gánga að Kópavogi í Gullbringusýslu 7. júní um mál Þorgils Einarssonar, „við víkjandi því launguhöfði“,³ sem hann hefir sig játað upp sett hafa á Garðaholti, án vonds ásetnings, hvar upp á hann hefir hér eið boðið“. Þorgils fékk gott orð hjá sveitúngum sínum. Dæmdi Jón sýslumaður honum því sjöttareid með nægum eiðsfresti, og skaut málinu því næst til alþingis. Þíngmenn dæmdu Þorgils sjöttareid eptir tilhlutun Jóns sýslumanns, og skyldi hann kveða á, hve Þorgils skyldi hljóta háa refsingu, ef hann félli á eiðnum, en þótt hann gæti komið eiðnum fram, skyldi hann samt greiða 3½ mörk til næsta hospítals „sökum þess hneyxlis, sem risið hefir af þessa launguhöfuðs uppsetning“. Ef Þorgils gæti ekki greitt féð „þá hafi í þess stað líkamlega refsing, en það við vikur Oddi Ásbjörnssyni og hans hneyxlislegri geymslu á téðu launguhöfði, þá skuli hann betala 6 aura og svo til næst liggjanda hospítals“.⁴

„Auðkenni Þórðar Þórðarsonar, sem burt er vikinn úr Ísafjarðar-

1 Núm. 10.

2 Núm. 30.

3 Sbr. Þjóðs. J. Árn. I bls. 450, 530—31. Ferðabók Egg. Ól. I bls. 476.

4 Núm. 32.

sýslu undan galdragrunsemdartiltali þeirrar frómu kvennu Guðrúnar Pálsdóttur að Sandeyri, að hann sé valdur í líftjóni hennar sæla ektamanns, Jóns heitins Kolbeinssonar: meðalmaður að vexti, álotinn, riðvaxinn, með óheillegt eður sem blóðrisa skinnfar, mjög þunnhærður, lítt sprottin grön, sámleitur og freknutekinn, með langt nef, digurt, hálsdigur og hálsstuttur, kartnegldur mjög og móeygur, vel læs maður, hagnæltur og skrifandi“.¹

1700 „var upp lesinn“ á alþingi „eiður Gunnars Árnasonar, sem hann hefir af lagt þann 3. júní þessa árs að Holtum í Hornafirði með því fortali, að hann hafi aldrei á æfi sinni, hvorki úngur né gamall, lært eða brúkað fjölkynngi eða galdur, og aldrei í ráðum þar til verið eður samvitund með nokkrum manni galdur eða fjölkynngi fremja eða nokkurri skepnu, lifandi eða dauðri, tjón og skaða þar með gera“.²

Gisli Árnason á Ási í Kelduhverfi ber Haldór sýslumann Einarsson í Þingeyjarsýslu (1701—1707) galdri.³ Ekki er getið um áburð þennan í Alþingisbókum.

12. júlí 1702 var lesinn upp í lögréttu dómur, sem Páll sýslumaður Torfason hafði dæmt um Jón Jónsson, „sem til lagatylftar-eiðs hefir dæmt verið fyrir galdragrunsemdaráburð að ósvörnu rykti. Þingmenn kváðu svo á, að málið væri varla löglega undir bóúð, og auk þess væru svo lítil líkindi til, að Jón væri sekur í galdri, að þeir dæmdu hann „fyrir þessu tiltali aldeilis frían“.⁴

21. júlí 1707 kom fyrir á alþingi mál milli Ólafs sýslumanns Einarssonar í Skaptafellssýslu og Kolbeins nokkurs Kolbeinssonar um „orð þau, er Þorsteinn nokkur Sigurðsson skuli talað hafa um Kolbein áhrærandi fjölkynngi“. Árni Einarsson og Erlendur Jónsson voru vottar að því, að Þorsteinn hafði brugðið Kolbeini um galdur. Ísleifur sýslumaður Einarsson hafði dæmt í málinu að Dyrhólum 1. júní 1706. 22. júlí komu þeir Kolbeinn og Ólafur fyrir rétt á alþingi og lýstu því yfir, að þeir væru sættir heilum sáttum, og féll málið niður við það.⁵

1 Alþb. 1699 núm. 32.

2 Núm. 27.

3 Sýslumannæfir I bls. 114.

4 Núm. 7.

5 Núm. 23.

10. júlí 1708 var lesinn upp á alþingi dómur Björns Péturssonar sýslumanns, sem geingið hafði á Skeggjastaðapingi 6. júní 1707 um bréf eitt, dagsett að Skoruvík 16. nóvember 1706, undir nafni Elínar Árnadóttur, þar sem hún ber fjölkynngi á Þorstein bónda Íngimundarson á Eiði. Guðbrandur nokkur Björnsson kannaðist við, að hann hefði skrifað bréfið í drykkjuskap, og væri hvorki Elín né Jón Jónsson, maður hennar, riðin við það. Dómsmenn kváðu svo á, að Þorsteini væri ekki skylt að vinna eið fyrir áburðinn, og það því síður sem Jón, maður Elínar, hafði lýst því yfir skriflega, að hann teldi Þorstein saklausan í þessu máli. Þingmenn dæmdu, að „það grundvallarlausa framhleypið skrif Guðbrands Björnssonar, sem dómurinn um hljóðar, og Guðbrandur í drykkjuskap gert hafi, sé þess ekki vert, að neinum erlegum manni beri lagaskylda til undan að færast slíkum líkindalausum áburði, allra sízt þar sem ektamaður Elínar, Jón Jónsson, hefir Þorstein Íngimundarson þar um afsakað“.¹

„Þann 19. júlí 1710 lét lögmaður Páll Jónsson Vídalín fram bera í lögréttuna eitt konvólút, fyrir hverju að stóðu tveggja manna innsigli heil og ósködduð, annað lögréttumannsins Bjarna Gíslasonar, sem nú nálægur meðkendi sína hönd og signet, annað Þorsteins Sigurðssonar. Þar utan á var skrifað, að Eyvindur Guðmundsson að Skipum á Eyrarbakka hefði það, sem í konvólútinu væri, næst um liðið sumar 1709 þann 11. ágúst á Eyrarbakkakaupstað afhent fyrr nefndum lögmanni, að á sjáandi greindum vitnum, og hafi Eyvindur sagt fund konu sinnar árið 1708 nálægt fjörunni á Stokksseyri, en þessir til kvöddu vottar segjast ei hafa rannsakað, hvað undir innsiglunum fólgði væri. Herra lögmaðurinn Páll Vídalín, með ráði herra lögmannsins Láríts Gottrúps og lögréttunnar, opnaði nú þetta konvólút hér innan vébanda, og fundust þar tvö kver, annað í sextán blaða formi, 64 blöð að tölu, illa skrifuð með óvenjulegum characteribus, en forskriptirnar og annað þar á milli hafði lögréttan ekki tóm til yfir að lesa. Annað kverið var fyrst fjögur blöð, og á þeim nokkrir characteres, ítem nafn Þórdísar Markúsdóttur og þar hjá stóð E. h., ítem nafn: Markús Guðmundsson og bæjar-nafnið Stokksseyri, skrifað með viðvaningslegri hendi. Síðan voru á kverinu h.² kvæði, og töldu menn ekki þau blöð. Þar eptir voru síð-

1 Núm. 5.

2 Heilög?

ast í þessu kveri 26 blöð í 8vo, sem lögréttan ei hafði tóm til að yfir lesa, en þær fáu línur, sem herra lögmaðurinn Páll Vídalín af þeim blöðum upp las, voru fávíslegar lækningareglur. Nú með því, að beggja lögmanna og allrar lögréttunnar beþeinking var ein og samþykkileg, að þvílíkt ekki eigi né megi líðast umvöndunarlaust, en þessi fundur er herra lögmanna afhentur í Árnessþingi, og í sama héraði er bæði bæjarnafnið Stokkseyri og kvennmanns og karlmanns nafnið, sem á kverinu stendur, er til á þeim sama bæ, þá kölluðu lögmennirnir sýslumanninn Vigfús Hannesson til viðurmalis, og með sameiginlegu ráði allrar lögréttunnar dæmdu nefndan sýslumann Vigfús Hannesson skyldugan að með taka bæði fyrr skrifuð kver eptir hans sýslumanns embætti, að gera löglega rannsókn í héraði yfirdrepsskaparlaust, hverir þar kunni að finnaast eigendur þessara kvera og valdir í þeim ljóta ósið, sem þau inni halda. Með tók svo nefndur sýslumaður þessi bæði kver í lögréttu, og geingu með honum þaðan tveir lögréttumenn þess erindis að innsigla þessi forljótu kver, þar til rannsóknin skeður“.¹

8. júlí 1711 lýsti Vigfús sýslumaður Hannesson því yfir í lögréttu, að hann hefði rannsakað galdrakversmálið í héraði, og sagðist hafa stefnt þeim til alþingis, sem hlut ættu að máli, en þeir væru ekki komnir enn, og var því ekki auðið að taka málið fyrir að svo stöddu.² 15. júlí voru lesnir upp á alþingi fjórir dómar, sem geingið höfðu í héraði um málið. Fyrsti dómurinn fór fram á Stokkseyri 9. október 1710, og var Eyvindi dæmt þar að vinna lýrittareid hinn meira til sönnunar því, að framburður sinn væri réttur. Í öðrum dóminum (3. nóvember 1710) er því skotið til lögréttunnar, hvort eiðvætti Eyvindar, Jón Þórðarson og Jón Magnússon, sem voru þrimenníngar hans, séu svo skyld honum, að þau megi ekki sverja með honum. Í þriðja dómnum (28. janúar 1711) er öllu málinu skotið til alþingis, og voru þau Þórdís og Markús, Eyvindur og eiðvætti hans skylduð til að koma þangað. Í fjórða dóminum (26. júní 1711) „álykta dómsmenn, að Þórdísi og Markúsi sé full nauðsyn til að fría sig með eiði frá áður á minstum kverum, er þau hafa fyrri neitað sína eign að vera etc., en hvað hár sá eiður vera

1 Núm. 15. Árb. J. Esp. IX bls. 3.

2 Núm. 4.

skuli, er sett til lögréttunnar úrskurðar“. Á alþingi var lagður fram „seðill“, þar sem þeir Jón Magnússon og Jón Þórðarson lýstu því yfir, að þeir vildu sanna eiðinn með Eyvindi, „og þeir hyggi hann honum særan fyrir geymslu og meðferð kveranna“. Enn kom Markús Bergsson fram með „seðil“ frá Þórdísi á Stokkseyri og Guðmundi West, manni hennar, þar sem þau báðu hann að standa fyrir máli Þórdísar á þinginu, en hann neitaði því. Fleiri skjöl voru lögð fram, sem ekki þykir þurfa að geta hér um. 18. júlí var kveðinn upp dómur í málinu. Að því, er snerti Eyvind, átti sýslumaður, jafnskjótt og hann kæmi heim, að „taka þann eið af Eyvindi, að hvorki hefir hann skrifað né skrifa látið né í vitund né samþykki verið, að skrifað væri nafn Þórdísar Markúsdóttur né Markúsar Guðmundssonar né heldur bæjarnafnið Stokkseyri í það kver eður blöð, sem þessi prósess um talar, um þá stund, sem þau voru í geymslu Eyvindar. Þann eið skulu með honum sanna þau tvö nefndarvætti, sem til boðizt hafa í héraði, jafnvel þótt þeir kunni að reynast þrímenníngar sín í millum. Skal sýslumaður ekki gera hér á neinn ólöglegan undandrätt, og skal Eyvindur síðan vera frí fyrir áður nefndri grunsemi Þórdísar og kveranna meðferð og hún því eins hér eptir mega bera slíka grunsemd á nokkurn mann, að hún færi fyrir dómi lögmæt líkindi til slíkrar grunsemdar“. Að því er snerti þau mæðginin, þá dæmdu þingmenn, að þeim væri nauðsynlegt að vinna eið þann, sem þeim hafði verið dæmdur í héraði „um eign, þekkingu og meðhöndlun þeirra kvera“, og skyldi sýslumaðurinn birta þeim löglega innan mánaðar, „að annaðhvort stefni þau sýslumannsins héraðsprósess, eður haldi hann óátalinn. Ef þau vilja héraðsdóminn halda, þá skal hvort þeirra vinna sjöttareid með nefndarvættum, að ekki séu þau þessara kvera eigendur, ekki hafi þau mæðgin Þórdís og Markús kverin átt né brúkað, og ekki viti þau, hver þeirra eigandi sé, og ekkert sé það að sínum vilja né ráði gert, sem þessi kver inni halda af þeim heimskulegu characteribus, og aldrei hafi þau sín nöfn í þau né á þau skrifað. Sá eiður skal vera fram kominn innan tíu vikna særra daga, frá því er þessi lögbíngisdómur verður fyrir þeim auglýstur“. Alt málið átti að vera á enda kljáð fyrir lok nóvembermánaðar.¹

9. júlí 1711 var lesin upp á alþingi skýrsla um rannsókn þá, sem sýslumaðurinn í Húnavatnssýslu, Jón Illugason, hafði haldið á Vindhælisþingi 27. apríl 1711 „við víkjandi grunsemdaráburði Sigríðar Jónsdóttur, svo látandi, að þá veikju, sem hún hefði haft, hafði hún fullan grun á, að Jón Sigurðsson hefði sér gert, og eingan mann hefði hún grunsaman um það annan. Í annan máta um grunsemdaráburð Guðmundar Konráðssonar og hans ektakvinnu, Þuríðar Guðmundsdóttur, að hér nefndur Jón Sigurðsson muni valdur vera í veikleika og máttleysi Þuríðar konu Guðmundar“. Málinu var vísað til héraðsþings á Vindhæli 15. maí 1711, og var því skotið þaðan til Gottrúps lögmanns, „hvort að af Jóni Sigurðssyni skuli til boðinn eiður takast fyrir hér nefnda grunsemdaráburði líkindalausar, en Jón hefir í héraði auglýst allmargra manna vitnisburði um sín erlegheit og ráðvendni“. Einginn af málsaðilunum var staddur á þingi og einginn í þeirra stað. Þingmenn „þykjast einga nauðsyn til þess sjá fyrir nefndum Jóni Sigurðssyni þann eið vinna, sem hann sér til boðið hefir, heldur beri honum frá þeirra Guðmundar Konráðssonar og hans kvinnu, Þuríðar, samt Sigríðar Jónsdóttur tiltali aldeilis frí að vera, alt svo leingi þau ekki sýna nokkur lögmæt rök eður líkindi til sinna grunsemdaráburða, sem hingað til virðast á eingum grundvelli bygðir, og meir af fávísi þeirra en rökum undir lög leiddir vera“.¹

13. júlí 1711 var lesin upp í lögréttu rannsókn Láríts Hanssonar Skevíngs, sýslumanns í Eyjafjarðarsýslu, að Hrafnagili 11. og 12. ágúst 1711 um fjölkynngisáburð Eiríks Jónssonar að Dvergsstöðum á Sigfús Þorláksson á Grund í Eyjafirði. Sýslumaður hafði dæmt þá báða til alþingis, og voru þeir staddir þar. Eiríkur lagði fram afskrípt af ákæru sinni til Sigfúsar 8. apríl 1711, „hvar inni Eiríkur segist halda Sigfús fullkomlega grunsaman og valdan af veikleika síns barns, sem hann hyggi hann hafa gert með óleyfilegum meðulum eður djöfuls konstrum, og við þennan sinn framburð hefir Eiríkur sagt fyrir héraðsdómi, að hann standa vildi“. Eiríkur hafði lagt fyrir réttinn í héraði mörg vottorð frá nágrönnum sínum um góða kynningu sína. Sama hafði Sigfús gert, og voru vottorð hans dagsett á Glæsibæjarþingi 25. maí 1703. Dómsmenn í héraði höfðu

talið ástæður þær, sem Eiríkur kom fram með fyrir áburði sínum, svo veikar, að ekki þyrfti að dæma Sigfúsi eið, en aptur bauðst hann til að vinna eið „til friunar fyrir slaðri, sem á honum liggur af þessu máli“, og sama bauð hann skriflega á alþingi, „en Eiríkur beiddi í guðs nafni í lögréttunni, að lögmenn vildu láta þetta mál heima í héraði aptur undir lög koma, og sér talsmaður setjist“. 14. júlí birtu þingmenn dóm sinn: „Gögn þau öll og vitni, sem í héraði hafa fyrir dóm komið, og þar hefir væntzt verið, skulu vinna sinn eið að því, sem þau vitnað hafa, og mögulegt er, að þau vita meg, og eingu leyni þau af, en Eiríkur leiti sér talsmanns hjá yfirvöldunum, sem upp leiti það alt, er honum meg til málsbóta koma. Að þessu löglega í héraði rannsökuðu til ítrustu sanninda, komi málið hér aptur til næsta alþingis og með því báðir partarnir, Sigfús og Eiríkur. En á meðan svo stendur, sem enn er þetta mál komið, sé héraðsdómur sýslumannsins óraskaður“.¹

5. nóvember 1711 lét Láríts sýslumaður dóm ganga um málið að Hrafnagili, og vísaði því til alþingis, var það tekið þar fyrir 20. júlí 1712, og voru þá lesin upp ýms skjöl og málsgögn, sem ekki þykir þurfa að minnast á hér. 21. júlí féll dómur í málinu. Vitni þau, sem sýslumaðurinn hafði stefnt til Hrafnagilspings, og ekki höfðu komið þangað, voru sektuð hálfri mörk í stefnufall, en Ólafur Jónsson, sem ekki vildi sverja vottorð sitt, var sektaður mörk. „Þessu næst til réðu lögmenn og lögréttumenn Eiríki Jónssyni, að hann í guðs nafni vildi sjá sér fært og í tíma snúa frá sínu vandasama háskamáli, og réðist svo af, til þess að svo víðtöftugur prósess mætti af stýrast, að Eiríkur Jónsson hér í lögréttu bað Sigfús Þorláksson fyrirgefningar á öllum hugmóði, stygðar eður áþéttis orðum, sem í þessu áburðarmáli hefði hann til Sigfúsar talað, og skyldi Eiríkur í frá þessum degi aldrei ýfa Sigfús um þetta mál, heldur skyldi það dautt og niður fallið, en þeir upp á alt undan farið vera sáttir heilum sáttum, og allur kali gleymdur, sem hér af hefði risið. Þessari sátt tók Sigfús Þorláksson ljúflega fyrir göfugra og góðra manna tillögur, en skildi sér, að Eiríkur betalaði sinn tveggja ára reisukostnað til alþingis, er hann upp settan fram lagði upp á 4 hndr. 30 álnir, en fyrir bón herra lögmanna og lögréttunnar eptir gaf vel

1 Núm. 13. Árb. J. Esp. IX bls. 6.

nefndur Sigfús svo mikið hér af, að Eiríkur gjalda skyldi 2 hndr., og skuli greidd í góðum aukum innan mánaðar, síðan þeir eru heim komnir frá þessu lögbíngi. Er svo þessu máli lokið með góðri virðingu Sigfúsar, Eiríki minnkunarlaust“.¹

14. júlí 1716 var lesinn upp í lögréttu dómur Teits Arasonar, sýslumanns í Barðastrandarsýslu, geinginn að Kvígindisdal við Tálknafjörð 12. júní 1715, um mál Jóns Ólafssonar, „sem rís af einu kveri með óvenjulegu lettri, er sýslumaðurinn um veturinn 1714 í kistu Jóns fundið hafi. Setja svo dómendur þennan dóm til lögréttunnar atkvæða, hvort nefndur Jón skuli fyrir áður greint efni nokkurn eið vinna eður gjöldum mæta“. Nú var hvorki Teitur sýslumaður, Jón sjálfur né kverið á alþingi, og vísuðu þíngmenn því málinu frá sér.²

15. júlí 1719 var lesinn upp á alþingi dómur Markúsar sýslumanns Bergssonar, geinginn að Auðkúlu 17. apríl 1719, „áhrærandi áburð Jóns Jónssonar til Magnúsar Jónssonar á Karlstöðum. Hefir nefndur Jón Jónsson á Gljúfurá borið Magnús, að hann með galdri hafi gert þann veikleika, sem á Margréti Sveinsdóttur, konu hans, legið hafi á þessum vetri. Héraðsacten segir, að þessi Magnús hafi lángrvarandi ryktaður verið við galdur, og dæmir því sýslumaðurinn Magnúsi eið að vinna og fría sig frá galdrabrukun, en setur hingað til lögréttunnar, hvað hár þessi eiður vera skuli. Hér upp á svarar lögréttan: Magnús Jónsson á og skal eingan eið af leggja fyrir líkindalausn áburð Jóns Jónssonar, heldur sé hann þar frá öldungis frí, og sýsumaðurinn Markús Bergsson hér með aðvaraður, að hann ei því lík marklítill mál optar til lögréttunnar úrlausnar setji“.³

21. júlí 1719 „var upp lesinn dómsprósess sýslumannsins Teits Arasonar, geinginn að Neðri-Hvestu við Arnarfjörð, við víkjandi tveimur blöðum með óvenjulegum characteribus, sem Sigmundur Atlason, Sigurður Gíslason og Jakob Jónsson hafa meðkent fyrir nefndum héraðsdómi dat. 10. nóvember 1718 sig meðferðis haft hafa, nefnilega Sigmundur, að hann ætti það leingra blaðið, sem með hringnum væri, og segist það nokkra tíma brúkað hafa til að verja

1 Núm. 23. Árb. J. Esp. IX bls. 11. Þjóðs. J. Árn. I bls. 346.

2 Núm. 13. Árb. J. Esp. IX bls. 28—29.

3 Núm. 12.

sig illu, en aldrei hafi hann ilt þar með gert. Ítem Sigurður og Jakob segjast hitt blaðið brúkað hafa til að verja sig andskotenum, því þeir hafi haft þá trú, að hvorki á sjó né landi kynni þá nokkuð ilt að henda. Álítur héraðspróssessinn þetta að vera öldungis óleyfiglega characteres og stóra afguðadýrkun. Einninn kemur þar fram, að þessir menn séu lángsamlega og að svoddan ryktaðir, sem og öðrum óknyttum. Álykta dómsmenn í héraði þá stórs straffs verða, en um þess hæð setja þeir til lögmanna og lögréttunnar atkvæða, og dæma áður nefnda menn skylduga hér að mæta og dóm líða“. Teitur sýslumaður var á alþingi, en einginn þeirra, sem ákærðir voru, og einginn í þeirra stað. „Blöðin, sem próssessinn um getur, voru hér fyrir réttinum tvö, og er það leingra með óvenjulegum hringum, krossum og lettri út párað, en það minna er með óvenjulegum characteribus“. Þíngmenn dæmdu, að Teitur sýslumaður skyldi skora alvarlega á þá Sigmund, Jakob og Sigurð að koma til næsta alþíngis 1720 „og dóm að líða fyrir sína meðkenda brúkun og meðferð á áður nefndum characteribus. Svo framt þeir ei vilja mæta viljugir, skal sýslumaðurinn Teitur þó hingað fyrir réttinn nauðuga færa eður færa láta“.¹

17. júlí 1720 kom málið aptur fyrir á alþingi. Voru þeir við staddir Sigurður og Jakob, en Sigmundur hafði orðið eptir á leiðinni vegna veikinda. Sigurður og Jakob könnuðust við, að það væri alt rétt, sem stæði í héraðsdómnum, og kváðust ekkert hafa sér til afsökunar. Þíngmenn dæmdu, „að Sigurður Gíslason, Sigmundur Atlason og Jakob Jónsson, sem með áður nefnda characteres höndlað hafa meir af vanvizku, en að þeir hafi í þeirri konst forfarnir verið, skuli hver um sig útstanda opinberar skriptir af sínum sóknarpresti. Sigurður, sem eptir sýslumannsins undirréttíng hefir fé til fjöggra hundraða, gjaldi til næst liggjanda hospítals tvö hundruð á landsvísu. Sigmundur, sem undirréttast, að eigi fé hér um tvö hundruð, gjaldi hundrað til hospítalsins, en Jakob Jónsson, sem sagður er næsta félítill, gjaldi til hospítalsins tíu aura“. Fé þetta átti að vera lokið í gildum aurum mánuði eptir, að þeir kæmu heim, „en ef þeir þrjókast þessu út að svara, líði aðför og execution eptir lögum“.²

1 Núm. 21. Árb. J. Esp. IX bls. 49.

2 Núm. 16.

REGISTUR

I. EFNISSKRÁ

Galdrabrennur 7, 8, 11—13, 14, 79—80, 81, 99. Sjá galdrarefsingar.
Galdrabækur 61 o. s. frv. Sbr. Galdrastafir.

Galdrar og djöfullinn 2—4, 6, 10, 11, 24, 26 o. s. frv., 31 o. s. frv.,
38 o. s. frv., 46, 48—52, 59, 97, 104, 119, 126, 140, 148, 150, 155
o. s. frv., 159, 179, 273, 279, 312—314, 318.

Galdrar og kirkjan 9—10, 11, 15—16, 83—88, 91, 92, 97, 98, 104, 105,
106, 140, 142, 144, 312, 318, 319, 321, 331.

Galdralög 88—107.

Galdramál og meðferð þeirra: Almennt 1, 3—7, 44, 55—58, 71—78,
82—83. — Áburður sakar og sönnun hans 108, 109—110, 118, 131,
142, 145, 162, 228, 229, 234, 237, 241—242, 262, 264, 265, 274—275,
280, 283, 287, 290, 292—293, 294—295, 297, 298, 299, 304—306, 307,
309, 310, 311—312, 315, 316, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 328, 328—
329. — Ábyrgð á galdraáburði 139—140, 142, 223, 294, 295, 329—
330. — Rannsókn, varðhald, fjötrar, pyndingar 5—6, 132, 145, 146,
147, 161, 172, 229, 250, 267, 269—273, 289, 311. — Sönnun 5—6,
115—116, 117, 131, 133, 145, 146, 147—150, 161, 163, 173 o. s. frv.,
187—188, 200, 206—207, 216, 235, 242—245, 246 o. s. frv., 259, 261,
263, 265 o. s. frv., 275—277, 283 o. s. frv., 289, 290, 291, 295, 296,
297—298, 298 o. s. frv., 302, 308, 310—311, 312, 314, 315, 317, 321,
323, 325—327, 330. — Undanfærsla 108, 110—115, 118, 144—145,
167—168, 228, 230, 234, 239, 245, 254—259, 263—264, 271—272,
275—276, 280, 285—286, 287, 294, 298, 299, 303, 304, 306, 307,
314—315, 316, 318, 319, 320, 322, 323, 324, 327, 330.

Galdramenn: Almennt 2—4, 7—8, 29—30, 31 o. s. frv., 70—71, 83
—88.

Galdramessur 2, 55.

Galdraráð (ráð við galdri) 4, 43, 46, 47 o. s. frv., 53, 119.

Galdrarefsingar: Almennt 6—8, 11—13, 78—83, 89, 90, 92, 94, 98, 100, 101, 102, 103, 105, 106. — Fésekt 228, 235, 260, 323, 331. — Líflátsrefsing 109, 144, 146, 150, 183, 233, 259, 274, 279, 286, 290, 293, 297, 298, 301, 313—314, 317. — Líkamsrefsingar 107, 141, 233, 267, 278, 288, 292, 302, 303, 309—310, 311, 312, 315, 316, 318—319, 322. — Útlegð 107, 132, 267, 317, 322.

Galdrarit (rit um galdur) 1 o. s. frv., 12, 13, 26, 29, 31, 34—37, 39—43, 55, 59, 122 o. s. frv.

Galdrategundir 89, 102, 103—104, 105—106.

Galdratrú 11—13, 14, 39—40, 43, 44—45.

Galdrataeki og aðferðir: Galdrastafir (rúnir o. s. frv.) 58—61, 63—66, 91, 101, 128—131, 141, 147, 148, 149, 150, 152, 160, 161, 163, 176, 177, 178, 194, 211, 228, 233, 235, 237, 241, 244, 245—246, 248, 255, 256, 259, 260—261, 268, 279, 287, 288, 289, 290—292, 295, 296, 298, 302, 307—308, 309, 312, 315, 319—320, 322, 325—327, 327, 330—331. — Augnatillit 174. — Bein dauðs manns 314. — Blóðtaka og viðskipti við djöfulinn 178, 279, 312—314, 319. — Handaálegning, snerting 154, 164, 211, 242. — Krossar, sigurhnútar 99, 101, 127. — Lönguhöfuð 323. — Meðferð brauðs og víns 321. — Signingar 101. — Sjónhverfingar, ofheyrnir 152, 155, 185, 188, 191—192, 204—205, 213, 218, 243, 300. — Særingar 101, 120—122, 123, 126—127, 130, 148, 149, 150, 177, 178, 179, 257, 270. — Tilberi 141. —

Galdraverk: Almennt 3, 32, 35, 39, 70, 71, 104. — Fjártjón 146, 147, 228, 247, 256, 262, 263, 275, 276, 280, 289, 291, 304, 310. — Illviðri 305—306, 323. — Lækningar 91, 124, 128, 131, 252, 255, 257. — Uppvakning og sendingar 71, 104, 109, 152, 154 o. s. frv., 256, 263, 300, 310. — Varnir við illu 125, 128, 129, 131. — Veikindi eða dauði 30, 32, 35, 67, 104, 108, 109—110, 116, 118, 134, 142, 145, 152, 154 o. s. frv., 229, 237, 242—244, 247—249, 251, 252—253, 256, 257, 259, 264, 265, 266, 268—269, 274—275, 276, 277, 283, 286, 292, 293, 294, 297, 300, 303, 304, 305, 306, 311, 316, 317, 321, 328. — Öflun ýmissa fríðinda 35, 71, 92, 107, 126—128, 129, 141, 147, 257, 296, 301, 307—308, 317.

II. EINSTÖK GALDRAMÁL

- Álfdís Jónsdóttir á Kjalarnesi (1634) 140—141.
 Andrés Guðmundsson í Bæ á Rauðasandi (1604) 107—108.
 Ari Pálsson í Barðastrandarsýslu (1677) 299.
 Ari Þorkelsson sýslumaður í Barðastrandarsýslu (1676) 295.
 Árni Jónsson prestur að Hofi á Skagaströnd (1679) 304.
 Árni Loftsson prestur í Dýrafjarðarþingum (1660, 1678) 237—241.
 Árni Pétursson vestra (1669) 261—262.
 Ásmundur Grímsson úr Eyjafirði (1687) 314.
 Atli Sigurðsson í Ísafjarðarsýslu (?) 236.
 Auðun Þorsteinsson á Reykjanesi í Barðastrandarsýslu (1633) 134
 o. s. frv.
 Bárður Bjarnason úr Barðastrandarsýslu (1692) 320.
 Benedikt Þorleifsson í Búðardal (1631) 118.
 Bjarni Arason úr Ísafjarðarsýslu (1677) 296.
 Bjarni Bjarnason vestra (1661) 241.
 Bjarni Bjarnason eldri í Berjadal (1677) 297.
 Bjarni Hákonarson úr Snæfellsnessýslu (1667) 260—261.
 Bjarni Magnússon á Snæfellsnesi (1678) 303.
 Bjarni Ólafsson í Barðastrandarsýslu (1674) 288.
 Bjarni Þorgeirsson í Ísafjarðarsýslu (1679) 303.
 Björn Björnsson í Borgargerði í Skagafjarðarsýslu (1664) 241—245.
 Böðvar Þorsteinsson undan Jökli (1674) 289.
 Egill Bjarnason á Ströndum (1654) 147.
 Einar Kollason á Fáskrúðsfirði (1681) 309.
 Einar Þorbjörnsson úr Miðfirði (1679) 303.
 Einar Þorvaldsson í Þingeyjarþingi (1618) 108.
 Erlendur Eyjólfsson vestra (1669) 274.
 Eyjólfur Jónsson á Ströndum (1669) 262—267.
 Gísli Árnason í Ísafjarðarsýslu (1680) 307.
 Gísli Sigurðsson í Mýrasýslu (1656) 228.
 Gísli Snæbjarnarson úr Kjósarsýslu (1630) 117—118.
 Gizur Brandsson úr Barðastrandarsýslu (1691) 318.
 Grímur Jónsson á Ströndum (1654) 147—151.
 Guðbrandur Bjarnason í Saltvík á Kjalarnesi (1681) 309.
 Guðmundur Jónsson úr Ísafjarðarsýslu (1692) 318, 322.

- Guðmundur Þórðarson vestra (1673) 287—288.
 Guðrún Jónsdóttir í Höfnum í Gullbringusýslu (1634) 140—141.
 Gunnar Árnason úr Hornafirði (1700) 324.
 Gunnar Bjarnason í Borgarfjarðarsýslu (1642) 142.
 Halldór Bjarnason í Skagafirði (1650) 144.
 Halldór Bjarnason í Bjarneyjum (1657) 235—236.
 Halldór Einarsson sýslumaður í Þingeyjarþingi (1701?) 324.
 Halldór Finnbogason úr Mýrasýslu (1685) 312.
 Halldór Jónsson í Ísafjarðarsýslu (?) (1660) 236.
 Halldór Jónsson úr Barðastrandarsýslu (1691) 319.
 Hallgrímur Halldórsson á Víðimýri (1675) 293.
 Hallvarður Stefánsson á Meðalfelli (1679) 304.
 Helga Höskuldsdóttir úr Ísafjarðarsýslu (1683) 311.
 Helgi Vigfússon úr Fljótum (1675) 290.
 Höskuldur Sveinsson úr Ísafjarðarsýslu (1680) 307.
 Illugi Jónsson prestur að Kálfafelli (1628) 109 o. s. frv.
 Ingibjörg Jónsdóttir úr Múlaþingi (1687) 314.
 Ingibjörg Sigurðardóttir á Felli á Fellsströnd (1675) 294.
 Jakob Jónsson úr Barðastrandarsýslu (1719) 330.
 Jón Ástuson (Jónsson) úr Barðastrandarsýslu (1675) 294.
 Jón Bjarnason yngri í Barðastrandarsýslu (1674) 289.
 Jón Eggertsson á Ökrum í Skagafirði (1680) 307.
 Jón Guðmundsson lærði (1631) 118 o. s. frv.
 Jón Illugason í Skógum á Þelamörk (1667) 260.
 Jón Jónsson eldri á Kirkjubóli í Skutilsfirði (1655) 151 o. s. frv.
 Jón Jónsson yngri á Kirkjubóli í Skutilsfirði (1655) 151 o. s. frv.
 Jón Jónsson „landi“ úr Árnesþingi (1668) 259—260.
 Jón Jónsson úr Ísafjarðarsýslu (1702) 324.
 Jón Leifsson vestra (1669) 274.
 Jón Ólafsson vestra (Indíafari?) (1656) 233—234.
 Jón Ólafsson úr Barðastrandarsýslu (1716) 329.
 ✓ Jón Pálsson úr Strandarsýslu (1676) 295.
 Jón Rögnvaldsson í Svarfaðardal (1625) 109.
 Jón Sigurðsson úr Húnavatnsþingi (1711) 328.
 Jón Sýjuson (1650) 144.
 Jón Úlfsson í Barðastrandarsýslu (1671) 274—278.
 Jón Vigfússon biskup á Hólum (1671) 280—281.

- Jón Þórðarson í Ísafjarðarsýslu (1672) 282.
 Jón Þórðarson úr Barðastrandarsýslu (1678) 303.
 Jón Þorláksson sýslumaður í Múlaþingi (1696) 323.
 Ketill Brandsson úr Ísafjarðarsýslu (1690) 318.
 ✓ Klemenz Bjarnason úr Strandarsýslu (1690) 316.
 Klemenz Úlfsson úr Húnavatnsþingi (1678) 302.
 Kolbeinn Kolbeinsson úr Skaftafellsþingi (1707) 324.
 Lassi Diðriksson í Barðastrandarsýslu (1675) 292.
 Loftur Jósefsson kirkjuprestur í Skálholti (1669) 267—274.
 Magnús Benediktsson úr Húnavatnsþingi (1678) 302.
 Magnús Bjarnason eldri í Húnavatnsþingi (1675) 292.
 Magnús Jónsson sýslumaður í Haga á Barðaströnd (1657) 234.
 Magnus Jónsson á Karlsstöðum í Ísafjarðarsýslu (1719) 329.
 Magnús Markússon að Reykjum í Lundarreykjadal (1689) 316.
 ✓ Margrét Þórðardóttir (Galdra-Manga) á Ströndum (1656) 229—233.
 Markús Guðmundsson á Stokkseyri (1710) 325.
 Narfi í Smiðvík vestra (1655) 228.
 Oddur Ásbjörnsson í Gullbringusýslu (1698) 323.
 Oddur Jónsson (Sanda-Oddur) í Árnesþingi 141.
 Oddur Þorsteinsson prestur í Tröllatungu (1554) 107.
 Ólafur Pétursson umboðsmaður á Bessastöðum (1630) 115—116.
 Ólafur Sigurðsson á Felli á Fellsströnd (1675) 294.
 Páll Oddsson í Ánastaðakoti á Vatnsnesi (1672) 282—287.
 Pétur Ólafsson úr Ísafjarðarsýslu (1687) 315.
 Runólfur Þorvaldsson í Dalasýslu (1657) 235.
 Sigfús Þorláksson á Grund í Eyjafirði (1711) 328.
 Sigmundur Atlason úr Barðastrandarsýslu (1719) 330.
 ✓ Sigmundur Valgarðsson á Ströndum (1669) 262—267.
 Sigríður Styrsdóttir að Reykjum í Lundarreykjadal (1689) 316.
 Sigurður Gíslason úr Barðastrandarsýslu (1719) 330.
 Sigurður Guðmundsson af Vestfjörðum (1688) 316.
 Sigurður Hákonarson úr Ísafjarðarsýslu (1691) 319.
 Sigurður Jannesson Skagfirðingur (1682) 310.
 Sigurður Jónsson vestra (1671) 278—280.
 Sigurður Ólafsson á Felli á Fellsströnd (1675) 294.
 Sigurður Ólafsson í Barðastrandarsýslu (1675) 292.
 Sigurður Torfason úr Barðastrandarsýslu (1686) 314.

- Snjólfur Eiríksson í Fáskrúðsfirði (1681) 309.
 Stefán Guðmundsson úr Húnavatnsþingi (1678) 303.
 Sumarliði Jónsson úr Ísafjarðarsýslu (1693) 322.
 Sveinn Árnason úr Ísafjarðarsýslu (1683) 312.
 Sveinn Björnsson skotti (1646) 142—144.
 Vigfús Friðriksson í Þingeyjarþingi (1651) 144—145.
 Þórarinn Halldórsson á Birnustöðum í Ísafjarðarsýslu (1665) 245—
 259.
 Þorbjörn Sveinsson úr Mýrasýslu (1677) 296.
 Þórdís Markúsdóttir á Stokkseyri (1710) 325.
 Þórður Guðbrandsson á Ströndum (1654) 145—146.
 Þórður Guðmundsson í Árnesþingi (1678) 302.
 Þórður Þórðarson úr Ísafjarðarsýslu (1699) 323—324.
 Þorgils Einarsson í Gullbringusýslu (1698) 323.
 Þorleifur Árnason prestur að Kálfafelli (1677) 299.
 Þorsteinn Helgason úr Barðastrandarsýslu (1687) 315.
 Þorsteinn Högnason úr Húnavatnsþingi (1683) 310.
 Þorsteinn Ingimundarson á Eiði í Múlaþingi (1708) 325.
 Þuriður úr Barðastrandarsýslu (1678) 303.
 Þuriður Jónsdóttir á Kirkjubóli í Skutilsfirði (1656) 187 o. s. frv.
 Örnólfur Jónsson í Hnífsdal (1677 eða 1678) 301.

III. MANNANÖFN

Agrippa Cornelius 12.	Arnbjörg Vigfúsdóttir í Barða-
Alexander 6. páfi 127.	strandarsýslu 320, 321, 322.
Álfús Jónsdóttir á Kjalarnesi 141.	Arnbjörn Arnbjarnarson í Skafta-
Andrés Guðmundsson í Bæ á	fellspíngi 109, 110, 111, 114.
Rauðasandi 107.	Arnfríður Torfadóttir í Saurbæ
— Hallsson vestra 172.	í Eyjafirði 107.
Ari Magnússon sýslumaður í Ögri	Arngrímur Jónsson lærði 43.
42, 54, 62.	— Jónsson skólapiltur 66.
— Pálsson í Barðastrandarsýslu	Árni Ámundason pr. á Setbergi
299—301.	289.
— Þorkelsson sýslumaður í Barða-	— Daðason lögréttumaður á Ás-
strandarsýslu 295, 319, 320.	geirsá 285.

- Árni Einarsson í Skaftafellssþingi 324.
- Gíslason lögréttumaður á Ytra-Hólmi 130.
- Guðmundsson 17.
- Hróbjartsson á Ströndum 145.
- Jónsson pr. að Hofi á Skagaströnd 304—307.
- Loftsson pr. í Dýrafjarðarþingum 223, 225, 236—241.
- Magnússon prófessor 42, 45, 59, 90, 91.
- Oddsson lögmaður 116, 142, 203, 215, 230.
- Pétursson í Barðastrandarsýslu 261—262.
- Ásbjörn í Kesvogi á Ströndum 147.
- Ásmundur Grímsson úr Eyjafirði 314.
- Guðmundsson vestra 176, 201.
- Ásta Narfadóttir á Kirkjubóli 153, 163, 173.
- Atli Sigurðsson á Ströndum 236.
- Auðun Þorsteinsson vestra 134, 135, 136, 137, 138, 139.
- Augustínus kirkjufaðir 2.
- Bárður Bjarnason í Barðastrandarsýslu 320—322.
- Bekker Balthazar 13.
- Benedikt Haldórsson sýslumaður í Skagafirði 241, 242, 243, 290, 291, 292, 293, 306.
- Þorleifsson í Búðardal 118, 163, 253, 254.
- Bergljót Guðmundsdóttir í Húnavatnsþingi 310.
- Bessi Guðmundsson sýslumaður í Múlaþingi 315.
- Borgar Sigurðsson vestra 300.
- Bergþór á Kúludalsá 117.
- Bjarni Arason vestra 252, 296.
- Bjarnason eldri í Berjadal 297—298.
- Bjarnason frá Hesti 64—65, 241.
- Brynjólfsson pr. í Dýrafjarðarþingum 318, 322.
- Gíslason lögréttumaður í Ási í Holtum 325.
- Guðmundson vestra 300.
- Hákonarson á Snæfellsnesi 260—261, 294, 295.
- Hallsson pr. að Grund í Eyjafirði 308.
- Jónsson á Birnustöðum 247, 248, 252, 256.
- Jónsson undir Hesti í Ísafjarðarsýslu 297.
- Magnússon á Snæfellsnesi 303.
- Oddsson á Bustarfelli 30.
- Ólafsson í Barðastrandarsýslu 288.
- Pálsson vestra 277.
- Pétursson sýslumaður á Staðarhóli 294.
- Snorrason á Eyri í Skutilsfirði 167, 195.
- Sturluson í Ísafjarðarsýslu 311.
- Þorgeirsson vestra 172, 303.

- Bjarni Þorleifsson sýslumaður í Ísafjarðarsýslu 307.
- Björn Auðunsson vestra 134, 135, 136, 137, 139.
- Bjarnason bóndi í Arnardal 157, 158.
- Björnsson í Borgargerði í Skagafirði 241, 242, 243, 244, 245.
- Einarsson á Finnbogastöðum 266.
- Gíslason sýslumaður í Barðastrandarsýslu 289, 292.
- Hákonarson lögréttumaður í Eyjafirði 308.
- Jónsson í Engidal 161, 163, 176, 177, 201.
- Jónsson á Skarðsá 60, 118.
- Magnússon sýslumaður á Munkaþverá 295, 307, 308, 314.
- Magnússon sýslumaður í Barðastrandarsýslu 107, 108.
- Oluf prestur í Thisted 8.
- Pálsson sýslumaður á Espihóli 307.
- Pétursson sýslumaður á Bustarfelli 325.
- Snæbjarnarson próf. að Staðastað 289.
- Þorleifsson pr. að Álftamýri 66, 252.
- Þorvaldsson í Auðbrekku 30.
- Bogi skólapiltur í Skálholti 63.
- Benediktsson á Staðarfelli 66, 295, 298.
- Brandur Gíslason á Kárastöðum á Vatnsnesi 285.
- Bríet Arnþórsdóttir í Ísafjarðarsýslu 297.
- Eysteinsdóttir á Birnustöðum 247, 249, 251, 252, 254, 156.
- Brynjólfur Bjarnason próf. í Hjarðarholti 138.
- Bjarnason í Hjarðardal 172, 191, 214, 224.
- Sveinsson biskup 44, 45, 59, 64, 65, 66, 68, 92, 93, 102, 142, 144, 193, 215, 225, 228, 229, 237, 260, 271, 272, 273.
- Böðvar Ketilsson á Ströndum 262.
- Þorsteinsson á Snæfellsnesi 289.
- Carpzov Benedikt galdradómari 12.
- Daae Herluf höfuðsmaður 82.
- Daði Jónsson sýslumaður í Gullbringusýslu 42, 259, 304, 309.
- Dahlerup Verner prófessor 13.
- Eggert Björnsson ríki sýslumaður á Skarði 80, 81, 234, 235, 261, 275, 288, 289, 292, 293, 294.
- Jónsson á Ökrum 57.
- Ólafsson lögmaður 13, 58, 63, 90, 91, 103, 105.
- Egill Bjarnason galdramaður 147, 151.
- Magnússon í Heydal vestra 256.
- Pálsson á Hafrafelli 162, 176, 201.
- Einar Arnórsson vestra 176.

- Einar Einarsson í Eyjafirði 308.
- Einarsson á Stað á Reykjanesi 322.
 - Guðmundsson pr. á Stað á Reykjanesi 41, 134, 140.
 - Guðmundsson frá Straumfirði 64, 65.
 - Illugason pr. að Reynivöllum 216.
 - Jónsson vestra 201.
 - Kollason í Múlaþingi 309.
 - Nikulásson pr. á Skinnastöðum 67.
 - Torfason pr. að Stað á Reykjanesi 320, 321, 322.
 - Þorbjarnarson í Húnavatnsþingi 303—304.
 - Þorsteinsson biskup á Hólum 149, 318.
 - Þorvaldsson í Þingeyjarsýslu 108.
- Eiríkur Jónsson á Dvergsstöðum í Eyjafirði 328—330.
- Magnússon pr. Vogsósum 29, 63.
 - Vigfússon próf. í Hjarðarholti 239, 240.
- Elín Árnadóttir í Múlaþingi 325.
- Erlendur Nikulásson á Silfrastöðum í Skagafirði 243, 244.
- Einarsson í Húnavatnsþingi 303—304.
 - Eyjólfsson galdramaður vestra 274.
 - Jónsson í Skaftafellsþingi 324.
 - Magnússon sýslumaður á Skriðuklaustri 140.
- Erlendur Ormsson frá Breiðabólstað á Skógarströnd 187, 188, 212, 213, 216, 217, 225.
- Þórðarson vestra 108.
 - Þorvarðsson lögmaður 28, 88.
- Erlingur Pétursson frá Þorustöðum í Önundarfirði 65.
- Espólín Jón sýslumaður 15, 38, 42, 45, 60, 65, 97, 118, 144, 226, 228, 259, 274, 298, 303, 312.
- Eyjólfur Jónsson á Ströndum 145, 262, 267.
- Eyvindur Guðmundsson á Skipum í Árnesþingi 325, 326, 327.
- Finnur Jónsson prófessor í Kaupmannahöfn 14.
- Jónsson biskup í Skálholti 13, 44, 70, 80, 97.
 - Magnússon prófessor í Kaupmannahöfn 42, 97.
- Friðrik 2. Danakonungur 93.
- Friis Kristján kanslari 132.
- Gísli mágur Þórarins Halldórsonar galdramanns 255.
- Árnason í Ási í Kelduhverfi 324.
 - Árnason í Ísafjarðarsýslu 307.
 - Bjarnason pr. í Grindavík 140.
 - Bjarnason í Húnavatnsþingi 311.
 - Böðvarsson í Borgarfjarðarsýslu 316.
 - Einarsson pr. í Vatnsfirði 227.
 - Hákonarson lögmaður 117.
 - Jónsson sýslumaður í Reykjar-

- firði 157, 161, 162, 163, 171,
 172, 174, 194, 196, 197, 198,
 199, 201, 202, 208, 217, 219,
 220.
- Gísli Jónsson á Hurðarbaki í Kjós
 304.
- Konráðsson fræðimaður 115.
- Magnússon sýslumaður á Hlíð-
 arenda (Vísi-Gísli) 250.
- Oddsson biskup 44, 92, 109,
 110, 112, 113, 114, 132, 136,
 137, 138, 139, 140.
- Sigurðsson í Mýrasýslu 228.
- Snæbjarnarson galdramaður
 117, 118, 233, 250.
- Vigfússon skólameistari 41.
- Þórðarson lögmaður 122.
- Þorláksson biskup á Hólum
 304, 306.
- Gizur Brandsson í Barðastrandar-
 sýslu 318—319.
- Sveinsson pr. að Álftamýri
 193, 223, 225.
- Gottrup Laurits lögmaður 66, 325,
 328.
- Gottskálf Nikulásson biskup á
 Hólum 61—62, 64.
- Grímúlfur „úti í Kálfárdal“ í
 Skagafirði 243.
- Grímur Bergsson sýslumaður í
 Gullbringusýslu 141.
- Jónsson galdramaður á Strönd-
 um 147, 148, 149, 150, 151.
- Ólafsson frá Kvíabekk 28, 66.
- Þórðarson í Munaðarnesi á
 Ströndum 263.
- Guðbrandur Arngrímsson sýslu-
 maður í Húnavatnsþingi 282,
 283, 286, 310.
- Guðbrandur Bjarnason í Saltvík
 á Kjalarnesi 309, 310.
- Björnsson í Múlaþingi 325.
- Vigfússon próf. í Oxford 123.
- Þorláksson sýslumaður í Húna-
 vatnsþingi 283, 285.
- Þorláksson biskup 28, 43, 68—
 69, 122—123.
- Guðlaug Jónsdóttir í Húnavatns-
 þingi 310.
- Guðmundur í Kesvogi á Ströndum
 147.
- loki flakkari 43.
- Bjarnason pr. að Árnosi 262.
- Bjarnason vestra 300.
- Einarsson prófastur á Staða-
 stað 3, 24, 29, 31, 34, 40, 46,
 54, 58, 97, 99, 122, 123, 124,
 125, 126, 127, 128, 129.
- Guðmundsson lögréttumaður í
 Eyjafirði 308.
- Guðmundsson skólapiltur 66.
- Jónsson pr. að Hvalsnesi 44,
 115—117, 130.
- Jónsson í Ísafjarðarsýslu 318,
 322.
- (Gvendur) Ísleiksson vestra
 162, 207.
- Konráðsson í Húnavatnsþingi
 328.
- Magnússon vestra 278.
- Narfason í Kýlhrauni 83.
- Þórðarson vestra 287, 288.
- Þorleifsson vestra 176, 201.
- Þorsteinsson vestra 172.

- Guðný Jónsdóttir í Barðastrandarsýslu 294.
- Guðrún Bjarnadóttir á Kirkjubóli 151, 183, 213.
- Guðmundsdóttir í Ísafjarðarsýslu 297.
- Guðmundsdóttir vestra 207.
- Gunnlaugsdóttir vestra 207.
- Hróbjartsdóttir á Ströndum 145.
- Ísleifsdóttir á Ströndum 148.
- Jónsdóttir vestra 276.
- Jónsdóttir úr Skagafirði 291.
- Jónsdóttir í Höfnum í Gullbringusýslu 141.
- Magnúsdóttir vestra 236.
- Pálsdóttir á Sandeyri í Ísafjarðarsýslu 323.
- Sigurðardóttir vestra 236.
- Sæmundardóttir í Barðastrandarsýslu 292.
- Tindsdóttir vestra 276.
- Vigfúsdóttir úr Barðastrandarsýslu 294.
- Þorbergsdóttir í Skagafirði 241, 244.
- Gundersen Thor skipstjóri 280, 281.
- Gunnar Árnason í Hornafirði 324.
- Bjarnason í Borgarfirði 142.
- Gunnlaugur Skeggjason vestra 176, 201.
- Þorsteinsson pr. í Vallholti 67.
- Hálfdan Narfason pr. Felli 29.
- Halla Arnórsdóttir vestra 207.
- Hallbjörg Ólafsdóttir vestra 207.
- Halldór Bjarnason galdramaður í Bjarneyjum 235—236.
- Bjarnason úr Skagafirði 144.
- Einarsson sýslumaður í Þingeyjarþingi 324.
- Finnbogason í Mýrasýslu 312—314.
- Guðmundsson lögsagnari í Snæfellsnessýslu 260.
- Jónsson í Barðastrandarsýslu 319.
- Jónsson pr. að Borg á Mýrum 228.
- Jónsson lögréttumaður á Gunnsteinsstöðum 304, 305.
- Jónsson á Miðhúsum í Reykhólasveit 321.
- Jónsson vestra 236.
- Ólafsson í Súðavík 190.
- Ólafsson lögmaður 117, 139.
- Þorbergsson lögréttumaður í Skagafirði 301.
- Halldóra kona Björns í Borgargerði Björnssonar 242.
- Aradóttir á Laugabóli 248, 251, 254, 256, 257.
- Jónsdóttir frú í Holti í Öndarfirði 191, 197, 218.
- Hallfríður Sveinsdóttir á Laugabóli 248, 254.
- Hallgrímur Halldórsson lögréttumaður á Viðimýri 293, 294.
- Jónsson djákni 41, 123.
- Hallkell Sigurðsson í Húnavatnsþingi 310.
- Hallur Árnason pr. að Rafnseyri 193, 223, 225.

- Hallur Jónsson í Húnaþingi 310.
 — Tindsson í Engidal 189.
 Hallvarður Stefánsson á Meðalfelli 304.
 Hákon Björnsson sýslumaður 115, 116.
 — háleggur Magnússon Noregskonungur 173.
 — Þorkelsson í Saltvík á Kjalarnesi 309.
 Hannes Björnsson pr. að Saurbæ 301.
 Heidemann Kristófer landfógeti 281, 317.
 Helga Guðmundsdóttir á Hvalsnesi 116.
 — Halldórsdóttir frú í Selárdal 274, 303.
 — Höskuldsdóttir í Ísafjarðarsýslu 310—311.
 — Jónsdóttir biskupsfrú í Skálholti 203.
 Helgi Grímsson pr. að Húsafelli 272.
 — Gunnarsson á Ströndum 263, 264, 265.
 — Jónsson vestra 276.
 — Vigfússon úr Fljótum 290, 291.
 Henrik Pétursson skólapiltur 66.
 Hopkinz skozkur maður 8.
 Hólmfríður Sigurðardóttir frú í Vatnsfirði 251.
 Hrafn (Bótólfsson) lögmaður 15.
 Hróbjartur Magnússon að Hlíðarhúsum á Ströndum 147.
 Högni Jónsson próf. í Skaftafellsþingi 110.
- Höskuldur Einarsson á Ströndum 148, 265.
 — Halldórsson í Múlaþingi 323.
 — Sigurðsson vestra 253.
 — Sveinsson úr Ísafjarðarsýslu 307.
 Illugi Ingjaldsson pr. á Tjörn 67.
 — Jónsson pr. að Kálfafelli 44, 78, 82, 109, 110—115, 253.
 Indriði Narfason vestra 300, 301.
 Ingibjörg Jónsdóttir (Galdra-Imba) á Hofi á Skagaströnd 307.
 — Jónsdóttir í Ísafjarðarsýslu 297, 298 (Pálsdóttir, rétt).
 — Jónsdóttir úr Múlaþingi 314—315.
 — Sigurðardóttir á Felli á Fellsströnd 294, 295.
 Innocentius 8. páfi 1.
 Ísleifur Þorleifsson aðstoðarpr. á Eyri í Skutilsfirði 227.
 Ívar Ormsson í Húnavatnsþingi 305.
 Jabok Benediktsson umboðsmaður á Bessastöðum, sýslumaður á Snæfellsnesi 260, 289, 290, 303.
 — Jónsson í Barðastrandarsýslu 330, 331.
 Jens Söfrensson umboðsmaður á Bessastöðum 132, 137.
 Jón í Gerfidal vestra 255, 256.
 — piltur Þórarinnsson Halldórsonar á Birnustöðum 247.

- Jón Andr sson galdramaður vestra 107.
- Arason biskup   Hólum 69.
- Arason próf.   Vatnsfirði 245, 252.
- Árnason bókavörður 29, 30, 47, 55, 61, 63, 66, 144, 286.
-  stuson (Jónsson)  r Barða-strandarsýslu 294.
- Bernharðsson vestra 236.
- Bjarnason yngri   Snæfellsnesi 289.
- Bjarnason pr.   Staðarbakka 304.
- Bjarnason   Ströndum 316.
- Bjarnason vestra 201.
- Böðvarsson pr.   Reykholti 122.
- Eggertsson    krum   Skagafirði 308—309.
- Egilsson lögréttumaður   Húnavatnsþingi 304.
- Einarsson   Hrafnabjörgum 248, 249.
- Eyjólfsson sýslumaður   Gullbringusýslu 323.
- Eyjólfsson   Hraunum   Fljótum 290.
- Eyjólfsson pr. Hvammi 17.
- Eyjólfsson   Eyjafirði 308.
- Filippusson prófastur   Eyjafirði 69.
- Gíslason pr.   Miðdal 260.
- Grímsson   Ströndum 145, 265.
- Guðmundsson lærði 28, 61, 70, 81, 82, 118, 130, 131, 132, 133, 150.
- J n Gu mundsson prestur 16.
- Gu mundsson   Hellu    rsk gsstr nd 109, 260.
- Gu mundsson pr f.   H tardal 91.
- Gu mundsson vestra 172.
- Gu mundsson¹ vestra 275.
- Gu mundsson¹ vestra 300.
- Gunnlaugsson   H navatnsþingi 310.
- Hallgr msson   Eyjafir i 308.
- Hr bjartsson   Str ndum 145.
- Illugason l gr ttuma ur   Eyjafir i 308.
- Illugason l gsagnari   Húnavatnsþingi 328.
- Illugason   Skógum   Þelamörk 260.
-  sleifsson   Ströndum 262.
- Jónsson lögmaður 69.
- Jónsson lögréttumaður   Eyjafirði 308.
- Jónsson   Eyjafirði 308.
- Jónsson  r Fljótum 290.
- Jónsson   Gljúfurá   Ísafjarðarsýslu 330.
- Jónsson sýslumaður   Hamraendum 69.
- Jónsson   Helgavatni 28.
- Jónsson próf. Holti   Önundarfirði 181, 193, 195, 196, 197, 221, 223, 225, 226, 227.

1 Má vera sami maður.

- Jón Jónsson í Húnavatnsþingi 310.
 — Jónsson í Ísafjarðarsýslu 324.
 — eldri Jónsson galdramaður á Kirkjubóli 151—153, 155, 160—162, 169, 170, 172—178, 180—181, 183—185, 187, 190, 196, 206—208, 211, 216.
 — yngri Jónsson galdramaður á Kirkjubóli 83, 151—154, 160—162, 164, 167, 168, 170, 172—173, 175—180, 182—187, 190, 196, 206, 208—211.
 — Jónsson „landi“ í Miðdal 259—260.
 — Jónsson í Múlaþingi 325.
 — Jónsson á Ströndum 262.
 — Jónsson í Tungu í Örlygshöfn 274, 276, 277.
 — Jónsson¹ vestra 207, 210.
 — Jónsson¹ vestra 176.
 — Jónsson¹ vestra 172.
 — Jónsson Þorkelssonar vestra 246, 248(?).
 — Jónsson sýslumaður í Þingeyjarþingi 30.
 — Kolbeinsson í Ísafjarðarsýslu 324.
 — Leifsson galdramaður vestra 274.
 — Magnússon í Árnessþingi 326, 327.
 — Magnússon sýslumaður í Dalasýslu í Haga 118.
 — Magnússon pr. á Eyri í Skut-
 ilsfirði 31, 40, 53—55, 83, 151—160, 162—166, 168—171, 174, 176, 178, 181—188, 190—192, 194—198, 201—208, 214, 215, 217, 218, 220—227, 233, 234.
 Jón Magnússon pr. í Laufási 151.
 — Magnússon sýslumaður á Reykhólum 229.
 — Magnússon á Svalbarði 68—69.
 — Oddsson í Krossnesi 263, 264.
 — Oddsson pr. í Skrauthólum 141.
 — Ólafsson í Barðastrandarsýslu 330.
 — Ólafsson frá Grunnavík 45, 286.
 — Ólafsson í Skálholti 273, 274.
 — Ólafsson² vestra 157.
 Ólafsson² Indíafari 159, 172(?), 190, 233(?), 234.
 — Ólafsson „sem strýktur var“ 201.
 — Pálsson í Strandasýslu 295—296.
 — Pétursson vestra 152, 176, 177, 179.
 — Rögnvaldsson fyrstur manna brenndur 109.
 — Sigurðsson yngri sýslumaður í Einarsnesi 267—273, 296, 312, 316.
 — Sigurðsson í Húnavatnsþingi 328.
 — Sigurðsson forseti í Khöfn 98.
 — Sigurðsson lögréttumanns

1 Má vera sami maður.

2 Ef til vill sami maður.

- Jónssonar í Skagafirði 305.
- Jón Sigurðsson biskup í Skálholti 14.
- Sveinsson próf. í Holti 44, 226.
- Sveinsson böðull vestra 160.
- Sýjuson galdramaður vestra 79, 80, 144.
- Teitsson í Borgarfirði 142.
- Úlfsson galdramaður vestra 36, 37, 274—278.
- Vigfússon eldri á Hvoli sýslumaður í Árnessýslu 269.
- Vigfússon biskup á Hólum 68, 280.
- Þórðarson í Árnessþingi 326, 327.
- Þórðarson í Barðastrandar-sýslu 303.
- Þórðarson galdramaður vestra 282.
- Þórðarson vestra 172.
- Þorkelsson á Laugabóli 245, 246, 248, 249, 251—253, 256.
- Þorkelsson þjóðskjalavörður í Reykjavík 66, 226.
- Þorkelsson skólameistari í Skálholti 91.
- Þorláksson sýslumaður í Múlaþingi 309, 323.
- Þorleifsson í „Hvammi í Öxnadal“ skólapiltur 66.
- Þorsteinsson Tungu í Skutilsfirði 175, 176(?), 194, 201, 241(?).
- Þorsteinsson vestra 302.
- Þorvaldsson lögréttumaður í Auðbrekku 30.
- Katrín nunna í Kirkjubæ 14.
- Ísleiksdóttir vestra 191.
- Ketill Brandsson í Ísafjarðarsýslu 318.
- Klein Jóhann Pétursson fógæti á Bessastöðum 240, 241, 271, 288.
- Klemenx Bjarnason í Strandasýslu galdramaður 80, 81, 91, 316—318.
- Úlfsson í Húnavatnssþingi 302.
- Klov Ólafur Jónsson fógæti 66, 240.
- Knútur Steinsson höfuðsmaður 107.
- Kolbeinn Grímsson skáld í Lóni 42.
- Jónsson á Ströndum 316.
- Kolbeinsson í Skaftafellsþingi 324.
- Kollgrímur grænlenzkur maður 15.
- Krämer Heinrich 1.
- Kristín Ólafsdóttir vestra 191, 207.
- Kristján 4. Danakonungur 93, 94, 96, 97, 101, 104, 132, 133, 279, 302—303.
- 5. Danakonungur 91, 93.
- Lars Kristjánsson sýslumaður í Húnavatnssýslu 312. Sjá Gott-rup.
- Lassi Diðriksson í Barðastrandar-sýslu 292—293.
- Lehmann Alfred próf. í Khöfn 13.
- Lénharður Jónsson vestra 287.
- Leó páfi helgi 129.

- Loftur Jósefsson kirkjupr. í Skálholti 44, 81, 267—272, 274.
- Þorsteinsson (Galdra-Loftur) 62, 66.
- Magnús skólapiltur í Skálholti 63.
- Arason sýslumaður á Reykhólum 136, 139, 140.
- Benediktsson í Húnavatnsþingi 302.
- Björnsson lögmaður á Munkaþverá 109, 146, 229.
- Eiríksson pr. á Auðkúlu 151.
- Einarsson pr. í Ögurþingum 194.
- Jónsson í Engidal í Ísafjarðarsýslu 189.
- Jónsson á Karlsstöðum í Ísafjarðarsýslu 330.
- Jónsson sýslumaður í Miðhlíð og Haga 147, 235.
- Jónsson sýslumaður á Reykhólum, síðar lögmaður 261, 262, 264, 265, 267, 274, 295, 301, 308, 310, 311, 316, 319, 322.
- Ketilsson sýslumaður 97.
- Magnússon sýslumaður á Eyri 157, 162—164, 166, 170—173, 175, 181, 190, 195—199, 201, 202, 205, 206, 208, 212, 217—219, 225, 228, 233, 241, 245, 246, 250, 254, 278, 279, 287.
- Markússon á Reykjum í Lundarreykjadal 316.
- Pétursson pr. Hörgslandi 20, 23, 47, 111, 115, 299.
- Magnús Sigurðsson í Dalasýslu 118, 163, 253, 254.
- Stephensen háyfirdómari konferenzráð 80, 97.
- Þórðarson lögsagnari í Barðastrandarsýslu 318, 319, 321.
- Margrét Arnórsdóttir vestra 186, 210—211.
- Bergþórsdóttir vestra 300.
- Hafliðadóttir vestra 276.
- Sveinsdóttir á Karlsá í Ísafjarðarsýslu 330.
- Þórðardóttir (Galdra-Manga) 71, 168, 229—233.
- Markús Bergsson sýslumaður í Ísafjarðarsýslu 327, 330.
- Brandsson vestra 178, 192, 201.
- Guðmundsson á Stokkseyri 325—327.
- Ólafsson lögréttumaður í Stóradal í Skagafirði 293.
- Marteinn Níelsson kaupmaður í Múlþingi 309.
- Maximilian keisari 1.
- Müller Kristján amamaður 317.
- Munch Hans kaupmaður vestra 319.
- Munck Adrian eftirlegumaður vestra 301—302.
- Mundt Pros höfuðsmaður 116, 133, 137, 139.
- Narfi í Smiðvík 228.
- Nero keisari 5.
- Nicolai Philippus doktor 24.
- Nyerup Rasmus próf. Khöfn 13.

- Oddný Halldórsdóttir í Húnavatnsþingi 283, 284.
- Oddur Árnason úr Þorlákshöfn pr. á Kálfatjörn 64.
- Ásbjörnsson í Gullbringusýslu 323.
- Einarsson biskup 91, 92, 111, 112, 113, 117, 203.
- Eyjólfsson skólameistari í Skálholti 64, 102.
- Gottskálksson lögmaður 107.
- Jónsson (Sanda-Oddur) í Árnesþingi 141.
- Þorsteinsson pr. að Tröllatungu 107.
- Ólafur Árnason lögréttumaður í Ísafjarðarsýslu 316, 319, 320, 320.
- Danskra kokkur vestra 177, 179.
- Davíðsson fræðimaður 47.
- Einarsson próf. í Kirkjubæ 115, 132.
- Einarsson sýslumaður í Skaftafellsþingi 324.
- Gíslason pr. að Hvalsnesi 141, 273, 274.
- Hjaltason biskup á Hólum 91.
- Jónsson í Eyjafirði 329.
- Jónsson skólameistari í Skálholti 64, 102, 274.
- Jónsson pr. að Stað í Súgandafirði 193, 223, 225.
- Pétursson umboðsmaður á Bessastöðum 112, 113, 115—117, 130, 131.
- Ólafur Rögnvaldsson biskup á Hólum 62.
- Sigmundsson vestra 163, 233.
- Sigurðsson í Barðastrandarsýslu 322.
- Sigurðsson á Felli á Fellsströnd 294, 295.
- Þorleifsson pr. að Söndum í Dýrafirði 193, 223, 225.
- Ólöf Jónsdóttir í Húnavatnsþingi 305.
- Ormur Egilsson próf. á Kálfatjörn 115, 116.
- Páll Bjarnason vestra 300.
- Björnsson próf. Selárdal 16, 25, 31, 33, 35—38, 40, 41, 46, 59, 80, 123, 186, 234, 274, 278.
- Egilsson á Hafrafelli vestra 191.
- Jónsson Vídalín lögmaður 68, 90, 325.
- Jónsson í Húnavatnsþingi 310, 311.
- Oddsson galdramaður í Ánastaðakoti 282—287.
- Teitsson í Borgarfirði 142.
- Torfason sýslumaður í Ísafjarðarsýslu 278, 282, 287, 297, 298, 299, 318, 319, 320, 324.
- Palladius Pétur biskup 3.
- Pétur Bjarnason í Eyjafirði 308.
- Einarsson á Eyri í Skutilsfirði 189, 190, 207, 234, 235.
- Einarsson lögréttumaður á Ballará 30.
- Ólafsson í Ísafjarðarsýslu 315.

- Ragnheiður Torfadóttir frá Gaul-
verjabæ 267.
- Torfadóttir í Fagradal 237,
239.
- Randiður Ólafsdóttir á Seljalandi
190.
- Ranka móðir Þórarins galdra-
manns Halldórssonar 251.
- Resen Hans Sjálandsbiskup 136.
- Rhin Otto Henne am 13.
- Rodsteen Jens konungsumboðs-
maður 267.
- Ron (Rön) Kristófer sýslumaður
á Snæfellsnesi 250.
- Rosenkranz Holger höfuðsmaður
98.
- Runólfur Þorvaldsson galdramað-
ur vestra 235.
- Rydberg Victor skáld 13.
- Rögnvaldur Sigmundsson sýslu-
maður í Fagradal 237, 238,
239, 240, 241, 316, 317.
- Sezelja Sæmundardóttir á Hóli í
Bolungarvík 315.
- Sigfús Steingrímsson Miðgrund í
Skagafirði 241, 244, 245.
- Þórðarson í Eyjafirði 308.
- Þorláksson á Grund í Eyja-
firði 328—330.
- Sigmundur Atlason í Barðastrand-
arsýslu 330, 331.
- Björnsson á Kirkjubóli 206.
- Gíslason í Fagradal 238.
- Guðmundsson vestra 176, 187,
190, 201.
- Jónsson vestra 176.
- Sigmundur Valgarðsson á Strönd-
um 262—267.
- Sigríður Árnadóttir í Húnavatns-
sýslu 283, 284.
- Bergþórsdóttir í Skagafirði
243, 244.
- Erlendsdóttir á Stað á Reykja-
nesi 134, 137, 140.
- Jónsdóttir í Húnavatnspingi
328.
- Jónsdóttir í Tungu í Örlygs-
höfn 274—276.
- Magnúsdóttir í Barðastrandar-
sýslu 319.
- Magnúsdóttir stórráða á Ökr-
um í Blönduhlíð 309.
- Styrtdóttir á Reykjum í Lund-
arreykjadal 316.
- Þorsteinsdóttir í Ísafjarðar-
sýslu 310.
- Sigurður piltur Bjarna Jónssonar
á Birnustöðum vestra 247.
- á Urðum í Svarfaðardal 109.
- Bjarnason vestra 300.
- Björnsson lögmaður 102, 316.
- Finnsson pr. í Miklaholti 125.
- Gíslason í Barðastrandarsýslu
330, 331.
- Guðmundsson úr Barðastrand-
arsýslu 316.
- Gunnlaugsson pr. að Þöngla-
bakka 308.
- Hákonarson vestra 319, 320.
- Jannesson í Skagafirði 310.
- Jónsson í Engidal vestra 188.
- Jónsson lögmaður í Einarsnesi
228, 229, 267, 268, 269, 271.

- Sigurður Jónsson próf. í Holti 227.
- Jónsson lögréttumaður í Knerri 122.
- Skagafirði 301, 304, 305, 306.
- Jónsson galdramaður vestra Steingrímur Nikulásson í Skagafirði 291.
- 278, 279, 280.
- Jónsson pr. í Ögurþingum 226, 245, 249, 252, 253, 257, 259.
- Oddsson próf. í Stafholti 125.
- Ólafsson í Barðastrandarsýslu 292.
- Ólafsson á Felli á Fellsströnd Sturla Bjarnason á Kirkjubóli 151, 176, 187, 189, 206, 212.
- Stefánsson skólameistari í Sumarliði Jónsson úr Ísafjarðarsýslu 322—323.
- Skálholti 40.
- Torfason úr Barðastrandarsýslu 314.
- Torfason pr. Melum 29, 31, 33, 34, 40, 59.
- Skafti Jósefsson frá Ólafsvöllum, síðar lögréttumaður í Skagafirði 268; 270.
- Skeiving Lárítz Hansson sýslumaður í Eyjafjarðarsýslu 328, 329.
- Snjólfur Eiríksson í Múlaþingi 309.
- Snæbjörn Pálsson á Kirkjubóli 151, 152, 161, 191, 194.
- Torfason lögréttumaður vestra 172, 181.
- Spee Friedrich von 12.
- Sprenger Jacob 1, 2, 5.
- Stefán Brandsson vestra 175, 201.
- Grímsson í Húnavatnsþingi 304.
- Guðmundsson úr Húnavatnsþingi 303.
- Steindór Gíslason sýslumaður á Bótólfssonar 15.
- Vigfúsdóttir á Hamarslandi í Barðastrandarsýslu 321.
- Sveinbjörn Grímsson í Skagafirði 244.
- Sveinn í Barðastrandarsýslu 321.
- Árnason í Ísafjarðarsýslu 311.
- Björnsson skotti 79, 142, 143.
- Lénharðsson vestra 287.
- Sölvason lögmaður 13, 93, 103—104.
- Sæmundur Magnússon lögsagnari í Ísafjarðarsýslu 310, 315.
- Oddsson próf. í Hitardal 313.
- Sigurðsson í Barðastrandarsýslu 292.
- Teitur Arason sýslumaður í Barðastrandarsýslu 330, 331.
- Thomasius Christian 13.
- Tómas Einarsson vestra 253, 255.
- Jónsson vestra 252.
- Þórðarson pr. að Stað á Snæfjallaströnd 168, 194.
- Torfi Erlendsson sýslumaður á Stafnesi 140, 227.

- Torfi Jónsson pr. í Gaulverjabæ 102.
- Jónsson sýslumaður á Kirkjuból 315, 319, 320, 322.
- Jónsson pr. að Saurbæ í Eyjafirði 107.
- Úlfur Jónsson á Minniökum í Skagafirði 243, 244.
- Valdemar 2. Danakonungur 93.
- Valgerður Ísleifsdóttir frú á Breiðabólstað í Vesturhópi 283.
- Vernharður Erlendsson pr. á Stað í Aðalvík 67.
- Vigfús Friðriksson Þingeyingur á Hóli í Kinn(?) 144.
- Hannesson sýslumaður í Árnesþingi 326.
- Jónsson skólasveinn á Hólum 28.
- Jónsson sýslumaður í Þingeyjarþingi 30.
- Vilborg Ísleifsdóttir í Ísafjarðarsýslu 307.
- Vilhjálmur Arnfinnsson sýslumaður í Strandasýslu 262, 267.
- Vitus Jónsson vestra 236.
- West Guðmundur á Stokkseyri 327.
- Weyer Johannes 12.
- Werlauff E. C. bókavörður 90.
- Worm Ole prófessor 132.
- Þórarinn Halldórsson galdramaður vestra 246—259.
- Þorbergur Hrólfsson sýslumaður á Seylu 108.
- Þorbjörn Einarsson í Dalasýslu 295.
- Sveinsson í Mýrasýslu 296—297.
- Þórdís Markúsdóttir á Stokkseyri 61, 325—327.
- Þórður Guðbrandsson galdramaður á Ströndum 145, 146, 147, 149, 151.
- Guðmundsson í Árnesþingi 302—303.
- Jónsson í Dalasýslu 295.
- Jónsson próf. í Hítardal 216.
- Jónsson próf. á Staðastað 67.
- Jónsson galdramaður vestra 282.
- Sveinbjarnarson háyfirdómari 68.
- Þórðarson á Ströndum 266.
- Þórðarson í Ísafjarðarsýslu 323.
- Þorláksson biskup í Skálholti 93, 226, 239, 240, 281, 313.
- Þorgerður Jónsdóttir á Kirkjubóli 151, 152.
- Þorgils Einarsson í Gullbringusýslu 323.
- Þorgrímur Sölvason 15.
- Þorkatla Bjarnadóttir húsfr. á Eyri í Skutilsfirði 151.
- Snæbjörnsdóttir á Kirkjubóli 300.
- Þorkell Árnason vestra 172.
- Bjarnason pr. á Reynivöllum 80.

- Þorkell Gamlason ráðsmaður á Hólum 43.
- Guðbjartsson pr. í Laufási 62.
- Þorlákur Arason lögréttumaður í Súðavík 157, 172.
- Halldórsson próf. í Bólstaðarhlíð 306.
- Ólafsson í Skagafirði 243.
- Skúlason biskup 113, 117, 309.
- Þorleifur Arason lögréttumaður (víst Þorlákur Arason í Súðavík) 172.
- Árnason pr. á Kálfafelli 299.
- Bjarnason pr. að Söndum í Dýrafirði 223.
- Jónsson próf. í Odda 215.
- Kortsson lögmaður 66, 80, 81, 82, 145, 147, 148, 157, 167, 172, 190, 195, 196, 201, 202, 208, 219, 230, 233, 237, 245, 250, 266, 282, 283, 284, 285, 291, 293, 298, 303.
- Magnússon sýslumaður á Hlíðarenda 69, 109, 110, 112.
- Magnússon vestra 275, 276.
- Þórðarson (Galdra-Leifi) 160.
- Þorsteinn Benediktsson sýslumaður í Bólstaðarhlíð 310.
- Björnsson pr. á Útskálum 40, 63.
- Helgason úr Ísafjarðarsýslu 315.
- Högnason í Húnavatnsþingi 310—311.
- Ingimundarson á Eiði í Skeggjastaðahreppi 325.
- Þorsteinn Magnússon sýslumaður í Þykkvabæ 23, 24.
- Pétursson pr. Staðarbakka 42.
- Sigurðsson í Árnessþingi, sennilega Þorsteinn Sigurðsson síðar sýslumaður í Múlaþingi, 325.
- Sigurðsson í Skaftafellsþingi 324.
- Þorleifsson sýslumaður á Víðivöllum 309, 310.
- Þórólfsson (= Þórarinn Halldórsson) 250.
- Þórunn Árnadóttir í Ísafjarðarsýslu 303.
- Einarsdóttir í Barðastrandar-sýslu 320—321.
- Jónsdóttir ríka á Reykhólum 140.
- Þorvaldur Rögnvaldsson skáld á Sauðanesi 109.
- Thoroddsen prófessor 82, 92.
- Þorvarður Bárðarson pr. Felli í Sléttuhlíð 67.
- Magnússon pr. í Árnesi 146, 149, 231, 232.
- Ólafsson pr. að Breiðabólstað í Vesturhópi 282, 283.
- Þuríður í Barðastrandarsýslu 303.
- Guðmundsdóttir í Húnavatnsþingi 328.
- Jónsdóttir á Kirkjubóli 70, 151, 169, 183, 186—198, 204—221, 223—226, 253.
- Jónsdóttir vestra 300.

- Þuríður Magnúsdóttir (rétt: Örnólfur Jónsson í Hnífsdal 212,
Jónsdóttir) 226. 214, 216, 301—302.
- Sigurðardóttir lögréttumanns
Jónssonar í Skagafirði 305.

Sögurit XX.

Ólafur Davíðsson:

Galdur og galdramál á Íslandi

2. hefti

Sögufélag gaf út

Reykjavík 1941 — Ísafoldarprentsmiðja h.f.

Sögurit XX.

Ólafur Davíðsson:

Galdur og galdramál
á Íslandi

3. hefti

Sögufélag gaf út

Reykjavík 1942 — Ísafoldarprentsmiðja h.f.

Sögurit XX.

ÓLAFUR DAVÍÐSSON

GALDUR OG GALDRAMÁL
Á ÍSLANDI

3. hefti

Sögufélag gaf út

Reykjavík 1943 — Ísafoldarprentsmiðja h.f.